

Fale Alea 'o Tonga

KO E MINITI 'O E

FEME'A'AKI

'A E HOU'EIKI

M MIPA

'O E

FALE ALEA 'O TONGA

FIKA	27
'AHO	Tusite, 18 'Okatopa 2016

Fai 'i Nuku'alofa

HOU'EIKI M MIPA 'O E FALE ALEA

'Eiki Sea Fale Alea

Lord Tu'ivakan

'Eiki Fakaafonganga N pele, Vahefonua Tongatapu

Hou'eiki Minisit Kapineta

'Eiki Pal mia

'Eiki Tokoni Pal mia

'Eiki Minisit Fonua, Ngaahi Koloa Fakaenatula
& Kau Tau 'a 'Ene 'Afi

'Eiki Minisit Pa'anga & Palani Fakafonua

'Eiki Minisit Fefakatau'aki, Ngaahi Ng ue 'a e Kakai
& Polisi, Pil sone, Tamate Afi

'Eiki Minisit T naki Pa'anga H Mai & Tute

'Eiki Minisit Lao

'Eiki Minisita Ngoue, Me'atokoni, Ngaahi Vao'akau, Toutai

'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi 'a e Pule'anga

'Eiki Minisit Mo'ui

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalaha & Takimamata

'Eiki Minisita Ngaahi Ngaue Fakalotofonua

Samuela 'Akilisi P hiva
Siaosi Sovaleni.

Lord Ma'afu Tuku'aulahi
Dr. 'Aisake Valu Eke

Dr. P hiva Tu'i'onetoa
T vita Lavemaau
Sione Vuna Fa'otusia
S misisi Tauelangi Fakahau
Poasi Mataele Tei
Dr. Saia Ma'u Piukala
Semisi Lafu Kioa Sika
Penisimani 'Epenisa Fifita

Hou'eiki Fakaafonganga N pele

Lord Tu'i' fitu

Lord Vaea

Lord Tu'ilakepa

Lord Tu'iha'angana

Lord Tu'iha'ateiho

Lord Nuku

Lord Fusitu'a

'Eiki Fakaafonganga N pele Fika 1 Vava'u.

'Eiki Fakaafonganga N pele Fika 1 Tongatapu

'Eiki Fakaafonganga N pele Fika 2 Vava'u.

'Eiki Fakaafonganga N pele Fika 1 Ha'apai

'Eiki Fakaafonganga N pele Fika 2 Ha'apai

'Eiki Fakaafonganga N pele 'Eua

'Eiki Fakaafonganga N pele Ongo Niua

Kau Fakaafonganga Kakai

Fakaafonganga Fika 4 Tongatapu

Fakaafonganga Fika 12, Ha'apai

Fakaafonganga Fika 13, Ha'apai

Fakaafonganga Fika 15, Vava'u

Fakaafonganga Fika 16, Vava'u

Fakaafonganga Kakai 17, Ongo Niua

M teni Tapueluelu
Vili Manuopangai Hingano
Veivosa *Light of Life* Taka
S miu Kuita Vaipulu
'Akosita Havili Lavulavu
Sosefo Fe'aomoeata Vakata

Fakahokohoko

Fale Alea ‘o Tonga.....	11
Lotu.....	11
Ui ‘a e Fale.....	11
Poaki	11
Me’a ‘a e ‘Eiki Sea	11
Ngaahi ongoongo fekau’aki mo e sipoti	12
Ke feng ue’aki Tonga mo Nu’usila he va’inga netipolo	12
Fiema’u ke poupou’i sipoti ‘a e f nau	13
Tokanga ki he si’isi’i ‘a e taukei mo e p to’i va’inga ‘etau f nau sipoti.....	17
Ke vahe’i ha patiseti mavahe ki he sipoti.....	19
Fiema’u ke tokangaeikina ‘etau kau sipoti nau ‘omai pa’anga lahi ki he fonua	20
Faka’amu Pule’anga ki ha pa’anga ke tokoni’i sipoti he fonua	21
Fiema’u ‘a e pule lelei ki he fakalalakaka e sipoti	22
‘Ikai ko ha me’a fo’ou e langá he na’e ‘osi fakahoko e sipoti ki mu’a he fonua ni.....	26
‘I ai e tokanga ke fakamava’i lao na’e fa’u mo tali’aki sipoti he 2013	26
Fakama’ala’ala Pule’anga fekau’aki mo e ‘akapulu	28
Tali Pule’anga fekau’aki mo e <i>asbestos</i> mei he falemahaki motu’a.....	29
Me’a ‘a e Sea K miti Kakato.....	31
‘I ai faka’amu ke melino alea ‘oku fai koe’uh ko e me’a mai kakai ‘o e fonua.....	31
Alea’i e hoha’a tokolahi kau N pele he K miti Lao	32
Fakama’ala’ala ki he m mipa e Sea mo e Tokoni Sea.....	33
Fakama’ala’ala he kupu 159 Tohi Tu’utu’uni	36
Tokanga ‘ikai ‘asi he Tohi Tu’utu’uni ke kau Sea & Tokoni he K miti kotoa pe	39
Taukave ko e angamaheni pe eni e Fale Alea mei he kuohili	39
Taukave Pal mia ‘ikai fai ki he angamaheni kae fai ki he Tohi Tu’utu’uni.....	39
Mahu’inga ke potupotu tatau e mafai ‘i ha fa’unga fakatemok lati	40
Kole tuku fakapolitiki kae ‘ai ha polisi ke ngaue’aki kaha’u e fonua.....	40
Kupu 182 Tohi Tu’utu’uni ke kau Sea & Tokoni Memipa he K miti Tu’uma’u & Fili	41
Fokotu’u ke fika pau tokolahi ngaahi K miti & fakakau ki ai ongo Sea.....	42
Poupou ke kau Sea Fale Alea & Komiti Kakato kae ‘oua fika pau tokolahi K miti.....	43
Poupou ki he fokotu’u ‘a Tongatapu 4.....	44
Fokotu’u ‘oua fakangatangata tokolahi he K miti.....	45
Ke aofangatuku pe e Fale ki he tokolahi e kau M mipa K miti.....	45
Fokotu’u ke ‘oua laka hake he K miti ‘e 2 Sea ai ha M mipa ‘e taha	46

Fakamahino ko e Sea 'i he K miti 'oku fili p 'e he kau M mipa	46
Poupou ke tau'ataina 'a e k miti 'oku fakapotopoto sea p toko taha he K miti.....	46
Fepaki fokotu'u ke sea pe toko taha he K miti mo e tok teline e Temok lati	47
Ongo'i 'ikai fai tu'utu'uni Sea he ng ue 'oku fakahoko 'e he K miti	49
Ke fakatokanga'i mahu'inga tau'at ina 'a e ongo Sea.....	50
Fokotu'u ko e h pe 'a e fa'unga 'oku sai p ia	51
Fokotu'u to'o vahe kau M mipa k miti nau fet kehekehe'aki 'i Fale Alea	52
Fakama'ala'ala ki he me'a mo'oni ne hoko he kau M mipa e K miti	53
Mahu'inga ke faka'apa'apa'i tau'at ina p loti 'a ha M mipa	53
Fakamahino e Kupu 182 e Tu'utu'uni	56
Poupou ke 'oua fehangahangai e fatongia mo e me'a 'oku te kau ai.....	56
Tokanga ki he Kupu 173(1)	57
Monomono ki he Kupu 173(1)	57
Fokotu'u & poupou ke toko 6 p kau M mipa K miti pea toko 1 pe Sea he K miti.....	58
Fokotu'u f f ke tuku mafai ki he Sea mo e Komiti ki he tokolahi e K miti	60
Tui 'oku fakapotopoto pe taki 2 mei he T pile ke m mipa he K miti	60
Fokotu'u ke toki 'ai ha taimi ke kamata ngaue'aki ki ai tu'utu'uni fika 5.....	62
'Ika ha palopalema ke 'ai ha taimi ke kamata ngaue'aki ai fokotu'u fika 5	63
Fokotu'u fa'u e tu'utu'uni ke fakalukufua 'oua 'e fakataautaha ke faingofua e ng ue K miti	65
Fakama'ala'ala ki he fakangatangata ko eni 'a e tokolahi e K miti	66
Fokotu'u ke 'i ai mafai Sea ke fili ha m mipa talifaki he folau kau M mipa.....	66
Taukave ko e 'uhinga ia na'e kau ai pe ongo Sea & Tokoni he M mipa K miti	67
Fokotu'u ke toloi hono alea'i Kupu 5 e Tu'utu'uni	67
Fokotu'u kau 'a Vava'u 16 ko e fefine he K miti kotoa p	68
Fehu'ia 'uhinga to e 'ai m mipa talifaki ai	68
Lolotonga 'i ai p 'a e kau m mipa talifaki	68
Kehe pe Poate <i>Retirement</i> Fale Alea kuo pau ke 'i ai 'a e m mipa talifaki.....	68
Tokanga ke ma'u Sea e K miti 'a e mafai ke fili ha kau m mipa talifaki.....	69
P loti'i 'o tali 'a e Kupu 5 mo hono ngaahi fakatonotonu.....	70
P loti'i 'o tali 'a e Kupu 1-4 e Tu'utu'uni	71
Tokanga ki he 'uhinga 'omai ai ngaahi founga ng ue lolotonga ke to e alea'i.....	72
Tali ki he 'uhinga fokotu'u mai founga ng ue ke alea'i 'e he Fale	72
Fiema'u ke fakama'ala'a ngaahi fono 'oku fiema'u ke 'i ai 'a e kakai.....	73
Founga ngaue'aki 'e he Komiti ka 'oku fu'u fakamole pa'anga	73
Kupu 7 fekau'aki mo e ngaahi lao 'ikai fakamo'oni huafa ki ai e Tu'i	74

Fiema'u e kau M mipa 'uhinga ai hono to e fakah mai ki Fale Alea	75
Tokanga ke fakama'ala'ala ngaahi fiema'u mei he K miti Lao	76
Taukave ke fakah mai p ngaahi fiema'u ke fai ai ha tipeiti & mole taimi	76
Taukave ko e fale'i 'oku fai mai ki he Komiti ko e ola ia ng ue kau sekelitali	78
Fakama'ala'ala fekau'aki mo e l pooti K miti Lao	79
Fokotu'u'ai he founa ng ue ke 'ilo kau M mipa halanga e Lao hono 'ave ki he Tu'i	81
Fakamahino ko e Fakataha Tokoni 'oku l pooti ia ki he Pule'anga he 'ave ki ai lao	82
Fokotu'u ke monomono Konisitutone kae lava ke alea'i ha lao 'oku fu'u fakavavevave	82
Founa malava ke monomono ai 'a e Konisitutone ko e fa'u ha Lao he Pule'anga	83
Fokotu'u ke tali e founa ng ue 'a e Fale Alea	84
Tokanga ke fakapapau'i 'oku mea'i kau M mipa ngaahi lao 'ikai ke tali	85
Ke kole ki he Kapineti ke fou mai mei ai tu'utu'uni mei he Fakataha Tokoni	85
Alea'i mafai e 'Eiki Sea ke tu'utu'uni fekau'aki mo ha tohi tangi.	86
Fakama'ala'ala ki he mafai 'a e Sea e Fale Alea	86
Kupu 8 Konisitutone ko e Tu'i p mo e Sea Fale Alea 'ave ki ai tohi tangi	86
Fakamahino e fatongia e K miti <i>Screen</i> ke vakai'i ngaahi tohi tangi	87
Fakama'ala'ala ki he Kupu 122 & 123 Tohi Tu'utu'uni	87
Tokanga ko e liliu p monomono ki ha Tu'utu'uni 'o kapau 'oku palopalema	88
Taukave 'ikai ha me'a 'oku fihi he founa ng ue fo'ou fokotu'u mei he K miti	88
Tokanga Pule'anga ki he kehekehe tu'u e laóhe fakap langi mo e faka-Tonga	89
Tokanga ke vave mai ng ue Pule'anga ke liliu e laó ke fen pasi faka-tonga mo e fakap langi	89
Alea'i e faka'uhinga lea he fakatonutonu (kupu 8).....	90
Fakama'ala'ala he mafai 'a e Sea ke fakatonutonu.....	91
Tokanga ke fakafaikehekehe'i e tokoni mei he fakatonutonu	91
Fepaki lahi e fakatonutonu mo 'etau 'ulungaanga fakafonua	92
Tokanga ke tauhi molumalu e Fale Alea kakato.....	93
Tokanga ki he ngaahi me'a ta'emo'oni kae 'ikai ke fakatonutonu	94
Fokotu'u ke p loti'i t naki fo'ou mai ki he Tohi Tu'utu'uni.....	94
Kupu 10 e Tu'utu'uni.....	94
Ke fakapapau'i he Tu'utu'uni ko e mama'o 'a e Sea 'oku le'ole'o e Tokoni Sea	95
Fai 'e m mani ka mavahe Sea ko e Tokoni 'oku le'ole'o.....	95
Toki 'ai eni ha tu'utu'uni pau fekau'aki mo e Tokoni Sea	96
Poupou ko e 'ai ke fakamahino he Tu'utu'uni 'a e me'a h he Konisit tone	96
Fakatonutonu ki he kupu 6 ko 'ene fehangahangai mo e kupu 61 Konisit tone	97
Kapau fokotu'u atu Tokoni Sea ke fakanofu he Tu'i.....	97

'e fehangahangai mo e Konisit tone.....	97
Taukave 'ikai ha fehangahangai mo e Konisit tone kapau hoko ha me'a ki he Sea	97
P loti'i 'o tali e Tu'utu'uni 6 'oku 'i loto he kupu 11	98
Alea'i Tu'utu'uni 12	98
'Ikai tui ke 'aho ng ue 'e 5 alea'i fokotu'u ke vakai'i tu'unga falala'anga e Pal mia	99
Taukave 'oku t loto p 'aho 5 he tu'utu'uni.....	100
Fokotu'u ke 'aho 'e 14 e 'aho ngaue ke alea'i e fokotu'u vakai'i tu'unga falala'anga Pal mia	101
Kole ke fakapekia e kupu 3.....	101
Fokotu'u ke fakapekia e paloti fakapulipuli kae hikinima'i p	101
Taukave na'e fili fakapulipuli pe hono fili Pal mia.....	101
'Ikai h ia he Konisit tone ke fai ha fili fakapulipuli	101
Taukave kau e 'ulungaanga fakafonua he 'uhinga fokotu'u ai p loti fakapulipuli.....	102
'I ai e totonu 'a e Sea ke p loti he ko e Memipa ia 'o e Fale.....	102
'Ikai tui ko e fale'i konisit tone kuo tokoni ki he K miti.....	102
Tui 'oku ngali fu'u fakavavevave 'aho 'e 5.....	103
Taukave ko e fa'u e tu'utu'uni ke fen pasi mo e Konisit tone	103
Taukave ko e p loti fakapulipuli ko e tala ia hoto loto totonu mo mo'oni	104
Taukave ke ngaue'aki founa paloti fakapulipuli koe'uhi ko e anga e nofo	104
Fokotu'u ke alea'i fakakupukupu e ngaahi kupu	106
Fokotu'u ke 'aho ng ue 'e 12	106
Ka liliu kupu 84(a)(1) 'e tu'u fehangahangai ia mo e Konisit tone	107
Taukave kei faka-Konisit tone p ka liliu e 'aho	107
Fokotu'u ke tu'uma'u pe he 'aho ngaue 'e 5	108
Fokotu'u 'oua to e laka hake he 'aho ngaue 'e 14 telia uesia fakalalakalaka e fonua	109
Fokotu'u 'oua toe si'i hifo 'aho 'e 5 p laka hake 'aho 'e 14	109
Poupou ki he vave pea 'ikai maumau taimi ng ue 'a e Falé.....	109
Kole ke tuhu'i pau e 'aho kae fakafaingamalie'i ha kau M mipa nau 'i muli	110
Fakapotopoto taha ke 'aho 5 'oua toe si'i hifo he 'aho 14 ke 'oua uesia Pule'anga.....	110
Tokanga ki he l loa e 'aho 'omai he tikite hopo.....	110
Taukave 'oku 'ikai ko ha hopo ka ko e vakai'i tu'unga falala'anga Pal mia	111
Fiema'u founa ng ue pau ke tataki 'aki hano vakai'i <i>vote of no confidence</i>	111
Tokanga ki he liliu e kupu 50(b) e Konisit tone	112
Tali Pule'anga 'ikai ha monuka ai 'a e Konisit tone.....	113
Taukave 'oku ta'efakalao ka liliu 'o 'aho ng ue 'e 14.....	113
Fakalongolongo e Konisit tone kapau 'e liliu 'aho 'e 14.....	113

Kei faka- Konisit tone kapau ‘e ‘aho ‘e 14	113
Taukave mahu’inga e taimí ke ‘oange taimi faka’iloa ke fai’aki taukapo	114
Fakatonutonu ‘oku ‘ikai ko ha fale hopo ‘a Fale Alea	115
Tui malava pe ke to e faka’ata lahi hake he ‘aho 14.....	115
Kehekehe fakaha loto ki he ta’efalalala’anga Pal mia mo e faka’ilo faka-Fale Alea.....	115
Fakama’ala’ala ki he tipeiti he ‘aho fai ai tohi fanongonongo.....	116
Tokanga ke ‘oua alea’i fakataha fanongonongo mo e fokotu’u.....	117
Nunu’a e ta’efakangatangata e taimi alea’i ai fakaha loto ta’efalala’anga Pal mia.....	119
Tokanga ngali tu’u fehangahangai Tohi Tu’utu’uni mo e kupu 50 Konisit tone.....	120
Kelesi	121
Fakam ’opo’opo Feme’a’aki Fale Alea ‘o Tonga	122

Fale Alea ‘o Tonga

‘Aho: ‘Aho T site 18 ‘Okatopa 2016

Taimi: 1000–1010 pongipongi

‘Eiki Sea: K taki Kalake ‘o fai mai e Lotu ‘a e ‘Eiki.

Lotu

(Na’e kau kotoa ‘a e Hou’eiki Memipa ‘o e Fale hono hiva’i ‘a e lotu ‘a e ‘Eiki)

M 1 . K taki Kalake ‘o fai mai ‘etau tali ui.

Ui ‘a e Fale

Kalake T pile: Tapu mo e ‘Eiki Sea ‘o e Fale Alea, ‘Eiki Pal mia mo e Hou’eiki Minisit . Tapu mo e Hou’eiki Fakafofonga N pele kae ‘uma’ e Hou’eiki Fakafofonga ‘o e Kakaí, kae ‘at ke fakahoko hono ui e Falé ki he pongipongi ni, ‘aho T site 18 ‘o ‘Okatopa, 2016.

‘Eiki Sea kole ke u to e fakaongo mu’a.

‘Eiki Sea: M 1 .

Poaki

Kalake T pile: ‘Eiki Minisit ki he Pa’anga H Mai mo e Tute, ‘Eiki Minisit ki he Ngaahi Kautaha Pisinisi ‘a e Pule’angá, ‘Eiki Minisit Mo’ui, ‘Eiki Minisit ki he Ngaahi Ng ue Lalahí mo e Takimamatá, ‘Eiki N pele Tu’ilakepa, ‘Eiki N pele Nuku, Vili Manuopangai Faka’osiula Hingano. ‘Eiki Sea ko e ngata’anga tali ui ‘a e Fale. Ko e ‘Eiki Tokoni Pal mia ‘oku poaki me’a t mui mai. Pea ko e toenga e Hou’eiki M mipa ‘oku ‘ikai ke tali honau uí, ‘oku ‘i ai e tui ‘oku nau me’a t mui mai p . M 1 ‘Eiki Sea.

<001>

Taimi: 1010-1020

Me’a ‘a e ‘Eiki Sea

‘Eiki Sea: M 1 . Tapu mo e ‘ fio ‘a e ‘Otua Mafimafi ‘i hotau lotolotonga. Fakatapu foki ki he ‘Ena ‘Afifió Kingi Tupou VI kae ‘uma’ e Ta’ahine Kuini, Kuini Nanasipau’u. Fakatapu foki ki he Pilinisi Kalauni pea mo e Fale ‘o Ha’a Moheofo. Fakatapu foki ki he Pal mia pea mo e Hou’eiki Kapineti. Fakatapu ki he Hou’eiki Fakafofonga N pele ‘o e fonuá kae ‘uma’ e Hou’eiki Fakafofonga ‘o e Kakaí. Pea m 1 e kei fakakoloa ‘a langi ‘o tau a’usia ‘a e pongipongi ko eni. Pea ‘oku tau fakafeta’i p ‘oku ngali t ‘a e tapuaki mei langi.

Ko ‘etau ‘asenita p ena Hou’eiki k ki mu’a p ‘oku mahalo ‘oku ‘i ai ‘a e me’a ‘oku fie me’a ki ai ‘a e ‘Eiki Pal mia. ‘Eiki Pal mia na’e ‘i ai e me’a na’a ke fie me’a ki ai?

Ngaahi ongoongo fekau'aki mo e sipoti

'Eiki Pal mia: Tapu mo e Feitu'una Sea peh 'eku fakatapu ki he toenga 'o e Hou'eiki M mipa 'o e Fale kau fai atu ha ki'i fakahoha'a. 'Eiki Sea 'oku 'i ai 'a e me'a lahi 'oku hoha'a ki ai 'a e motu'a ni pea 'oku ou tui tau tatau k toa p he hoha'a ko ia pea peh ki he kakai 'o e fonuá.

Na'a ku kole ki he Potung ue *MIA* ke nau 'omai ange e ola 'o e ' s potí 'e f fakamuimui taha ko 'o e ta'u ni. Pea neongo p na'e 'i ai 'a e lave ki ai k na'e 'ikai ke 'omai e *detail* ko 'o e ola 'o e ngaahi s poti ko ia. Ko e s poti 'e f fakamuimui ko eni na'e 'omai 'ou mamata hifo ki ai pea 'e toki tufa atu kapau 'oku mou faka'amu 'oku mou loto ke tufa atu ke mou mamata ai.

'I he netipolo ko eni na'e toki foki mai mei Nu'usila na'e fe'unga mo e tau 'e nima Hou'eiki tau 'e nima. Ko e me'a fakaloloma mo'oni 'ete mamata hifo ki he ola na'e 'ulungia k toa 'etau e fo'i tau 'e nima ko ia. Ka ko e v ko 'o e poini 'oku tu'u 'i he laini 'o e mat 'aki faka'ofa 'aupito. Tau tau mo *Papua New Guinea* fo'i tau tau mo Fisi fo'i, Ha'amoia fo'i Tahiti fo'i, *North Harbour* fo'i. Ko e tau ko ia 'a ia na'e fai 'i Honolulu na'e 'osi fai e lave ki ai 'a e *league* na'a tau tau ko mo Ha'amoia na'e 14 ki he 40 'a Ha'amoia. Pea na'a tau toe fo'i p 'i he tau ko eni pea mo Fisi. 'I he tau ko eni na'e toki fai ko eni ke *qualify* ko eni ki he *World Cup* m hino 'aupito p na'a tau fo'i k toa he fo'i tau 'e tolu ko ia.

Ko e hoha'a ko 'a e motu'a ni 'i he ola fakamuimui taha ko eni 'oku ou lave hifo ki ai hang ko e netipolo pea ko eni ko u sio hifo ki he poini. Tau ko 'a Tonga ni pea mo Fisi na'e 27 ki he 62 'a Fisi. Tau ko ia pea mo Tonga mo *Papua New Guinea* 36 ki he 64 'a *Papua New Guinea*. Tonga mo Ha'amoia 37 'a Tonga 70 'a Ha'amoia. Tau mo *Cook Island* 42 'a Tonga 67 'a *Cook Island*. Tau mo *North Harbour* 27 'a Tonga ni kae 65. 'Eiki Sea 'oku 'ikai ko ha me'a fo'ou 'a e 'ulungia. Ko e fa'ahinga 'ulungia eni 'oku totonu ke tau hoha'a ki ai. Tau ko na'e fai ko 'i Honolulu ulungia 'a Tonga 'i Fisi ko e 16 ki he 22. Toe 'ulungia 'i Ha'amoia ko e valu ki he 40. Tau ko 'a e 'Ikale Tahí 'i he *Pacific Nation Cup* 18 'a Tonga 23 'a Fisi. 18 'a Tonga 30 'a Ha'amoia. 18 20 'a Tonga 23 'a ... fo'i feinga tau k toa 'e taha, ua, tolu, f , nima fo'i k toa.

Lord Tu'iha'angana: Sea kau ki'i, Sea k taki ke u ki'i tokoni mu'a ki he 'Eiki Pal mia fekau'aki mo e me'a mahu'inga.

'Eiki Sea: Me'a mai.

Ke feng ue'aki Tonga mo Nu'usila he va'inga netipolo

Lord Tu'iha'angana: Tapu mo e Feitu'una mo e Hou'eiki Fale Alea 'o Tonga. 'E 'Eiki Pal mia ko 'eku tokoni p 'oku mo'oni 'a e Feitu'una. Na'a mau foki mai ko eni mei Siaina ko eni ko 'i Nu'usila ki'i 'aho na'a mau 'i ai na'e fakahoko mai he m tu'a Tonga ai 'oku nau toutou feinga ka nau 'ai ke toki fakahoko k 'oku ou 'ai hake ai leva ho'o me'a mai he poini ko ena ke fakahoko ki he Minisit S poti 'a e nau toutou feinga mai he ko e 'uhinga 'oku 'i ai 'a e ki'i fo'i k miti pea 'oku 'i ai mo e f nau Tonga netipolo. Ko e netipolo eni ko u fakahoha'a ki ai. Pea 'oku 'i ai 'a e f nau Tonga 'oku nau 'osi a'u ki he l volo 'a ia tau peh ngaahi tau 'i he l volo m 'olunga 'aupito 'i Nu'usila. Pea nau toutou kole mai mahalo ko e fetu'utaki mai ki he potung ue ha faingam lie ke f ng ue'aki ke lava ke ngaahi timi ko 'a Tonga 'oku 'alu ke 'omai e fanga ki'i,

‘a e tamaiki ko eni ‘o fakafongā’i ‘a Tonga. Pea ‘oku faingata’a ‘aupito ‘a e me’a ko eni pea na’e iku mahalo ‘o fakahoko ange mei he potung ue ‘ikai ke lava ia.

Ka ‘oku tui foki ke fakakaukau’i ange mu’a he ko e ‘uhinga he ko u, hang p ko e ‘akapulu ‘a eni ko ‘oku fakafongā’i hetau f nau Tonga ‘oku va’inga ‘i muli. ‘A ia ‘oku peh mo e netipolo pea kuo ‘osi ‘i ai ‘a e ki’i k miti ia ‘a e m tu’a tauhi f nau ko eni ko e tokolahi ‘aupito ‘a e f nau Tonga ‘oku nau va’inga he netipolo ‘oku a’u ki he tu’unga ma’olunga. ‘A ia te nau ala fakafongā’i ‘a Tonga he ngaahi folau ko eni ka ‘oku ‘ai ke u toki fakahoko ki he Minisit S poti. Ka ko e kole p mu’a ki he potung ue ke f ng ue’aki ange mu’a he ko e ‘uhingá ko e a’u ki he l volo ia ko ia ‘i he ngaahi ng ue ‘oku fiema’u ia ke kau mai mo ‘etau f nau ko ‘oku nau va’inga ‘o a’u ki he ngaahi tu’unga taut fito ki he ngaahi s poti ‘oku te’eki ke fu’u f f fau ‘i Tonga ni. Ka ko e tokoni atu p ki ho me’a. M l ‘Eiki Pal mia.

‘Eiki Pal mia: M l ‘aupito ‘Eiki N pele.

‘Eiki Sea: M l

‘Eiki Pal mia: Ko u tui mahalo ko e poini ko u kole mu’a ke tuku ange ke ‘osi ai leva.

‘Eiki Sea: ‘E ‘Eiki N pele ko e tokoni ?

Lord Tu’i’ fitu: Ko ia.

‘Eiki Sea: ‘Eiki Pal mia ‘oku, ko e ki’i tokoni p mei he ...

Fiema’u ke poupou’i sipoti ‘a e f nau

Lord Tu’i’ fitu: Tapu mo e Feitu’una Sea pea ‘oku ou fakatapu ki he ‘Eiki Pal mia ‘o Tonga peh ki he Hou’eiki ‘o e Fale ni. Sea ko u fakame’apango’ia ha’atau hanga ‘o fakangatangata peh ha tal niti mo ha maama mo ha mo’ui ha fonua tautefito ki hotau ki’i fonua si’isi’i ko eni. Ko ‘etau ki’i tokolahi ‘oku taha kilu tupu p . Ko Fisi kuo miliona ‘a Fisi. ‘Aositel lia mahalo ‘oku 20 miliona, Siaina meimei ua piliona. Sea ka ‘oku neongo e si’isi’i ko eni hotau ki’i tokolahi ‘oku l kooti lelei ‘a Tonga ni ‘i he me’a ko e s poti ‘i m m ni. Hang ko e *All Black*, ko Polata’ane ko ‘Iulope.

Ka ko ‘eku fakahoha’a ‘e Sea neongo p ‘e f f ‘a e tal niti ‘etau ngaahi f nau ngaahi *workshop* na’e toki ‘osi he ngaahi m hina ko e peh , ko e hakau he ‘aho ni ko e fonua ia he kaha’u. Pea kapau ko ‘etau fanga ki’i f nau eni he toki toko l kilu ‘oku tu’u lavea ngofua hotau ki’i *population* he fakam mani lahi. Ko e h e me’a te tau fakam lohia kinautolu hang ko e ‘ takai *resilience*. Ke tau teketeke p ke, he ‘ikai ke tau lava tautolu ‘o tau mo m m ni ka ko e Tonga *identity* e Tonga he ‘ikai lava ha fonua ‘i m mani ‘o to’o hoto Tonga.

Sea neongo p ‘oku f f ola ia kiate au ka ko e tafa’aki ko eni ‘oku Minisit ai e ‘Eiki Pal mia ‘o Tonga ko e kau *diplomatic* ena ‘a Tonga ni eni, p ko e m lohi p ko e fo’i ka ‘oku nau mo e *interest* mo e *wealth* pea mo e *sovereign* ‘a e fonua ‘o fakah ki m m ni ‘etau tau’at ina ‘oku tau kau fakataha mo m m ni he me’a ko e *peace* melino he s poti mo e h e tapa kotoa p ‘o e s siale.

Sea ta'engali'ia au he Minisit ki Muli ko eni. 'Oku 'ikai ke ne tali 'a e to'utupu 'a e *youth* ke hoko ke kamata 'enau ng ue'i e fonua ko e kau tipil m tika kinautolu 'o e fonua. Kae lau mai 67 fiha 'ikai, 'oku fakafofonga'i 'e Tonga 'a Tonga ni ki Nu'usila ko e ongo fonua kehekehe 'e ua. Pea 'oku *bind* ai 'a 'etau ngaahi tali ui ki he ngaahi koniv sio fakam m ni lahi 'oku kau p 'a Tonga ni ai. Pal mia 'osi lava 'a Tonga ni ia 'o tau fakafonua 'i 'Aositel lia 'i he netipolo. Pea ko e kau mai Tonga ko e ola ia 'o e fanga mokopuna 'o e Feitu'una 'oku nau mai mei he fu'u toko 18 miliona 'oku kei 'asi p Tonga ai.

Ko ia ko u kole ki he Feitu'una tuku mu'a e fo'i 'oua te tau lau fo'i, tau lau lava p 'oku 'ikai ke tau, ka ke mea'i he Feitu'una 'oku mei ha'u ha fu'u kau 'akapulu 'Amelika 'e fiha 'oku tau tu'um lie. Ko e ma'u'anga pa'anga lahi eni 'a e fonua'eni 'a e s poti. Pea kapau te tau nofo 'o lau e kovi 'e founa f f 'etau langa ha fonua te tau tamate'i 'a e me'a 'e ma'u ai 'a e m nava'anga 'o e tukuhausia ha fonua ki he kaha'u. Ka lava p ha fo'i nima 'i Tonga ni kuo fiem lie ai p 'a Tonga ni ia. Ka *star* ha fo'i nima 'i Tonga ni kuo tau fiem lie. Ko 'ene ha'u p ha 150 miliona ki Tonga ni kuo tau m nava lelei kitautolu. Ko e peh p Sea ki'i tokoni m l .

<002>

Taimi: 1020-1030

'Eiki Sea: Me'a mai, kole atu p kae toki me'a mai e Fakafofonga Niuá.

'Eiki Pal mia: Sea, kuo u faka'amu p ke fakafoki mai 'a e talanoa ki he poini ko eni 'oku ou 'oatú. Ko e me'a ko 'oku ou fie lave ki aí, ko e ngaahi fonua k toa, ko *Cook Island* 'oku tau lahi mama'o tautolu ia ai. Pea ko Ha'amoá, te u peh 'oku tau tatau p 'ikai ke 'i ai ha fu'u faikehekehe. Ko e poini mahu'inga taha hení, ko e h e me'a 'oku hoko ki he tal niti 'o 'etau f naú. Me'á ni ko e tu'unga eni 'oku totonu ke nau 'i aí? Pea 'oku fai leva e fo'i fehu'i ko eni, 'oku anga f f hono fokotu'utu'u 'o e sipoti? 'Oku ai e k miti 'oku 'iloa p ia ko e *TASANOC*. Pea 'oku ai pea mo e fanga ki'i va'a ko e ngaahi *federation*. 'A ia ko e *federation* takitaha 'oku ne tokanga'i e fo'i sipoti takitaha.

Ko e fehu'i ko kiate kitautolu, pea ko e fehu'i ia ki he fonua'ni mo e ngaahi k mití, 'e anga f f ha'atau fokotu'utu'u ke lava fakafoki mai e tal niti kakato 'etau f naú? Ko hono mo'oní, faka'ofa 'etau f naú he'enau 'o ulungia peh . Ko ia Sea 'oku ou tuku atu 'a e fehu'i ko ení, kiate kitautolu, 'oku ou tui 'oku 'i ai e me'a mahu'inga ia 'oku tonu ke fai. Tau fai ha fokotu'utu'u lelei ko e 'uhingá ke lava 'e he fokotu'utu'ú 'o 'omai kakato 'a e tal niti 'etau f naú ke 'oua te tau a'u ki he tu'unga ko ení. Ko e ng ue ko ení Sea, mo Hou'eiki 'oku 'ikai ko ha ng ue si'isi'i eni ia. Ko e ng ue lahi eni hono feinga'i ke fakafoki mai 'a e fa'u ha ' takai 'oku taau mo fe'unga ke lava 'o a'usia he'etau f naú honau ngaahi tal nití. Ko e ola ko ení te u fakah atu 'oku 'ikai ke ngata p 'i he'ene fakam , ka 'oku ne to e hanga 'o tukuhifo 'a e fonua ni ki lalo ki he taupotu tahá. Ki he takele e Pasifikí, he 'oku 'ikai ke tonu ia ke peh . Ko e tafe mai e me'a ko ení Sea, ko e tafe mai p eni mei he kuohili si'i 'oku 'ikai ke fu'u mama'o atú. 'A e fo'i ola ko ení. Na'a ku lave ki he mo'ua 'oku lolotonga toka he Pule'angá 'oku 'ikai ke lava 'o totongi, 'e he *TASANOC*. Pea 'oku kei tu'u p mo'ua ko iá 'o a'u ki he 'aho ni. Ko e ngaahi fakamole k toa 'i he ta'u 'e 10 ko eni kuo

‘osí, kapau ‘e t naki mai ke tau sio ki he lahi e fakamolé pea fakafehoanaki ki he olá ‘oku ou fakah atu kiate kimoutolu, ko e ngaahi me‘a eni ‘oku totonu ke tau fakakaukau lahi ki ai. Ko e fokotu‘u ‘a e motu‘a ni, tau foki ‘o fokotu‘utu‘u lelei ‘a e sipotí, ngaahi k mití. Na‘a ku talanoa mo e tokotaha mei Vava‘u na‘e ‘akapulu, tau fakafonua ‘i he uike kuo ‘osí, talamai he tokotaha ko ení, 2013 ki he ta‘u ni, ‘ikai ke to e fai ha ‘akapulu ‘i Vava‘u. ‘Ikai ke to e ai ha k miti. ‘Oku faka‘ofa ‘a e talanoa ‘a e motu‘a ko ení, he ‘oku ne ‘eke mai p ko e h ko e me‘a ‘oku hoko ki hotau fonua ni ko e ‘ikai ke ‘i ai ha k miti ‘akapulu ‘i Vava‘ú. ‘E anga f f ‘etau teu sipoti ko eni ‘oku teuteu faí kapau ‘oku ‘ikai ke tau lava ‘o fokotu‘utu‘u lelei e fonua ni mo e ngaahi fokotu‘utu‘u ‘a e ngaahi k mití, ke tau lava ‘o ako‘i ‘etau f naú ke ma‘u e taleniti ko ‘oku totonu ke nau ma‘ú. Ko e fehu‘i ia e ‘aho ni ia. Te tau langa sipoti pea tau teuteu ki he 2019, ko e fehu‘í, ko e h e ola te tau ma‘u ‘i he 2019? Te‘eki ai ke ‘omai ha fa‘ahinga fokotu‘utu‘u ke tau vakai ki ai pea tau falala ki ai, ko e fokotu‘utu‘u eni te ne lava ‘o ‘omai kakato ‘a e tal niti ‘etau f naú. ‘Oku faka‘ofa ‘etau f naú, hono ngaahi peh ‘i kinautolu ‘o ‘ikai ke to e ‘asi mai honau tal nití, tupu meiate kitautolu. Tupu mei he motu‘a ni, tupu mei he Kapinetí mo kitautolu k toa. Ko ia ‘oku ou fokotu‘u atu, sai ange ke tau foki. Foki ‘o fokotu‘utu‘u lelei. Fokotu‘utu‘u lelei ‘a e ngaahi k miti ko eni ‘oku nau tokanga’i e sipotí. Kapau he‘ikai ke tau lava ‘o fokotu‘utu‘u lelei ia, pea ‘oku ‘ikai ke u tui ‘e ai ha ola ‘o ‘etau teuteu ko eni ki he sipoti ‘o e 2019. Sea, ko e loto e kakai ko ení, te u fakah atu, hotau fonua ni. ‘Osi tokolahi e kakai ‘oku ‘ikai ke nau loto ke fai mai e sipotí ki heni, he ‘oku ‘ikai p ke nau vakai mai kiate kitautolu e Pule‘angá mo e ngaahi sino ko eni ‘oku nau teuteu e sipotí ‘oku ‘asi mai ha mateaki mo ha fakamaatoato ‘i he‘ene teuteu ko eni e sipotí. Ko e olá ‘oku tau vakai ki ai, fo‘i k toa k toa e ‘ tau ko ení. Pea ‘ikai ke ngata he fo‘i k toá ko e fo‘i fakamamahi mo‘oni pea fakam .

Lord Tu‘ilakepa: Sea.

‘Eiki Pal mia: ‘Ikai ko haku tukuaki‘i ‘e au ha taha.

Lord Tu‘ilakepa: Fakamolemole Sea kau ‘ai p ke u tokoni atu ki he ‘Eiki Pal miá fakamolemole.

‘Eiki Sea: Me‘a mai.

Lord Tu‘ilakepa: Kapau ‘oku ‘ikai ke ke to e lava e fatongiá fakafisi . Fakafisi , he ko ena ‘oku ke me‘a mai ‘ikai ke ke to e lava ‘e koe ‘o fai ha me‘a ‘i he fonua ni. Ko e mahino mai leva, ko e Feitu‘una ia ‘oku ‘ikai p ke ke to e fe‘unga koe ke ke to e fakalele e fonua ni.

‘Eiki Pal mia: Ki‘i fakatonutonu atu.

Lord Tu‘ilakepa: He ‘oku ke hanga ‘o tukuaki‘i pea ke me‘a mai ki he Fale ni ‘oku fakam e kakai e fonuá. Fu‘u tali ngali vale ia mo ha taki ha fonua.

‘Eiki Sea: Fakatonutonu ‘Eiki N pele. Me‘a mai

Lord Tu'ilakepa: Fu'u lahi ho'o kau noa'ia he ' me'a e fonua ni.

'Eiki Sea: Me'a mai 'Eiki Pal mia.

'Eiki Pal mia: Fiema'u ia ke u hanga 'o fakah atu 'a e tu'unga ko 'oku ai e sipotí, 'i hoku tu'unga 'oku fiema'u ke 'ilo he kakaí ko e h ko e tu'unga 'oku ai e sipotí he fonua ni. 'E h te tau f f 'i 'etautolu ia? 'Oku fiema'u he kakaí ke tau kau fakataha mo kinautolu, ke uki kinautolu ke nau mai 'o poupou. Ko e h me'a 'oku 'ikai ke lava ai he 2013 ke ai ha tau 'i Vava'ú? Tali mai. 'Ikai ke ai ha k miti ia 'i Vava'u.

Lord Nuku: Sea, ko e makatu'unga p he fehu'i ko eni ko 'oku 'omai ko he 'Eiki Pal miá.

'Eiki Sea: Me'a mai.

Lord Nuku: Ko e Palesiteni ia 'o e k miti 'akapulu 'a Tongá he 'aho ni. 'Oku tonu ke ne me'a mai ko e h e 'uhinga 'oku hala ai 'a Vava'ú? He 'oku fakaongoongo e fonua ni, ko e palesiteni ia pea ko e taki ia e 'akapulú. Kapau na'e hala he ta'u kuohilí, pea 'oku ne peh na'e hala, fokotu'u ha k miti 'akapulu 'i Vava'u. Ko e 'uhinga ia 'eku tokoni atú, ko ho'o fehu'i maí, 'ikai ke ai ha'amau le'o ke mau lava 'o 'oatu he ko koe 'oku ke taki he taimi ni 'i he K miti 'Akapulu 'a Tongá ni Sea. Kae 'uhí kae toki fai p fakahoha'á, ka ko 'eku fie tali p ki he 'ene fehu'í.

'Eiki Sea: Me'a mai e 'Eiki Pal mia.

Lord Nuku: Pea hang ko 'ene peh ko kuo t lalo e sipotí mei he TASA, na'e 'ave 'e he TASA 'a Paea, ko e tumutumu ia 'o e sipotí he fonua ni ko 'etau ma'u 'a e metali siliva, he 'olimipikí, pea holo leva mei ai koe'uhí ko hono fakapolitikale'í. Kae tuku ke toki fai ha fakahoha'a kae me'a atu e 'Eiki Pal miá.

'Eiki Sea: 'Eiki Pal mia me'a mai.

'Eiki Pal mia: 'Oku ou kole p ke faka'ata'at hotau lotó, tau ma'u ha loto hangam lie ka tau talanoa'i 'a 'etau palopalemá. He 'oku 'ikai ko 'etau palopalema p 'a tautolu 'i Fale ni. Ko e palopalema eni ia 'a e fonuá fakalukufua. Pea 'oku fiema'u ke tau folahi atu ki he kakai 'o e fonuá ke mahino kia kinautolu 'a e tu'unga 'oku tau 'i aí. Mo'oni e fokotu'u mai ko , motu'a ni 'oku palesitení. 'Oku fai e fokotu'utu'u he taimi ni ke kumi e tokotaha he 'oku nau felau'aki nautolu 'o teu hopo, 'i he ngaahi anga ia e fokotu'utu'u he kuohilí. Pea 'oku fai e ng ue ki ai ke kumi ha taha 'i Vava'u ke fokotu'u e k miti ko ení. Sea na'e toki 'alu hake p motu'a ni 'o palesiteni he ta'u ni

'Eiki Sea: Me'a mai

Lord Vaea: 'E 'Eiki Pal mia, 'oku ou fakaafe'i e Feitu'una 'apongipongi ki he Kolisi Ko Tupou'í he 4 efiafi, 'oku ako fuhu ai 'a e toko 60 tupu. Pea 'i he 'aho Tu'apulelulú leva 'i he 'ofisi e TASA 'oku to e fai ai 'a e ako fuhu 'a e toko 60 tupu. Ke ke mea'i p 'Eiki Pal mia 'oku fai p

ng ue. Pea ko e me'a ko 'oku tukuaki'í, 'oku 'ikai ke ola leleí, tapu ange mo e Feitu'una 'Eiki Pal mia, ko e ng ué 'oku fai, pea ko e ... hang ko e me'a ko ia 'a e 'Eiki N pele 'o 'Euá, ko e 'akapulú foki ia 'oku 'i he Feitu'una. Fa'iteliha p Feitu'una ki ai. Ka ko e toenga e netipolo mo e liiki mo e fuhu, taki taha to'o p mei hono kato 'o fai'aki e ng ue. Pea ko e me'a ia ke ke mea'í. Ka 'osi e sipotí 'i he 2019, 'e kehe 'a e fonua ni, he 'osi e sipoti ko ení. Pea ko e me'a ia ko 'oku fai e tokanga ki aí, tuku p ke tau lele atu p he ko hono 'uhingá, ko e 'uhinga ia na'e fai ai 'a e kole hono 'omai e sipotí. Ko e motu'a ni foki 'oku m mipa 'i he *TASANOC* 'oku 2 e tafa'akí. 'Uluaki, fakasipotí, pea uá fakakom sialé. 'E lava ke 'omai e ngaahi ng ue ko iá ki ai. Ko eni 'e toki me'a atu 'a e Minisit m l l ko eni ki he sipotí, k ko 'eku lave atu ko ki aí, kuo lahi e f nau ia kuo 'ave ia 'i he ta'u si'i hifo 'i he ta'u...

<003>

Taimi: 1030-1040

Lord Vaea: ... ta'u 14 'o 'ave kinautolu ki tu'apule'angá. Taha ia 'a e ngaahi 'uhinga 'oku holo ai 'a e sipoti he kuo to'o 'a e kilimi ia kei iiki. Pea ko e tokanga ko eni ko ki he'etau f nau, 'oku hokohoko p , pea ko u fakaafe'i atu 'a e Feitu'una. Pea ka faingam lie pea mo e Hou'eiki Kapineti, mou me'a ange mo homou leta fuhú, ke tau ki'i s p ai leva 'i he Kolisi ko Tupou, pea tau toki hoko atu. M l Sea.

'Eiki Sea: M l ! 'Eiki Pal mia.

'Eiki Pal mia: ...(kovi e ongo)...ke tokoni kiate kitautolu katoa ke tau fakakaukau fakalukufua ki he palopalema ko eni. Ko e palopalema eni 'oku lahi ia pea 'oku fihi, pea 'oku 'ikai ke faingofua hono vete. Ko ia ko u 'oatu p 'a e fakamatala kiate kimoutolu mo e hoha'a 'a e motu'a ni, pea 'oku peh p ki he kakai 'o e fonua ni, 'oku nau toe hoha'a mo nautolu. M l .

'Eiki Sea: 'Eiki Fakafofonga Niua.

Tokanga ki he si'isi'i 'a e taukei mo e p to'i va'inga 'etau f nau sipoti

Fe'ao Vakata : Tapu p pea mo e Feitu'una 'Eiki Sea. Fakatapu atu ki he Hou'eiki M mipa 'o e Fale Alea 'o Tonga. Sea, ko e ki'i fakam l atu p 'i he ma'u faingam lie. Ko e ki'i fakahoha'a nounou Sea, k ki mu'a ia Sea, kuo u fiefia 'i he fakaha mai 'e he 'Eiki Pal mia 'ene me'a mai'aki 'a e ola ko eni Sea. Mahalo p Sea, na'a ku lave ki ai ki mu'a p 'i he ngaahi 'aho ko na'a tau s tu'a mei ai. 'E faingata'a 'aupito ki Tonga ni, ke tau fakava'inga'i ha'atau timi fakafonua 'i ha sipoti p pea mei Tonga ni, ko hono 'uhingá he 'oku 'i ai 'a e ngaahi me'a ia 'oku te'eki ke tau fakakakato mei Tonga ni Sea.

Ko e tui ko eni 'a e motu'a ni Sea, ngaahi 'aho mai ko Sea, na'e 'i ai p 'a e ki'i *involve* p na'a ku kau atu p 'i he ngaahi me'a 'a e 'akapulú 'i he ta'u 18-20. Pea taimi ko tete folau ai Sea, mo ha'ate timi fakafonua, 'oku 'i ai 'a e me'a lalahi 'e ua 'oku fiema'u ai Sea. Fiema'u 'a e *skills* p ko e lava ko 'o fai 'a e s potí. Fakat t hang ko e 'akapulú. Ko e *skills* ia 'i Tonga ni Sea, 'oku 'ikai ke tau ma'u ia 'etautolu 'i Tonga ni, kuo pau ke ako'i mo faiako'i 'a e f nau s poti, ke ma'u 'a e levolo fakavaha'a Pule'anga ke fakatu'apule'anga ko 'o e *skills*, pea te toki folau mo 'ete

timí. Tau fakat t p Sea, ki he laku pulu ko e paasi. Kuo pau ke lava 'o paasi lelei pea te tau fakat t ki he *All Black*. 'Oku 'ikai ha fonua ia 'i m m ni 'e toe tatau mo e passi 'o ha timi 'o tatau mo e paasi 'a e *All Black*. Kapau te mou me'a p ki he ngaahi tesi ko eni 'oku lolotonga hoko he ngaahi 'aho ni. 'Oku nau kehekehe p 'i he fo'i *skills* p ko ia Sea. Fakat t p .

Ko hono ua Sea. Ko e taukei p ko e *experience*. Sea, 'oku me'a'i p 'e he Feitu'una, kae 'uma' 'a e Hou'eiki. 'Oku 'ikai ha hala nounou ia ki he *experience*. Kuo pau ke va'inga'i, kuo pau ke ng ue'i, kuo pau ke ako'i, ko e me'a kotoa p kuo pau ke fai hono ng ue'i 'ona Sea. Ko e ngaahi me'a matavaivai ia 'i he s poti 'i he fonua ni Sea, pea 'oku faka'amu ai ko , na'e fai 'a e faka'amu ko eni ke lava 'o fakafoki 'a e s poti mei he fonua ni, ke kamata hake mei he ta'u 5 ki 'olungá. Ko e fakat t p Sea, Kapau te tau fakat t p 'a Nu'usila 'oku ofi tahá. Ta'u 5 p 'a e leka kuo 'oange hono s pea mo e ki'i tamasi'i mo 'ene s 'akapulu mo e sitokeni pea fakah ki he kalapu 'o kau 'i he kalapu 'o va'inga ai 'o a'u ki hono ta'u 20. Na'a ku 'osi fakah p Sea, ki mu'a 'o fekau'aki pea mo e ngaahi houa ko 'o e sipoti na'e fai 'a e fekumi ko ki ai, na'e fiema'u 'a e houa 'e 1 mano ka te a'u 'o va'inga'i mo te fakamalohisino'i 'a e houa 'e 1 mano ka te toki a'u ki he 1 volo ma'olunga taha.

Sea, ko e houa 'e 1 mano ia kapau 'e houa 'e ua he 'aho 'a 'ete fakamalohisino 'i he ta'u 'e 20. Kapau 'e houa 'e 4 'i he 'aho, ofiofi mai ki he ta'u 10, mahalo 'e houa 'e 8 meimei ta'u 'e 5 'i he 'aho 'a e fakam lohisino pea mo e sipoti. Pea 'e lava leva Sea, ke tau sio ki he houa 'e ua 'i he 'aho, te te 'alu 'o ta'u 20 te te toki meimei a'u 'o ta'u 25 pea te toki a'u ki he 1 volo ko ia Sea. Fakafuofua ange ki he 'etau kau s poti 'i Tonga ni Sea. 'Oku 'i ai 'a e tokolahi ia 'oku toki 'akapulu ia 'oku ta'u 18, fakat t p ki he 'akapulu, kuo u tui p 'oku mahu'inga ange p Sea, pea mahino vave p . Ko e fa'ahinga 'oku toki 'akapulu 'i he ta'u 14. 'E ma'u f f ai 'a e houa 'e 1 mano ka tau ki'i le'ei p mu'a 'a e houa 'e 1 mano, ka tau sio ki he taukei pea mo e *skills*. Ko e 'uhinga ko he 'ikai ke tau lava 'etautolu 'o ofiofi ai Sea, ko e 'uhinga ko e faka'amu ke kamata 'a e s poti pea mei he 1 volo mei lalo, ta'u iiki. 'Ikai ngata p ia 'i he 'ene sai fakamo'uilelei pea femo'uekina ki ai 'a e f nau, pea ko ha fonua 'oku mo'ui lelei Sea, kuo 'osi mahino p 'a e me'a ko ia, fonua ia 'oku nau toe 'atamai lelei ange 'enau f nau, pea tukukehe ange 'enau mo'uilelei, pea 'e toe melino mo fe'ofofani ange 'a e ngaahi me'a kehe, 'i hono o'i kinautolu ki he sipoti.

Sea, ko e Tonga ia 'oku 'ikai ke fehu'ia ia, tau talanoa ko ki he ng ué, 'ikai fehu'ia 'ikai ke lava'i 'etautolu ha matakali 'i he ng ué. 'Oku tatau p pea mo e sipoti Sea. Mea'i p 'e he Feitu'una pea mo e Hou'eiki, 'a e faka'ofofa pea mo e e'a mai 'a e tal niti 'o e Tonga mei he ngaahi fonua kehe. Ko e ha 'enau me'a kehe 'anautolu 'oku toe fai ma'a tautolu 'i Tong ni. Tukukehe ange 'a e s niti 'oku 'oange ma'a nautolu Sea, 'Oku kehe hono 'ohake pupuhi nautolu pea mei he 1 volo ma'ulalo mei he 'enau kei iiki 'o 'alu hake ki 'olunga.

Ko e fonua ko eni ko *Georgia* Sea, mahalo ko e fakat t lelei ia 'o e *good development* p ko hono fakalalakala lelei'i ko 'o e f nau. Ko e ta'u 2006 na'a ku folau ai mo etau timi ta'u 19 fakafonua ki *Dubai* fe'auhi fakam m ni lahi 'a e *IRB* ai. Na'a mau a'u 'o *final* Sea, na'a mau tau ai mo *Georgia* na'e fo'i 'a *Georgia* 'i he timi ta'u 19 ko eni, ka na'a ku 'ilo 'e au 'i he 'aho ko ia ia 'i he *World Cup*, te tau faingata'a'ia 'i *Georgia*. Tukukehe ange 'a e sai 'enau timi, sai 'enau *development* 'anautolu 'a eni 'oku hoko p a'u mai ki he ta'u kuo 'osi 'ap , p ko e ta'u ni. Na'a tau fo'i p 'a Fisi ia mo Tonga mo Ha'amoia 'i *Georgia*. Tetau fehu'ia 'a e ta'u 'akapulu 'o *Georgia*

p na'e ha 'a e l l a 'enau 'akapulu. Lahi mama'o 'i he ta'u 'akapulu 'o Tonga ni, tatau p mahalo mo Fisi pea mo Ha'amoā. K ko hono 'uhinga he 'oku sai ange 'a e *development* 'a Georgia, 'i he ngaahi timi ko eni 'atautolu 'i he taimi ni.

Sea, faka'osi ko 'eku ...

Lord Tu'i'afitu: Ko e fehu'i p ki he 'Eiki Minisit m l l . 'A ia ko e fakalalakaka ko ia 'o e sipoti 'i Tonga ni, pea 'ikai ke tau sio ki he ngaahi pal palema. Tau ki'i mavahe mei he *raw mark* 'o 'alu ki he *standardize* 'a e sipoti? Ko ia!

Fe'ao Vakati : Sea, keu fakahoha'ap mu'a he s poti 'oku fihia 'a e *raw* maaka ia mo e 'E Sea, ko e tokolahi ia 'oku 'ikai ko ha palopalema ia Sea, 'i he tui 'a e motu'a ni. 'Oku mea'i p ia 'e he Feitu'una mo e Hou'eiki. Ko e Tonga ia 'oku 'i ai p foki hono lea 'ona, tukukehe ange 'a e Tonga mo'unga ki he lotó. Ko e fakavaha'a fonua 'a Tonga 'oku kehe Sea. Ko e ki'i me'a p eni 'oku toe ko e h 'a e ki'i me'a ko eni tetau fakahoko ko ki heni Sea, ko 'etau poupou'i 'a e ngaahi kautaha sipoti.

Ko e talanoa ki he netipoló. Mo'oni 'aupito p Sea, he na'e lave'i p 'e he motu'a ni 'a e tu'unga ko 'e a'u ko ki ai, pea na'e mahu'inga ke fai ha ng ue leva kihe netipolo he 'oku sai. 'Oku faka'ofu'ofa 'aupito hono poupou'i hake mo fakalalakaka'i 'a e netipolo. Ko e netipolo, ko e soka ko e t pulu mo e tenisi pea mo e fuhú, 'i he ngaahi 'aho ni. 'oku 'alu ia 'o a'u pea 'oku akeake mai mo e 'akapulu he taimi ni Sea. 'I hono kamata'i ke fakalalakaka'i ko eni 'akinautolu ke 'alu hake ke ma'u 'a e fo'i me'a 'e ua ko eni, na'a ku fakahoha'a ki ai Sea, 'a e *skills* pea mo e *experience*, ke tau lava 'o fai 'a e sipoti pea toe ma'u mo e taukei sipoti. Tetau kehekehe p kitautolu Sea, ko e 'uhinga kae 'e lava Sea, ka 'e lava he ko e me'a ia 'oku ou fakahoha'a ai Sea, 'i ai 'a e faka'amu ia na'a lava ke vahe'i ha Patiseti mavahe p ia ki he *develop* p ko hono fakalalakaka'i 'o e sipoti.

Sea, 'oku lave 'a e tokolahi ia 'oku maumautaimi 'a e s poti Sea. Kapau teu fakahoha'a atu ki he ngaahi mahu'inga 'o e sipoti Sea, pea a'u ki he ma'uma'uluta 'o e nofó, mo e hanga 'e he sipoti 'o o'i 'etau f nau sipoti ke nau hoko ko ha kaha'u lelei ki he kaha'u, ko u tui Sea, 'oku totonu ke mahu'inga leva kiate kitautolu. He ko e taimi ko 'e nofo ai 'a e tamasi'i pea mei he akó, 'oku 'i ai 'a e ngaahi tu'utu'uni 'o e akó Sea, tomui o'i ke lava ma'u 'a e taimi, ke talangofua kae lava 'o faka'apa'apa. Ko 'ene nofo mei he akó 'oku 'ikai ha me'a 'e fai, ka h ki ha timi sipoti p ko ha kautaha sipoti. 'Oku 'i ai 'a e tu'utu'uni 'o e sipoti, tau fakamalohisino 'i he taimi, teke lava 'o fakama'uma'u, teke lava 'o fanongo ki ho kapiteni mo ho'o faiako. Te ke lava 'o talangofua , te ke lava 'o faka'apa'apa pea mo e ngaahi me'a peh , 'oku fai ia 'i he sipoti Sea. Te nau hoko ai ko h kaha'u lelei ki he kaha'u.

Ke vahe'i ha patiseti mavahe ki he sipoti

Ko e tokolahi ko eni 'o Tonga ni 'oku mo'oni 'oku tau toko 1 kilu tupu Sea, pea 'oku 'ikai ko ha palopalema ia. 'Oku tau ma'u 'etautolu 'a e me'a kotoa 'i Tonga ni, toe p eni ia ke tau hanga 'o faka'at 'a e ngaahi tal niti ke e'a Sea. 'Oku 'i ai 'a e faka'amu na'a lava Sea, ke vahe'i ha patiseti mavahe ia 'a e s poti ke fakalalakaka'aki, kae tautautefito ki he *development* Sea. Na'e fai p 'a e ki'i ng ue, ko u tui p 'e hanga p 'Eiki Minsit ki he *high performance* 'a e ngaahi *federation*

Sea. He 'oku 'i ai 'a e tui 'e tokoni lahi, 'e tokoni lahi pea mei heni ke nau lava 'o fakamafola 'a e ongoongo lelei 'o e sipoti , ki he 'enau ngaahi *federation* takitaha.

Sea, ko e faka'osi p teu lave atu p ki he lelei ko eni he na'e

<004>

Taimi 1040-1050

Fe'ao Vakat : ...he 'oku 'i ai foki 'a e ngaahi savea Sea peh ki mu'a 'oku 'omai 'e he kau sipoti pea mei muli 'a e pa'anga 'e 14 miliona he ta'u tokua. Sea fili lahi eni ia ki he kau 'akapulu mahalo 'oku toko teau tupu, ko e h 'a e tokolahi 'o e ki'i kau sipoti, huanoa kapau te tau to e hanga 'o o'i ke to e lelei ange. Me'a ko na'e me'a ki ai 'a e 'Eiki N pele fika 1 'o Tongatapu, 'oku mo'oni 'aupito Sea, mahalo ko 'etau ki'i kau f nau 'eni 'e toko teau tupu pea na'e ...'oku nau 'i muli 'i Nu'usila, pea na'e 'i ai pea mo e folau na'e fai 'e he timi ta'u 16 'i he ta'u ni, pea mahalo ko e toko 12 'oku 'i ai honau faingam lie ki Nu'usila. Mo'oni p Sea 'a e 'etau peh 'e mole ki Nu'usila 'a e f nau ko eni tokua, pea 'oku 'i ai 'a e fanau 'oku nau 'asi hake 'i he timi *super*, pea 'oku kau ai pea ...'oku 'i ai 'etau ki'i tamasi'i 'oku kau atu he tau 'i he *All Black*, pea mo e ngaahi timi liiki 'a Nu'usila pea mo f fua Sea. 'Ikai k ko e mahu'ingá Sea 'a e mahu'inga 'a e faingam lie ma'a e f nau ke 'ohake ko e h ha faingam lie lahi taha ke 'oange ma'a tekinautolu, neongo ko e fakamole heni 'oku 'i he lau mano Sea, k ko e fakamole ko 'oku fai 'e Nu'usila ki he tamasi'i 'e taha, tau fakafuofua p kapau 'oku 'i he uamano 'i he ta'u, totongi 'ene ako, ngaahi ' me'a peh ko 'enau hanga 'enautolu ia 'o teu'i 'etau tamasi'i heni, pea 'oku fa'a fakafolau p 'ofisi ke 'alu 'o sio ki he f nau, pea 'oku ma'u p 'enautolu 'a e lekooti 'a e feitu'u 'oku nau 'i ai mo *monitor* pea mei Tonga ni Sea 'aho 'e fiema'u ai. Pea 'oku ou tui Sea ki he foki mai mu'a ki he fo'i me'a 'e ua ko 'a e fie ma'u *skills* pea mo e *experience* Sea, pea 'oku 'i ai 'a e kole pea mo e faka'amu na'a lava ke tokoni'i 'a e ngaahi *federations*, 'e mate 'a Vava'u ia h 'e Sea tokua 'oku 'ikai ke 'i ai ha k miti 'akapulu, k ko hono m 'oni'oni Sea, 'ikai ke 'i ai ha me'a ia ke fakalele'aki 'a e sipoti ai, 'ikai ke u tui au ki he 'ai 'a e pale ke a'u 'o lau mano Sea, 'ai p fu'u sila ia pea mo e fu'u ipu 'o nau tau'i, kae 'oange me'a ko ke teuteu'i'aki nautolu ke totonu pea mo m 'opo'opo 'i Tonga ni Sea.

Fiema'u ke tokangaekina 'etau kau sipoti nau 'omai pa'anga lahi ki he fonua

Ko e faiako'i ia 'o e f nau Sea 'e toki fai ia ki he ta'u 16, ta'u 14 ki he ta'u 16, ko e l volo 'i lalo ko he ta'u nima ki 'olunga fiema'u p ke 'oange ha fo'i pulu 'akapulu pea mo ha taha pea nau va'inga. Ko 'etau f nau 'oku nau fie va'inga Sea k 'oku 'ikai ke 'i ai ha me'a ia ke nau va'inga 'aki he 'oku ou tui Sea 'oku totonu p ke fai hano tokangaekina pea mo e ngaahi *federations* mo e ngaahi kautaha sipoti, fakanaunau kae lava ke o'i 'e he'etau f nau Sea, 'oku mahu'inga 'aupito ke mahu'inga 'aupito 'aupito ke tokanga'i 'a e sipoti 'etau f nau he'e tokoni 'a e sipoti 'o a'u ki he ma'uma'uluta 'a e nofo Sea 'e fai p 'e he sipoti tukukehe ange mo'ui lelei kae peh ki he 'etau talanoa ko eni ki he pa'anga 'e 14 miliona tokua 'oku 'omai 'i he ta'u, l mai 'e he kau 'akapulu ki Tonga ní, 'oku ou tui 'e to e lahi ange kapau 'e to e lelei ange 'etau teuteu'i 'etau f nau pea mei Tonga ni Sea.

Sea fakam l atu 'i he faingam lie, ko e fakahoha'a nounou p ia m l 'aupito.

Eiki Sea: M l 'Eiki Pal mia.

Faka'amu Pule'anga ki ha pa'anga ke tokoni'i sipoti he fonua

'Eiki Pal mia: 'E Hou'eiki, tapu atu ki he Feitu'una Eiki Sea, tau fanongo k toa ki he fakamatala ko eni pea 'oku tau tui k toa tautolu ki ai. Ko e faka'amú ke lava 'e he Pule'angá 'o 'i ai ha 'esitimeti ke ne tokoni'i mo'oni 'aupito ia, mahalo ko e me'a ko 'oku mahu'inga 'i he taimi ni ko e h 'a e ki'i seniti 'oku ma'u pea ng ue fakapotopoto'aki 'a e ki'i s niti ko ia ki he me'a ko te tau lava 'o fai. Ko e me'a ko eni 'oku fai ki ai'a e fakamatala 'a e 'Eiki Minisit kapau te tau kumi 'i he ngaahi kolo p 'oku 'i ai ha mala'e *netball* lelei, *standard*, faingata'a ia ke tau 'ilo 'etautolu 'oku 'i ai ha mala'e peh 'i ha kolo, p ko ha mala'e ke tau fakat t , *volleyball*, ko e fanga ki'i volipolo ko 'oku tau sio ai 'i he ngaahi kolo ko e faka'ofa faka'ofa, ko e 'a e tamaiki 'o kumi 'a e ki'i tuliki. Ko e fakamatala ko eni 'oku ou tui 'oku tau tui k toa ki ai, ko e fehu'i ko kia tautolu 'e anga f f ha'atau vahe'i ha silini ko e silini mei f ke fai'aki 'a e ng ue ko eni. Ko e tu'u 'a e ngaahi kolo 'osi mahino kia tautolu ia 'oku 'ikai ke 'i ai ha ngaahi mala'e ia ke peh ke lava...

Lord Tu'ilakepa: 'Eiki Sea fakatonutonu.

'Eiki Sea: Fakatonutonu.

Lord Tu'i' fitu: Sea tapu p pea mo e Feitu'una he fa'a tu'u hake ki 'olunga, 'oku 'i ai 'a e ki'i lea Tonga ko e fotufotuaki. 'Eiki Pal mia, ko ho Pule'anga ko eni 'oku ke me'a ki ai 'oku te'eki ai ke a'u 'o ta'u ua, 'asi mai 'a e ' lelei ho Pule'anga, na'a ke me'a p he *Forbes*, 'alu ia 'o uakilu. Ko ho'o 'ai p *raw mark*, kilu, ngaahi p paaka ko eni 'i Tukutonga meimei kilu mo ia, k t naki ia lava ai 'a e ki'i ng ue ko ia 'oku 'uhinga atu ai 'a e Minisit m l l , 'ikai ke faingata'a ki he Feitu'u na 'oku peh 'oku palopalema. 'I ai 'a e lea 'i he kamata tau'at ina 'i he Pasifiki 'i he valungofulu, 'oho mai 'a e ngaahi fonua 'i m m ni, pea ko e tali ia 'a e tokotaha *USP* mahalo na'e faiako 'i he Feitu'u na, h 'a e mahu'inga 'a e hala pule'anga kae 'ikai ke 'i ai ha me'alele ke lele ai, pea ko e h 'a e mahu'inga 'a e me'alele kae 'ikai ke 'i ai ha hala pule'anga ke lele ai, 'osi mea'i ia 'e he Feitu'una. Ko e f nau 'o Tonga ni ke nau sipoti 'i he kaha'u ke 'i ai ha mala'e va'inga mo fakatoka ha ngaahi k miti ke tokanga'i, ka nau fai 'enautolu 'a e va'inga, ko ia p Sea, m l 'a e ki'i fakatonutonu.

'Eiki Pal mia: Faka'osi atu ai leva.

'Eiki Sea: 'Io, me'a mai 'a e 'Eiki Pal mia.

'Eiki Pal mia: Mahalo p Hou'eiki ko 'etau palopalema fu'u lahi p 'etau talanoa, lahi 'etau fokotu'utu'u, lahi 'etau fa'a fakataha, lahi mo e me'a 'oku tohi'i. Hang kiate au ko 'etau palopalema 'oku si'isi'i ke tau fakahoko 'a e me'a ko 'oku tau talanoa ki ai. Ko e talanoa ko 'oku ou faka'amu ki ai ke pou pou ki he fakamatala ko eni, fiema'u'a e *facilities* 'i he ngaahi feitu'u ko e lahi taha 'i he ngaahi kolo ke tu'u ai 'a e ngaahi mala'e va'inga ko eni. Ko eni 'oku fakah mai 'e he m mipa ko eni 'o e *TASA* 'oku fai 'a e fuhu, ko e me'a ia 'oku tau faka'amu ki ai ke fai ha me'a, kapau 'oku fai ha teu fuhu mo e ngaahi kolisi ko e teuteu ia, k ko 'eku 'uhingá he 'ikai ke ma'u ha silini ia he Pule'anga ke fakahoko 'aki, 'e 'i ai 'a e s niti k ko e s niti ko ia he 'ikai ke ne lava 'o fakahoko 'a e fokotu'utu'u ko eni. Ko e fokotu'u ko e h 'a e ki'i s niti 'oku ma'u pea tau ng ue fakapotopoto 'aki ia ki he me'a ko te tau ala lava. 'Oku 'i ai 'a e fakakaukau ke tau

‘ai ke tau foki ki he Fautasi ‘o hang ko Ha’amoā ‘oku ‘ikai ko e ‘uhinga ke tau fe’auhi mo Ha’amoā, ko e fa’ahinga *activity* p ia ke fai ‘e he ‘etau f nau ‘o nau fakam lohisino ai. Kapau ‘e takitaha ‘a e p pao ‘i he *constituency* ko eni ‘e tahafitu, tau fakat t ki he ta’u kaha’u, takitaha teuteu’i ‘e he vahe ‘a ‘ene kau siu’a’alo. Ko e taha ia ‘a e *activity* ia.

Hou’eiki ko e paaka ko eni ‘oku fokotu’u ‘e lava ai ‘a e fo’i mala’e netipolo ai ‘e tolu p f lava ai mo e mala’e ko e ‘one’one, volipolo ‘one’one. Ko hono ‘ai ‘a e ‘ me’a ko ia ke lava ‘o fakahoko ai ha ngaahi ng ue, pea ‘oku ou tui ko e fakamatala ko eni ‘oku ‘omai ‘ikai ha veiveiua ‘ene mo’oni, ko e ngaahi kolo ‘oku totonu ke tau tu’u ai ‘a e ngaahi me’a ko ia, ngaahi ‘a e ngaahi mala’e ai ‘oku fe’unga pea ‘alu ki he *standard* ko ia ‘oku fakavaha’a pule’anga ke lava ‘o fai ai ‘a e ng ue ko ia. Mou k taki Hou’eiki ngali mole hotau taimi k ‘oku mahu’inga ‘a e me’a ko eni ‘oku tau talanoa ki ai ke tau kau fakataha ‘i hono teuteu’i ha ngaahi feitu’u ‘i he ngaahi kolo ke lava ‘etau f nau. Ko e fanga ki’i mala’e volipolo ko eni ‘oku tau fa’a ‘o sio holo he ngaahi kolo ko e fakaoli, pelepela mo e ki’i tuliki ‘oku fai ai, faka’ofa ‘a e f nau ‘enau ‘o kumi holo ha me’a ke nau va’inga ai.

Ko ia ai ‘oku ou poupu ki he me’a ko eni ‘oku fakamatala ki ai ‘i he ...’a e Fakafofonga ko eni, ko ia ‘oku ne tokanga’ ai mai ‘a e sipoti, pea ‘oku tau fanongo ki he fakamatala ‘oku tau tui k toa ki ai. Ko e me’a ‘oku toe ke fakahoko ‘e anga f f ‘etau hanga ‘o fakahoko ‘a e ngaahi fakamatala ko eni ‘oku ‘omai, mahalo ko ‘etau palopalema ia, k ‘oku ou kole atu p kiate kitautolu, ko e *issue* eni ia ‘atautolu k toa, ngaahi kolo pea hang ko Vava’u mo Ha’apai mo ‘Eua ‘oku nau fanongo mai, fokotu’u ho’omou k miti, pea mou fetu’utaki mai ki he k miti ‘akapulu ko Siaosi ‘oku ‘i ai pea ‘oku ou Palesiteni ‘i he me’a ko eni, k ‘oku ‘ikai ke u kau ki hono fakalele ‘a e ‘ me’a k toa ko eni, ‘oku ‘i he k miti ia ko eni ‘oku ‘i ai ‘a e kau tangata ko eni ko nautolu ia ‘oku nau hanga ...k ko e kole ki he ngaahi vahefonua mou fokotu’u mu’a ho’omou ‘akapulu, fokotu’u ho’omou ‘akapulu pea fai mai ‘a e fetu’utaki, ko Siaosi ‘e fetu’utaki atu kiate kimoutolu ke kamata leva ke tau hanga ‘o teuteu’i ‘etau f nau ki he kaha’u mo e ngaahi sipoti anga maheni ko ia ‘oku tau tu’u ai ‘oku tefito ki ai ‘a Tonga ni hang ko e *union* ko e *league* ko e fuhu, hiki me’a mamafa, ngaahi sipoti anga maheni peh , ke tau kau fakataha ‘i hono teuteu’i ‘a ‘etau f nau ki he kaha’u, pea ‘oua te tau hanga ‘o tanu peh honau tal niti faka’ofa ‘etau f nau ‘ikai ke nau lava ‘o fe’auhi koe’uhi p ko e ‘ikai ke tonu ‘a ‘etau fokotu’utu’u.

‘Eiki Sea: ‘Eiki N pele, ‘o me’a mai ‘a e ...

Fiema’u ‘a e pule lelei ki he fakalalakaka e sipoti

‘Eiki Minisit Takimamata: Ko e ki’i poupu atu p ki he feme’a’aki. Ko e mo’oni ‘aupito ‘aupito ko e talatalaifale ko eni ko ‘a e ‘Eiki Minisit Sipoti m l l ko e palopalema ‘aupito ‘aupito p ia ko ‘oku tau fehangahangai mo ia ‘i hono feinga ko eni ke fakalalakaka’i ‘etau ngaahi ‘a e ngaahi sipoti ko eni ‘oku tau faka’amu ki ai. Ko e vakai ko ‘a e motu’a ni ko e vakai vaivai ‘a e motu’a ni, ‘oku ‘i ai p mo e k kunga ‘o e pule lelei, ‘e malava p ia ke fakapa’anga kapau leva ‘oku ‘ikai ke m ‘opo’opo lelei ‘a hono ...

<005>

Taimi: 1050-1100

'Eiki Minisit Takimamata : ... 'a hono fa'ungá, 'e lava p ia ke movetevete. Pea 'oku tau sio tonu p tautolu ki ai. Ko e anga ko 'a e fakakaukau 'a e motu'a ni, ko e me'a ko eni ko ki he fiema'u mafai pea mo e ta'em 'opo'opo 'a e ngaahi fakamatala pa'anga mo e me'a, te tau fe'ao p tautolu ia 'o a'u ki he 'osi 'a m m ni, 'e kei hoko p ia. Ko e me'a ko 'oku ou lave'í, kapau 'e ai ha fokotu'u, ko e 'uhingá foki he 'oku si'isi'i e taimi, tau toko 6 m lie 'i he Fale ni. Ko e sipoti foki 'e 26 'i he *Pacific Games*. Kapau te tau m tuku atu, 'e Hou'eiki M mipa 'o e Fale ni, taki taha 'a e ngaahi *federation* ko eni ko 'oku teuaki ko ení. 'Ikai ko e 'uhinga ia ke tau tautolu 'o Palesitani. Tau tautolu 'o poupou, teketekemui atu p he ngaahi K miti ko ení. He ka 'ikai ke ma'u 'e he Pule lelei, kae ma'u e naunaú, 'e kei palopalema p ia. Pea 'oku ou 'ilo p 'e au ia, 'oku lave'i lelei p ia 'e he 'Eiki Minisit Sipoti m l l . Pea ko e ngaahi me'a ia 'oku 'asi mai ko eni he ngaahi K miti Sipoti.

Pea 'oku fai atu ai e fokotu'u 'a e motu'a ni, koe'uhí ke tokoni ia ki hono feinga'i ke fakam 'opo'opo 'a 'etau ngaahi sipoti ko eni ko ki he 2019. 'E fiema'u ia, kapau 'e fiema'u ke uingaki, hang ko e faka'amu ko eni 'a e 'Eiki Pal miá, ke uingaki mai 'a e ngaahi timi 'akapulú, ke kakato mai 'a e ngaahi koló, 'e fiema'u ke kau ai 'a e taki lelei, mo kitautolu ko eni, kau taki e fonuá, ki hono poupou'i 'a e fakalalakaka ko eni e sipotí. Ko e anga ia 'a e fakakaukau, na'a tokoni ki hono fakalelei'i 'a e tu'unga ko eni 'oku tau 'i aí. He koe'uhí ko 'etau sio 'atautolu ki he 2019, 'oku fu'u panaki 'aupito. 'Oku fakakaungat maki foki e motu'a ni 'i he ngaahi k miti sipoti kehekehe. Ka ko e anga ia 'eku vakaí. 'Oku kau 'aupito e pule lelei ia 'i he me'a 'oku ne hanga 'o fakavaivai'i 'a e fakalalakaka ko eni 'a e ngaahi K miti Sipoti. Ta'im lie e K miti Fuhu ia koe'uhí ko e Hou'eiki Fakafofonga ko eni 'a Tongatapú. Ko e 'akapulú kuo 'osi me'a tonu p ai 'a e 'Eiki Pal mia, pea kuo 'i ai e motu'a ni he 'akapulu liikí. Kapau 'e taki t uhi kotoa e Hou'eiki M mipa ni, ko e soka, ko e volipolo, mo e ' me'a, 'e lava 'o tokoni ki hono teke ki mu'a ke fakavave'i 'etau ng ue. M l Sea.

'Eiki Sea : 'Eiki N pele.

Lord Nuku : Tapu p ki he 'Eiki Sea. 'Eiki Sea, fakam l lahi atu, 'Eiki Sea, ki he ma'u taimi. Pea 'oku fakam l lahi atu ki he me'a 'oku hanga 'e he 'Eiki Pal mia 'o tuku mai he pongipongi ni, Sea.

'Eiki Sea, ko e me'a ko 'oku tuku mai he pongipongi ni, ne 'osi fai p hono feinga'i e sipoti he 2012 ke mai 'o fai mai ki Tonga ni. Pea 'i he fakakaukau ko iá, mei he 2012 ki he 2019, ke tau fokotu'utu'u ai, ki he fanga ki'i tamaiki koe'uhí ko e 2019 kuo nau fe'unga. Ka koe'uhí ko e me'a ko 'oku toe 'omai he 'aho ni, ko e toe p eni e ta'u 'e fiha, koe'uhí pea fai e sipoti he 2019, 'Eiki Sea, 'oku 'ikai ke ng ue ha me'a 'i he sipotí. Pea ko 'eku fanongo ko ki he me'a 'a e 'Eiki Pal mia, 'aneuhú, 'oku ne peh ngalingali 'oku toko lahi ange e kakai ke tuku e sipotí, 'Eiki Sea. Ka ko e me'a ko 'oku fakahoha'a atu ki ai e motu'a ni, 'Eiki Sea, tukuange e sipotí ke fai. He koe'uhí ko e ngaahi me'a ko eni 'oku me'amai'aki 'e he Minisit Sipoti m l l , ko hono taimi ko ke teuteu'i aí, na'e taimi lahi p mei he 2012 ke a'u ki he 2019 kuo tau mateuteu ha'atau f nau. 'Ikai ke toe puli, Sea, 'a e tal niti ia 'o e tamaikí, hang p kuo 'osi fai e feme'a'aki ki aí.

'Oku ou tui, 'Eiki Sea, ko e sipoti ko ko 'oku 'uhinga ai e v lau he 'aho ni. Ko e v lau 'o e 'aho ni, he kuo faha'i ua, pe 'e hoko atu ke fai e sipotí, pe 'e tuku, 'Eiki Sea. Pea ko e me'a ko

ení, 'Eiki Sea, na'e 'osi me'a e 'Eiki Pal mia 'i he faka'eke'eke 'anep , pea 'oku ne peh , ka tuku e sipoti 'oku sai p ia. Pea ko e me'a ia ko 'oku fai ki ai 'a e hoha'á, he pongipongi ni.

Ko hono ukí, mo'oni p ia. Uki fakakolo. Ko e palopalema ko 'o e 'akapulú, 'oku mea'i p ia 'e he 'Eiki Pal mia, he ko ena 'oku me'a ai, pea 'oku fiu hono uki. K ko e me'a ko 'oku 'uhinga atu e motu'a ni ki aí. Ko e h e palopalema 'oku 'ai ai ke tau hanga 'o talanoa'i e sipotí, ke tukú. 'Osi hanga 'e he Falé 'o fakangofua e silini. 'Osi hanga 'e he 'Eiki Minisit Pa'angá. 'o tuku mai he Patisetí 'a e pa'anga e 10 miliona ki he sipotí. Fakahú mai 'e Nu'usila e 2 miliona. Tohi mai a 'Asitel lia te nau 'omai e 3 miliona. Meimei 'alu hake e siliní ia, 'Eiki Sea, 'o 20 miliona he taimi ni. Ko e h 'etau palopalemá, ke ta'ofi ai? 'Oku 'i ai p , tukukehe 'a e tokoni 'a Siaina, mo e ' halanga pa'anga peh , 'Eiki Sea. Kuo tau 'osi hanga 'o tali he Fale ni, ka ko 'ene a'u mai ko eni ki he 'aho ni, kuo tau fakaveiveiua'ia p pe 'e fai ko e sipotí, 'Eiki Sea. Pea ko e me'a ko 'oku ou kole atú, 'Eiki Sea. K taki fakamolemole, 'Eiki Pal mia, 'akapulu, ko e ngaahi ola ko eni na'a ke 'omaí. 'Eiki Sea, mo'oni kotoa p ia. 'A e fo'í. K 'oku 'ikai ko ha me'a ia, 'Eiki Sea, ke tuku ai. He 'oku hanga 'e he fo'i ko 'a Tonga ni, 'o fakafeh laaki'i 'e ia 'a e ngaahi tal niti ko eni ko 'o 'etau kau sipoti, 'oku 'asi 'i mulí. Pea 'oku mahino leva ia ai, 'oku 'i ai p e t nounou. Ka ko e me'a ko 'oku tokanga ki ai e motu'a ni, ia, 'Eiki Sea, tukuange e sipoti ke fononga. 'Oua te tau toe kaunoá. 'Oua te tau hanga 'o fakapolitikale'i 'a e ' me'a ko iá. He 'oku tau hanga 'o fakapolitikale'i he 'aho ni. Kuo malanga'i 'i Fale Alea ni, kuo mavaeua e fonuá, ke tuku pe hoko atu.

'Eiki Pal mia : Sea, 'oku ou kole mu'a ke u ki'i tokoni atu p .

'Eiki Sea : Me'a mai.

Lord Nuku : Tokoni mai.

'Eiki Pal mia : Pe kuo fakapolitikale'i pe 'ikai, ko e me'a ia 'a e faka'uhinga. Ko e tokanga 'a e motu'a ni, ki he fo'i ' takai ko 'oku tau teuteu, pe 'oku mateuteu e ' takaí, ke tau tali e me'a ko ení? Ko e 'uhinga 'eku lave ki he me'a ko ení, he 'oku talamai 'e he olá, ko e ' takai ko 'oku fatu ai, pea teu'i ai 'a e f nau, 'oku fu'u 'i he tu'unga matu'aki ma'ulalo.

Ko e fakahoha'a 'a e motu'a ni, 'oku nofo ia 'i he fo'i ' takai ko 'oku tau teuteu'i ai 'etau f naú. Sai p e tal nití ia. Pea hang ko e fo'í, ko e fo'í ia 'oku 'ikai ko ha me'a fo'ou. Fo'í, 'oku fai e fo'i he feitu'u kotoap . Ko e fo'i ko eni 'oku tau talanoa ki ai, 'a eni 'oku ou fakamatala atu ko ení. 'Oku 'i ai, hono loloto, 'oku loloto hono 'uhingá 'ona.

Fe'aomoeata Vakata : Sea, 'ai mu'a ki'i fakatonutonu p , Sea.

'Eiki Sea : Fakatonutonu.

Fe'aomoeata Vakata : Ko e me'a mai e 'Eiki Pal mia ko e fo'i. 'Ikai ke u tui au ko e fo'i, ko e 'ulungia. Kehekehe p e 'ulungia mo e fo'í, Sea. Ko e 'ulungia ia he ola ko . Ko e fo'i ia kapau ko 'ete t ki laló, pea te nofo ai. Ko e 'ulungia ia he olá. Te te toe ha'u p kita, te te toe ha'u p kita, toe hoko atu. Ko e ki'i fakatonutonu p ia, Sea. 'Oku kehekehe p e 'ulungia mo e fo'i. 'Ulungia ia he ola Ko e fo'í kapau he 'ikai ke te toe ha'u, Sea. M l Sea.

‘Eiki Palemia : Sea, ‘oku ou kole fakamolemole atu. Kuo tau fanongo he fakatonutonú, ‘oku tonu ‘aupito p ia. K taki p ‘i he’eku ng ue’aki e lea fo’í, ka tau ng ue’aki p e lea ‘ulungia. Ko e ‘ulungia, hang ko e fakamatala ‘oku ou ‘oatú, ‘oku ‘ikai ko ha me’a fo’ou e ‘ulungia, k ko e fo’i ‘ takai ko eni ‘oku tau fokotu’utu’u ‘i hotau fonua ni, mo e Pule’anga ko ení, ke teuteu’i ai ;etau f naú, ko e fo’i ‘ takai ia ‘oku ou talanoa atu au ki aí. Pe ‘oku lava ‘e he ‘ takai ‘o ‘omai ‘a e natula mo e tal niti hotau kakai? Ko e tali ki aí, ‘ikai. Ko e h e me’a ‘oku lava ai ‘e Fisi? Ko e h e me’a ‘oku lava ai ‘e Kuki ‘Ailani? Ko e h ‘oku lava ai ‘e Ha’amoia? Ko e h e me’a ‘oku lava ai. Ko e fehu’ia ia kia kitautolu, kau ai e motu’a ni.

Lord Tu’i’ fitu : Sea, ki’i fehu’i p mu’a ki he ‘Eiki Pal mia.

‘Eiki Sea : Fehu’i.

Lord Tu’i’ fitu : ‘Oku tau ngali ‘ulungia nai ‘i he’etau alea ko na’e fai mo Papua Niu Kini? Ko ia p , m l .

‘Eiki Pal mia : Sea, ‘e fai p e tokoní ia, kapau ‘e ha’u a Papua Niu Kini, pea ‘oku tau fakam l kitautolu ki ai. Ka ‘oku ‘ikai ko e me’a mahu’ingá. Ko e me’a mahu’ingá pe ‘oku tau mateuteu fakaeloto, mo fakalaum lie, mo loto’aki. *Commitment* ‘a e kakai e fonuá ‘oku fiema’u. Kapau te tau ma’u e pa’angá, k ‘oku ‘ikai ke tau ma’u e lotó, loto mateaki li’oá, mo e poupou, faingata’a ‘aupito ‘aupito. Na’e talanoa ‘a e me’a ko , ki he *good governance*. Fiema’u e *good governance* ke ne hanga ‘o *drive*. ‘A ia ko e ngaahi me’a fakalaum lie ia, ngaahi me’a fakamolale ia. ‘Oku ‘i ai ha faka’ilonga, ‘oku ‘asi mai ha faka’ilonga peh ? Fehu’i ia te tau fai ‘etautolu. He te tau fakataha, fakataha. Talanoa, talanoa, talanoa, pea tohi, tohi, tohi, pea ‘osi angé ‘oku ‘ikai ke tau ha me’a. Ko e fehu’i ia.

Lord Nuku : Sea, mahalo kuo fe’unga e tokoní ‘Eiki Sea, kau faka’osi atu.

‘Eiki Sea : Pe’i faka’osi mai.

Lord Nuku : ‘Eiki Sea, ko e me’a ko ‘oku ou tokanga ki ai he ‘aho ni, ko e ha e palopalema ‘oku fehangahangai p mo ‘etau sipoti, he 2019? Ko e talanoa e ‘aho ni, ko e 2019. Ko hono palopalemá, he ‘oku ‘ikai ke tukuange ‘a e ma’umafai ko iá ke ng ue. ‘A eni ko ‘oku tukuaki’i he taimi ni, ko e TASA. Ko e sino ia ‘oku fakalao’i ko ke ne fai e ng ue. K ‘oku fakafepaki’i ‘e he Pule’angá ‘a e Lao ko eni ko na’e hanga ‘e he fonua ni, ke fakangofua e sipoti he 2012, pea fa’u e lao he 2013, ke ne hanga ‘o fakalele. ‘Oku te’eki ai ke lava ‘a e potung ue ko ia, ‘a na’e fakalao’i ko iá, ke ne hanga ‘o fakam nava’i ‘a e palopalema ko eni ko e ‘oku ‘uhinga ki ai ‘a e ‘Eiki Pal mia. He kapau ‘e tukuange kia nautolu, ‘a ko na’e hanga ‘e Fale Alea ni ‘o fakapaasi e lao ke nau hanga ‘o fai hono fokotu’utu’ú, ‘Eiki Sea, faingofua ‘etau peh atu. Ko moutolu ‘oku koví. K ko e ‘uhingá he ‘oku ‘ikai ke ng ue. Ko e ‘uhinga ia ‘eku talanoa ki ai, ‘oku ou talanoa p eni koe’uhí ki he felau’aki he sipoti he 2019, ‘Eiki Sea. ‘Oku ‘ikai ke u tui ke tuku. Ko e *commitment* ko ‘oku talamai ‘oku ‘ikai ke ma’u ‘e he kakaí. ‘Osi *commit* e kakaí, ka koe’uhí ko e faha’i ko eni ‘atautolu ‘oku ‘ikai ke tau lava atú. Fakamafai’i e ‘ mafai ko eni na’e fakamafai’i ‘e he laó, Sea, ke ng ue, mei he TASA. Feng ue’aki ko ‘a e *Pacific Games Council*, pea mo e Pule’anga Tongá, na’e ‘i ai ‘ena *agreement* ke fakahoko e ‘ me’a ko ení, ‘Eiki Sea. ‘Oku punusia,

p 'oku faingata'a'ia 'a e lao ko ení, koe'uhí ko 'etau kaunoa 'i he ngaahi me'a ko iá, Sea. Tukuange ki he TASA.

'Ikai ko ha me'a fo'ou e langá he na'e 'osi fakahoko e sipoti ki mu'a he fonua ni

Lord Tu'iha'angana : Sea, ka u ki'i tokoni atu, 'Eiki N pele. Tapu mo e Feitu'u na, Sea. Ko 'eku tokoní p . Mahino foki ko e me'a ko eni 'oku 'ohake 'e he 'Eiki N pele, ko e me'a ko eni na'e 'ohake 'e he 'Eiki Pal mia ia kuo fai e feme'a'aki ki ai, fekau'aki mo e fakalalakaka 'o e sipoti. Ka ko 'eku tokoní p , fekau'aki mo e langa e sipotí. 'Oku 'ikai ko 'etau toki langa sipoti eni, Sea. Ko e 1987, 'a na'e fai ai e *Mini Games* hení, na'e 'osi fai e langa. Na'a tau 'osi langa ai. Ko 'etau peh ko e *Mini Games* ko e ki'i sipoti vaeaua ia e me'a, pea na'e lava lelei p ia, na'e 'ikai ke 'i ai ha palopalema, na'e 'ikai ke 'i ai ha felau'aki. Na'e langa a Teufaiva, langa e *indoor*, langa e mala'e tenisi, langa e ' mala'e netipolo mo e h fua 'i Tonga *High*, pea na'e lava lelei p ia. Ko e ta'u p eni 'e fiha tau peh p ta'u 'e 20 tupu mei ai, tau toe. 'Ikai ko ha me'a fo'ou e langá. Na'e 'osi lava lelei p e langa, pea na'e 'ikai ke 'i ai ha palopalema ai. Pea ko e toe 'ai ko e langa ko ení, 'oku ou tui ko e fakalelei'i p e ' me'á kae hoko atu, he te tau lava p , he na'e 'osi fai e sipoti *Mini Games* heni, pea ko e *full game* eni mahalo.

'Eiki Sea : Ko ia, m l Hou'eiki. Mou me'a atu ki tu'a 'o faka-*fresh*.

(M l l ai 'a e Fale)

<006>

Taimi: 1115-1130

Sátini Le'o: Me'a mai 'Eiki Sea 'o e Fale Alea. (*Lord Tu'ivakan*)

Lord Nuku: Kole p Sea, ko e ki'i miniti 'e taha ke faka'osi atu ai 'a e fakahoha'a 'a e motu'a ni.

'Eiki Sea: Faka'osi mai.

'I ai e tokanga ke fakamava'i lao na'e fa'u mo tali'aki sipoti he 2013

Lord Nuku: 'Eiki Sea, ko e kole ko ia 'a e motu'a ni, koe'uhí na'a tau hanga 'o pole'i 'a e sipotí he 2012 ke fai mai ki Tonga ni 'i he 2019. Pea na'e hanga ai 'e he Fale Aleá 'o fa'u 'a e Lao he 2013, makatu'unga 'i he feng ue'aki 'a e *Pacific Game Council* pea mo e Pule'anga Tongá ki he ng ue ko ia 'e fakahoko. Pea ko e lao ko iá Sea, na'e 'i ai 'a e K miti ai, 'a eni ko ko e komiti 'a ia te nau hanga 'o fokotu'utu'u 'a e sipotí, 'a 'oku ui ko , 'oku fa'a fai 'a e feme'a'aki ki ai ko e *Organizing Committee*, pea mo e *Facility Committee*, pea mo e *Technical*.

'Eiki Sea, ko 'eku kole ki he 'Eiki Pal miá, tukuange mu'a 'a e lao ko ia na'a tau hanga 'o fa'u 'o tali'aki 'a e sipotí he 2013, fakam nava'i ke ng ue, ka tau lava 'o tukuaki'i p ko hai 'oku t nounou Sea. He ko e lao ko ia na'e tali 'i Fale Alea ní, ko e lao ia ke ne hanga 'o fokotu'utu'u 'a e sipoti. Ko e kongá ko ia ki he toe fai ha v mo ha ' me'a peh p ko hai 'oku 'i aí Sea, ko e lao ko iá Sea, kole atú ke tau hanga mu'a 'o faka'apa'apa'i ange, 'a e lao ko na'e paasi ke ne hanga 'o fokotu'utu'u 'a e sipoti. 'Oku 'ikai ke u tokanga au pe ko hai 'oku 'i aí, ka ko e lao

ko iá, na'e paasi mei Fale Alea ni Sea, 'oku ou kole atu tau hanga 'o faka'apa'apa'i 'a e lao ko iá, pea tuku 'a e ngaahi sino ko iá ke ng ue, he ko e ngaahi sino ia 'oku ou lave'i p . Na'e fai 'a e fakatonutonu 'a e 'Eiki Pal miá pea mo e taha 'o e ngaahi kupu 'o e lao ko ení 'Eiki Sea. Pea na'e 'osi fale'i p ki he 'Eiki Pal miá, ko e me'a ko ení 'oku 'ikai fakalao. Pea ko e 'uhinga peh 'eku kole atú Sea, tukuange mu'a 'a e lao ko ení, pea mo e fokotu'utu'u na'e aleapau ki ai 'a e k miti ko eni ko 'a e *Pacific Games* pea mo e Pule'anga Tonga. Hang ko e tokoni ko ia na'e 'omai 'e he 'Eiki Fakafofonga Ha'apaí 'Eiki Sea, ko 'ene tokoni maí, ko kinautolu ko eni ko 'i he k miti 'i he 'aho ní, ko kinautolu na'a nau hanga 'o fai 'a e sipoti ko e *Mini Games* ko ia 'a e Pasifikí, 'i Tonga ní, 'o langa ai 'a e *stadium* ko ia 'o e 'aho ni, Ko nautolu p eni 'e toe hoko atú 'Eiki Sea. 'Oku ou fakam l ki he 'Eiki N pelé he'ene hanga 'o fakamanatu mai 'a e me'a ko iá Sea. Ko 'eku kole ia ki he Falé 'i he 'aho ni, pea 'oku ou kole atu 'Eiki Pal mia, tuku 'a e fakakaukau ke ta'ofi 'a e sipoti. He ko hotau matap eni ki he anga 'etau f naú, mo honau ngaahi tal nití. Kapau 'e 'ikai ke tau hanga 'o poupou'i, ko e ta'u 'e 6 ko ia na'a tau kole aí, 'osi taimi fe'unga. F nau ko na'e ta'u 12, ta'u 11 he 2012 'Eiki Sea, ko 'ene a'u ko ia ki he 2019, kuo nau tangata'i.. tangata mo fefine ke fakafofonga'i 'a e fonua ni 'Eiki Sea. Ko e ta'u 'e 6 ko ia na'e tonu ke tau fai ai 'a e teuteú 'Eiki Sea, 'oku tau kei v lau p kitautolu ia 'o a'u mai ki he 'aho ni. Koe'uhí ko e lao na'e tali 'e ho Falé 'Eiki Sea. Ka ko e faka'osí p Sea ko e kole atú, ko u kole atu, tukuange 'a e lao na'a tau hanga 'o tali heni ke fakalele 'aki 'a e sipotí ke ng ue. Kae 'oua 'e toe tukuaki'i kinautolu ia ko nautolu 'a e palopalemá Sea. Ko e kole atu ia ki ho Falé pea kole ki he kakai 'o e fonuá, kole atu ki he Pule'angá. M l Sea.

'Eiki Sea: 'Eiki Pal mia.

'Eiki Pal mia: Fakam l atu ki he 'Eiki N pelé, 'i he tokoni ko eni 'oku 'omai. 'Eiki N pele 'oku 'ikai ke tuku ha lelei, tau feinga kotoa p ke fai 'a e me'a ko ia. Kae hang ko e fakamatala ko ia na'e 'oatú, me'apango p 'oku tau 'i he fungavaka kehekehe, kehekehe 'a e anga 'etau vakai, he anga ko ia 'o e fokotu'utu'u. Ko e fokotu'utu'u ko ia na'a tau tali 'a e laó, mo'oni ia na'a tau tali, ka na'e hanga 'e he fo'i alea ko eni mo Papua Niukiní, 'o liliu 'a e me'a 'i he lao ko ia. 'Oku 'ikai ko ha liliu lahi f f . Ko e fokotu'u ko ia na'a ku ha'u mo iá, na'e 'osi 'i ai 'a e fokotu'utu'u ia 'a e K mití ki mu'a, pea tali leva ko e fatongia ko ia 'o e *OC- Organizing Committee*, 'oku to'o mei ai 'a e konga 'o e ngaahi fatongia ko iá 'ohifo ia ki he *Facility Committee*. Na'e tali 'a e fokotu'utu'u ko iá, 'aki p 'a e 'uhinga ko eni. Loto 'a Papua Niukini ke faka-holoki 'a e fakamolé pea fakasi'isi'i ko e 'uhinga ia 'oku nau mai ai. Pea ko e founa ke fakasi'isi'i 'akí, ng ue'aki 'etau kakai p 'atautolu 'oku alama'u 'i Tonga ní, 'etau kau *technician*, he 'oku 'ikai totongi ia. Pea te nau ha'u mo nautolu 'o poupou mo tokoni'i, ko e 'uhingá ke fakasi'isi'i 'a e ...

Lord Nuku: Sea, k taki p ko e ki'i fehu'i p ki he 'Eiki Pal miá 'Eiki Sea. Ko e h 'a e tu'unga 'oku 'i ai 'a Papua Niukini he 'aho ní, Tokoní, p ko e tokoni fakapa'anga p ko e h 'a e tu'unga. Koe'uhí 'oku ke me'a mai 'oku hanga 'e Papua Niukini 'o maumau'i 'a e lao ko na'a tau paasi 'Eiki Sea.

'Eiki Pal mia: Ke u tali atu mu'a fakamolemole.

Lord Nuku: Ko ia ko e ki'i kole atu p 'Eiki Sea ke ki'i fakama'ala'ala mai p . M l .

'Eiki Pal mia: Ko e Fale Alea 'o Papua Niukini 'oku fiema'u ke nau *approve* 'a e me'a ko eni, toki fai 'i N vema. Kuo 'osi *commit* 'a e fonua ko eni, 'e 'omai 'a e silini, pea ko e 'osi p hono talí, ko e *release* mai ia 'a e silini. Ka te u foki ki he me'a ko ia na'a ku talanoa atu ki ai. Ko e liliu ko ia na'e hokó, na'e to'o mai 'a e ' fatongia 'o e *Organizing Committee* 'o hilifaki ia ki he *Facility Committee* 'a ia 'oku lolotonga lele 'i he taimi ni. Ko e ki'i fetongi ko ia, na'e 'i ai leva 'emau... 'i he anga 'eku fakakaukaú, na'e 'i ai 'emau ki'i t kehekehe ai. Ko e holoki ko ia 'o e fatongiá, pea 'oku 'i ai leva 'a e toe fiema'u ke toe fai hono *review* 'o e ..

Lord Nuku: 'Eiki Sea, ki'i fakatonutonu atu p 'Eiki Sea.

'Eiki Sea: Ko e fakatonutonu.

Lord Nuku: Ko e fakatonutonu 'Eiki Sea, ko e me'a ko ena 'oku ke me'a mai'akí, kuo 'osi tukumai na'e fai 'a e fakatonutonu ai, pea na'e hala, na'e 'ikai ke fakalao 'a e ' feliuliuaki ko eni 'Eiki Sea koe'uhí ko e tu'utu'uni eni 'a e Fakamaau'anga. Ka ko e 'uhinga ia 'eku fakatonutonu atú 'Eiki Sea koe'uhi ko e me'a ko eni 'oku ne me'a'akí, na'e fai 'a e fakatonutonu ai, pea na'e 'ikai ke fakalao.

'Eiki Pal mia: Kole atu Sea ke 'omai haku faingam lie.

'Eiki Sea: Faka'osi mai 'Eiki Pal mia, ka tau liliu 'etau ng ué, fu'u fuoloa.

'Eiki Pal mia: 'Oku ou fokotu'u atu, ngata h 'eku fakamatalá, ka mou tukuange ki he Pule'angá ke mau fakakaukaú 'i 'a e me'a ko eni, he 'oku tau fai 'a e me'a kotokotoa p ki he lelei 'a e fonua. 'Oku 'ikai ha'atau taumu'a 'e taha ke 'ai ha me'a 'e kovi ki he fonua ko eni, m l .

'Eiki Sea: M l . Tokoni Pal mia.

Fakama'ala'ala Pule'anga fekau'aki mo e 'akapulu

'Eiki Tokoni Pal mia: Tapu mo e Feitu'una Sea, tapu mo e Hou'eiki M mipa 'o e Fale. Ko e ki'i 'oatu p mu'a ha ki'i fakamatala nounou ki he ki'i ng ue 'oku fai ko eni ki he 'akapulu. Tu'u he taimi ní Sea, ko e feingá eni ke lava 'o tali 'a e ngaahi fehu'i mo e ngaahi fiema'u 'a e *World's Rugby* 'a e *union* ko eni 'a U lesí, hei'ilo na'a lava ai 'o fai mai 'a e taú, 'i Sune ta'u kaha'ú, ki Teufaiva. 'Oku kau heni 'a e sio 'ikai ke ngata p 'i Teufaiva, kau eni he sio p 'oku sai fe'unga 'a e h telé, p 'oku sai fe'unga 'a e ' gym, p 'oku sai fe'unga 'a e falemahaki. Ko e ' me'a k toa ko ia ia, 'e pau ke nau sio ki ai, pea 'oku pau ke fai 'a e tokanga ki ai 'a e Pule'anga. 'Oku lolotonga fai 'a e talanoa ki ai Sea, pea 'oku 'i ai 'a e timi he taimi ni he *World Rugby* 'oku nau 'i Tonga ni, 'o talanoa pea mo e K miti 'Akapulu 'a Tongá, ke sio ki he ngaahi tafa'aki kehekehe ko eni, kau ai mo e mala'e 'akapulu ko eni 'i Teufaiva. 'I he tu'u he taimi ní Sea, 'oku kei taumu'a p 'a e Pule'angá, ke 'osi 'a e ngaahi ko eni 'o e mala'e 'akapulú, pea mo e *changing room* ki Ma'asi 'o e ta'u kaha'u. Kuo 'osi 'alu 'a e *bid* ki he ngaahi kautaha ke nau fai ko eni 'a e ng ué, pea ko e *timeline* ko eni 'oku 'oangé, ke 'osi 'a e ng ue ki Ma'asi, kae 'i ai ha faingam lie ai, ke tau *host* a U lesi 'i Sune. Hang ko 'eku lea ko ia 'anenaí Sea, 'oku 'ikai ke ngata p 'i he mala'e 'akapulú, k 'oku 'i ai mo e ngaahi me'a kehekehe 'oku fai 'a e sio ki ai. Ko e faka'amú ia hei'ilo na'a lava 'o fakafiem lie'i 'a e *World Rugby* kae 'uma' 'a e *Worlds' Rugby* kae lava fakahoko 'a e taú, 'i Sune ta'u kaha'u ..

Lord Nuku: ‘Eiki Sea, ko ‘eku kole atu p ‘Eiki Tokoni Pal mia, na’e ‘osi fehu’i atu ‘a e me’a ko ení, he kongá ki mu'a ko , pea ko e tali ko ia mei taumu’a ná, ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha alea ia pea mo U lesi ki he ta’u kaha’u. Ka na’e ‘osi lave’i ‘e he motu’a ni, ‘a e alea ko ení, pea ko e tali mei taumu’á, ‘oku ‘ikai ha tau ia ‘e fai Sea. Ko ‘eku tokoni p ki ai Sea, pea ‘oku ou fakam l hono fakahoko mai.

'Eiki Tokoni Pal mia: ‘Oku ‘ikai ha alea, ko e feingá eni ke ‘omai ‘a e va’ingá ki Tonga ni. He na’e talu eni, ta’u eni ‘e fiha na’e te’eki ai p ke tau ‘a e ‘Ikale Tahí ia ‘i Tonga ni.

'Eiki Sea: Ka ‘e maau ‘a e mala’e ‘akapulú ki ai Tokoni Pal mia?

Tali Pule’anga fekau’aki mo e *asbestos* mei he falemahaki motu’a

'Eiki Tokoni Pal mia: Ko e tu’u he taimi ní, na’e ‘oatu ko eni ‘a e *tender* ke fai ‘a e ng ué, ke ‘osi ki he ngata’anga ‘o Ma’asi. Ko e ‘uhingá leva ia, toe leva ‘a e m hina ‘e 2, pea ka ‘i ai ha ki’i t mui p ‘i ai ha af p ko ha me’a peh , ke ‘i ai p ha taimi ke lava faka’osi ai ki mu’a ‘i Sune. ‘A ia ko e feingá eni ke tau ma’u ha’atau aleapau mo U lesi, ke fai mai ki Tonga ni.

Ko e ki’i t naki fakavavevave p Sea, k taki p ko e ki’i *topic* kehe p . ‘Oku lahi ‘a e laaulea he taimi ni fekau’aki pea mo e *asbestos* ‘i Tukutonga. Tautefito ki he *asbestos* na’e ngaahi’aki ko eni ‘a e falemahaki motu’a. Hang p ko ia ‘oku mou mea’í Hou’eiki M mipa, ko e *asbestos* ko e ...

<008>

Taimi: 1130-1140

'Eiki Tokoni Pal mia: ...fa’ahinga me’a ng ue na’e lahi ng ue’aki tautautefito ki hono ‘ato ko eni e ngaahi fale ‘i he ngaahi taimi ki mu’a. Me’a mahu’inga taha hono to’o ko eni ‘o e ngaahi me’a ng ue ko eni ke ‘oua ‘e momo p mapakipaki ko e ‘uhinga he ko ‘ene taimi ko ‘oku hoko peh ai ‘e lava leva ‘alu he ‘ea, ‘e lava leva m nava’aki ha taha pea ‘e palopalema leva ia ki he tokotaha ko ia. Ko ia ai ko e ngaahi ng ue ko ko ki hono to’o ‘o e ‘esipesitosi Sea ‘oku fiema’u ‘a e kakai mo e ngaahi kautaha makehe ke nau fai e ng ue ko eni. Pea ko hono founa ko ko hono faka’auha ‘oku ‘ai p ‘o kofu ‘o tanu. Ko e founa ia ‘e taha. Founa ‘e taha ko hono kofu ‘o l he loloto ko e ‘uhinga ke ‘oua ‘e ‘alu ki he ‘ea ‘o kapau ‘e mapakipaki ‘a e ‘esipesitosi. Me’a p ‘oku mahino Sea ko e ‘esipesitosi ko eni ‘a ko ‘a falemahaki motu’a, na’e ‘ikai ke ‘omai ia ki Tukutonga. Na’e ‘ikai ke ‘omai ia ki he lingi’angaveve ko eni ‘i Popua ko e ‘uhinga p eni ki he *public* na’a ‘i ai ha tokanga na’e ‘ikai ke ‘i ai ha ‘esipesitosi ‘i he fakamatala ko eni ‘oku ma’u ko ‘e he motu’a ni mei he potung ue. Ko e ‘esipesitosi ko na’e ng ue’aki ko ‘e he falemahaki motu’a hono holoki na’e ‘ikai ke ‘omai ia ki Tukutonga ko e ‘uhinga p eni ke fakamahino p ki he kakai ke mahino ‘uhinga na ‘oku ‘i ai ha tokanga ki he tafa’aki ko ia Sea. Ko ia p ‘a e ki’i fakama’ala’ala Sea mo e ki’i fakamatala atu p fekau’aki mo e sipoti.

'Eiki Sea: Ka na’e ‘ave ia ki fe ‘ia ‘Eiki Tokoni Pal mia?

'Eiki Tokoni Pal mia: Ko u tui mahalo ‘oku sai p ke ‘oua ‘e talaatu Sea ka ‘oku, na’e tuku ia

he feitu'u kehe ka ko e 'uhinga p ia ... 'io ... Kapau ko e ... ko e kongā lahi 'o e 'esipesitosi ia na'e tanu p ia 'i falemahaki.

Lord Nuku: Sea ...

'Eiki Sea: 'Eiki N pele me'a mai.

Lord Nuku: Ko 'eku lave'i ko ki heni 'Eiki Sea mei he Potung ue ' takai pea toki liliu ko eni 'Eiki Sea ko Tukutonga na'e 'i ai hono tu'utu'uni ke ta'u 'e 26 pea toki ngofua ke fai ha ng ue ki ai. 'A ia ko hono fakamahino mai ia 'oku 'i ai 'a e fa'ahinga naunau ai 'oku 'ikai fe'unga. Ka ko e tu'utu'uni ia mei he ' takai ki mu'a pea toki liliu ko eni ko he taimi ni ko mei he Potung ue Fonua, ko e ta'u 'e 26. Kapau 'e fiema'u 'a e fakamatala ko eni 'e ma'u p ia Sea ka ko 'eku tokoni atu p 'a'aku ki ai na'a nau peh ko e ta'u 'e 26.

'Eiki Sea: M l .

Lord Nuku: He 'ikai ke fai ha ng ue ki ai Sea.

'Eiki Sea: M l .

'Eiki Tokoni Pal mia: Ko ia na'e fai 'a e ...

'Eiki Sea: 'Eiki Tokoni Pal mia.

'Eiki Tokoni Pal mia: Na'e fai 'a e fefakap talanoa 'aneafi Sea ko e founga ko eni na'e lau 'oku 'ai 'o kofu 'a e veve. Na'e t t naki mai ka hiki ko eni 'a e lingi'angaveve ki Tapuhia, t t naki mai 'o hoko ko e ki'i fo'i mo'unga ko eni 'i Tukutonga 'o kofu pea 'oku 'ikai ke fai ha ng ue ki ai he taimi ni Sea. Ko e k toa e ' ng ue 'oku fai he tulituliki 'oku 'ikai ke fai ha ng ue ki he fo'i mo'unga ko eni 'o e veve. 'Oku 'i ai p mo e fakamanava 'i 'olunga ko e 'uhinga ke ha'u ki tu'a 'a e *methane gas* tupu ia mei he ngaahi veve me'akai mo e h fua na'e 'i he tunga veve ki mu'a Sea. Ko ia p Sea m l .

'Eiki Sea: Ko ia m l . Hang p ha kofu ha pekia, kae ... Ko e me'a p 'e Hou'eiki 'oku ou kole atu hang ko e ngaahi *constituency* 'oku mahino mai 'oku 'i ai e ngaahi kosilio 'oku fokotu'u ka koe'uh ko e taha e ngaahi fakakaukau p na kuo ... koe'uh ke kau atu ho'omou K miti Sipoti 'a e fokotu'u 'a e ngaahi fakakaukau ko eni ki he ngaahi v henga fili he ko e taha ia e me'a 'e toe lava ke toe faka'ai'ai ai 'a e ngaahi fe'auhi 'a e ngaahi sipoti ke 'uh ke tokanga'i 'e he ngaahi kolo 'a e ... 'a e naunau ko ia. Pea mou toki feng ue'aki pea mo e K miti 'Akapulu p ko f e k miti 'oku *affiliate* ki he *TASA* ke mou feng ue'aki pea ... he ko 'ene, ko e taha ia e ngaahi me'a 'e lava ke ne hanga 'o hakeaki'i ai 'a e tu'unga fakasipoti. 'Oku mahino p ki he Potung ue Ako 'oku tonu ke 'i ai 'a e fatongia. 'Oku ou fa'a sio p ki he kau faiako 'oku tonu ke toe ki'i ako'i mo e kau faiako ke nau 'ilo hono ako'i e ngaahi *skill* ki he fanga ki'i tamaiki pea 'oku fai... pea 'oku ou tui ko e me'a ko ena ko 'a e Potung ue *MIA*, ko kimoutolu ia ke mou tokanga'i 'a e tafa'aki ko eni ki he ako mo hono *develop* e *skill* ko 'a e f nau. Ko e *TASA* ko nautolu ia *national* ki he *international*. 'Oku tonu ke, ka 'oku tonu p ke mou feng ue'aki pea mo kinautolu he teuteu 'etau sipoti ka ko ia Hou'eiki tau liliu 'o **K miti Kakato**.

(Pea na'e liliu 'o K miti Kakato pea me'a hake ai p 'a e 'Eiki Sea 'o e K miti Kakato, Hon. Veivosa Light of Life Taka ki hono me'a'anga)

Me'a 'a e Sea K miti Kakato

Sea K miti Kakato: Tapu pea mo e 'Afio 'a e Ta'eh mai hotau lotolotonga. Fakatapu heni ki he Tu'i 'o Tonga kae 'uma' 'a e Ta'ahine Kuini, Fale 'o Ha'a Moheofo. Fakatapu atu ki he 'Eiki Pal mia, 'Eiki Tokoni Pal mia, kau Minisit 'o e Kapineti. Fakatapu mavahe ki he Hou'eiki N pele Fika 1 'o Tonga kae 'uma' 'a e kau Hou'eiki N pele kae peh foki ki he kau Fakafofonga 'o e Kakai. Hou'eiki ka u fakamalumu atu kae fakahoko hotau fatongia, k ki mu'a ia 'oku ou fie fakahoko p ha ki'i veesi folofola ke tataki'aki 'etau alea mo ho'omou feme'a'aki 'i he pongipongi ni. 'I he Saame Vahe 34 'o e ngaahi Saame Veesi 8, " Mou kamata ki he 'Eiki 'o 'ilo 'oku sai. Mon 'i ka ko e to'a 'oku h fanga ki ai". Ko e ki'i huluhulu ia ke tau fakaa'ua'u'aki homou ngaahi feme'a'aki 'e lava ke ho'ata mai ai e, 'a e to'a mo e 'ikai ke to'a. 'E, ki'i me'a si'isi'i p eni ke u 'oatu heni pea u lava leva ke tuku atu ki he Hou'eiki Fika 1 'o Vava'u lahi kae tuku p mu'a ke u 'oatu e ki'i konga p ko eni ke tokoni ki he'etau, ki he'etau ng ue.

'I ai faka'amu ke melino alea 'oku fai koe'uh ko e me'a mai kakai 'o e fonua

Ko e me'a 'oku hoha'a ki ai 'a e motu'a ni 'i he hili ange 'etau ng ue mamafa 'aneafi pea 'oku ou kole fakamolemole atu ai Hou'eiki kapau na'e 'i ai ha to'o fohe 'oku 'ikai fe'unga mo ho'omou me'a. 'Oku ou kole fakamolemole atu he ngaahi t nounou ko ia. K 'oku ou faka'amu p ke hoko hotau Fale ko e Fale Alea melino pea mo ho'ata mai ai 'a e 'uhinga pea mo mahino 'a e ngaahi taumu'a 'oku fiema'u 'i he ngaahi ... p k miti ko eni ke mou me'a mai ki ai. 'Uluaki 'oku ou vakai ki he 'uhinga 'o e fakatonutonu. 'Oku hang ki he motu'a ni 'oku hoko e fakatonutonu ko ha 'uhinga ia ke ke p ' si'i ke ma'u ai ha'o faingam lie ki he tokotaha ko eni 'oku ke fie tokoni p ... ki ai. Ko 'eku kole ka ke ka me'a mai Hou'eiki 'o fakatonutonu, ko e 'uhinga ho fakatonutonu ko ho'o hanga 'o fakamaama 'a e fo'i poini 'oku lolotonga fai mai ai e me'a ai 'a ho'o tokoua ko 'oku lolotonga malanga. Ke ke hanga 'o hulu'i mai ha toe maama lahi ange ke toe mahino lahi ange e motu'a ni kae 'uma' e kakai 'oku nau fanongoa mai hotau Fale ni. K 'oku hoko e fakatonutonu ia ko ha me'a ke ke hanga 'o ue'i 'ene malanga ke h p ko e ue'i 'ene me'a ke toe fakapo'uli pea faka'uli'ulil tai ange.

Ko e konga ia 'oku ou kole atu Hou'eiki ko e ... 'Oku 'ikai ke 'i heni hotau kakai ke nau mea'i mai 'a e totonu mo e mo'oni 'o e taumu'a 'oku 'omai ai 'a e tefito ko eni ki he Fale ni. K 'oku ou kolea atu 'oku mou takitaha he mala'e, pea ko e maama ko 'oku mou me'a mai mo ia ki Fale ni pea 'omi ia ki he motu'a ni ke tau hanga 'o 'oatu ki he kakai 'oku nau fanongo mai ki homou me'a pea maama pea nau fiem lie. Ko u tui ko e konga p ia 'oku ou lave atu ki he konga ko ia 'oku ... ki'i ongo'i p 'e he motu'a ni 'oku tonu ke tau fetokoni'aki 'i he'etau malanga ko e 'uhinga ho'o fakatonutonu ke tonu 'aupito pea ko e 'uhinga ho'o tokoni ke toe ho'ata mai 'a e lelei 'oku 'uhinga ki ai ho tehina p ko ho'o ta'okete 'oku me'a 'i Fale ni.

Ko e konga 'uluaki te tau hoko atu p foki 'i he'etau alea 'i he ... mei 'aneafi ko e hoko mai p eni na'a tau kei 'i he 4.1, ka ke u tuku ange mu'a 'a e faingam lie ko eni ki he Hou'eiki Fika 1 'o Vava'u.

Lord Tu'i' fitu: Sea ko 'eku fakam l atu p au ki he Feitu'u na ho'o hoko atu 'a e ng ue m 'ongo'onga na'e fai he Sea M l l 'a ia ko ho toutou fakahoko mai e ngaahi veesi folofola. Pea 'oku ou fakam l atu ho tataki e maama he Fale ni. Ko e me'a lahi ia he'eku fanongo he fel foaki, 'ai mo 'ai e lotu ke mahino ko e fonua lotu eni ho Fale Sea. Pea 'oku ou fakam l atu Sea ...

<009>

Taimi: 11140–1150

Lord Tu'i' fitu: faka'osi p Sea hang ko e me'a ko e fakatonutonu, mo'oni 'aupito e Feitu'una. Ko 'eku tokoni atu p ki he Feitu'una, tapu p mo e Feitu'una na 'oku ou fiematamu'a atu ko e tokoni atu p ko e fakatonutonu. Ko e Saame 'oku 'ikai ke 'i ai hano vahe, ...(kovi e ongo)...

Sea K miti Kakato: M lie. Ko e, tau hoko atu. 'I ai ha taha 'oku to e fie me'a mai ki he kupu ko eni, ka 'ikai pea tau laka atu ke tau t p mo laka.

Alea'i e hoha'a tokolahi kau N pele he K miti Lao

Lord Nuku: Sea, ko e ki'i me'a p na'e fai ki ai e tokanga 'aneafi ko e me'a na'e me'a ki ai e 'Eiki Pal mia, 'o fakatatau ki he kau M mipa ko eni ko 'o e k miti. Na'a ne me'a 'o peh 'oku 'ikai ke, fu'u tokolahi 'a e Hou'eiki, 'i he k miti. Ko u tui 'Eiki Sea 'oku kei..

Sea K miti Kakato: Ko u lave'i.

Lord Nuku: .. ke kei manatu lelei p ki ai. Ka ko e me'a ko 'oku tokanga ki ai e motu'a ni 'Eiki Sea, ko e Minisit ko e Fakafofonga Kakai ia 'e ua. Kau Fakafofonga ko ia e kakaí ko e Fakafofonga ia 'e 2. Pea kapau 'e to e h mai e Feitu'una 'o fakatatau ki he fokotu'utu'u ko ia 'aneafi, ko e fakafofonga ia 'e 5. Ko e Fakafofonga N pele ko 'oku 'i ai 'oku toko ua p . K ko e 'uhinga ko e hanga 'e he 'Eiki Pal mia 'o peh 'oku hanga, 'oku ma'u e tokolahi koe'uhi ko e Sea pea mo e Tokoni Sea, Sea, ka ko e m mipa ko 'oku fili ko 'e he Fale ni, ko e toko 2 p Hou'eiki N pele ia Sea. K ko e 'uhinga p 'eku kole fakamolemole p ki he 'Eiki Pal mia, ke k taki fakamolemole 'oku 'ikai ke mau tokolahi kimautilu. 'Oku 'uhinga 'emau tokolahi ko 'i he 'asi mai he fakamatala, 'a ko na'a ne me'a 'o 'eke, he ko mautilu 'oku mau fakataha. Ko e 'uhinga ia 'oku mau ngali tokolahi ai, pea ko e 'uhinga 'emau 'i ai ke ma'u e *quorum* ko kae fai e fakataha ke ng ue 'a e ng ue ko ia na'e 'omai he me'a.

M teni Tapueluelu: Sea ka u ki'i fakatonutonu p he poini ko eni Sea.

Sea K miti Kakato: Ko e ki'i fakatonutonu eni Hou'eiki N pele 'o 'Eua, Fika 4.

M teni Tapueluelu: Tapu mo e 'Eiki Sea e K miti Kakato kae peh ki he Hou'eiki e K miti Kakato. 'Eiki Sea fakamon atu e lakanga fo'ou 'oku to'ofuhe ai e Feitu'u na. Fakatonutonu p ki he me'a 'a e 'Eiki N pele, 'o peh ko hono 'uhinga 'oku nau tokolahi ai ko 'enau ma'u fakataha 'e 'Eiki Sea. Ke tokanga'i ange mu'a 'e he Hou'eiki 'Eiki Sea, 'oku tu'utu'uni e lao ia ko 'o e fonua ni, ko e Sea ko 'o e Fale Alea, kuo pau ke fili ia mei he kau N pele. Pea mo e Tokoni Sea

‘o e Fale Alea. Pea ko e ongo lakanga ko ení ‘oku pau ke na kau naua ‘i he k miti kotoa p . ‘A ia ko hono fakalea ‘e taha, ko e ua ‘e fili atu mei he t pile ‘a e Hou’eikí, pea ko e lakanga Sea mo e Tokoni Sea, ‘oku ‘otom tiki p ‘ena N pele. Kae fakatokanga’i ange fo’i poini ko ia. ‘Oku na m mipa hona tu’unga ko e Sea mo e Tokoni Sea, *ex-officio*. Ko hono ‘uhinga ia ‘oku ki’i. Ki’i fakatokanga’i ange poini ko ia ko e me’a mo’oni ia Sea, ko e me’a mo’oni ia ‘oku ‘ikai ke lava ia ‘oku fakahalaki.

Lord Fusitu’a: Sea ko e ki’i fakatonutonu atu p fakatonutonu. Ke mahino ki he kakaí na ‘oku taki hala’i.

Sea K miti Kakato: Ki’i me’a hifo ki lalo Hou’eiki N pele ‘o Niua. Me’a mai. Ko u kole atu p ke fakamolemole Feitu’u na ki’i me’a mai p ke u ki’i ‘aonga p si’ete fokoutua atu ‘i mu’a ni.

Fakama’ala’ala ki he m mipa e Sea mo e Tokoni Sea

Lord Fusitu’a: Fakam 1 atu ki he tataki fakalaum lie na’e fai ‘aneaní. Pea ko ‘eku tokoni p ki he fakama’ala’ala ‘a e Fika 4, ‘oku na m mipa k ‘oku na m mipa *ex-officio*, ‘oku ‘ikai ke na m mipa *substantive* ‘i he k miti ko ia. ‘A ia ko e founga ng ue fakaem m ni lahi p ia ‘Eiki Sea. ‘A ia ‘oku kei mo’oni p me’a ko ‘oku me’a’aki ‘e he N pele, ‘oku mo’oni p hang ko e fakama’ala’ala ‘aneafí, ua mei he N pele, ua mei he kakai, ua mei he Kapinetí ka ‘oku, k ko e ni’hi ko ia mei he Kapinetí ...

Sea K miti Kakato: Hou’eiki N pele ko e fakatonutonu eni e ‘Eiki Tokoni Pal mia.

’Eiki Tokoni Pal mia: Ko ‘eku fakatonutonu ‘Eiki Sea he ‘oku ‘uhinga ‘oku ‘ikai ke ne hanga ‘e ia ‘o tala mai ‘oku hala ‘a e me’a ‘oku me’a mai’aki ‘e he Fakafofonga Tongatapu 4. Ko e me’a na’e me’a mai’aki ‘e Tongatapu 4, toko 4 kau *Lords* ‘i he K miti Lao. Toko 3 ‘a e Fakafofonga e Kakaí. ‘Oku ‘ikai ke ne hanga ‘e ia ‘o *dispute* ka ko e fo’i me’a mahu’inga, ‘a e tokolahí, hang ko ia na’e me’a mai’aki ‘e Tongatapu 4.

Sea K miti Kakato: M 1 ko e fakatonutonu eni ‘a Hou’eiki N pele Fika 2 ‘o Vava’u.

Lord Tu’ilakepa: Sea, fakamolemole p ki he Feitu’u na. Ko ‘eku fakatonutonu ‘a’aku ia, ‘oku ‘ikai ke u ‘ilo p na’e anga, p na’e tali fakak ‘a e Tokoni Sea Fale Alea ke kau he ‘ k miti. Ko e Sea p Fale Alea pea mo e Feitu’u na. ‘Oku ‘ilo’i lelei p ‘e he Kalake, ko e toki fokotu’u e fatongia ko ení pea toki fakah he Fale ni ‘ou fanongo ki ai pea ‘ikai ke u to e tokanga au ki ai ‘Eiki Sea, k ko u fokotu’u atu ‘Eiki Sea. Kapau ‘oku me’a pea ‘ai p Feitu’u na pea mo e Sea Fale Alea ‘uhinga na’a faifai kuo tau nofo ‘etau faka’uhinga ki he k mití mo hono ‘ai ke h h a tataú pea tuku ai ‘etau ng ue ka tau hoko atu mu’a ‘etau ng ue ‘Eiki Sea. He ‘oku mahu’inga ke fai mo hoko atu ‘etau ng ue ki ha me’a ‘e taha. Kapau ‘e fakapapau’i mai ‘e he Feitu’u na p ko ha taha p ‘i he Fale ni, fekau’aki pea mo e, tapu p mo e Tokoni Sea Fale Alea. ‘I he’eku ma’ú ‘a’aku ki mu’a ko e Feitu’u na pea mo e Sea Fale Alea ‘oku na kau he k miti ‘i ha fa’ahinga taimi. Hang ko e taimi peh ni, ke fai ai e feme’a’akí, ‘osi mahino ki he Feitu’u na, taimi e Fale Alea, ‘osi mea’i ia ‘e he ‘Eiki Sea e Fale Alea. Kae ‘oua ‘e fu’u ‘ai ke peh ko e tokolahi e Hou’eikí.

’Eiki Minisit Polisi: Sea ‘e lava p ke u tokoni ki he ‘Eiki N pele Fika 2 ‘o Vava’u.

Sea K miti Kakato: N pele 'oku ke fiema'u e tokoni 'a e Minisit . Me'a mai 'Eiki Minisit Polisi.

'Eiki Minisit Polisi: Tapu mo e Feitu'u na Sea pea tapu mo e Hou'eiki e K miti Kakató. Ko u ki'i, ko u poupou lahi 'aupito ki he me'a 'a e Hou'eiki N pele ko ia 'o Vava'u, Fika 2. Ko u peh ko 'eku toki fanongo eni ki he tipeiti ko ia 'a e Hou'eiki N pele ko ia, 'oku nofo he totonú, nofo he totonú. 'Aneafi nau ki'i ongo'i na'e ki'i h . Ka ko e fo'i 'aho ni, 'aho ni tau kamata p ko pongipongi ni, t totonu p . 'A ia ko u poupou atu ki he fo'i fokotu'u, ki he tipeiti ko ia 'a e .. ko u ki'i fakatonutonu p ki he 'Eiki N pele Niua ki he, talamai foki ko e *ex-officio* p ko e h ko e to e ui 'a e m mipa e taha. Ko 'eku ki'i fehu'í p , kapau 'oku hiki nima l ua, hiki nima p , t 'oku 'ikai ke fu'u loko mahu'inga ia p ko e h hoto hingoa h . Ka 'o kapau 'oku te hiki nima he ngaahi fo'i poini ko ia 'oku fai ai e tipeiti, ko e me'a ia 'oku mahu'inga. M l Sea.

Lord Fusitu'a: Sea k taki.

Sea K miti Kakato: M l .

Lord Fusitu'a: Ko e fakatonutonu ki he fakatonutonu.

Sea K miti Kakato: Me'a mai Hou'eiki 'o Niua.

Lord Fusitu'a: P 'oku hiki nima ia p 'ikai, 'oku kei... 'oku 'ikai ko ha m mipa *substantive*. Kapau 'e fai'aki e hiki nima, kuo pau leva ke tau lea tautolu ki ha ni'ihina'e hiki nima he founa 'e taha 'i he k miti. Pea hiki nima he founa 'e taha 'i he Falé. Pea 'oku 'ikai ke tau fie lea tautolu ki he me'a ko ia. Ko ia ai, me'a ko ia na'e me'a ki ai e N pele. 'Oku 'i ai e Hou'eiki ia 'oku nau me'a p nautolu 'i Tonga ni k 'oku 'ikai p ke nau me'a nautolu ki he k miti ke fai e ng ue 'a e Fale. Poaki p nautolu ka nau 'i Tonga ni p 'Eiki Sea. Ko e ngaahi me'a ko ia 'oku fiema'u ki ai 'a e, fai ki ai 'a e fakalelei e founa ng ue.

Sea K miti Kakato: M l Hou'eiki N pele Niua kae tuku ange mu'a ki, ko e faingam lie faka'osi 'a Tongatapu, 'a Vava'u Fika 1, N pele.

Lord Tu'i' fitu: Sea ko u fakam l atu Sea. Te u talanoa atu p fanga ki'i me'a ko ení 'e 'aonga e fokotu'utu'u ho Fale Sea. Ko e m hina ko na'e folau kotoa ai e Pule'angá, na'e si'i kau e motu'a ni pea mo e Sea 'i hono fakakakato'i e kolomu ho'o ngaahi k miti tu'uma'u 'i tu'a. 'ikai 'oku tonu ai e 'uhinga e *ex-officio*. Ko e fu'u mahina 'e taha ko na'e me'a ai e Pal mia k toa mo 'ene kau Minisit ko ení, m l mo e motu'a ni, ko e Tokoni Sea he tu'utu'uni ho'o tohi ke ma kau he k miti kotoa ke lava ai e ng ue Fale ni. He ko e fa'unga Pule'angá hono ua eni. 'E lavalava p Fika 1 ia 'o folau ka ko e feitu'u eni 'oku fa'u ai e lao. Pea mo hono ua Sea, ko e fakam m ni lahi, he 'ikai lava e Feitu'una ia ke sitepu hake p ia 'o Sea he Fale Alea, na'a mo e *representative* ko 'o 'Aositel lia. He 'ikai tafoki p *Senate* 'o h ki he *lower house* ki he *Parliament*. Ko e fo'i tekinikale eni. Ka faifai ange p kuo tengetange Sea, ko e t puni ia 'a e Fale. M lie ko hono fakangatangata e mafaí (*mate maika he ngaahi sekoni*)... he te ke ma'u e mafai he K miti Kakato pea te ke to e *overrule* 'i he *Parliament*. Sio ki he m lie ko 'a e kau tangata'eiki 'a e fa'unga ko tauhi vaha'a ko 'a e kakai Tonga. Kuo pau leva ke tu'u vaha'a 'i loto ai e Sea, Tokoni Sea, taimi p 'oku tengetange ai e Sea, pea 'oku taimi foki 'e ni'ihina ia 'oku fai mo e ' fakataha Fale Alea 'a

m m ni, he 'ikai ke lele ai e motu'a ni ia. Kuo pau ke me'a e Sea ia. Kae f f leva si'i ng ue 'a e Pal mia. Ka 'i ai ha'ane lao fakavavevave ke mai ki ho Fale, tapu mo e Feitu'una 'oku 'ikai ko e tukuhifo, he 'ikai ...

<001>

Taimi: 1150-1200

Lord Tu'i' fitu: ... 'ikai te ke fai 'e koe 'a e Fale Ale. Ko e taimi ia 'oku 'alu hake ia *ex-officio* 'oku ki'i t t puni p ng ue ke m m nava p Pule'anga he 'oku hanga mai 'a e Fakamaau'anga 'o fakanifo mai 'etau ng ue ki he fa'unga p ko e *form* 'o e ...

M teni Tapueluelu: Sea ki'i fakatonutonu p ki'i fakatonutonu p Sea.

Sea K miti Kakato: Hou'eiki N pele fika 'uluaki 'o Vava'u ko e ki'i fakatonutonu eni. M l .

M teni Tapueluelu: Fakam l atu Sea. Faka'apa'apa lahi 'e 'Eiki Sea ki he f me'a'aki ho'o K miti Kakato ko hono 'uhinga p ke 'alu 'alu totonu p anga e f me'a'aki. Ko e me'a ko ki he tokanga'i 'Eiki Sea 'oku 'ikai ke pau ia ke tengetange 'a e Sea kae toki kau e Tokoni Sea ki he ngaahi k miti si'i ko eni. 'Oku na kau l ua p naua he taimi tatau p Sea ke fakatokanga'i mu'a e poini ko ia. 'Oku tatau ai p ia p 'e tengetange 'a e Sea p 'ikai 'oku na me'a l ua p naua ai. 'I heni 'i Fale Alea ka toki tengetange 'a e Sea 'oku toki me'a mai 'a e 'Eiki Tokoni Sea 'o faifatongia. 'Oku kehe ia he ngaahi k miti si'i 'oku na me'a l ua p naua ai ke ki'i tokanga'i mu'a 'a e poini ko ia ke *consider* ho'o K miti Kakato 'Eiki Sea.

Lord Tu'ilakepa: Sea ki'i, fakamolemole p Sea.

Sea K miti Kakato: M l . Me'a mai koe Hou'eiki N pele fika ua.

Lord Tu'ilakepa: Ko 'eku kole p 'a'aku Sea he me'a poini ko ena 'oku 'ohake ka tau foki mu'a 'o alea'i 'etau me'a. Na'e totonu ke 'ohake ia ki Fale Alea 'o Tonga ke fai ai e alea'i pea ki he Sea ke ne aofangatuku. He 'ikai ke 'i ai ha kaunga ia 'a e Feitu'u na ki he fatongia ko eni 'Eiki Sea. Ko au 'oku ou kei puputu'u p 'Eiki Sea koe'uhí fakamolemole p Tokoni Sea ...

'Eiki Tokoni Pal mia: Ki'i fehu'i p masi'i 'e pau p 'e tali he Fakafofonga.

Sea K miti Kakato: 'A ia ke tali p 'e N pele e fehu'i?

'Eiki Tokoni Pal mia: Ko e ki'i fehu'i p ke fakama'ala'ala. Ko 'etau ng ue foki ko eni hono tukuhifo ko eni ki heni ke tau hanga 'o fai ha faitu'utu'uni ki he ngaahi founga ng ue ko eni 'o e Fale. Ko e Fale eni ko eni te tau tali ai p ta'etali ai hano liliu p ko hai 'e K miti Kakato 'i he k miti ko p tokolahi f f . Ko u tui ko e fo'i me'a ia 'oku mahu'inga p 'oku 'i ai ha kau le'o heni p 'oku fiema'u ia ke foki hake ia ki he Fale Alea ke toki faitu'utu'uni ai. Ka ko u 'uhinga eni ko eni 'oku tau fai ai 'a e fokotu'utu'u pea toki 'ohake ki he p loti ko faka'osi 'i he Fale Alea.

Fakama'ala'ala he kupu 159 Tohi Tu'utu'uni

Sea K miti Kakato: M l . 'E 'Eiki N pele fika ua tuku p mu'a ke u 'oatu e ki'i kongā ko eni 'i he 'etau Tohi Tu'utu'uni. 'Oku 'uhinga ia ki he k miti fili ka na'e ng ue'aki p angam heni anga ko he tuku'au mai mei mu'a. 'I he kupu 159 ko e 'Eiki Sea mo e Tokoni Sea kuo pau ke na m mipa 'i hona lakanga 'i he k miti fili kotoa p . 'A ia ko e 'uhinga eni ia ki he k miti fili k 'i he 'alu hifo ko eni ki he me'a hono hoko 'oku 'ikai ke lave mai ia ai fekau'aki pea mo e ngaahi k miti tu'uma'u k 'oku, na'e angam heni 'aki. 'A ia ko e fokotu'u mai ke tau ng ue'aki. 'A ia ko e kongā p ka 'oku, 'e me'a p pea toki tokoni mai p 'a e Hou'eiki N pele fika tolu 'o Tongatapu.

Lord Tu'i' fitu: Sea ko e 'uhinga 'a e k miti fili 'oku kehe ia mei he k miti tu'uma'u 'i tu'a. Ko e k miti fili ia kapau 'oku fai hang ko e me'a ko eni na'e me'a ki ai 'a e Pal mia ke fai ha fakatotolo ha me'a faka-Fale Alea pea 'oku m lohi leva 'a e fo'i tu'utu'uni 'a e Fale Alea ke kau ai e Sea mo e Fale Alea mo e Tokoni Sea 'i hono fakam lohi'i 'o e fo'i tu'utu'uni ko faka-Fale Alea ke m lohi pea mo e fo'i ng ue 'oku tu'utu'uni ke fai 'e Sea. Ko e 'uhinga ia e *select committee* ko e k miti fili.

Lord Tu'iha'angana: Sea ka u ki'i tokoni atu mu'a. Tapu mo e Feitu'una Sea pea tapu. Ko e Tokoni Sea foki ia ko e toki kamata p ia he *reform* he 2010 pea kamata he 2011 'a e fo'i lakanga ko e Tokoni Sea. Ko e Sea e Fale Alea p mo e Feitu'una. Pea ko e poini ko 'oku ou 'ohake 'oku ou pou pou au ki he Fakafofonga Vava'u hang ko ena ko he ko e N pele ia 'e ua ka 'oku tau angam heni mai eni neongo 'e lava mo e N pele 'o Sea he K miti Kakato ka 'oku talamai heni kuo tuku ia ki he Fakafofonga 'o e Kakai.

Ka 'oku ou tui mahalo 'e mei *fair* ange ia ke fokotu'u p ia he tu'utu'uni Sea 'a e Fale Alea mo e Sea 'o e K miti Kakato ke na k miti ke na 'ai ko eni ko ke na h p ko ha fa'ahinga *format*. Ko e 'a e, hang ko e tu'utu'uni motu'a. Pea toki 'i ai p ha ki'i kongā ki he Tokoni Sea ke 'alu 'o m mipa fanongo holo p he ngaahi k miti. M l .

'Eiki Tokoni Pal mia: Ki'i fehu'i p 'e Sea k taki.

Lord Tu'i' fitu: Sea ko u tali lelei 'e au.

'Eiki Tokoni Pal mia: Ko e ki'i fehu'i p 'e ...

Lord Tu'i' fitu: Tali lelei 'e au Sea ke u m l l au kae h mai 'a e Feitu'una. Ka ko 'eku kole p 'a'aku ia ki he m mipa kau kole p au ki he m mipa mou 'ofa ma'u 'etau fakataha. He kapau te u 'omai e tohi tali ui ko 'a e *standing* 'a e K miti Tu'uma'u 'i tu'a mahalo ko e kau Minisit 'oku lahi taha e li'aki kau mo e Fakafofonga Tonga fika f he fa'a li'aki 'emau K miti Lao. Ko 'eku 'uhinga ia 'eku fokotu'u Sea. M l .

Sea K miti Kakato: Me'a mai ki'i tokoni mai.

'Eiki Tokoni Pal mia: Ko e ki'i kole fakama'ala'ala Sea. Ko f hingoa ko e toe kupu f ko 'oku 'asi ai 'a e M mipa ko eni 'a e Sea pea mo e Sea 'o e K miti Kakato? Ko 'eku ki'i kole

fakama'ala'ala p 'a'aku ia Sea. Pea kapau leva 'oku, ko e 'uhinga 'o e 159 ki he *select committee* 'a ia 'oku hala leva ke na kau naua he ' *standing committee* ? 'A ia 'oku 'ikai leva ke 'i ai ha'anau tu'utu'uni 'anautolu ia ke na kau 'i he ' *standing committee* ko e *select committee* p ?

Sea K miti Kakato: Ko e kupu 172 tolu mou ki'i me'a p ki ai Hou'eiki ka ko e, ko u ki'i toki ki'i 'oatu p na'e me'a mai 'a e Hou'eiki fika 'uluaki 'o Ha'apai fekau'aki pea mo e taimi na'e ng ue mai'aki he *reform* ko he 2010 ka ko e tolu, " 'i hono fakangofua 'e he 'Eiki Sea 'e malava 'e he k miti tu'uma'u 'o fakangofua ha fa'ahinga taha ke tokoni ki he'ene ng ue". P 'oku ofiofi atu eni 'Eiki Tokoni Pal mia?

'Eiki Tokoni Pal mia: M l 'aupito e tokoni Sea. Ko 'eku 'uhinga p foki au 'oku tau ng ue'aki 'e tautolu e 159 ke m mipa 'a e Sea mo e Tokoni Sea 'i he *standing committee* kotoa p 'a e Fale. Ka 'oku hang kiate au 'oku ke fakama'ala'ala mai koe 'oku 'ikai ke 'i ai ha tu'utu'uni peh . Ko e *select committee* p ia 'oku pau ai ke kau ai 'a e Sea mo e Tokoni Sea. 'A ia ko e tu'u he taimi ni ia 'oku 'ikai ke 'i ai ha tu'utu'uni ia ki he Sea mo e Tokoni Sea ke kau he k miti *standing committee* kotoa p . Kapau 'oku peh na'a ko ha taimi eni ke tau talanoa ai ki ai.

Sea K miti Kakato: Fakam l . 'E Hou'eiki Minisit 'o Fakalotofonua k taki 'o me'a mai.

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: M l Sea. Tapu mo e Sea 'a e K miti Kakato.

Lord Nuku: Sea ko u kei fakaongoongo atu Sea ke faka'osi 'eku me'a he 'oku fai e f me'a'aki ia mo e ngaahi fakatonutonu sai p kae me'a .

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Tapu mo e 'Eiki Pal mia kae 'uma' e Hou'eiki Minisit kae peh ki he Hou'eiki Fakafofonga 'a e kau N pele 'o e fonua tapu ki he Hou'eiki Fakafofonga 'o e Kakai. 'E Sea ko u manatu'i p ho'o kei me'a 'i he t pile 'a e kakai ho'o fa'a tokanga ki he langa fale ko eni 'i Ha'apai. Pea mo ke fa'a fakatokanga koe'uhí ke langa ha ngaahi me'a 'oku m lohi.

Ko 'etau fokotu'u k miti ko eni ko e ngaahi al langa fale ia ke fokotu'u 'aki 'a e ngaahi k miti ko eni koe'uhí ko e ngaahi fakakaukau ke 'omi ki he Fale Alea ko ha me'a ke langa hake'aki 'etau ng ue. Ka 'oku ou tokanga atu ko e 'uhinga na'e 'i ai foki 'a e, ke fakapapau'i ange he na'e peh ke 'oua 'e Sea ha Minisit 'i ha k miti. 'Uluaki ia. Ko e fokotu'u atu ke fakapapau'i ange ke 'oua, na'e 'i ai foki 'a e me'a peh pea 'i ai e ni'ihina'e peh ke 'oua 'e Sea ha Minisit 'i ha k miti.

Ko hono ua e me'a 'oku fai ai e tokanga ki ai ke fakapapau'i ke Sea p 'a e tokotaha 'i he k miti 'e taha 'o 'oua 'e Sea ha taha ia ha k miti 'e tolu p f ka ke Sea p 'a e tokotaha 'i he k miti 'e taha ki he tau ng ue. Ko e ki'i fakahoha'a p ia 'oku fai atu Sea m l .

Sea K miti Kakato: M l . Me'a mai 'e Fakafofonga 'Eua.

Lord Nuku: K taki p 'Eiki Sea ko e fakakakato atu p motu'a ni ia 'a e me'a ko na'e fai ki ai 'a e fakahoha'a 'Eiki Sea. Pea nau fakahoha'a p au 'Eiki Sea koe'uhí ko e ta'efiem lie ko e peh 'oku tokolahi 'a e kau Hou'eiki N pele. Pea na'e 'uhinga 'eku fakahoha'a atu 'Eiki Sea 'oku toko

f 'a e kau Fakafofonga 'a e Kakai pea kapau 'e kau mai 'a e Tokoni Sea pea mo e Sea pea 'oku na toko f tatau leva. Pea kapau 'oku hang ko e fokotu'u ko 'aneafi ke kau mo e Feitu'una 'e 'alu hake leva 'o toko nima.

K ko e poini ko 'oku ou loto au ko Sea ke u hanga 'o fakahoko atu ko e Fale ko eni ko e Fale p 'e taha. Ko hai ko 'oku 'i ai ko e ng ue p eni ki he lelei fakalukufua 'a e fonua Sea p ko e N pele p ko e Fakafofonga Kakai. K ko e me'a ia 'a ko nau fai atu ki ai 'a e tokanga ia. Ko e Fale ni ko e Fale p 'e taha p ko hai ko 'oku 'i ai 'oku tonu ke taumu'a taha p he ko e lelei fakalukufua 'a e fonua. Pea kapau leva 'oku 'omai mei Taumu'a 'oku 'ikai ke fai ha falala 'Eiki Sea 'oku ou tui leva 'oku ne hanga 'o vahevahe'i 'a e ng ue ko 'i he Fale ni 'o peh 'oku kehe 'a e taumu'a 'a e kau *Lord* hang ko e me'a ko eni na'e me'a mai'aki he 'Eiki Pal mia. P ko e kau Fakafofonga e Kakai.

'Eiki Sea ko e tui 'a e motu'a ni 'oku 'ikai ke u tui peh . 'Oku ou tui ko hai 'oku 'i he k miti ko e ng ue p ki he lelei taha 'a e fonua. Ka ko e 'uhinga ia 'eku peh ki he 'Eiki Pal mia kapau te mau 'i ai ko e fai p ki he lelei taha 'a e fonua. Pea kapau ko e kau Fakafofonga 'a e Kakai ko e f falala'aki 'Eiki Sea ko e me'a mahu'inga 'aupito ia 'i he Fale ni Sea.

'Eiki Minisit Lao: Ko 'eku ki'i t naki atu p .

Lord Nuku: Ko 'eku ki'i fakahoha'a atu p 'a'aku ia.

'Eiki Minisit Lao: Sea ki'i t naki atu Sea mu'a ki he ...

Sea K miti Kakato: Hou'eiki mou me'a hake ki 'olunga. Tau liliu 'o Fale Alea.

(Na'e liliu 'o Fale Alea pea me'a mai 'a e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea ki hono me'a'anga.)

'Eiki Sea: Hou'eiki m l 'aupito e feme'a'aki ka tau toki hoko atu ki he uá 'aho'at .

(Na'e m l l 'a e Fale.)

<002>

Taimi: 1400-1410

S tini Le'o: Me'a mai e 'Eiki Sea e Fale Alea.

'Eiki Sea: Hou'eiki, tau liliu ai p 'o **K miti Kakato.** *(Na'e liliu ai p 'o K miti Kakato.)*

Sea K miti Kakato: Fakatapu atu ki Taumu'a ki he 'Eiki Pal miá kae 'uma' e Hou'eiki Minisit . Fakatapu ki he Hou'eiki Nopelé, peh ki he kau Fakafofonga e Kakaí, kae 'at ke hoko atu ho'omou feme'a'aki fekau'aki pea mo 'etau 'asenita 'oku tau lolotonga, mou feme'a'aki aí, 'i he kupu 4. M l . Fokotu'u mai.

'Eiki Tokoni Pal mia: Ko e kole fakama'ala'ala p Sea, Ko e kupu fihá eni 'oku tau lele aí. Peh 'e ai ko e 5? P ko e 4 eni?

Sea K miti Kakato: 5.

Tokanga 'ikai 'asi he Tohi Tu'utu'uni ke kau Sea & Tokoni he K miti kotoa pe

'Eiki Tokoni Pal mia: Ko ia. 'A ia na'e fai atu ko ki ai e fakamalanga 'anenaí Sea 'oku 'ikai ke ai ha kupu ia h ke ne tu'utu'uni ke m mipa e Seá mo e Tokoni Seá 'i he ngaahi k miti ko *Standing Committee* Sea. Na'a ko ha taimi eni ke alea'i ai p 'oku tonu ai p , pea kapau 'oku tau lele ai p he lolotongá mahino ia 'oku 'ikai ke na, 'ikai ke m mipa 'a e Seá mo e Tokoni Seá he 'oku te'eki ke 'asi ia he tu'utu'uni he taimi ni Sea. Ko e 'ai ka ko e tuku atu p ki he ... pe ko e h ha feme'a'aki ki ai Sea. Ka ko e ... hang ko e fakafehu'i 'anenaí, ko e tu'utu'uni ia he taimi ni ia, ki he *Select Committee* ka 'oku 'ikai ko e *Standing Committee* Sea. M 1 .

Lord Tu'i' fitu: Sea tapu mo e Feitu'u na, ko e ki'i tokoni p .

Sea K miti Kakato: K taki Pal mia kae me'a mai e Hou'eiki Fika 1 'o Vava'u.

Taukave ko e angamaheni pe eni e Fale Alea mei he kuohili

Lord Tu'i' fitu: Sea ko e tapu p pea mo e Feitu'u na, ko e mo'u tukua p ia he Tohi Tu'utu'uni 'a e Feitu'u na. Manatu p na'e te'eki ke tau kamata 'etau Fale Aleá he 1862 mo e ha'u ai ki he 1876 mo e ngaahi ta'u pea toki hoko mai mo e ta'u 3 hokohoko ko 'o e taimi Fale Aleá. Ka na'e tu'u mai p ia he'ene tuku fakaholo maí Sea, 'osi e Tu'i II tapu mo ia, na'e fokotu'u leva ai e 'u k miti ni ia ko e *Select Committee*, na'e te'eki ke fu'u matu'otu'a f f e Fale ni ia. Ko 'ene toki a'u eni ki he 'aho ni ki he tu'unga 'o e Faka-Fale Aleá 'oku ai e *Standing Committee* ka 'oku kei tu'u p 'a e *Select Committee* ia 'i loto ki he 'u taimi na'e 'ikai ke fu'u anga peh Fale Aleá ia ke fu'u lele kakato peh ha taimi. Ki'i fo'i fakataimi p mo fai ha tu'utu'uni ke nau fai ha ng ue 'a e Pule'angá Sea. Ko ia p Sea m 1 .

Sea K miti Kakato: M 1 . Me'a mai Hou'eiki Pal mia.

Taukave Pal mia 'ikai fai ki he angamaheni kae fai ki he Tohi Tu'utu'uni

'Eiki Pal mia: Sea, kuo u to e tu'u hake p ke pou pou ki he fokotu'u 'a e 'Eiki Tokoni Pal mia, tapu atu ki he Feitu'u na kae 'uma' e Hou'eiki, ko e fehu'í, p ko e h 'a e me'a ko 'oku tohi 'i he Tohi Tu'utu'uní. Ko e me'a ko 'oku tohi 'i 'oku 'ikai ke kau 'a e Seá mo e Tokoni Seá 'i he K miti Tu'uma'u. Ko ia? Ko e me'a ia 'oku tohi 'i. 'A ia ko hono fakalea 'e tahá, kapau na'e ai ha me'a na'e paasi 'i he k mití ko eni, 'oku 'ikai ke fakalao ia, fakatatau ki he'etau tu'utu'uní. Mo'oni p ia 'oku ai p ngaahi lave 'o peh ko e anga maheni, ka 'e 'ikai ke tau talanoa kitautolu he anga mahení. Tau talanoa kitautolu he me'a ko 'oku tohi 'i.

Lord Tu'i' fitu: Sea ki'i fakatonutonu ki he Pal mia fakamolemole.

Sea K miti Kakato: 'Eiki Pal mia ko e fakatonutonu eni e Hou'eiki Fika 1 'o Vava'ú.

Lord Tu'i' fitu: Ko 'eku fakatonutonu 'Eiki Pal mia fakamolemole p , ta 'oku ta'e'aonga e fu'u ta'u 'e 27 ko eni na'a ke Fale Alea aí. Kapau ko ho'o fokotu'ú ia, ko 'eku fakatonutonu ia. M 1 .

Mahu'inga ke potupotu tataou e mafai 'i ha fa'unga fakatemok lati

Eiki Pal mia: 'Ikai ko e me'a ia ko ia na'e 'ikai ke kau e Seá ia, 'a e Tokoni Seá ia ai. Ko e Seá ia pea mo e Sea 'o e K miti Kakató, kapau ko ho'o 'uhinga ki he kuohilí. Na'e 'ikai ke kau ai e Tokoni Seá. Kai kehe poini kehe ia. Ko e poini ko 'oku ou fokotu'u atú, ko e h e me'a 'oku tohi'í, ko e me'a 'oku tohi'í 'oku 'ikai ke kau e Seá mo e Tokoni Seá 'i he K miti Tu'uma'ú. Me'a ia 'oku tohi'í. Kai kehe ko e kongá hono 2 te tau fehu'í, k toa e ngaahi me'a na'e paasi he k miti ko ení, kuo u fokotu'u atu na'e 'ikai ke fakalao ia. Kapau 'oku tau talanoa fakalao ki he m meniti ko ení. Makehe mei ai Sea, te u to e foki mai p ki ai, kuo u vakai hifo ki he k miti, na'a ku 'alu 'o 'eke 'i he, 'ikai ko e uike kuo 'osí, ko e uike atú, 'i he funga p 'eku ongo'i 'oku ai 'eku t t la'a. Pea u vakai hifó 'oku toko 7 p k mití. K miti Laó. Ko e me'a ia 'oku 'omai ko he Fale Aleá, kau ng ue 'a e Fale ni. Ko e Seá, ko *Hon. S miu Kuita Vaipulu, 2, Lord Tu'ivakan*, 3. *Lord Tu'i' fitu, 4. Lord Fusitu'a, 5. Lord Nuku, 6. Hon. Sione Vuna F 'otusia mo M teni Tapueluelu.* Ko 'eku vakai hifo ko ki he fo'i fokotu'utu'u ko ení Sea, toko 3 'a e kakaí pea toko 4 'a e kau *Lord.* Sea ko e vahevahe 'o e me'a ko e mafai 'oku mahu'inga 'aupito 'aupito 'i he anga 'o e fokotu'utu'u 'o e ngaahi fonua temok latí. Kiate au ko e ngaahi lao mahu'inga ko eni 'oku mou 'omai ke tau talanoa'í, ko e fokotu'utu'u , na'a ne fatu mai e lao ko ia. 'I he'eku ongo'i 'a'akú, 'oku 'ikai ke palanisi. 'Ikai ke palanisi 'a e lao na'e 'omai, pea 'oku tupu 'ene ta'epalanisí pea mo e ngaahi, lava p ke hoko e ngaahi t nounou, ko e ...

<003>

Taimi: 1410-1420

Eiki Pal mia: ...Ko e 'uhingá ko e 'ikai ke palanisi 'a e tu'u 'a e fo'i K miti ko .

Lord Tu'i' fitu: Sea, ki'i fakatonutonu atu 'a e 'Eiki Pal mia.

Sea K miti Kakato: Pal mia! Ko e fakatonutonu eni?

Kole tuku fakapolitiki kae 'ai ha polisi ke ngaue'aki kaha'u e fonua

Lord Tu'i' fitu: Ko u lave'i p Sea, ko u tui p na'a faifai pea hang ko 'etau K miti Tu'uma'u 'a e Fale Alea, ko e S potí he me'a 'oku tau t langa'i. Kapau na'e 'ikai ha tu'utu'uni heni ki he *Vote of No Confidence*, he 'ikai ke fu'u tokanga peh ki ai 'a e 'Eiki Pal mia 'o ne 'ohofi pehe'i 'a e K miti 'oku falala ki ai pea ko e ng ue ia 'a e Falé ni ko e fa'u lao. 'Oku pelepelengesi 'aupito 'a e ongo K miti 'e ua ko ia. K miti Pa'angá, 'oku 'i ai 'a e pa'anga 'a e fonua mo e K miti Lao. Ko e K miti ia 'oku faitotonu 'aupito, pea na'a tau fai heni 'a e ng ue 'a e K miti Lao, pea ne kole ke 'ave ke ne tautea. Ko e h 'a e ng ue te tau t oe fai, mahalo ko S s p Sea, 'e h 'ele mai pea tau falala ki he tokotaha ko ia. Ka ko u lave'i 'eku fakatonutonu ko eni 'a e Pal mia. Ka na'e 'ikai ko ha ngaahi Fokotu'utu'u Tu'utu'uni eni ki he kaha'u ho Falé, ki he fa'unga. Ko ia p na'a ne tali 'a e *Vote of No Confidence* heni ki he liliu Pule'anga ko eni. Pea kapau na'a ne fokotu'u ha'ane tu'utu'uni fo'ou p kae ng ue 'a e Falé, he 'ikai ke tokanga ki ai 'a e Pal mia. Ko u kole atu tuku 'a e faka-Politiki, ka tau 'ai ki ai ha'atau *policy* ke tau ng ue'aki ke 'i ai ha kaha'u 'o Tonga ni. M l .

Kupu 182 Tohi Tu'utu'uni ke kau Sea & Tokoni Memipa he K miti Tu'uma'u & Fili

Sea K miti Kakato: Sai 'e Hou'eiki, mou k taki mu'a 'o me'a hifo ki he kupu 35 'i he'etau Fokotu'u 'a eni ke fakatonutonu 'a e ngaahi K miti Tu'uma'u, 'a ia ko 'etau Tohi Tu'utu'uni ko e 182 – Ko e ng ue'aki 'a e ngaahi Tu'utu'uni kehe, 'a ia ko hono fakalea koe'uhí ke fakamahino 'i he tu'utu'uni 'oku m mipa 'a e 'Eiki Sea mo e 'Eiki Tokoni Sea, ko e Fale Alea ki he K miti Tu'uma'u kotoa p , 'o tatau p mo 'ene M mipa 'i he K miti Fili kotoa p . 'A ia mahalo ko e kupu ia 'oku 'asi ai 'a e kongia ko eni.

Lord Tu'ilakepa: Fokotu'u atu Sea, ke tau fakakupukupu mu'a kae hoko atu 'etau ng ue ke a'u ki he kupu ko ena 'oku me'a ki ai 'a e Feitu'u na. Ko e me'a ia na'e me'a ki ai 'a e 'Eiki Tokoni Pal mia.

Sea K miti Kakato: 'Eiki Pal mia.

'Eiki Pal mia: Kapau ko e me'a 'oku tohi'i. Ko e kupu fihá ko ia?

Sea K miti Kakato: 35, 135 'a e 35. Ka ko e Tohi Tu'utu'uni ko e 182. 'A ia ko e Tu'utu'uni motu'a. 35 'a e L pooti ...ko e 182.

'Eiki Minisit Polisi: 'Eiki Sea, k taki ko e 182 kehe eni ia 'oku ou lau hifo ko eni.

Sea K miti Kakato: 'A ia ko e kupu 5 ko 'etau fakatonutonu ia 'a eMou k taki p Hou'eiki. Ko 'etau fa'u eni ke 'ave ki he 'etau Tohi kulokulá, pea kapau leva 'oku mou peh te tau he 'ikai tali ia pea 'ikai ke hiki ia. Ka ko 'etau ng ue atu eni ke hiki ki he 'etau Tohi Kulokulá.

'Eiki Pal mia: Sea, kou kole atu ki he Feitu'u na, ke ke 'ai mai angé he 'oku hang 'oku tau to e tat sia. Ko e me'a eni 'oku talamai 'e he tohí, ko e me'a eni 'oku talamai 'e he Kupu ko eni.

Lord Tu'iha'angana: K taki 'Eiki Pal mia. Sea, k taki.

Sea K miti Kakato: Me'a mai 'Eiki N pele Fika 1 'o Ha'apai.

Lord Tu'iha'angana: Me'a mai 'a e Sea, ia ko e 'uhingá kuo tau alea'i 'etautolu 'a e *issue* ko ia 'i he Kupu V, ka ko e l pooti ko e Kupu 35 'oku ha'u ai 'a e fo'i fakatonutonu ko ia.

'Eiki Tokoni Pal mia: Ka ko e 'uhinga Sea, 'oku 'ikai tali ia ke hoko ko 'etau Tu'utu'uni. Tau kei ng ue 'aki p ko 'etau Tu'utu'uni.

Sea K miti Kakato: Mou k taki 'o me'a hifo kae me'a mai 'a e Hou'eikí. Tokoni Pal mia!

Lord Fusitu'a: 'A ia 'oku 'i ai e me'a fo'ou 'oku ...

Sea K miti Kakato: 'A ia kapau ko e me'a ia 'oku me'a mai ki ai 'a e 'Eiki Tokoni Pal mia ke tau fakatonutonu pea tau hanga 'o tohi'i ia 'i he kupu ko , ke kau ai ...

'Eiki Tokoni Pal mia: Sea, ke u ki'i fakama'ala'ala pe Sea. Ko e 'uhinga p eni ia ko 'etau talanoa foki ko e ngaahi fokotu'utu'u fo'ou. 'Oku sai ia Sea, ke tau talanoa'i ke 'i ai ha me'a ke fakalelei'i 'aki 'a e ng ue 'a e Falé. Ka ko 'eku 'uhinga p 'a'aku ia 'i he taimi ni, ko 'etau Tohi Tu'utu'uni kuo 'osi tali, ko e Tohi Tu'utu'uni ia kuo 'osi tali. Ko e me'a fo'ou ko eni 'oku tau

talanoa'i ke fakalelei'i 'a e Tohi Tu'utu'uni ko ia, pea te mou toki 'omai leva 'a e Tohi Tu'utu'uni fo'ou mo e ngaahi liliu ko eni te tau tali 'i he Fale ni Sea. Ko ia p Sea, m 1 .

Sea K miti Kakato: Ko ia! Poupou ki ai. K taki 'Eiki Pal mia....

'Eiki Pal mia: Ke u faka'osi atu ai leva.

Sea K miti Kakato: Pe'i faka'osi mai ai leva.

'Eiki Pal mia: Ko 'eku faka'osi hang p ko e me'a ko eni 'oku me'a atu ki ai. Ko e tohi eni ko 'oku tau lolotonga ng ue'aki pea ko e Tohi ia te tau muimui ki ai. Ko e fakatonutonu ko eni ka te'eki ke tali pea ka toki tali ia pea te tau ng ue 'aki leva 'i he founa ko ia. Ko e founa ko na'a tau lele mai 'aki 'i he kuohilí, pea fehalaaki ia pea mo e me'a ko 'oku tohi'i. Ko e me'a ia 'oku ou toutou 'eke atu. Talamai angé 'a e me'a 'oku tohi'i. Pea mou lau mai 'e moutolu 'a e me'a kehe. Ko e me'a eni 'oku tohi'i 'a eni pea ko u fokotu'u atu. Ko e fokotu'u 'oku pehe ni.

Lord Fusitu'a: Sea, k taki ko e fakatonutonu atu p he kupu ko eni..

Sea K miti Kakato: 'Eiki N pele Niua.

Lord Fusitu'a: Ko e fakamatala 'a e 'Eiki Pal mia 'oku laumalie lelei p . Ko e founa ng ue ko 'oku fakahoko fakatatau p ki he Tu'utu'uni lolotonga, 'oku hang ko e tokoni 'anenai. Ko e Tohi Kulokula ko 'oku mou ma'ú, 'oku 'i ai 'a e ngaahi me'a fo'ou ia na'e tali 'i he ta'u 'e taha meimei ua kuo 'osi, pea 'oku te'eki ke paaki ia 'i he tohi ko ia. 'Oku 'i ai p mo e

'Eiki Tokoni Pal mia: Sea, kole atu ke fakama'ala'ala mai 'a e Kalake p ko e ha 'a e Tu'utu'uni he ko e tohi ko eni na'e toki tufa mai kiate kitautolu.

Sea K miti Kakato: 'Eiki Tokoni Pal mia! Ko u lave'i p 'e he motu'a ni 'a e me'a 'oku mo me'a ki ai, kae tuku ange mu'a ki he Vava'u 15 ke ne fakama'ala'ala mai, ka tau toki hiki, 'a ia tau peh kapau te tau tali mo hono ngaahi fakatonutonu pea ko u tui te tau ...Me'a mai koe Vava'u 15.

Samiu Vaipulu: Ko e Kupu 35 ko eni 'o e 'u fakatonutonu. 'Oku toki 'asi ai 'a e 'u me'a ko eni, ka ko e Kupu 182 'o e Tu'utu'uni lolotonga, 'oku ne fakamafai'i ai mei he Kupu 164 ki he 170 'a e founa ko 'oku mau ng ue'aki 'i he taimi ni, mei he K miti Filí, ke ng ue'aki p 'e he ngaahi K miti Tu'uma'ú. Ko e me'a ia Sea. Ko e Kupu 35 ko 'o e L pooti ko eni, 'oku fiema'u ke fakalea hangatonu, ka ko e Kupu 182 ko 'o e Tu'utu'uni 'i he taimi ni, 'oku ne fakamafai'i mai ai ke ng ue'aki 'e he Falé 'a e Kupu 164 ki he 70 'o e K miti Fili, ke ng ue'aki p 'e he K miti Tu'uma'ú.

'Eiki Tokoni Pal mia: Sea, kou fakam l atu ki he Sea 'o e K miti Lao ki he fakama'ala'ala ko ia. Kae hang ko e Fokotu'u mai Sea, kapau te tau talanoa ai leva p ko e h leva 'a e me'a 'e fai ki he Fika 5 ko eni 'o e Fokotu'u maí, ko e'uhingá ka tau 'unu Sea, m 1 .

Sea K miti Kakato: Me'a mai 'a e Tongatapu 4.

Fokotu'u ke fika pau tokolahi ngaahi K miti & fakakau ki ai ongo Sea

M teni Tapueluelu: Fakatapu atu ki he 'Eiki Sea, pea peh ki he Hou'eiki 'o e K miti Kakato. Ko hono 'uhinga p ko e Kupu ko ena 'oku fai ai 'a e feme'a'aki ai ho'o K mití, ki he tokolahi pau ko 'o e Hou'eiki M mipa 'o e ngaahi K miti 'o e Fale Alea 'Eiki Sea.

Ko e tu'u p 'a e motu'a ni ko e fakamalanga atu. 'Oku ou pou pou ki he Fokotu'u na'e 'osi fokotu'u mai 'e he 'Eiki N pele ko eni 'o Ha'apai 'Eiki Sea. 'Oku mo'oni p 'a e Tohi Tu'utu'uni he 'oku ne hanga 'o refer takai holo ha ngaahi Kupu ke ng ue'aki, ka'oku totonu ke tuhu'i pau mai 'i he 'etau Tu'utu'uni 'a e fika tokolahi pau 'Eiki Sea. Pea ko u fokotu'u atú, ke fakakau p 'a e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea mo e 'Eiki Sea 'o e K miti Kakato kihe ngaahi K miti Tu'uma'u, ke mahino hono fakalea ko ia Sea, ke pau pea tau muimui leva ki ai.

Ko e mo'oni 'Eiki Sea, ko e Fale ko eni 'oku taha p , ka ko e ngaahi fie ma'u fakasosiale 'oku kehekehe. Ko e 'uhinga ia 'oku tolu ai 'a e T pilé, ko e 'uhingá 'oku kehekehe 'a e p loti Sea. Pea 'oku totonu p ke fakafaingamalie'i 'a e me'a ko ia Sea. 'Oku 'uhinga m lie 'a e kau ki ai 'a e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea, ke ne mea'i 'a e me'a 'oku hoko 'i he ngaahi K mití. Ka 'oku 'ikai ke u fu'u fakatonuhia'i 'a e toe kau ko ki ai 'a e Tokoni Sea, lolotonga 'oku me'a ai 'a e 'Eiki Sea. Ko e 'uhinga ia 'a e fokotu'u atu 'a e motu'a ni 'Eiki Sea, ke fakapapau'i p mu'a 'i he Tohi Tu'utu'uni fo'ou, ko e ngaahi K miti Tu'uma'u ko e Sea mo e 'Eiki Sea ko 'o e K miti Kakato, ke fakamahino p ia Sea. Mahalo kuo mahino ia ka tau hoko atu . Ko e fokotu'u atu ia Sea. M 1 .

Lord Nuku: Sea, me'a koe ka u toki..

'Eiki Tokoni Pal mia: Sea, k taki ko e h 'a e fakatonutonu ke tau femahino'aki ai?

Sea K miti Kakato: Tongatapu 4 ke 'omi 'a e Seá 'o e Fale Alea, Sea 'o e K miti Kakató, ke na kau ki ai pea 'ai 'a e tokolahí ke pau. Ko ia Tongatapu 4?

M teni Tapueluelu: Ko ia Sea. Ko e tu'u lolotonga foki 'a e filí 'oku taki ua p mei he T pile ua 'a e Kakai, ua 'a e Kapineti pea ua leva 'a e N pele, pea kau leva ki ai ..fa'kau mai ki ai 'a e Sea mo e Tokoni Sea. Ka ko e 'uhinga ia 'a e fokotu'u f f ke kau p 'a e Sea pea mo e Sea 'o e K miti Kakató.

Lord Fusitu'a: Sea, ke u tokoni atu p ki he fokotu'u ka lelei p ki he M mipa?

Sea K miti Kakato: Me'a mai koe 'Eiki N pele....

Lord Tu'i'afitu: Sea, 'ai 'a e fokotu'u kae vave 'etau me'á? Ko e Fokotu'u ?

<004>

Taimi 1420-1430

Sea K miti Kakato: Mou k taki 'o mou ki'i me'a hifo kae me'a mai 'a e Hou'eiki N pele 'o Niua, kae toki 'oatu ho faingam lie 'e Hou'eiki 'o 'Eua.

Poupou ke kau Sea Fale Alea & Komiti Kakato kae 'oua fika pau tokolahi K miti

Lord Fusitu'a: Ko e fokotu'u ko fekau'aki pea mo e Sea 'o e Fale pea mo e Sea 'o e K miti Kakato 'oku 'ikai ha'aku palopalema pea mo ia k ko e 'ai ko ke fika pau 'oku ou tui na'a 'oku fakapotopoto ange ke tau ng ue'aki 'a e *formula* ko lolotonga, ua, ua, ua pea toki 'a e Sea ia he 'oku 'i ai 'a e k miti ia 'e ni'ihii 'e fiema'u ia ke to e ki'i tokolahi ange he 'oku 'i ai 'a e k miti 'e ni'ihii 'oku fiema'u ke to e ki'i tokosi'i ange. Te u 'oatu 'a e ngaahi fakat t ko eni. K miti S siale 'oku 'i ai 'a e 'Eiki Minisit M l l mei he *MIA*, pea 'oku 'i ai mo e 'Eiki Minisit lolotonga, 'oku 'i ai 'ena ngaahi taukei 'anaua 'i he mala'e ko eni 'oku fiema'u ke na 'i he k miti ko ia.

Sea K miti Kakato: Hou'eiki N pele Niua ko e ki'i fakatonutonu eni 'a Vava'u fika 1.

Lord Tu'i' fitu: Sea 'oku ou pou pou atu au ki he fokotu'u 'oku fai 'e he fika 4 'o Tongatapu kae fai mo nga'unu 'etau ng ue 'e peh ni leva 'eku fokotu'u, 'oku ou tali 'ene fokotu'u, 'i he taimi 'oku 'ikai ke me'a ai 'a e Sea he 'oku fetongi leva 'e he Sea Le'ole'o, kae 'ai 'ene fokotu'u ko ena kae tu'u peh ai p , ko ia Sea, m l .

Sea K miti Kakato: Fakam l atu Hou'eiki ki he ...

Lord Fusitu'a: Ka u ki'i faka'osi atu 'eku fakamalanga k taki Sea.

Sea K miti Kakato: Ki'i k taki ange 'e Hou'eiki N pele Niua 'o ki'i me'a hifo ka u ki'i fakahoha'a atu, kae toki faka'osi mai ho'o me'a. 'Oku lave'i 'e he motu'a ni 'a e taimi 'oku fakahoko ai 'a e ...'a ho'omou ngaahi me'a mai 'oku fo'i poini p ia 'e taha, k 'oku ke l mai 'e koe 'i he tafa'aki kehe, pea ke me'a mai koe mo e ...'i he tafa'aki kehe, 'a ia 'oku hang ko e va'inga kilikiti 'oku t mu'a pati, k ko e fo'i me'a tatau p , 'oku t fonoi fakah , k ko e fo'i me'a tatau p , p 'oku t faingata'a, k ko e fo'i me'a tatau p . Ko 'eku 'uhinga atu 'oku ou hikihiki p heni 'a e ngaahi me'a 'oku mou me'a mai 'aki me'a tatau k 'oku mou l mai 'i he ngaahi 'elia kehekehe, k 'oku ou kole atu ke tau ki'i foki mai mu'a kae feinga'i ke vave 'etau ng ue, k 'oku ou tuku atu 'a e faingam lie ki Niua, N pele Niua.

Lord Fusitu'a: M l , 'oku ou pou pou ki he kau ko 'a e Sea 'o e Fale pea mo e Sea 'o e K miti, k 'oku ou kole atu tuku p mu'a ki he Sea ke ne leva'i 'a e tokolahi, tuku 'a e *minimum* ko e ua, ua, ua he 'oku 'i ai mo e ngaahi k miti 'e ni'ihii 'oku fiema'u'a e taukei ia mei he ngaahi m mipa mahalo na'a 'oku 'ikai ke nau kau nautolu 'i he ua, ua, ua ko ia, k 'oku fiema'u ke nau fakakau mai 'enau taukei 'anautolu ki he k miti, kae tuku p ke toki leva'i 'a e kau m mipa *extra* ko ia mei he Sea. Ko e anga ia 'a e fokotu'u, m l Sea.

Sea K miti Kakato: 'Ikai ke me'a mai 'a e N pele fika 3 'o Tonga.

Pou pou ki he fokotu'u 'a Tongatapu 4

Lord Tu'ivakan : Tapu p mo e Sea, ko e tu'u foki 'i he kuo hilí na'e ua p foki 'a e ongo *Standing Committee*, ko e pa'anga mo e lao, pea na'e 'i ai p Sea, k 'oku tau ha'u foki 'i he taimi ni, k 'oku ou pou pou ki he fokotu'u 'a e fika 4, k taimi k 'oku 'ikai ke 'i ai leva 'a e Sea, pea 'oku 'i ai p 'a e Tokoni Sea kae kau mo e Sea 'o e K miti Kakato, ko e me'a ko ki he vahevahe kuo 'osi mahino p ia, pea ko e fo'i k miti 'e tolu 'e kau ki ai 'a e fakafofonga, he 'oku mahino p 'oku si'isi'i hotau Fale Alea he 'oku 'ikai ko ke ngaahi 'a e Fale Alea ke nau toko teau, uangeau tupu, pea 'e lava leva ke ...k 'oku tau feinga p ...tau fa'a 'eke p ki he ngaahi hou'eiki 'e ni'ihii

p ko e h 'a e k miti 'oku fie kau ai, k koe'uhí kuo 'osi 'omai foki 'a e fa'ahinga me'a ke fai p 'e he Sea 'a e vahevahe pea toki'omai ki heni ke toki fakahoko atu 'a e ' ngaahi k miti ko ia. K 'oku ou pou pou atu p ki he fokotu'u 'a e fika 4, m 1 .

Sea K miti Kakato: M 1 'aupito Hou'eiki N pele fika 3 'o Tongatapu, hou'eiki kuo me'a mai Hou'eiki 'o Niua, ko u mei p loti au.

Fe'ao Vakati: Sea, fakamolemole atu fakatonutonu atu p Sea ko e motu'a fakafofonga p au ma'a e ongo Niua. 'Oku ou fakatapu atu ki he hou'eiki, mou me'a mai p ko e fakafofonga Niua au, neongo p ko e Minisit M 1 l k ko e motu'a Fakafofonga au 'o e ongo Niua Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 Fakafofonga, 'oku ou ng ue 'aki 'e au 'a e Hou'eiki Fakafofonga 'o Niua. M 1 'aupito.

Fokotu'u 'oua fakangatangata tokolahi he K miti

Fe'aomoeata Vakati: Sea, tapu p mo e Feitu'u na ka e 'uma' 'a e Hou'eiki M mipa, 'oku ou pou pou p au ki he ngaahi fokotu'u Sea k ko e ...me'a p 'oku ou fie fakahoha'a ki ai Sea ki hono fakangatangata ke taki ua mei he ngaahi t pile Sea. T he 'uhinga p Sea 'oku ou tui p Sea 'oku kei fakapotopoto p 'a e ngaahi fili 'a e tu'unga ko 'i he taimi ni hono fakahoko ko 'e he 'Eiki Sea. Pea hang ko ha fa'a Hou'eiki M mipa 'oku fie kau atu ki ha k miti, faingata'a p Sea 'i he taimi na'e 'i he Pule'angá ai 'a e motu'a ni, ko e ki'i k miti p foki 'e taha 'oku ou kau ki ai, pea 'oku fa'a fai 'a e fakatahá Sea 'oku 'ikai ke u fa'a lava mai ki ai 'oku fa'a 'i ai 'a e ngaahi 'i ai 'a e ngaahi femo'uekina 'oku 'i he fatongia 'i he ko ia. K ko 'eku 'uhingá 'a'aku ia 'e Sea 'oku ou fokotu'u atu p ko eni he 'oku ou tui au ia Sea ko e ngaahi k miti ia ko 'enau fanongo p nautolu *recommend* te tau toki faka'osi p 'etautolu 'i Fale ni. 'Ikai ke tau fai tu'utu'uni tautolu pea mei he ngaahi k miti Sea, pea 'oku mahu'inga ai 'a e ngaahi fakakaukau kehekehe ke tokoni ki he ngaahi ' me'a ko eni, p 'i he tafa'aki 'e tahá p ko e tafa'aki ko p 'oku te tui ki ai p 'ikai, k ko hono fakam 'opo'opo Sea te tau foki faka'osi p pea mei Fale ni, k 'oku mahu'inga p ngaahi fakakaukau kapau 'oku tokolahi p ko e h hono lahi. Ko e me'a ko ki he ki'i fakamole ko Sea 'oku 'osi mea'i p 'e he Feitu'u na kuo holo hifo p 'a e ki'i *fee* ia 'a e k miti 'oku 'ikai ke lave'i ia 'e he motu'a ni p 'oku pa'anga 'e uanoa p 'oku f noa. Pea ko 'ene mahu'inga ko ngaahi fakakaukau lelei ki he lukuluku ko ki heni, k 'oku ou kole atu p au ke 'oua 'e fakangatangata mu'a ki he taki ua Sea, k 'oku ou tui au ia 'i he taimi 'e taha mahalo ki he hou'eiki pule'angá ke nau kau p ki ha ngaahi k miti 'oku fekau'aki pea mo 'enau ngaahi potung ue. K 'i ai ha me'a 'oku fiema'u ha ngaahi tafa'aki ko pea mo e Pule'anga ke 'oua 'e to e fakal loa 'i he taimi te tau alea ai ki he ' me'a kehe. K ko 'eku ki'i fokotu'u p ia Sea ki he fika ke 'oua 'e fakangatangata ia Sea kae tuku p ki he tau'at ina ki he fakapotopoto taha ko 'a e 'Eiki Sea pea mo e Hou'eiki M mipa 'oku nau fie kau ki ai Sea, m 1 Sea.

Ke aofangatuku pe e Fale ki he tokolahi e kau M mipa K miti

Lord Tu'ivakan: 'Oku sai p ke ke toki fakahoko mai 'e koe Fakafofonga, koe'uhi he na'e fu'u lahi ho'o folau pea ...k ko e me'a ko ki he Hou'eiki 'i he kuo hili, ko e 'ai p ke 'oatu p ha ki'i...ko e me'a he ko e me'a 'i he kuo hili na'e fa'a Sea p 'a kinautolu tau peh ko e pa'anga, ko e ... hang ko e kapau 'oku 'i ai ha me'a tau fakat t p ko e sipoti, pea na'e 'omai 'a e Hou'eiki Minisit koe'uhí he 'oku nau 'ilo 'a e ngaahi *background* mo e ' ngaahi me'a 'o fekau'aki pea mo e me'a ko ia. K ko e anga foki 'etau liliu 'i he taimi ni 'oku ki'i *conflict* foki 'i he taimi ni, pea 'oku feinga'i p ki he kau Fakafofonga ke nau 'i he k miti, k 'i ai p ha Minisit 'e lava p

ke nau kau mai ki ai, koe'uhí p he na'e ... ko e anga ia 'i he kuo hili, k 'oku ou tui 'e tuku p ki he Fale p ko e h 'e lava ke to e 'alu hake 'a e fika mei he fitu 'o hiva, ko e me'a p 'amoutolu 'a e Fale ke ne ...k 'oku ou tui ko e me'a p ia ke mou alea lelei mo melino p ki ai he 'oku ou tui 'oku 'ikai ko ha ...he ko 'etau ng ue p eni ki ha me'a ko 'e lelei fakalukufua mei he anga 'a e ...he koe'uhi he 'oku tahá nai 'oku tau 'i heni, ko 'apongipongi 'e mai 'a e kau fakafofonga fo'ou k ko e h 'a e me'a te tau fokotu'utu' 'e lelei ki he lele lelei 'a e Fale.

Pea ko ia ko e kole p ia koe'uhi ke...koe'uhi kapau te tau nga'unu koe'uhi he 'ikai mo tau fakatonutonu p 'a e ngaahi me'a he 'oku 'ikai ko ha'atau 'ai eni ko ha fakahangahanga ki ha taha ko 'etau feinga p ki he lelei ki he kaha'u, m l .

Sea K miti Kakato: M l , 'Eiki N pele fika 3. 'Eiki Minisit Polisi me'a mai.

Fokotu'u ke 'oua laka hake he K miti 'e 2 Sea ai ha M mipa 'e taha

'Eiki Minisit Polisi: Tapu mo e Feitu'u na Sea ko e ki'i fakamanatu atu p na'a ku fanongo 'anenai 'i he feme'a 'aki pea na'a ku mahu'inga'ia 'i he poini ko ia, 'a ia 'oku ou fokotu'u atu ko e me'a ko fel ve'i mo e Sea 'o e ngaahi k miti, 'a ia ke Sea p 'i he fo'i k miti 'e taha, ko e anga ia 'eku fakakaukau 'oku ou tui ki he fo'i fakakaukau ko ia, k 'oku te Sea, Sea p he fo'i k miti 'e taha, 'oua te te Sea 'i he k miti 'e ua p tolu. Ko e anga ia 'eku fokotu'u atu, na'a kau atu 'i he fakatonutonu ko eni, m l 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: M l 'Eiki Minisit , 15 me'a mai.

Fakamahino ko e Sea 'i he K miti 'oku fili p 'e he kau M mipa

S miu Vaipulu: Tapu mo e Feitu'u na Sea mo e Hou'eiki 'o e K miti Kakato. 'Eiki Sea ko e Sea ia ko ngaahi k miti 'oku fili p ia 'e he k miti takitaha, pea toki 'omai leva ia 'o fakapapau'i ko 'e he Fale. 'A ia 'oku 'ikai ke fili ia 'e he Sea p ko ha taha, ko e toki taimi ko 'i he 'ene tu'u ko he tu'utu'uni, 'e h ko kia nautolu ko k miti pea nau fili ai ko hai 'oku peh 'e he kau m mipa k miti 'e Sea, 'oku 'ikai ke peh ia ke fokotu'u mai p ia mei he Sea 'o e Fale Alea ko hai 'e Sea 'i he ' k miti, m l Sea.

Sea K miti Kakato: M l . K taki Minisit Polisi me'a mai.

'Eiki Minisit Polisi: Ko 'eku 'uhingá ia, kapau 'e fokotu'u mai ke te Sea, k 'oku te 'osi Sea 'i he k miti 'e taha, pea te talaange kuo te 'osi Sea 'i he k miti 'e taha kae fili ha taha kehe, tohi'i ia 'i he tohi, m l Sea.

Lord Fusitu'a: K taki ko e fehu'i p ki he 'Eiki Minisit , kapau 'e lelei ki he Feitu'u na ...

Sea K miti Kakato: K taki 'o ...me'a mai Tongatapu 4.

<005>

Taimi: 1430-1440

Poupou ke tau'ataina 'a e k miti 'oku fakapotopoto sea p toko taha he K miti

M teni Tapueluelu : M l Sea, ko e ki'i tokoni p ki he poini ko eni 'oku me'a mai ki ai e 'Eiki Minisit , Sea. Ko e tokoni foki ke m 'opo'opo e ng ue 'a e K miti Kakató, 'Eiki Sea, ko e 'uhingá ko e *submit* mai e ngaahi l pooti ko eni mei he K miti Tu'uma'u ko ení, ki he K miti Lahi ko eni, 'Eiki Sea. 'Oku 'i ai e poini ai. Ko hono 'uhingá, kapau 'oku Sea ha taha 'i ha K miti 'e 2, pe 3. Ko e taimi e ni'ihi 'oku tau peh 'oku 'omai ha tohi tangi pea fakah mai ia ha tohi tangi, pea fakah mai ia ki he K miti *Privilege*. Pea 'alu leva mei he *Privilege* ki he K miti Laó, ka 'oku Sea ha tokotaha 'i he ongo fo'i K mití, l ua, ko 'ene paasi p 'e ia meiate ia, ki ai p . Ko e natula ia e 'alu ko 'a e. 'A ia 'oku 'i ai e poini mo e fakapotopoto kapau 'e fakapapau'i 'oku Sea p ha taha 'i ha K miti, kae lava ke fakapapau'i e tau'at ina ange 'a e l pooti 'oku 'omaí. Kapau 'e Sea ha toko taha 'i he K miti 'e 2, tautautefito ki he ongo K miti mahu'inga e 2 ko ení, K miti ki he Totonu 'a e Kau M mipa, K miti ki he Laó. Ko e ngaahi ng ue lalahi ko 'e 'omai ki he K miti Lahí, K miti Kakato ko ení, 'Eiki Sea, 'e fou ia he ongo K miti ko iá. Kapau 'oku Sea ha toko taha p ai, 'oku poini lelei ke fehu'ia 'a e tau'at ina 'a e ng ué, kapau 'oku paasi pe mei he Sea tatau p , ki he Sea tatau p . Ko e poini ia ko 'oku ou tu'u ke poupou'i, ka ne ngalo p he motu'a ni, 'Eiki Sea. Ke fakakaukaua ange 'a e tu'u ko ki he kaha'ú, 'etau lele ko 'a e ngaahi K mití, ke fakapapau'i pe mu'a 'oku taki taha p 'i he K miti. He ko e K miti 'e 8, 'i ai mo e ngaahi K miti, *Select Committee*, 'e 'alu hake 'o fokotu'u, Sea, pea fakakaukau'i p . Fakapotopoto e fokotu'ú, pea 'oku ou poupou ki ai. M l Sea.

Sea K miti Kakato : M l Tongatapu 4.

Lord Fusitu'a : Sea, 'at p ke u ki'i fakahoha'a he me'a ko eni na'e me'a ki ai e Fika 4?

Sea K miti Kakato : Ko ho'o fakahoha'a maí, Hou'eiki N pele, ko e tokoni p ke tonu 'aupito. Me'a mai.

Fepaki fokotu'u ke sea pe toko taha he K miti mo e tok teline e Temok lati

Lord Fusitu'a : Ko ia. 'Oku mahu'inga m lie kiate au 'a e me'a ko 'oku me'a ki ai 'a e Fika 4, ka ko hono pangó eni. Ko e ngaahi me'a eni 'oku ou fakafehu'í. 'Uluakí, 'oku tau lele'aki eni e faka-Temok lati, 'Eiki Sea e. 'A ia ko e faka-Temok latí, ko e toko lahi taha e hikinimá. Pea kapau ko e toko lahi taha e hikinima 'i ha K miti, 'o nau fili 'enautolu ha taha ke Sea, 'oku tau faka'ikai'i 'etautolu e faka-Temok lati ko ení. Pea ko e peh ko , 'oku 'oange mei he sino 'e taha, ko e sino tatau p ki ha sino e taha 'i ha K miti 'e taha, 'oku meimei tatau ia mo e fokotu'u mai ko 'a e Pule'angá. Mou laum lie lelei p , fakamolemole, 'oku 'ikai ko ha tukuaki'i, ka ko e fakat t p . Hang ko ení, ko e fokotu'u mai ko mei he Pule'angá, ke fakataha'i 'a e Komisiona ki he Kakaí, *Commissioner of Public Relations*, pea mo e Komisiona Fakafepaki'i e Faihala. *Anti-Corruption Commissioner*, 'i he sino p 'e taha. 'Oku fepaki ia mo e fakakaukau ko ena 'oku me'a mai 'e he fika 4, 'oku *conflict* ia.

Sea K miti Kakato : M l Hou'eiki N pele.

Lord Fusitu'a : Pea ko ia ai, 'oku ou tui 'e ala fakamavahevahe'i p 'e he sino 'e taha, ke ne fakapalofesinale pea faka-'efika 'i he K miti l ua ko eni, pea kei fakahoko fakatatau ki he ..

Sea K miti Kakato : M l . Me'a mai 'Eiki Tokoni Pal mia. 'O, 'Eiki Pal mia.

‘Eiki Pal mia : Sea, ko e mahu’inga ma’u p ma’u p ‘a e *structure* pe ko e fokotu’utu’u ha fo’i sino ke ne fakakaukau’i ha fa’ahinga me’a mahu’inga. Kapau te tau talanoa ‘i he toko lahi. Ko e K miti ko eni na’a nau paasi k toa mai e me’a ko ení, na’e toko 7. Kapau te tau lau ‘o hang ko e me’a ‘oku fokotu’u maí, ‘oku faka-Temokalati. ‘Oku ‘i ai e kau Fakafofonga ‘e toko 17 ia heni ‘o e Kakaí, ‘o kapau ‘oku ‘uhinga peh . Kae toko 9 . Kapau te tau lau ke pipiki ki he fokotu’utu’u ko iá, ‘e pau ke toko lahi ange e kau Fakafofonga e Kakaí ‘i he K mití. Kapau ko e ‘uhingá ia.

Sea K miti Kakato : ‘Eiki Pal mia, fakam 1 atu, kuo ‘osi mahino ‘a e poini ko iá ki he motu’a ni. Pea ‘oku ou tui, mo e me’a ko ‘oku me’a mai ‘aki ‘e he N pele Niuá, ‘osi mahino ia ki he motu’a ni. Ko e fokotu’u ko eni ‘a Tongatapu 4 ‘oku lahi hono pou pou’í. Ka ke faka’osi mai, ‘Eiki Tokoni Pal mia.

‘Eiki Pal mia : Ko e, hang ko e me’a ko na’a ku fa’a lave ki aí. Ko e k toa e me’a ko eni ‘oku ‘ohifo mei he K miti h ko ni, ke tautea mo e ngaahi me’a peh . ‘Oku toko 7 na’a nau fatu e fakakaukau ko . Toko 3 e Kakai, toko 4 e Hou’eiki N pele.

Sea K miti Kakato : ‘Eiki Pal mia ko e fakatonutonu eni.

‘Eiki Pal mia : ‘Ikai, ko e fakatonutonu kapau ‘oku hala e fika ko u talaatú. Ko e me’a ia ‘oku ou peh ko ke fakatonutonu. Pea kapau ‘oku tonu ‘a e fika ‘oku ou talaatú, ko e h e me’a ‘oku fakatonutonu?

Lord Tu’ilakepa : Sea, ke u ki’i fakatonutonu atu ki he ‘Eiki Pal mia. Fakamolemole, ‘Eiki Pal mia. Ko ‘eku fakatonutonu e Feitu’una, talu ho’o me’a ‘aneuhu ‘i he me’a ko ená, ‘ofa mai ‘o liliu ki ha founga ‘e taha, kae nga’unu ‘etau feme’a’aki ‘i he tu’utu’uni ko ení.

Sea K miti Kakato : M 1 ‘Eiki N pele Fika 2 ‘o Vava’u.

‘Eiki Pal mia : Sea, ‘ai p mu’a ke ‘omai e tau’at ina ke u lea.

Sea K miti Kakato : ‘E fakahoko atu p , ‘Eiki Pal mia, ka ko e ki’i fakatonutonu. Pea ko eni kuo tuku atu ki he Feitu’u na ke ke me’a.

‘Eiki Pal mia : Ko e me’á, he ‘oku ne talamai ‘e ia ke tuku ‘eku fakakaukau ‘aku ia ka tau fai ‘ene fakakaukau.

Sea K miti Kakato : ‘Ikai.

Lord Tu’ilakepa : Sea, ‘oku ke me’a koe, lele atu au h , ‘oku ke me’a e Feitu’u na he me’a ko . Kau lele atu he me’a ko , me’a e Feitu’una he me’a ko . Pea ‘oku ‘ikai ke u lava ‘o ma’u e Feitu’u na, te’eki ai ke u ‘oatu e me’a ko ení. Ko e me’a ko ‘oku fai e feme’a’aki ki ai, ko e tu’unga Seá. Fu’u lahi e Sea ‘a e Minisit Polisi he K miti ko , ‘a ia ko e feinga ko ‘a e Minisit Polisi ke ‘ai p e Sea toko taha p ‘i ha K miti. F f ia ki he Feitu’u na?

‘Eiki Pal mia : Ko ia. ‘Oku ‘i ai ‘ene *critique* ‘a e me’a ko iá, ki he toko lahi ko . ‘Oku ‘i ai ‘ena fekau’aki.

Sea K miti Kakato : M 1 . Me'a mai koe, 'Eiki Pal mia 'o faka'osi mai ai leva ka tau p loti.

'Eiki Pal mia : Ko 'eku talaatu p eni. Ko e toko 7 ko na'a nau fatu e fakakaukau ko ení, 'o 'ohifo ki he K miti ko ení, 'oku tau talanoa. Ko e fo'i toko 7, toko 4 e kau *Lord*, toko 3 e kau Fakafofonga e Kakaí. Pea 'oku ou fokotu'u atu. Na'e 'ikai ke totonu 'a e fo'i fatufatu ko he 'oku ta'efaka-Temok lati, pea 'oku 'ikai ke palanisi.

Lord Tu'ilakepa : Sea, 'e sai p . 'Eiki Pal mia fakamolemole.

Sea K miti Kakato : N pele Fika 2 Vava'u.

Lord Tu'ilakepa : F f ho'o toutou Sea 'au he ' K miti ko eni, 'Akapulu, ko e K miti h , ko e Poate. 'Oku faka-Temok lati? 'Ai 'o ki'i fakahoa. Ko e ki'i me'a ko eni 'atautolu, ko e ki'i me'a fakang ue eni 'atautolu. Hang 'oku 'i ai ha loto 'oku fehi'a ki he ni'ihi 'oku nau ma'u fakataha, 'o fakahoko e fatongia ni. Lava eni e fatongiá, me'a mai e Sea, 'a ia ko e Fakafofonga Fika 15 'o Vava'u, 'omai 'enau ng ue ki Fale ni, pea ko e me'a leva 'atautolu 'i Fale ni, faka-Temok lati, tau paasi, pea kapau he 'ikai ke tau paasi, pea tuku, ka tau hoko atu ki he ' *annual report*.

Sea K miti Kakato : K taki p , Ha'apai fika 1, te ne toki me'a mai. Ka u 'oatu mu'a eni. Hou'eiki, kuo mahino 'a e poini ia ko ení ki he motu'á ni. Pea 'oku ou kei tuku atu p ke mou me'a mai, ka ko e me'a tatau. Hang ko ia na'a ku fakah atu 'anenaí, 'oku ke t mu'apate mai, 'oku ke t ofi mai, ka 'oku ou tui 'oku ou kole atu, ko 'etau me'a mai p ko ení, 'a e Hou'eiki 'o Ha'apai Fika 1, pea ka hili ko iá, pea faka'osi mai 'e he 'Eiki Tokoni Pal mia. Pea 'oku ou kole atu

Lord Nuku : Sea.

Sea K miti Kakato : Ke tau ... Fakatonutonu?

Lord Nuku : Ko 'eku fokoutua haké, 'Eiki Sea, koe'uhí ko e me'a ko 'oku fokotu'u mai 'e he 'Eiki Pal mia, 'oku 'ikai ke ne tali 'a e l pooti. Pea 'oku ou tu'u hake ke pou pou'i. Pea 'oku ne fokotu'u mai 'oku 'ikai ke tali, pea p loti'i 'e he Falé pe ko e h e me'a 'oku hoko atu ki aí. Ka ko 'eku fokotu'u atu ia, ko e me'a ia 'oku ne fokotu'u maí. Na'e 'ikai ke palanisi, ko e me'a ia 'oku ne fokotu'u maí. Ko ia, 'Eiki Pal mia e? Ko 'ene fokotu'u maí ia,

Sea K miti Kakato : M 1 Hou'eiki N pele 'Eua, e fakamaama.

Ongo'i 'ikai fai tu'utu'uni Sea he ng ue 'oku fakahoko 'e he K miti

Lord Tu'iha'angana : Sea, ko e ki'i me'a lekeleka p ia. Tapu mo e Feitu'u na mo e K mití. Ko e 'uhinga ko ' femé'a'aki 'oku faí, pea ko e poini 'oku ou to'o hake 'e au ia, 'oku 'i ai e tukuaki'i e sino ko 'o e Kau M miá. Peh 'oku 'ikai ke .. Ka te u ki'i lave p au ki he natula ko 'o e me'a ko e K miti, Sea. Pea 'oku ou tui 'oku mea'i kotoa p ia 'e he Hou'eiki M mipa 'o e Fale ni. 'Uhingá, he ko 'etau ng ué eni, 'a 'a e Fale Alea ni. Pea ko 'etau K miti 'oku 'ikai ke fa'a 'i ai ha taimi. 'Oku fa'a to'o he taimi efiáfi, pe ko e ngaahi 'aho ko 'oku 'ikai ke fai ai ha Fale Aleá. Ka ko e natula e K mití, hang ko e K miti ko eni 'oku lolotonga 'i ai 'emau l pooti

ko ení. P seti e 90 e ng ue, Sea, 'oku fai ia 'e he kau Sekelitalí. 'Oku 'i ai 'etau kau loea e 4, ko 'eku ma'ú ia, fakamuimui ki hení. Ko e Kalaké, mo e loea 'e 3. Pea ko e h p e me'a 'oku tuku mai ki ha K mití, 'oku ou tui meimei tatau, tukukehe 'oku 'i ai e ngaahi 'isiu meimei *involve* ai e kau M mipa 'o lahilahi. Ko e 'oatu p e fakakaukau 'o tuku atú, ki he kau loea ko ení, pea nau fai e fekumi pea mo e *draft* mai e ngaahi ' me'a, 'o tau 'alu atu. Ko 'etau me'a p 'oku faí, ko e fakalelei e, fakalelei e, fakalelei e. 'Oku natula peh . Meimei ko e 'u me'a peh , ko e ngaahi ng ue lalahí taha na'e fakahokó, he ko e fakataha kotoa p 'oku pau ke 'i ai e loea e 2. 'I he'eku ma'u ko eni he fa'u e me'a ko ení. Ko nautolu ia 'oku nau hanga 'o fokotu'utu'u maí, 'oatu e kongala hi 'o e ng ue. Ko 'emau atu p ko ki he me'á. Ko 'eku ongo'i 'a'aku, 'oku 'ikai ke 'i ai ha fu'u *interfere* ia 'a e Seá, ke peh ke fai 'ene tu'utu'uni. 'Oku alea'i lelei p ia. Ka ko e fa'u ...

<006>

Taimi: 1440-1450

Lord Tu'iha'angana: .. a'u mai k toa 'a e ' me'a k toa ko ení 'o fakahoko k toa mai ia 'e he *secretariat*, 'a ia'oku meimei ko e kau loea, f nau 'atautolu 'oku nau ng ue heni. Ka ko 'eku poiní p ia, 'uhingá he 'oku ngali siofi 'a e sino 'o e ngaahi K mití, ka 'oku ou tui 'oku meimei tatau kotoa 'a e 'u K miti. Ko e peseti 'e 90 'oku ou talaatu, 'oku fakahoko ia 'e he f nau kuo 'osi teu'i, kau Loea ko eni 'i 'ofisí, pea toki 'omai p ia. 'Oku ou tui 'oku 'ikai ke fu'u 'i ai ha me'a heni. 'Oku ou kei falala p , ka ko e poini p 'oku ou 'ohake, ke fakakaukau'i 'a e me'a ko eni 'oku fai ai 'a e feme'a'aki. M l .

'Eiki Minisita Lao: Ki'i tokoni pe Sea

Sea K miti Kakato: Hou'eiki mou k taki mu'a, kuo mahino ki he motu'a ni ia 'a e ngaahi poini ko ení 'a e fokotu'u ko ia 'a Tongatapu 4 ke tau tali , t naki mai ki ai, 'a e kau ki ai 'a e Sea 'o e Fale Aleá, Sea K miti Kakató pea mo e toko 2 mei he ngaahi K mití, pea kau mai ki ai pea mo e Seá ke toko taha 'i he K miti kotoa p Tu'uma'u. 'Oku 'osi me'a mai 'a e hou'eiki Fika 3 'o Nuku'alofá, ko e toko 2 ki he m mipa 'i he Hou'eiki Minisit mo e Kakai. 'Oku ou tui ko e ngaahi me'a ko eni 'oku me'a mai ki aí, te tau nofo tautolu ia he poini ko hono fakatonuhia'i pe ko hono 'ikai fakatonuhia'i 'a e tokolahi 'o e kau m mipa. Ka 'oku ou peh ko e fakatonutonu eni 'oku fai ki he kupu ko eni. 'Oku ou peh ke mou laum lie ka tau tali. Me'a mai 'Eiki Tokoni Pal mia.

Ke fakatokanga'i mahu'inga tau'at ina 'a e ongo Sea

'Eiki Tokoni Pal mia: M l Sea. Tapu mo e Feitu'u na tapu mo e Hou'eiki M mipa 'o e K miti Kakato. Poupou p 'a e motu'a ni ia ki he ngaahi fokotu'u fakakaukau lelei ko eni 'oku 'omai. Ko e 'ai p ke tukuatu mu'a ha ki'i fakakaukau, ke fai ha'amou fakakaukau ki ai. Tautautefito p eni Sea kapau 'e kau 'a e Feitu'u na, p ko e Sea 'o e Fale Aleá ki he K miti Kakato. 'E fai ai 'a e t langa ai fai ai hono talanoa'i 'a e ngaahi l pooti p ngaahi me'a peh , kae 'osi ko ia ho'omou talí pea 'omai ki he Fale ni. Pea 'osi ko iá pea ke me'a mai koe 'o Sea, 'i hano talanoa'i 'a e l pooti na'a ke tali. 'E ange f f ai ke ke *impartial* p me'a 'a e talanoá, 'a e feme'a'aki 'a e Hou'eiki M mipa, 'osi ange ko iá, ko e l pooti ia na'a ke 'osi tali 'e koe. He 'oku ke kau koe 'i he m mipa 'i he K miti ko ia. Ko e me'a ia ko 'oku tonu ai ke fakatokanga'i p 'oku tonu ke kau 'a e Seá mo e Feitu'u na Sea 'i he K miti Kakato. He ko e ngaahi l pooti ko iá 'e 'omai, pea 'e Sea ai 'a

e Feitu'ù na, 'i he taimi ko ia 'oku t langa'i ai ko 'a e l pooti ko ia. 'E ange f f leva ha'amau 'ilo 'e *impartial* p te ke fuatautau lelei, ho'o fai 'a e fatongia. Mahino p 'a e fai 'a e falala atu Sea, ka ko e l pooti ia 'e pau ke tali 'e koe, 'e kau koe hono talí, pea 'oku ke to e me'a mai koe 'o Sea 'i hono talanoa'i 'o e fo'i l pooti. Ko e 'uhinga ia ko na'e fakafehu'ia ai, pe 'oku tonu ke kau 'a e ongo Seá 'i he ngaahi K miti Kakato. Ko e anga p ia 'o e fokotu'u fakakaukau atu Sea, kapau ko e loto ia 'o e Falé ia ki he fokotu'u ko ia 'a Tongatapu 4, kau ai p mo e motu'a ni ai Sea. Ka ko e 'uhinga p ia na'e fai ai hono talanoa'í, ko e 'uhingá ka ke kau pea ke tali, pea ke toe me'a mai koe 'o Sea, 'oku 'i ai leva 'a e me'a 'oku tonu ke fakatokanga'i ai. Ko ia p Sea m l .

M teni Tapueluelu: Sea, ka u ki'i tokoni p ki he fokotu'u 'oku fai mai ko .

Sea K miti Kakato: Ko e tokoni, 'Oku ou tukuatu 'a e faingam lie ma'a e 'Eiki Minisit Laó, kae toki fakahoko mai.

Fokotu'u ko e h pe 'a e fa'unga 'oku sai p ia

'Eiki Minisit Lao: M l Sea. 'Oku ou tui te tau ki'i fakanounou, 'a e natula 'o e K miti. Ko e natula eni 'o e K mití, na'e hoko ko eni he'emau K miti ko ení, 'o e alea'i ko 'etau m mipa 'e taha na'e tuku kitu'a. Na'e paasi ia 'i he K miti. Ka ko 'ene ha'u p 'ana ki hení, ko e me'a kehe ia. Ko e me'a ia ko na'e toutou hila hake ai 'o t hake ai 'a e Fakafofongá, p ko e h ko 'a e me'a na'e paasi he loki ko , kuo kehe ia heni. 'E hou'eiki, ko e ngaahi K miti ko e teuteu mai p ki heni. M l ia ko e fakasi'isi'i 'o e ng ue, ka ko 'ene 'au mai 'a'ana ki hení, ko e me'a kehe ia . Ko ia ai, ko e h p ha *composition* ia, 'e kei faka'osi mai p . Ko e me'a leleí, fai 'a e ng ue h , *ground work*, fai ia ke 'osi, pea ko e 'omai ki hení, ko e *composition* kehe ia. Ko 'eku hanga 'o talanoa au 'a e me'a totonu na'e hoko, ki he K miti na'e fai h , mau loto taha ki he me'a kehe, pea hoko mai ki hení, ko e me'a kehe ia. Ko ia 'oku ou hanga 'o fokotu'u atu, ha me'a p ia 'e 'ai, sai p ia. Ko e hoko mai p ...

Sea K miti Kakato: K taki 'o me'a ki lalo hou'eiki Niua. 'E Tongatapu 4 ko ho faingam lie eni.

M teni Tapueluelu: M l 'aupito 'Eiki Sea, ko hono 'uhingá p ko e fokotu'u 'a e motu'a ni 'Eiki Sea. 'Oku ou tali lelei 'e au 'a e fakakaukau, ko hono 'uhingá ko hono fokotu'utu'u eni 'o e fakakaukau, ki he founga ng ue ke tataki 'aki 'a 'etau ng ue 'Eiki Sea. Ko hono 'uhingá, ko e loki m sini eni 'e fatu mei ai 'a e Lao mo e Tu'utu'uni 'a e fonua ni. 'Oku 'aonga ke tonu hono founga fokotu'utu'u. 'Oku mahu'inga m lie 'a e me'a ko ia 'oku fokotu'u mai ko 'e he 'Eiki Tokoni Pal miá 'Eiki Sea. Ka na'e fai 'a e fekumi 'a e motu'a ni, ko e me'a ko ia na'a ku ma'ú 'e au ko e founga *normal* p ko ia 'oku ng ue'aki 'i muli. 'Oku kau 'a e Seá 'i he ngaahi K miti. Ko e *logic* ko ia 'oku ne 'omi 'a e fakakaukau 'a'akú, 'oku ne tataki ko 'eku fakakaukau, 'oku ou tui au ki he me'a ko ia 'oku talamai 'e he Tokoni Pal mia. Ko e me'a ia na'e 'ai ke u fokotu'u. Ka ko e talu 'eku fekumi 'a'aku ki he ngaahi founga kehe, ko e me'a ia 'oku fai 'e he kau loea ko 'i he ngaahi K miti. Ko e fekumi ki he ngaahi founga 'oku ng ue'aki 'i muli. He ko 'eku tuí 'Eiki Sea, kapau 'e tali 'e he 'Eiki Seá, mo e Feitu'ù na, ha l pooti 'a ha K miti Tu'uma'u, pea mo toe me'a mai p ki heni, 'o tukuhifo p 'e he Sea ko ia 'o e Fale Aleá ki he Feitu'ù na 'oku mo toe kau p ki aí. Ko e nofo atu ko ia 'a e hou'eikí, 'oku ki'i fehu'ia leva 'a e anga 'o e tatakí, ko e 'uhingá 'oku mo 'osi tali 'e moua ia 'a e me'a ko ia. Ko e anga ia 'o e fakakaukau, ka ko

hono 'uhingá ko e founga ng ue 'o e *convention* kuo mo ng ue mai 'akí, na'e 'uhinga ai 'oku fokotu'u. Pea kapau 'oku fai mai 'a e fokotu'u ko 'Eiki Sea, 'at p ia. 'Oku 'at pa ia, 'at 'aupito p ia, he 'oku 'uhinga m lie p 'Eiki Sea. 'Oku 'i ai 'a e poini 'oku fokotu'u mai.

Lord Tu'iha'angana: 'Eiki Sea ka u ki'i tokoni atu ki he Fika 4.

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

Lord Tu'iha'angana: Tapu mo e Feitu'u na 'Eiki Sea pea tapu mo e hou'eiki. Tokoni ki he Fika 4 hang ko e me'a ko ia 'a e 'Eiki Pal mia. Ko e me'a p eni ia 'oku hoko he ngaahi me'a. 'Oku ou tui he ko e tokotaha kotoa p 'oku fili ko e Sea, ko e Feitu'u na mo e 'Eiki Seá 'oku 'osi *automatic* p ho'omo ma'u 'e moua 'a e me'a ko e *natural* mo e *fairness*, pea 'oku mo ng ue'aki lelei p ia 'e moua. M 1 .

Sea K miti Kakato: 'Oku ou fakam l ki he Hou'eiki Ha'apai. 'Oku ne to'o mai 'e ia 'a e loló. 'o hang 'oku lingi he houí. 'Oku ou ... 'Eiki Minisit , ko e to e me'a fo'ou ena 'Eiki Minisit p ko e ..

'Eiki Minisit Polisi: M 1 Sea, Ko e toe ki'i me'a fo'ou eni p Sea, ko u fakam l atu ho'o 'omai 'a e taimi. 'Oku ou toe fanongo ko eni ki he to e feme'a'aki ko ení, 'oku hang 'oku to e ki'i m lie 'a e ngaahi me'a fo'ou 'oku fakahoko mai hang ko e fakakaukau fo'ou 'o e Sea. Ka 'oku ou vakai ki he ngaahi K miti kehé 'oku toki fili p 'a e Sea. 'A ia ko e me'a ko 'oku ou ongo'i he taimi ni 'oku ou tui ki he me'a ko ia 'oku fokotu'u mai 'e he Tokoni Pal miá, ke toki fili p 'a e kau m mipá pea tapu p mo e Feitu'u na, 'a koe pea mo e Sea 'o e Fale Alea. Ke 'oua 'e 'ai ke *automatic* 'ena kau ki he ngaahi K miti. Kapau p 'e fili p ia ki ai, ki ha K miti. Kae toki he koe'uhí ko e toe a'u mai ki hení, pea te mo mai kimoua 'o Sea, pea te mo tali 'e moua 'a e tu'utu'uni ko ia ki he K miti ko ia temo mai mei ai. Ko ia 'oku ou fokotu'u atú, ke 'ai mu'a ke 2 'a e fokotu'u. 'Oku mo kau, 'a ia ko e fo'i fokotu'u ia na'e fai ko e 'e he Fika 4, pea to e 'oatu pea mo e fokotu'u ko eni na'e 'ai atu 'e he Tokoni Pal miá, ke 2 ke tau p loti ange ai, p te tau tipeiti atu ai. Tau sio atu ...

Sea K miti Kakato: M 1 'Eiki Minisit , ko e me'a tatau ai p . Ko Tongatapu Fika 1 'oku te'eki ai p ke 'oange hano faingam lie. 'Oange mu'a ha faingam lie 'o e Hou'eiki 'o Tongatapu Fika 1.

Fokotu'u to'o vahe kau M mipa k miti nau fet kehekehe'aki 'i Fale Alea

Lord Vaea: 'Eiki Sea, 'oku ou fakam l atu he ma'u faingam lie. Ko ia 'oku ou m lie'ia 'i he me'a 'a e Minisit Lao. Teuteu he feitu'u kehe, fai 'a e me'a kehe. 'Oku ou m lie'ia ai, ko hono 'uhingá ko e ola ia 'o e ng ue 'a e Fale. Pea mou me'a mai . Tukukehe 'a e Laó mo e h fua 'a e ngaahi naunau na'e fatu'akí, pea 'omai ki h pea to e veteki ia. 'Oku ou m lie'ia ko e 'uhingá he na'a ne 'omai, pea na'e 'i ai 'a e me'a na'e hoko, pea na'a ne hanga 'o fakat t 'aki. Fai tu'utu'uni kehe 'a e K miti. Sai, tau hikinima. Ko ko e me'a na'e hoko. A'u mai ko ia ki he Fale 'eiki ni, toe 'i ai 'a e tu'utu'uni kehe ia 'a e kau m mipa. Sea, 'oku ou kole atu, to'o 'a e vahe 'a e kau m mipa ko iá. 'Uluakí ia, ko e 'uhingá he na'a nau fai 'enautolu 'a e tu'utu'uni kehe 'i tu'a, pea mai kinautolu ki Fale ní 'o to e fai 'enautolu ia 'a e tu'utu'uni kehe, 'uluaki. Ua, ko e h 'a e ng ue na'e fai 'e he Seá 'oku 'uhinga ai 'enau kehekehe...

Taimi: 1450-1500

Lord Vaea: Ko e tefito'i fatongia ia 'o e Sea 'i he'ene me'a 'i he k miti ke ne fakahoko pea kapau 'e 'i ai ha t kehekehe ko e Sea ia mo e M mipa ke fakapapau'i ...

Lord Fusitu'a: Sea k taki, ko e ki'i tokoni p ki he 'Eiki N pele ...

Lord Vaea: Ko hono 'uhinga ko nau tu'u ai ke u to'o atu Sea ... 'oku mo'oni Sea

Sea K miti Kakato: Hou'eiki N pele Fika 1 'oku ke ...

Lord Vaea: 'A e me'a 'oku me'a mai 'aki 'e he Minisit Lao. 'Oku 'ikai ko ha me'a fakalao ia.

Sea K miti Kakato: 'Ikai ke tali e tokoni ...

Lord Vaea: Hoko atu e Feitu'u na ia, m l 'Eiki Sea.

Fakama'ala'ala ki he me'a mo'oni ne hoko he kau M mipa e K miti

Lord Fusitu'a: Ko e me'a ko na'e me'a ki ai 'oku 'i ai e si'i mo'oni 'a e N pele. Ko e motu'a ni na'e Sea he l pooti ko eni pea na'e, 'oku ma'u p 'i he miniti na'e kole e motu'a ni he 'ikai ke fai ha hiki nima. Kapau he 'ikai ke *unanimous* 'o loto taha kotoa e k miti he 'ikai ke u *submit* 'e au e l pooti ki he Fale. 'A ia ko e l pooti ko na'e 'omai na'e loto taha kotokotoa e M mipa kotoa 'o e k miti ko ia 'oku h p he l kooti na'e 'ikai ke to e 'i ai ha taha na'e ta'eloto ki ai. Ko e toki omi ia ko ki he Fale ni 'o to e hiki nima 'i he ngaahi makatu'unga kehekehe 'ikai ke pule'i atu ia 'e he motu'a ni 'Eiki Sea. Ko e tu'unga totonu ia 'a e k miti ko eni. M l Sea.

Sea K miti Kakato: Ko e toki me'a eni 'a Niua 'oku fakalata. 'E, tokoni p 'e Vava'u 15?

S miu Vaipulu: Ki'i monomono atu p .

Sea K miti Kakato: Me'a mai koe.

Mahu'inga ke faka'apa'apa'i tau'at ina p loti 'a ha M mipa

S miu Vaipulu: Sea. Sea 'uluaki, ko e ' k miti nau fili honau Sea pea 'omai ia 'o fakapapau'i 'e he Fale ni. 'A ia ko hono mahino ko e me'a ia 'a e Fale Alea. Tuku atu p ia. 'Eiki Sea, ko e p loti ko e me'a mahu'inga he koe'uh 'oku taku kuo tau temok lati. Ka ko e h e me'a 'oku toe 'ai ai ke fehu'ia kapau na'a te loto kita he fale ko pea te p loti kehe he Fale ko eni. Ko u tui 'Eiki Sea tau faka'apa'apa'i 'a e tau'at ina 'a e M mipa ki he'ene p loti, f e feitu'u 'oku p loti ki ai, ko 'ene 'osi ia. M l Sea.

Sea K miti Kakato: Hou'eiki 'oku ou lave'i kuo melie hotau efé. Ko e Fika 5 ko e fokotu'u ko kuo 'omai 'a eni ko 'oku ou toutou ...

M teni Tapueluelu: 'Eiki Sea ki'i tokoni atu p .

Sea K miti Kakato: Me'a mai ...

M teni Tapueluelu: Ko u fakafoki 'eku fokotu'u kae tuku ke tu'u tokotaha 'a e fokotu'u ko e Tokoni Pal mia. M l Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai ...

'Eiki Tokoni Pal mia: Sea ko e ki'i ...

...

'Eiki Tokoni Pal mia: Fakama'ala'ala p Sea.

Lord Tu'i' fitu: 'Oku ou poupou au ki he fokotu'u 'a e Tongatapu Fika 4, ki ha, 'ikai, ki ha taimi pehe ni 'oku veiveiua ha Fale Alea pehe ni, ke kau e Tokoni Pal mia 'i he ngaahi k miti. 'E 'asi e le'o e Pule'anga ... ha taimi 'oku veiveiua ai ha Pule'anga 'oku tu'u lavea ngofua. M l .

'Eiki Tokoni Pal mia: Sea ko e ...

Sea K miti Kakato: M l me'a mai Tokoni Pal mia.

'Eiki Tokoni Pal mia: Sea na'e 'uhinga p e fokotu'u atu ia 'anenai ko e fakatupu fakakaukau p ki he Feitu'u na mo e Sea he fakahoko fatongia ko e taimi ko ko hang ko e feme'a'aki na'e fai, 'ai ko ha'amou tu'utu'uni pea mou me'a mai ki heni ko e Feitu'u na mo e Sea te mou Sea 'i he ngaahi fakataha ko ia, 'osi ange ko ia ia p na'a mou loto ki h . Mau poupou atu ki he Vava'u 15 'a e fa'iteliha ko mo 'ete tau'at na ke te ha'u 'o p loti. Ko ia ai Sea 'oku ou, 'ikai ke maau atu 'a e fokotu'utu'u ia ka ko e fokotu'u ko fakakaukau 'anenai ko e 'uhinga ke tuku atu ki he Feitu'u na mo e Sea p 'oku mou peh p 'oku totonu nai ke mo kau he faitu'utu'uni pea mo to e me'a mai 'o Sea heni, 'a ia na'e 'osi fai p e feme'a'aki ki ai. Pea 'oku 'ikai ke 'i ai ha fokotu'u fakapapau atu ia heni Sea pea kapau ko ena ko e fokotu'u p ena mei k mei he ...

Sea K miti Kakato: Ko e ...

'Eiki Tokoni Pal mia: Tafa'aki ko ena.

Sea K miti Kakato: Ko 'ene tu'u ko eni, me'a mai Hou'eiki Fika 3 'o ...

Lord Tu'ivakan : Tapu p mo e Feitu'u na. Ko e palopalema ia 'oku 'ikai ko taua Sea. Ko e palopalema ia ko e kau Fakafofonga kuo nau to e mai p nautolu 'o k 'ia kinautolu. Ko e palopalema ia.

Sea K miti Kakato: M l e fakamaama 'oku ou tui ko e me'a ko eni 'oku tau feme'a'aki ki ai hang kuo hingaki mai 'a e tu'unga ia ko eni ki he Hou'eiki N pele Fika 3 'o Tongatapu kae 'uma' 'a e motu'a ni, ka 'i he tui 'a e motu'a ni 'oku 'ikai ke 'i ai ha u sia 'i he anga 'etau nonofo. Pea 'oku ou tui ko e me'a ia 'oku hoha'a ki ai 'a e motu'a 'oku holomui kae holomui , ko f leva e, 'a e fokotu'u te tau fakahoko? Me'a mai 'Eiki Minisit Ngaahi Potung ue Fakalotofonua.

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Tapu mo e Sea, tapu mo e fakatapu kakato 'o e K miti Kakato. Sea ko 'eku fokoutua hake p 'a'aku ia ke fakatonutonu mu'a 'a e me'a ko eni 'a 'Eiki N pele Fika 1 'o Vava'u, 'oku 'ikai ke veiveiua e Pule'anga ia.M 1 .

Sea K miti Kakato: M 1 . Me'a mai.

Lord Tu'i' fitu: Sea 'oku ou kole fakamolemole, 'oku 'ikai ke veiveiua ka 'oku nau mahamahalokovi. M 1 .

Lord Nuku: Sea ...

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Sea k taki ko e h ko 'e Sea?

Sea K miti Kakato: 'E 'Eiki Minisit ...

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: K taki p fakatonutonu atu p mo ia Sea.

Sea K miti Kakato: Ko 'ene 'osi p me'a mai 'a e Hou'eiki 'o 'Eua ko u fakahoko atu ki he Feitu'u na 'a e me'a 'a e ...

Lord Nuku: 'Eiki Sea ko e tu'u hake p 'a e motu'a ni ia 'Eiki Sea koe'uh ko e fokotu'u ko na'e 'omai ...

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Lord Nuku: Pea mei he Tokoni Pal mia. 'Eiki Sea, ko e taumu'a ia 'o e ng ue totonu ke 'oua 'e fehanganagai ha taimi hoto fatongia mo e me'a 'oku te kau ai. Ko e fokotu'u ia na'e 'omai. 'Eiki Sea, ko e K miti Tu'uma'u 171, 172 kuo pau ke hanga 'e he K miti Tu'uma'u mo e kau M mipa 'o fili atu 'e he 'Eiki Sea 'o e Fale Alea. Ko e 'u kupu kotoa ko eni 'Eiki Sea, 73, 74 'oku 'ikai ke M mipa e Sea ia 'i ha k miti 'i he Tohi Tu'utu'uni. Ko e fokotu'u ko eni ko na'e 'omai ko eni ko , ko e fokotu'u 'oku 'omai ke na kau koe'uh ke na mea'i e ngaahi me'a ko 'oku hoko ko he k miti.

'Eiki Tokoni Pal mia: Fakatonutonu atu Sea k taki.

Sea K miti Kakato: Fakatonutonu eni Hou'eiki N pele 'o 'Eua.

'Eiki Tokoni Pal mia: Na'e 'osi fakahoko mai p ... K miti Lao Sea 'a e Kupu 182 Sea, 'oku ne fakamafai'i mai ai ke M mipa 'a e Sea mo e Tokoni Sea he k miti kotoa p .

Lord Nuku: Ko ia Sea, lave'i p 'e he motu'a ni 'a e 182.

'Eiki Tokoni Pal mia: 'A ia 'oku 'osi tu'u ia he taimi ni Sea.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Lord Nuku: Ko e 182 ke fakatatau ‘a e K miti Fili ki he K miti Tu’uma’u. Pea lava leva ke M mipa ai ‘a e Sea pea mo e Tokoni Sea. Kapau ‘e ‘omai ia ki he K miti Tu’uma’u pea tau ng ue’aki leva ia ka koe’uh ko e fokotu’u ko na’e ‘omai ‘oku ou pou pou’i ...

’Eiki Tokoni Pal mia: Sea k taki p ko e ki’i fehu’i p Sea k taki ...

Sea K miti Kakato: Ko e ki’i fehu’i eni Hou’eiki N pele.

’Eiki Tokoni Pal mia: Ko e tu’u he taimi ni ko e founa ko ki he K miti Fili ‘oku tatau p ia mo e founa ko ki he K miti Tu’uma’u, ‘i he fakatatau ki he Kupu 182 hang ko na’e me’a mai ‘aki ‘e he Sea ko ‘o e K miti Lao.

Sea K miti Kakato: ‘A ia ko e ... Ko e Kupu 82 eni.

Lord Nuku: Ko ia.

Fakamahino e Kupu 182 e Tu’utu’uni

Sea K miti Kakato: 182 eni.

Lord Nuku: Ko e me’a ko ...

Sea K miti Kakato: “Kuo pau ke ng ue’aki ‘a e Tu’utu’uni 164 k ihe 170 ki he K miti Fili ‘o tatau p ki ha K miti Tu’uma’u.

Lord Nuku: Ko ia. Pea kapau ko e tu’utu’uni ia ko e fokotu’u ko ‘oku ‘omai ko he k miti ko ‘e , ‘a eni ko Kupu 35, ‘a eni ko ke fakakau’i, ke tohi’i ke pau.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Pou pou ke ‘oua fehangahangai e fatongia mo e me’a ‘oku te kau ai

Lord Nuku: Ka ko ena ‘oku ‘osi talamai p he 182 ka ko e me’a ko nau fakahoha’a atu ai au ia ko e 172 ki he fili ‘o e kau M mipa pea mo e kau M mipa pea mo hono Sea. Kapau te ke me’a hifo p ki ai ka ‘oku, ka ko ‘eku me’a na’a ku mahu’inga’ia au ia he fokotu’u ko na’e ‘omai mei Taumu’a, ‘a eni ko mei he Tokoni Pal mia koe’uh ke ‘oua ‘e fehangahangai ‘a e fatongia ‘i ha taimi he ‘oku mo’oni e me’a ko ia Sea. Ka ke ka tali ha me’a pea ke to e ha’u ‘o fakamaau’i fakamatula p ‘oku ‘i ai hono palopalema. Ko e fie tokoni atu p ia ki he fokotu’u ko na’e ‘omai. Ka ko e ‘uhinga ‘eku lave ‘a’aku ki he 172 Sea he ‘oku tau’at ina e Sea ia pea mo e kau M mipa ai, ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha ... ‘I he ‘ kupu mai ko ia ‘alu hifo mei he 1, 2, 3 ‘oku tau’at ina ia. ‘Oku ‘ikai ke ‘i ai ha ‘uhinga mai ia ai ke nau kau he ... ki he k miti. Ka ko e me’a ko na’e ‘omai ko e fakakaukau ia ‘oku mo’oni pea ‘oku ou tui ki ai ‘i he’eku fakakaukau ka ko e h e me’a ko ‘a e Falé ke tali e fokotu’u ko ‘a e k miti p ‘ikai ka ko e me’a ia ‘a e Fale. Ka ‘oku ou tui ‘oua ‘e fehangahangai e fatongia pea mo ‘ete me’a ko ‘oku te kau ai. M I Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 . Kuo tau ... 'E Tongatapu 4, me'a mai. Tuku p ke mou laum lie lelei ...

Tokanga ki he Kupu 173(1)

M teni Tapueluelu: Ki'i t naki atu p mu'a Sea ki hono fakakaukaua ko ia e aofangatuku mo e fokotu'u ko na'e 'omai mei he 'Eiki Tokoni Pal mia. Ko e Kupu 173 Kupu si'i (1) ko 'etau tu'utu'uni ko e Sea 'o e K miti Tu'uma'u takitaha kuo pau ke fokotu'u ia 'e he 'Eiki Sea. 'A ia ko e fakakaukau ko eni 'oku fakahoko atu ko 'oku p loti'i ko e Sea 'oku 'ikai ke u 'ilo 'e au p ko e founga ko ia 'oku tohi'i ia 'i f ka ko e me'a eni 'oku tohi'i ko he'etau tu'utu'uni 'oku fili ia 'e he Sea. 'A ia kapau 'e fili p 'e he Sea 'a e kau Sea ko 'o e ngaahi K miti Tu'uma'u pea to e kau p ki ai e Sea pea mo e Sea ko 'o e K miti Kakato ko e me'a ia ko 'oku 'uhinga mai ki ai pea 'uhinga m lie ko 'a e fokotu'u ko 'oku 'omai ko mei he 'Eiki Tokoni Pal mia 'Eiki Sea ke ki'i tau'at ina ange 'a e fatongia kae tuku ke fakapapau'i p Sea. Pea to e fakapapau'i p he'etau Tohi Tu'utu'uni, 'oku vahevahe lelei 'a e ngaahi fatongia Sea he ngaahi K miti Tu'uma'u, ka 'oku 'ikai ke paepae p ia 'e ha tokotaha he 'oku ou fakapapau atu he 'ikai ke ta lava ke tau'at ina e faifatongia ia ai 'Eiki Sea. Ko u tui ko e ki'i poini ko ia 'oku mahu'inga m lie, faingofua p ke 'ilo'i kapau 'e Sea ha ni'ihi, ha tokotaha p ha k miti 'e ua p tolu 'e fehu'ia e tau'at ina hono fep paasi'aki 'a e ng ue mei he k miti ko ki he k miti ko , he ko e paasi p ki he sino 'e taha ko 'oku Sea. Ko e pou pou atu p Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 . Ko e tu'u ko eni 'etau Kupu 5 ko e fiema'u, na'e fiema'u foki ke tohi'i 'a e 'Eiki Sea Fale Alea mo e 'Eiki Sea K miti Kakato. Pea ko eni 'oku to e t naki mai e 173 pea ko eni 'oku to e 'omai ke fili 'e he Sea 'a e Sea 'o e ngaahi k miti pea 'oku fokotu'u mai ke fili p ia 'e he k miti ko ia kuo fili atu 'e he Sea, Fika 4 ...

M teni Tapueluelu: Ko ia Sea kae fakapapau'i he 'ikai ke ... ke fakapapau'i p e Tohi Tu'utu'uni he 'ikai ke fili ha taha 'oku 'osi Sea ia ha k miti kehe.

Sea K miti Kakato: Ko ia. 'A ia kuo tau tali e kupu ko eni mo hono ngaahi fakatonutonu. 'Eiki Minisit Fakalotofonua ...

Monomono ki he Kupu 173(1)

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: M 1 , ko e ki'i monomono p ia ki he 173 (1) Ko e Sea 'o e K miti Tu'uma'u takitaha kuo pau ke fokotu'u ia he 'Eiki Sea pea 'omi ke fakapapau'i 'e he Fale Alea, ko e t naki atu p ki ai. Fai p 'e he 'Eiki Sea ia 'a e fili kae 'omi, ko e ki'i t naki atu p 'e toki fakalea ia he loea.

Sea K miti Kakato: Kupu 73, 173 ...

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: 173. Pea 'omi ke fakapapau'i 'e he Fale Alea. M 1 Sea.

Lord Tu'i' fitu: Sea ko e, ki'i fakatonutonu atu. 'E faifai pea te tau laka he mafai e Seá. Ko ia 'oku ne pule'i tautolu he Fale ko eni. Ko e Sea 'oku aofangatuku hang ko e Feitu'u na 'a 'ene tu'utu'uni ko hono Fale. Te tau fili pea tau toe hanga tautolu 'o toe pule'i e Sea 'a ia 'oku taumu'a

ki ai 'etau ng ue heni, ko u fokotu'u atu 'e au ke tau p loti he me'a ko eni 'oku fokotu'u mai he Tongatapu Fika 4, fakafiem lie pea ma'a ia Sea, 'ikai ke ai ha palopalema ia ai.

Sea K miti Kakato: Mou k taki 'o me'a hake ki 'olunga Hou'eiki.

(Pea na'e ki'i m l l heni)

<009>

Taimi: 1515–1530

S tini Le'o: Me'a mai e 'Eiki Sea e K miti Kakato.

Sea K miti Kakato: Fakatapu ki he 'Eiki Pal mia, 'Eiki Tokoni Pal mia, Hou'eiki Minisit . Fakatapu heni kia 'Eiki N pele Fika 1 'o Tongatapu kae 'uma' e Kau Hou'eiki N pele kae peh foki ki he kau M mipa 'o e Fakafofonga 'o e Kakaí. Fakamalumu atu kae hoko atu ho'omou feme'a'akí. 'Oku tau 'i he kei kupu 5 p eni. Ka ko u lave'i 'e he motu'a ni 'oku holomui 'a e fokotu'u 'a Tongatapu 4 kae 'omi e fokotu'u 'a e Tokoni Pal mia pea peh foki ki he fokotu'u na'e 'omi 'e he Minisit Fakalotofonua. Pea ko u tui 'oku kole atu ke mou ki'i fakam 'opo'opo mai 'a e tu'unga ko eni 'oku 'i aí. Pea kuo fokotu'u mai ia 'e Hou'eiki 'o Vava'u Fika 1 ke tau p loti. Pea 'oku tui ki ai e motu'a ni. Pea kapau te tau p loti 'eni te u to e loto p ke tau p loti mai 'a e 'uluaki ki he f , 'a ia na'a tau fakahoko 'aneafi. Kae lava ke 'alu hake fakakupukupu, 'osi fo'i p fo'i kupu, p loti, 'osi p fo'i kupu, p loti. Kae fakahoko mai 'a e ngaahi me'a ko eni 'oku ou fakahoha'a atu ai fekau'aki pea mo e ngaahi fokotu'u. Kae lava ke fakam 'opo'opo ka tau p loti.

'A ia ko e kupu 5 p eni. 'A ia 'oku fokotu'u mai ka ko u fiema'u ke fakam 'opo'opo mai angé 'a e ngaahi me'a ko ena 'oku mou feme'a'aki ki ai he kuo to'o foki 'a e me'a ko 'oku lave ki ai, na'e fokotu'u mai 'e Tongatapu 4. To'o pea mo e, 'a e kau 'a e Sea pea mo e Ongo Sea ki he k miti kae tu'u p 'i he tu'u lolotonga. Ka ko u manavasi'i na'a fai e holomui, holomui ia pea tu'u p fo'i laó ka kuo tau mole fu'u taimi eni 'e fiha tau mai ke alea'i e fo'i laó pea 'osi pea to e fakafoki. 'I ai ha to e fokotu'u mai?. 'Eiki Minisit Pa'anga.

Fokotu'u & pou pou ke toko 6 p kau M mipa K miti pea toko 1 pe Sea he K miti

'Eiki Minisit Pa'anga: 'Ikai Sea. Ko e fokotu'u atu p . Mahino p foki, mahino, tapu p mo e Feitu'u na, 'Eiki Sea e K miti Kakató. Mahino p foki ko e taumu'a ko eni ko 'etau vakai ko e h ha me'a 'e sai ki he kaha'ú, lele l loa. Ko e taumu'a ia ko 'etau ki'i, 'a e ng ue ko ia ko eni. Pea 'oku mahino p ko e pou pou atu p ia mei he Pule'angá 'a e tafa'aki ko eni, ko e h 'a e tok teline lelei taha ke fai'aki 'etau fokotu'utu'u faka-k miti. 'A ia ko e fokotu'u atu p pou pou'i atu p 'e he Pule'angá ke tu'u p fo'i s tesi ko eni kae t naki atu p ai, ke toko 6 p 'a e kau, hang p ko ho'o me'a ko e kau m mipa 'e toko 6 pea ke toko 1, pea ko e Sea ko 'o ha k miti tu'uma'u p fili, kuo pau ke tu'o taha p .

Sea K miti Kakato: K miti tu'uma'u kotoa p .

'Eiki Minisit Pa'anga: Ko ia, taha p .

Sea K miti Kakato: Ko ia. Ko e fokotu'u eni 'a eni 'oku tau to e fakahoko p 'a e konga 'uluaki. Na'e me'a mai ki ai e Hou'eiki N pele ko eni 'o Tongatapu Fika 3. Ko e m mipa 'o e ngaahi k miti tu'uma'ú, tautau toko ua mei he, ua mei he Minisit , ua mei he kakai, ua mei he Hou'eiki N pele. Pea 'oku to e t naki mai ki ai ke Sea 'o e, ka 'i ai ha taha kuo fili ke Sea ki he K miti Kakato, k miti tu'uma'ú, 'e tu'o taha p 'a e Sea. 'Oku tonu ko 'a e fakalea faka-Tonga p 'oku, ki he k miti.

Lord Tu'iha'angana: Sea sai p ia ko e tokoni atu p ia. Ke me'a p koe ia he 'uhinga kae toki fakalea ia 'e he Kalake 'o tohi'i mai. Ka ko ena p ia, me'a p koe ia he me'a ko ena, ko e fakakaukau p ena ia 'oku ke me'a mai'aki he 'e toki paasi ia ki he Kalake ke ne hanga 'e ia 'o fakalea'i mai ki he 'uhinga ko ena 'oku feme'a'aki ki ai.

Sea K miti Kakato: M 1 , m 1 . Pea 'oku 'ikai ke kau 'a e Sea e K miti Kakato mo e Sea 'o e Fale Alea ki he kupu ko ení. Ko e fakatonutonú ia. Kalake, tau p loti.

Lord Vaea: Sai p Sea. Ko e me'a ko eni 'oku fai ai e p loti ki ai ke hoko p 'a e Seá ko e Sea 'e taha 'i he k miti. Pea ko e fokotu'u ko ia hono ua, ke 'oua to e hoko 'a e *ex-officio* ia ko e m mipa 'o e *select committee*.

Sea K miti Kakato: Ko ia. Ko ia Hou'eiki Fika 1. Me'a mai.

'Eiki Minisit Ngaahi Pisinisi Pule'anga: K taki mu'a ko e feinga p ke fakamahino Sea fakamolemole. 'A ia 'e hanga p 'e he k miti ia 'o fili 'enau Sea 'anautolu. Pea 'oku kau ki ai, neongo 'oku 'ikai ko ha *ex-officio* m mipa 'a e ongo Sea, ka 'e lava p 'o fili kinaua mei he m mipa ko taki ua ko 'i he toko 6. M 1 .

Sea K miti Kakato: M 1 . Me'a mai 'Eiki Tokoni Pal mia.

'Eiki Tokoni Pal mia: Sea, ko e 'uhinga p he kuo 'osi 'i ai e ngaahi fili he ngaahi k miti he taimi ni Sea, ko e 'uhinga ke lele'aki p 'a e ngaahi m mipa ko eni ko e 'uhinga p mahalo na 'oku, ko e 'uhinga, ka 'ikai ia te tau to e hanga 'etautolu 'o tu'utu'u e kau m mipa ko e 'uhinga p 'a'aku ia, *as a transitional arrangement* he ko e 'uhinga kuo 'osi fili 'a e kau k miti he taimi ni. Ka ko e 'uhinga p eni ke tau toki alea 'anai ki ha founga 'e 'alu ai p 'e toki 'i ai ha *effective date* ki he me'a ko ení. Ko e 'uhinga p eni na'a tali Sea 'a e fokotu'u.

Lord Fusitu'a: Sea k taki ke u ki'i fakahoha'a atu ai p ai.

Sea K miti Kakato: Me'a mai Hou'eiki Niua.

Lord Fusitu'a: Hang ko e lave hoku tokoua ko Fakafofonga Kakai mei Niua mo e fokotu'u p ko na'e fai 'anenaí. Ke to'o p mu'a e fakangatangatá ia. Tuku p ki he Sea ke ne leva'i kae *minimum* 'a e taki ua ko mei he ngaahi t pile. Pea ka toki 'i ai ha to e *extra* mei ai pea toki leva'i p mei he Sea. F f ia?.

Sea K miti Kakato: Ko e fokotu'u mai eni 'e Hou'eiki N pele Niua, ko e m mipa ke toko 6. 'A ia 'oku ke to e t naki mai 'e koe ke, ko e fika si'isi'i tahá ia.

Lord Fusitu'a: Fokotu'u ia ki lalo ia 'Eiki Sea. Pea ka toki 'i ai ha *extra* pea toki leva'i 'i he fakapotopoto 'a e Sea hang ko e ngaahi fakamalanga 'anenaí Sea. M 1 .

Sea K miti Kakato: M 1 . Me'a mai ange 'Eiki Tokoni Pal mia.

Fokotu'u f f ke tuku mafai ki he Sea mo e Komiti ki he tokolahi e K miti

'Eiki Tokoni Pal mia: Ko e ki'i kole fakama'ala'ala p ia. Ko e *minimum* ia ko 'etau *open* ia 'atautolu Sea. Ko e 'uhinga p eni ia, f f ka tuku ai p mafai ia ki he k miti mo e Sea. Kapau 'oku nau fie *co-opt* mai ha m mipa ko e 'uhinga p ko e ngaahi 'ilo makehe 'oku ne ma'u Sea. Kae 'uhinga kae 6. Pea kapau p 'e loto e k miti mo 'ene Sea ke to e t naki mai ha m mipa, ko e 'uhingá 'oku 'i ai ha 'ilo makehe p ko ha *expertise* kehe, kae tuku e *discretion* kae fai'aki p fika ko Sea. M 1 .

Sea K miti Kakato: M 1 . Me'a mai Hou'eiki Fika 1 'o Vava'u.

Lord Tu'i' fitu: 'A ia Sea ko e toko 6 ko ia 'oku kau ai 'a e Feitu'u na mo e Sea e Fale Alea?...

<001>

Taimi: 1530-1540

Sea K miti Kakato: 'Ikai.

Lord Tu'i' fitu: Sai. Kapau leva 'e toko ono manatu'i 'e fili e Sea 'e taha 'e toko nima p M mipa. Palanisi nai ia ? Uo uo ua ko

Sea K miti Kakato: Ko e fehu'i 'i he'etau toko ono ko eni 'oku palanisi ke toko nima ? 'A ia 'oku, Tongatapu f .

Tui 'oku fakapotopoto pe taki 2 mei he T pile ke m mipa he K miti

M teni Tapueluelu: M 1 Sea. Sea ko 'ene tu'u ko ko 'ene fakapotopoto p ia 'a'ana ko hono 'uhinga he 'oku kau p Sea 'i he f me'a'aki ko he k miti tu'uma'u. Ko e kau Sea ko he ngaahi K miti Tu'uma'u 'oku nau kau p 'i he f me'a'aki pea 'oku nau kau p nautolu he aofangatuku 'a e tu'utu'uni ko 'a e k miti. 'Oku ki'i n tula kehe 'a e ng ue ko ngaahi K miti Tu'uma'u mei he K miti Kakato ko eni 'Eiki Sea. 'Oku 'ikai ke p loti e me'a kotoa ma'u p ma'u p ia ngaahi K miti Tu'uma'u.

Meimei 'oku fa'a fai 'aki p 'a e fel toi pea ko e ni'ihiko 'oku toko si'i ko 'oku 'ikai ke nau loto ki ai 'oku nau tukuange p 'e nautolu ia 'a e l pooti ke ha'u kapau 'oku nau 'ilo 'oku tokolahi 'a e kau loto ki ai. Ko e ki'i kehe ia. Ko eni ia 'oku p loti ma'u p Sea. Ka 'oku ou peh au 'oku fakapotopoto p taki ua ia 'e 'Eiki Sea. Ko e fokotu'u ko é ke 'ai ko ke toe fakaava ko ke toe, ko u poupuu atu p au ki he fokotu'u ko 'oku fai mai mei he Tokoni Pal mia ke tuku p mu'a ki he Sea ko 'o e k miti ko ia mo e kau M mipa. Kapau 'oku nau toe loto ke fakatokolahi 'Eiki Sea. Ko e poupuu atu p ia m 1 Sea.

Sea K miti Kakato: Ko e fokotu'u eni kuo 'omi ki he'etau fakahokohoko. Ko u fokotu'u atu ke tau p loti. Kalake.

Ko e ki'i kole fakama'ala'ala p eni 'i he fekau'aki pea mo e taimi ko 'e toki 'omai ai ke fakahoko 'etau ng ue'aki faka'aonga'i eni pea mo e ... fokotu'u mai ha *deadline*.

Lord Fusitu'a: Sea k taki ko e ki'i tokoni atu p . Kapau te mou me'a ki he 172 kupu si'i tolu 'oku 'osi t loto p ai ia 'a e fakangofua ki he k miti 'i he laum lie lelei ki ai 'a e Sea ke to e 'i ai ha ni'ihia M mipa 'e kau mai ki he k miti. 'A ia 'e ala ng ue'aki p ia 'a e kupu ia ko ia ke fai 'aki e *transition* ko 'oku fai ki ai 'a e fakakaukau ko 'a e fokotu'u.

'Eiki Tokoni Pal mia: Sea ka fakahoko e tu'utu'uni ia ko eni Sea 'e tamate'i 'a e 172 mo e 173 he ko e 'uhingá ia 'oku kehe 'aupito 'a e n tula ia ko eni 'a e fokotu'u ko eni mo e founa 'oku fokotu'u 'aki e Sea hang ko ko e fokotu'u 'oku fai. Pau ke hanga he 'e k miti ia ko eni 'o fili 'enau Sea. 'A ia he 'ikai leva ke to e *apply* 'a e 172, 173.

Lord Fusitu'a: 'A ia 'oku tonu ke kau ia 'i he fokotu'u kapau he na'e te'eki ke kau mai ia 'i he fokotu'u 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: To e me'a mai ange Hou'eiki N pele Niua.

Lord Fusitu'a: Kapau ko e 'uhinga ia kuo pau ke kau ia 'i he fokotu'u ...

Sea K miti Kakato: Ke tamate'i ...

Lord Fusitu'a: Ke ... 172 he na'e 'ikai ke 'i ai ha kupu ...

'Eiki Tokoni Pal mia: Ko e 'uhinga foki ia 'e Sea he na'e 'ikai ke fakafika mai 'a e, p ko e kupu f 'oku fel ve'i mo e fokotu'u. Ka ko e 'uhinga ko e taimi ko 'oku tau tali ai 'a e fo'i laum lie ko eni 'o e me'a. Pea ko e ' kupu leva ko 'oku f hangahangai mo e kupu ko ia tonu ke tamate'i ia Sea.

Sea K miti Kakato: 'Oku tau loto taha ki he me'a ko eni 'oku me'a mai 'aki 'e he Hou'eiki Tokoni Pal mia ka tau faka'aonga'i ka tau fai 'etau p loti fekau'aki pea mo e kupu ko eni. 'Uluaki ko e M mipa ke toko ono. Ua ko e Sea 'e toko taha p he ngaahi k miti kotoa p . Ko e 'oua 'e kau e 'a e Sea 'a e Fale Alea mo e, ko 'ene tu'u ia ?

Lord Fusitu'a: Ko ia.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Lord Fusitu'a: Ko ia p ko e ngata'anga ia 'a e fokotu'u.

Sea K miti Kakato: Kalake tau p loti. Ka mou fokotu'u mai ko e h 'etau taimi ko 'e 'omai ai 'e ngofua ai 'etau ...

Lord Tu'iha'angana: Sea ko 'ene, Sea ...

Sea K miti Kakato: Me'a mai e Hou'eiki fika 'uluaki 'o ...

Lord Tu’iha’angana: Sai p ia kapau ‘e to e ‘ai pau ko e tali p , ko hono mo’oni ka p loti’i he Fale Alea ko ‘ene ng ue ia.

Sea K miti Kakato: M l .

Lord Tu’iha’angana: Fakapekia e ‘ me’a ko ia ko ‘ene ng ue ia.

M teni Tapueluelu: Tokoni atu p ‘Eiki Sea ko e ‘uhinga na’a lava ‘o tokoni mai. Ka ko e ma’u ‘a e motu’a ni ‘e *retrospective* ia kapau te tau foki ‘o tu’utu’uni peh ? P ‘oku, he ko hono ‘uhingá he ‘oku ‘osi lele ‘a e founga ia ko eni. Ko e fehu’i p Sea.

‘Eiki Tokoni Pal mia: Fie tokoni p Sea.

Sea K miti Kakato: ‘Eiki Tokoni Pal mia.

Fokotu’u ke toki ‘ai ha taimi ke kamata ngaue’aki ki ai tu’utu’uni fika 5

‘Eiki Tokoni Pal mia: Na’a sai ange ke ‘uhingá ke kapau ‘e tali pea toki fai leva ha talanoa. Taimi ko ‘oku tuku hake ai ki he Fale Alea pea ‘ai ai mo ha taimi ‘e *effective* ai ‘a e tu’utu’uni. He ko e ‘osi foki ko eni pau ke tau ‘ohake ki he Fale Alea kae toki ‘ai ha ‘aho ai tau peh ‘e totonu ke tau toki *effective* ai p ko e ta’u ni p ko e ta’u kaha’u. Ko e ‘uhingá he taimi ko ‘e ‘alu hake ai mei he K miti Kakato Sea.

Lord Tu’i’ fitu: Sea fakatonutonu ki he ‘Eiki Tokoni Pal mia.

Sea K miti Kakato: Fakatonutonu eni ‘Eiki Tokoni Pal mia.

Lord Tu’i’ fitu: Ko ‘ene tali p he Fale Alea kuo tu’utu’uni leva. ‘E tu’utu’uni ange ‘a e Sea ‘a e Fale Alea.

‘Eiki Tokoni Pal mia: Ko ia.

Lord Tu’i’ fitu: Fakamanatu atu ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha palopalema ko mautolu ‘e M mipa kae ‘ai ka tau p loti kae ‘alu ki ‘olunga ka tau ng ue. ‘Oua to e ...

Sea K miti Kakato: He ko ia ko e me’a p ia na’e me’a mai ‘aki he ‘Eiki Tokoni Pal mia.

‘Eiki Tokoni Pal mia: ... Tokoni Sea ko e ‘uhinga p ia ke peh Sea ko e ‘uhinga ke tali p eni ia pea tau ‘alu hake leva pea tau toki *decide* leva p ko e h ‘a e *effective date*. Kae hang ko ‘eku lau p ko e ta’u he taimi ko ‘oku alea’i ai ko ‘o tali ko ki Fale Alea.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

‘Eiki Tokoni Pal mia: P ko e ta’u hoko mai p ko e Fale Alea hoko.

Lord Tu’i’ fitu: Sea.

Sea K miti Kakato: 'E fakatonutonu 'a Vava'u fika 'uluaki Hou'eiki.

Lord Tu'i' fitu: Sea ka ko 'ene paasi ko ha me'a 'a e Fale ni 'oku pule p Sea ke *effective* 'i he tu'utu'uni p 'a e Fale. Ko e lao fakaangaanga ia mo e me'a 'a e Pule'anga 'e toki 'i ai 'enau taimi 'anautolu ki ai ko e va'a ia 'a e *Executive*. Ko 'ene paasi p mei ho Feitu'u na pea tuku hake 'o paasi kuo tu'utu'uni 'a e Sea ia.

Sea K miti Kakato: Laum lie.

Lord Tu'i' fitu: 'Oku 'ikai ke toe 'ai ia ke to e pule'i mai ha tafa'aki ko e tu'utu'uni ia 'a e Fale mo pea 'e toki me'a ia 'a e Kalake ke nau 'omai e ki'i fakalea hinehina mo e kulokula ka 'oku 'ikai ke 'i ai ha palopalema 'amautolu ia ki he fika nima Sea. Fokotu'u atu ke tau p loti.

Sea K miti Kakato: M l . Fokotu'u mai ke tau p loti.

Lord Fusitu'a: 'Eiki Sea k taki ka u ki'i fakahoha'a atu.

Sea K miti Kakato: He 'ikai ke toe kau atu 'a e 'Eiki Sea mo e Sea K miti Kakato ki he K miti Tu'uma'u mo e K miti Fili, tautau toko ua mei he t pile 'a e M mipa 'o e K miti Tu'uma'u pea toki 'omai p he toe M mipa p ko e Sea 'o e K miti Tu'uma'u p ko e K miti Fili ke taha p 'o 'ikai ke Sea 'i ha k miti 'e ua p lahi ange.

Lord Fusitu'a: Sea k taki ...

Sea K miti Kakato: Ko ia 'oku loto ki ai ...

Lord Fusitu'a: Sea k taki toe ki'i fakama'ala'ala mai ange mu'a. 'Ai ke *automatic* 'a e hoko 'a e fo'i me'a ko ena. 'E to'o 'a e Sea ia mo e Tokoni Sea mei he k miti kotoa pea na toe, pea na kau leva he toe fili fakalukufua p te na toe kau, ko e h 'a e founga 'e fakahoko 'aki ?

'Eiki Tokoni Pal mia: 'A ia ko e tokoni atu ai Sea ko e 'uhinga ke tau toki *decide* p ko f taimi he ko e 'uhinga he 'oku lolotonga 'i ai 'a e kau k miti M mipa he taimi ni. Mo'oni e me'a ia ko eni 'a e Fakafofonga N pele mei Niua. He ko e 'uhinga eni ia kapau 'e *effective* p he taimi ni 'a ia 'oku m hino ia 'e h ? To'o nautolu ?

Ko u tui au 'oku 'ikai ke fakapotopoto ke 'i ai ha taimi toki sio ai ko eni ki he fo'i h he taimi he kaha'u ke toki fakahoko ai 'a e tu'utu'uni ni he kuo 'osi 'i ai 'a e ng ue 'oku lele he taimi ni. 'Oku 'osi 'i ai 'a e kau M mipa ka ko e 'uhinga p eni ia ke tau toki alea'i mu'a ...

Lord Tu'i' fitu: Sea fakatonutonu atu.

'Eiki Tokoni Pal mia: 'A e taimi.

Lord Tu'i' fitu: Ka 'oku fokotu'u ha me'a ke p loti ho Fale ni 'oku 'ikai to e t loi. Pea ka 'i ai ha me'a kuo paasi ha p loti heni 'oku 'ikai ke toe alea'i. 'Oua 'ai 'etau ng ue he Fale ke fakatamaiki'i kae ...

'Ikai ha palopalema ke 'ai ha taimi ke kamata ngaue'aki ai fokotu'u fika 5

Lord Tu'iha'angana: Sea k taki ko e 'ai p ke m hino 'oku 'ikai ke 'i ai ha palopalema ia heni. Ko 'ene paasi ko e hang ko e me'a ko eni 'a e N pele fika 'uluaki paasi p paasi ki he Fale Alea 'o p loti *effective*. 'Oku 'ikai ke to e 'i ai ha ng ue lahi ko e me'a leva 'oku m hino ko 'ene *effective* p 'ikai ke to e kau 'a e Sea mo e Tokoni Sea mo e Feitu'u na ha k miti.

Ko e Fakafofonga Vava'u 'oku Sea he k miti 'e ua fili ko f k miti p 'e taha ke, 'oku faingofua p ia pea hoko atu. He ko e meimei ko e ' K miti Tu'uma'u lolotonga ia 'oku tau, 'osi tautau toko ono p ia. 'Ikai ke 'i ai ha palopalema ia ke 'ai taimi mo e me'a ko e *effective* p he 'aho ni 'apongipongi 'osi fai e f liuluaki ia ko eni.

Sea K miti Kakato: Poupou. Sea, me'a mai Hou'eiki fika 'uluaki 'o Tongatapu.

Lord Vaea: M l Sea. Na'a ke toe me'a mai foki koe mei he *Standing Order* ko lolotonga ni 'oku 'i ai p hingoa ia ko e Feitu'u na pea mo e Sea ai. Ka ko e me'a foki ko 'oku fai e kole ko ki ai ke to'o. Ko 'ene to'o p 'a'ana ia 'oku tu'uma'u p toenga ia 'a e me'a ko eni ko 'oku 'ai ke fai ki ai 'a e p loti.

'A ia ko e ki'i fo'i to'o 'oku taha p fo'i *amendment* p 'e taha 'i he *Standing Order* he taimi ni. Ko hono to'o 'a e Feitu'u na pea mo e Sea 'a e Fale Alea. 'Osi p ia lele lelei p vaka ia he ko e me'a p ia 'oku lolotonga 'asi he *Standing Order*. Ko ia ko Sea.

Sea K miti Kakato: 'Oku m l Hou'eiki N pele 'oku kau ai pea mo e Sea p 'e taha 'i he k miti kotoa p . 'A ia ko e, kapau 'oku ke peh ko e to'o e ongo fo'i ua ko ia kae tu'uma'u p ?

Lord Vaea: M l Sea. Ko hono 'uhinga ia nau fakahoha'a atu ai Sea ko e 'uhinga he 'oku lolotonga 'i h 'oku 'i he tu'utu'uni p ia 'a e Fale. Ko e to e t naki mai ko me'a na'a ke to e me'a mai t naki ke 'ai p ke taha 'a e Sea ko ia ...

<002>

Taimi: 1540-1550

Lord Vaea: ngaahi K miti 'e Sea. Kai kehe ko e me'a p ia 'a e k miti, pea kapau 'e to e loto e k miti 'e tahá ke to e hoko p Minisit ia ko ia, ke to e Sea p 'ia nautolu, faka'ofa'ofa p ia ko e me'a p ia 'a nautolu. 'A ia ko e tu'utu'uni ia ko 'e 'oatú ia 'e ala le'ei p ia he kau m mipá 'o e *Standing Committee* ko ia ai 'oku ou peh Sea 'oku totonu ke tau hoko atu. Tukuange mu'a kae to e fai hono fakalelei mai mei he Kalaké, he 'oku ou ki'i lave'i atú 'oku ki'i tu'u mo lele e Kalaké ho tu'á he taimi ni. Pea 'i he 'ene peh , totonu ke fai hano ki'i fakalelei p ia ke mahino kimu'a pea tau fai ha tu'utu'uni, pea 'osi angé 'ikai ke maau ia. Ka ko 'eku lave'i atu ko ki aí, hangehang kiate au 'oku 'osi ma'u 'ena ia e tu'utu'uni ko ená ia 'i loto p ia 'i he *Standing order*. Ko e ngaahi 'u le'ei holo ia ko ení ia Sea, 'oku ou tui 'e lava p , kai kehe ko e me'a ia na'a ku 'uhinga atu ai ki aí, kapau 'oku me'á, pea tau hoko atu tautolu ki he me'a hokó kae tuku ke toki 'omai 'e he Kalaké ha to e tu'unga 'oku to e fakafiem lie ki he lolotonga ni, he 'oku hang ko 'eku laú 'oku ki'i ... ai e tokanga lahi mai fekau'aki mo e tu'utu'uni ko ení. M l Sea.

Sea K miti Kakato: M l Hou'eiki N pele. Kuo u tui 'oku mahino p me'a ko eni 'oku ke me'a mai aí, pea 'oku to e mahino p mo e me'a ko eni 'oku me'a mai 'aki he kau ... 'a e Hou'eiki e Fale ni, 'oku fiema'u ke liliu, ko e 'uluakí ia 'oku to'o e ongo Seá mei he k miti ko ení, to'o mo e Sea 'e taha 'oua te te ma'u ha lakanga 'e 2 he k miti ko e Sea, pea tautau toko 2 'a e ngaahi Hou'eiki M mipa. 'A ia ko e me'a ia 'oku ...

Lord Fusitu'a: Sea, k taki, 'oku kau mo e Tokoni Seá hono to'ó? P 'ikai?

Lord Tu'i fitu: Sea, me'a ta'emahino mo'oni. Sea, kupu 49 ko 'ene m l l p Seá ko e 'osi ia e Tokoni Seá. 'Ai mu'a Hou'eiki mo mou mea'i 'etau tu'utu'uni.

Fokotu'u fa'u e tu'utu'uni ke fakalukufua 'oua 'e fakataautaha ke faingofua e ng ue K miti

S miu Vaipulu: Sea ke u ki'i fakahoha'a atu. Tapu mo e Feitu'u na. 'Eiki Sea 'oku ou tui p au ia ki he fokotu'u ko eni kuo talí, ka 'oku ou tui 'Eiki Sea, 'oku totonu ke 'i ai e ki'i faka'at 'i he me'a ni ke lava ke to e h mai ha ni'ihi ki he k mití. 'I he fakalea ko he taimi ni, fo'i 2, 2, 2 'osi. Pea kapau leva 'e fiema'u 'e he k mití ia ha tokoni mei tu'a, fakangata ia 'e he fokotu'u ko ená. Ka ko 'eku kolé 'a'aku ia p 'e lava ke 'i ai ha ki'i faka'at ke faingofua e ng ué. Ko e taha e me'a ko ke ke me'a ki aí Sea, ko e taimi ko , ko e palopalema lahi 'i he taimi lahi 'o e k miti, ngaahi K miti Tu'uma'ú, ko e ma'u ko *quorum*. Manatu'i 'e folau, lahi e taimi 'e folau 'a e Hou'eiki Minisit . 'E ai e taimi 'e folau mo e Hou'eikí, kuo pau ke fai e ng ue 'a e Falé. Ko 'etau fu'u fakangatangata ko ení 'Eiki Sea, 'e to e faingata'a ange 'a e ng ué kiate kitautolu 'i he kaha'ú. 'O kapau 'oku tau loto ke fa'u e tu'utu'uni ko ení, ke 'oua 'e liliu p he uike kaha'ú. Tau fa'u sio ki he lele l l á. 'Oua te tau fa'u tu'utu'uni koe'uhí ko hotau loto, ki ha taha taautaha. Tau fa'u e tu'utu'uni fakalukufau ma'a e Fale Alea 'o Tonga 'o 'ikai ngata p he ta'u ni, kae hokohoko atu. Me'a ia Sea 'oku ou fokotu'u atu au ia

'Eiki Minisit Polisi: Sea ka u ki'i fakatonutonu mu'a 'a e me'a 'a e me'a 'a e Fakafofonga 15 'o Vava'ú.

S miu Vaipulu: 'Oku sai 'aupito p me'a ia ...(kovi e ongo)...

Sea K miti Kakato: Ko e fakatonutonu e Hou'eiki Minisit Polisi.

'Eiki Minisit Polisi: 'Oku 'ikai ke ai ha taha ia ke ai hano loto taautaha ki ha taha. Ko 'etau feinga eni ke

S miu Vaipulu: Ko e anga ia 'eku malanga

Sea K miti Kakato: Ko e fakatonutonu eni 'e Vava'u 15.

'Eiki Minisit Polisi: Ko 'etau mai 'o ng ue he Fale ko ení, neongo 'e kehekehe 'etau fakakauká. Ko 'anep na'e kehekehe e ngaahi me'a mo e anga e fakakaukau e motu'a ni. Ka 'oku ou tui p au, kuo tau ng ue p ki he lelei fakalukufuá. Tuku kehe p kapau 'oku ai ha t nounou ha taha, ka 'oku 'ikai ke u tui, 'oku tau lolotonga talanoa he taimi ni, 'oku tau ...(kovi e ongo)...

Sea K miti Kakato: M l Hou'eiki Minisit mo e 'uhinga 'a e Feitu'u na.

S miu Vaipulu: Ko e anga ia ko 'a e vakai 'a e motu'a ni ki he me'a ko eni 'oku hokó. Fiema'u ke okooko 'a e ng ue 'a e Fale ni. Na'a 'oku to e ai ha founga 'e taha ke tuku atu ki he Hou'eiki M mipá, ke to e fakakaukau'i ange 'a e me'a ko 'e hokó 'Eiki Sea.

M teni Tapueluelu: Tokoni p Sea ki he 'Eiki Fakafofongá, kapau 'e laum lie lelei ki ai.

Sea K miti Kakato: Me'a mai Fika 4.

M teni Tapueluelu: Kuo u tokoni ki ai 'oku 'i ai 'ene poini pea 'oku ai 'ene mo'oni. Ko e 'uhinga ia ko na'e fai atu ai e fokotu'ú 'Eiki Sea, ke faka'at ki he kau Sea ko K miti Tu'uma'ú mo e kau m mipá ke nau fakakau mai ha to e taha kapau 'oku nau fiema'u. Kapau ko e fiema'u ia. Mea'i p Hou'eiki 'oku totongi foki. 'Oku vahe fakafo'i m mipa, pea kapau 'oku nau peh 'oku 'at , ke to e h mai ha taha 'oku nau fiema'u, pea 'oku 'at . Ko e me'a ia na'e fai atu ai e fokotu'ú 'Eiki Sea, ke 'at ki he kau Sea Tu'uma'ú, pea kau ai e 'Eiki Fakafofonga ko ení, Sea he k miti, kapau 'oku ne me'a peh 'oku ne fiema'u ha to e taha 'oku 'iate ia ke ne to e fakakau mai. Ko ia e fokotu'u atú Sea.

Sea K miti Kakato: Ka na'e 'osi fokotu'u mai eni 'e 'Eiki Tokoni Pal mia. 'A e fokotu'u ko ení? Pe'i me'a koe.

Tokanga f f ka 'ikai ma'u e tokolahi e kau ma'u fakataha

S miu Vaipulu: Sea kapau 'e faka'at 'a e Sea 'o e k miti taki taha, f f kapau he 'ikai ke ma'u ha *quorum*? 'O 'osi ha m hina 'e fiha, 'oku te'eki ai lava ha fakataha.

Lord Nuku: Sea, 'ai p mu'a ke u ki'i tokoni atu p mu'a ki he Fakafofongá. Ko 'eku tokoni ki aí

Sea K miti Kakato: Me'a mai 'Eiki N pele.

Fakama'ala'ala ki he fakangatangata ko eni 'a e tokolahi e K miti

Lord Nuku: Ko 'eku tokoni ki aí 'Eiki Sea 'i he *quorum*. Kapau ko e toko 6, ko e *quorum* ko e toko 3. Pea Sea e toko 1 pea fakataha'i he toko 2. Ke 'uhí ke kau p ho'omou hanga 'o feme'a'akí. Kapau ko e 3, 3... ko e 2, 2, 2, 'a ia ko e *quorum* ki aí ko e toko 3, ma'u e vaeuá kae fai e fakatahá pea Sea leva e tokotaha, kae k mití ko e toko 2 p . Ko e 'ai p ke mou me'a p ki ai, ki he liliu ko eni 'oku tau faí.

Sea K miti Kakato: Me'a mai 'Eiki Minisit Pa'anga.

Fokotu'u ke 'i ai mafai Sea ke fili ha m mipa talifaki he folau kau M mipa

'Eiki Minisit Pa'anga: Sea mo e K miti Kakató, mo'oni 'aupito ko e poini fakahoko ng ue ia. Pea ko e fokotu'u atu p ia koe'uhí ki he palopalema ko íá, ke tuku p ki he Seá ia, koe'uhí foki 'oku tautau toko 2, ke ne fili mai, kuo pau ke 'at 'oku ai e m mipa talifaki. Tau fakat t 'aki eni, kapau 'e hoko ko fakataha ko ení 'oku 'ikai ke 'i ai e ongo m mipa ia ko 'o e Hou'eiki e Kakai, tuku ki he Seá, ke ne to'o mai mei he Hou'eiki Fakafofonga ko kakaí ha toko 2 mei ai. Ke ne

lava 'o 'omai. Tatau p mo mautolu ko eni p ko hai he funga t pile 'e 3. 'A ia ko e fokotu'ú, kae faka'at mo ena ke to e ki'i mafai e Seá ke ne 'omai ha m mipa talifaki mei he tautau toko 2 ko . Koe'uhí ko e taimi ko 'oku 'ikai ke nau ma'u fakataha aí, 'uhí ko ha'anau folau p ko ha'anau me'a. Koe'uhí ka nau lava p 'o ng ue 'a e ngaahi k mití. Ko e mo'oni 'aupito ia, koe'uhí ko e fe'alu'akí. M 1 .

Sea K miti Kakato: M 1 Hou'eiki Minisit . Me'a mai 'a Vava'u Fika 1.

Taukave ko e 'uhinga ia na'e kau ai pe ongo Sea & Tokoni he M mipa K miti

Lord Tu'i' fitu: Sea ko e me'a ia ko na'e nofo ai e tukufakaholo e Fale ni pea tonu ai e fu'u ta'u meimei senituli 'e 2 ko ení. Ko e Seá, mo e Tokoni Seá, mo e Feitu'u na, ko e kau le'o 'api ia e 'api ni. Pea kapau leva 'ikai ke kakato e kau *recruitment* te tau fakakakato 'e tautolu hotau 'apí eni. 'UHINGA IA NA'E NOFO AI E Seá MO E TOKONI Seá 'i lotó. Ko e taimi ko 'e me'a ai ha Minisit ia 'e 2 he 6, he 'ikai ke lava 'a 'etau fatongia 'o e Seá, ke tau heke holo h fanga he fakatapu, ko tautolu 'oku hanga 'o fakama'uma'u 'a e 'api ni. Ko e 'uhinga ia ko na'e h ai ko 'a e ki'i fo'i *process* ko ení ke h ma'u p Seá mo e Tokoni Seá ko e *quorum*. Ko e kakato ko 'a e palanisi 'a e ... Ko e *minority* ia. 'A e ki'i fo'i 2 ko . Kapau he 'ikai ke lava mai ha taha mei he 2 ko , 'ikai lava mai ha taha mei h , 'e t puni p he ... Ko e anga ia ko ki'i fo'i palanisi ia. Pea kapau 'e tu'u ke palanisi, 'a e mafai 'e 'i loto ma'u p Seá mo e Feitu'u na 'i he pukepuke 'a e Falé mo hono ngaahi tu'utu'uní Sea 'i he taimi movetevete peh ai 'a e Hou'eiki hang ko e taimi ni, 'i hono alea'i ho Falé Sea. M 1 .

Sea K miti Kakato: M 1 . Ko e ngaahi fakatonutonu ení, fakalahí mai eni ki he'etau fokotu'ú, ke 'at ki he Seá, ke ne fakaafe'i mai ha taha 'oku loto ki ai, p ko ha tokotaha talifaki. Sea ko 'o e k miti ko iá.

Fokotu'u ke toloi hono alea'i Kupu 5 e Tu'utu'uni

S miu Vaipulu: Sea, kuo u fokotu'u atu. F f mu'a Sea, kapau 'e mohetolo atu e kupu ko ení ka tau hoko atu h , kae to e lava 'o toe fai hano fakakaukau'i 'o e fo'i kupu ia ko iá, ka ta hoko atu ki he me'a hokó. M 1 Sea.

'Eiki Tokoni Pal mia: Sea mei 'osi eni e 'aho ni kakato eni 'etau p talanoa'i 'a e fo'i kupu mahu'inga ko ení. 'Oua te tau fakasi'isi'i 'a 'etau ...

<003>

Taimi: 1550-1600

'Eiki Tokoni Pal mia:... talanoa'i 'a e ngaahi tu'utu'uni ng ue 'a e Falé. Ko e ngaahi ng ue ko eni 'oku tau fai, ko ia te ne hanga 'o t t ki atu 'a e Falé 'i he ngaahi ta'u ko eni ka hoko maí. 'Oku tonu leva ke tau talanoa'i pea tau talanoa'i lelei p . Ko e poini lelei eni 'aupito fekau'aki mo e *quorum*. Pea kapau 'oku toko ono, toko tolu Sea, toko ua, lava p 'a e ng ue. Fokotu'u eni 'e taha na'e 'oatu 'e he 'Eiki Minisit Pa'anga, ke ne lava 'o 'omai ha Fakafofonga 'i he taimi ko 'oku mama'o atu ai ha tahá 'oku mahino p 'osi poaki mai ki he 'Eiki . Ko e 'uhinga ia Sea, ko e ha leva ha'amou feme'a'aki ki he fo'i fokotu'u ko ia? 'Oku sai nai ia p 'ikai? Pea kapau 'ikai, pea 'omai ha founga 'e taha. Ka kuo mei 'osi eni 'a e 'aho kakato 'etau talanoa'i 'a e Kupu 5. Ko e h

‘a e me’a tetau toe nofo ai ‘i he takai hoko mai tetau toe talanoa’i p ‘a e me’a tata. F f ka tau faka’osi ai leva ‘a e Kupu 5? M l Sea.

Sea K miti Kakato: Mou me’a mai! Tongatapu Fika 4.

Mateni Tapueluelu: Sea, kuo ‘osi fai ‘a e fokotu’u ia pea kuo pou pou’i pea ko u peh ‘e au ‘oku totonu ke tau paloti.

Sea K miti Kakato: Pou pou! Me’a mai ‘a e ‘Eiki Minisit Fonua.

Fokotu’u kau ‘a Vava’u 16 ko e fefine he K miti kotoa p

‘Eiki Minisit Fonua: Sea, ko e fokotu’u fakakaukau. Ko e liliu fakapolitikale foki kuo pau p ke tau *fair* ‘etau ng ue kotoa, pea ko u fokotu’u atu ‘a e Fakafofonga Vava’u 16 ke kau ia ‘i he K miti kotoa p . Ke ‘i ai ha fefine ‘i he K miti kotoa p Sea, ‘o e Fale ko eni. M l Sea.

Sea K miti Kakato: Fakam l ki he Hou’eiki Minisit Fonua ko e fokotu’u mahu’inga ko eni. Kuo mou pou pou ki he fokotu’u ko eni ‘a e Hou’eiki Minsit Fonua?

Lord Tu’i’afitu: Kei ki’i faka’osi atu p Sea. ‘E to’o leva ‘a e fo’i lea mei ho’o tohi ko e *ex-officio*. He ‘ikai toe ‘i ai ha taha ia ‘e *reserve* p tali ui ke kakato ‘a e *quorum* ko eni ke ui ia ko ha *ex-officio* ‘i he tu’utu’uni ‘a e K miti Tu’uma’u. Ko e lea ia ko ia ‘e fai p ia ki he Sea pea mo e Tokoni mo e Feitu’u na, ke tau kau ‘i he *Select Committee*.

Sea K miti Kakato: Tau nofo ‘i he fakatonutonu ko eni ‘oku ‘omai. Ko e ‘i ai ha taha ke talifaki? Ua, P ‘e ‘oange ‘a e mafai ko ia kihe Sea ‘o e K miti ko ia ke ne kumi p filu mai ha tokotaha, fakaafe’i mai ha tokotaha. Me’a mai.

Fehu’ia ‘uhinga to e ‘ai m mipa talifaki ai

Lord Vaea: Ko e h ‘oku to e ‘ai ai ‘a e talifaki, lolotonga palanisi p ‘a e 6. Ko hono ‘ai p ‘a e talifaki, mafuli. Kapau ‘oku tau peh 6 ko e 6. Ta’ofi ‘a e folau! Tuku ‘a e folau! ‘Omai ki heni fai ‘etau ng ue. Fai ‘a e tu’utu’uni ko eni ‘osi ko ia nau folau nautolu ia. Fai ‘a e tu’utu’uni ko eni, talamai kuo ‘i f ia? Ko e h hono ‘uhinga ‘oku fai ai ‘a e tu’utu’uni kapau ‘oku ‘ikai lava ‘o fakahoko. ‘Ofa mai Sea, tala ki he timi ko e peh atu p tau, tau. ‘Oua ‘e peh atu tau, te mau mautolu ‘o toli kalepi mo e h fua. M l Sea.

Lolotonga ‘i ai p ‘a e kau m mipa talifaki

M teni Tapueluelu: M l Sea. Sea, ki’i tokoni atu ‘i he poini talifaki. ‘Oku lolotonga ng ue

‘aki p ‘a e founa ko eni he taimi ni. Ko ‘etau K miti ko eni kihe Pa’anga Penisoni ‘oku talifaki ai ‘a e motu’a ni mo e Fakafofonga ‘o e Ha’apai 12. Ko e taimi ko ‘oku folau ai ‘oku ‘omi leva ia ki he motu’a ni. ‘Oku ng ue p ‘a e founa ko ia ‘Eiki Sea. M l Sea.

Sea K miti Kakato: M l Sea.

Kehe pe Poate Retirement Fale Alea kuo pau ke ‘i ai ‘a e m mipa talifaki

Lord Tu'ilakepa: Fakatonutonu atu Sea. 'Oku kehe 'aupito, 'aupito p 'a e Poate ia ko ki he *retirement*. 'Oku 'i ai hono lao 'o'ona. Ko hono lao ko ia pea 'oku tonu 'aupito, 'aupito 'a e me'a 'oku me'a mai 'a e Fakafofonga Fika 4. Kuo pau ke 'i ai ha tokotaha talifaki ia Sea. Ko e 'u K miti ko eni fili 'a eni 'oku fai ki ai 'a e feme'a'aki 'Eiki Sea, ko u tui kapau p kuo fe'unga 'a e fokotu'u ko ena ka tau hoko atu mu'a. He 'ikai p tonu 'etau Tohi Tu'utu'uni. Ko e Tu'utu'uni p eni ia ke mapule'i 'a kitautolu. Pea kapau he ko u manatu'i lelei na'e Sea 'a e Minisit ko eni 'o e Takimamata 'i he K miti 'e taha. Na'e 'ikai lava ia pea toloi kae 'oleva ke foki mai 'a e kau M mipá, pea toki hoko atu 'a e fakataha. Ka tau ng 'unu mu'a Sea. Ko u pou pou atu ki he fakatonutonu ko ena Sea, ka tau hoko atu.

Sea K miti Kakato: Tau p loti.

Tokanga ke ma'u Sea e K miti 'a e mafai ke fili ha kau m mipa talifaki

Lord Nuku: Sea, ko 'eku fokotu'u atu p kihe me'a ko eni 'a 'oku tau pal palema ai he taimi ni. Ko e pal alema he taimi ni 'Eiki Sea, koe'uhí ko 'etau peh faka-*quorum* pea na'e fokotu'u mai mei he Minisit Pa'anga ke 'ai mu'a ha talifaki. Ko e me'a ko na'e tokanga ki ai 'a e motu'a ni ia 'Eiki Sea, ko e mafai ko 'o e Sea 'o e K miti ki he Falé. F f kapau 'e fili p 'e he Seá 'o e Fale Alea 'o fakatatau ki hono fatongia mo 'ene pule'i 'o e fakataha ko mo e fakalele 'o e Falé. Ke ne hanga 'o fokotu'u 'a e talifaki, he 'oku 'ikai ke ma'u 'a e mafai ko ia 'e he Sea ko 'o e K miti. Kapau 'e fakafoki p ke fokotu'u mai 'e he Sea 'o e Fale Alea 'a e talifaki, ka tau 'alu 'i he onó, pea fokotu'u mai 'e he Sea 'o e Fale Alea 'a e talifaki, ke talifaki pea tau p loti'i ia ka tau hoko atu.

Sea K miti Kakato: 'Eiki Minisit Ngaahi Potung ue.

'Eiki Minisit Ngaahi Pisinisi Pule'anga: Sea, m l 'aupito 'a e ma'u 'a e ki'i faingamalie ko eni. Ko e fie tokoni atu p Sea. F f ke tau hanga 'o fokotu'u ke tu'uma'u p 'a e toko 6, ka tau fokotu'u 'a e toko 3. Toko tolu mei he kakai ko pea m_mipa 'a e toko ua pea talifaki 'a e tokotaha. Toko tolu mei he Minisit , m mipa toko ua pea talifaki, tatau p mo e Hou'eiki N pelé. 'A ia 'oku te me'a holo p ka 'oku te 'ilo p ko u M mipa 'i he K miti ko , ka ko u talifaki 'i he K miti 'e ua ko p ko u talifaki fakakatoa ki he K miti 'e tolu ko . M l .

Sea K miti Kakato: Me'a mai 'a e 'Eiki N pele mei 'Eua.

'Eiki Tokoni Pal mia: Sea, mo'oni 'a e mea 'a e 'Eiki N pele mei 'Eua. 'Oku 'ikai ha pal palema ai kapau 'e tuku ki he Sea, ke ne fili 'a e kau Sea ko eni 'i he K miti Kakato, kae tuku p 'a e *other provision* ko ena na'e 'osi fokotu'u atu Sea. M l .

Sea K miti Kakato: 'A ia ko e kupu 172 "kuo pau ke kau ki he K miti Tu'uma'u 'a e kau M mipa kotoa p kuo fokotu'u atu 'e he 'Eiki Sea, p tali 'e he Fale Alea." 'A ia 'oku hang kia au 'oku kei tu'uma'u p .

'Eiki Tokoni Pal mia: Sea, hang ko e laú 'e 'i ai 'a e 'u kupu ia heni kuo pau ke tamate'i kapau 'e tali 'a e fokotu'u ko eni. 'A ia ko e me'a ia'a e kau ng ué ke nau hanga 'o fakasio ko e f 'a e me'a 'oku fehangahangai mo e fokotu'u ko eni. Ko u tui p au ia, tonu ke *confirm* p 'e he Falé, ka ko e 'uhingá ki he *composition* kuo pau ke *respect* ia ke toko ua, ua, ua. Pea kapau 'e tali 'a e

fokotu'u ko eni 'oku 'ai ke tau p loti'i. Kapau leva 'oku tali ia ko ia te ne *override* 'e ia 'a e Tohi Tu'utu'uni *accordingly* p Sea. Ko ia p Sea. m 1 .

Sea K miti Kakato: Tau ki'i vilo Hou'eiki. Ka tau p loti. Tau p loti p 'i he toko ua, toko uá. Pea 'ikai ke kau ki ai 'a e ongo Sea. Pea tokotaha p ha'ate lakanga ke te Sea 'i ha K miti Tu'uma'u. Ko 'ene tu'ú ia. Ka tau lele kae 'uhinga ka tau toki *amendment* 'a e lao 'i he 'etau a'u atu.

'Eiki Minisit Pa'anga: 'Oku 'ikai te ke me'a mai ki he talifaki. Ko e me'a ko 'oku ke me'a mai 'aki 'oku 'ikai ke kau ai 'a e talifakí.

Sea K miti Kakato: Ko ia! Fakakau 'a e talifakí ki ai.

'Eiki Minisit Pa'anga: Pea kapau leva 'oku ke tuku ki he Sea, 'a ia na'e peh 'a e fokotu'u 'a e Hou'eiki, pea kapau peh 'oku folau ha taha ia, pea tuku p ia ki he 'Eiki Sea, ke ne 'omai 'e ia 'a e tokotaha ko ia talifaki ke fetongi mai 'i he tautau toko ua p ko eni. Kapau 'e mama'o ha ongo Fakafofonga Kakai ia 'e toko ua, fili mai p ia mei he Fakafofonga 'o e Kakai, ko hai 'e ha'u 'o M mipa mai kae tuku ki he 'Eiki Sea 'o e Fale Alea, mahalo na'a ne me'a mai. Fili 'e he Sea 'o e K miti. M 1 .

Lord Tu'ilakepa: 'Oku ou fie tokoni p ki he Feitu'u na.

Sea K miti Kakato: Me'a mai 'a e Vava'u Fika 2 N pele.

Lord Tu'ilakepa: He 'ikai foki ke ngata ha me'a ia 'o peh . 'Ai hake 'a e talifaki, 'ikai ke 'i heni a e talifaki, to e kumi 'a e talifaki 'e taha. 'Oku 'ikai ke 'i heni mo ia toe kumi 'a e talifaki 'e taha alu atu p pea 'e iku p 'o h mai 'a e s tini le'o 'o kau 'i he 'etau polokalama. Pea 'oku totonu p ke fakapotopoto 'Eiki Sea, 'i he tu'unga ko 'oku 'i ai 'i he taimi ni 'Eiki Sea. Ko e Sea 'o e Fale Alea mo kimoutolu kau ng ué, kuo mou 'osi mea'i lelei ko e fika fiha ko e K miti 'e 4. Sai! to'o ia. He ko ena kuo nau 'osi mea'i lelei he ko kinautolu 'oku nau tokanga'i kitautolu (h fanga he fakatapu) ke fakapotopoto ange p ke 'oange ki he Sea, ke ne fokotu'u mai ki he Fale ni ha taha ke fetongi koe'uhi he 'oku 'ikai ke 'i heni. 'I ai 'etau me'a ko e 'ave tohi takai 'Eiki Sea, ka tau hoko atu 'Eiki Sea, fakamolemole he 'oku mo'oni p 'a e me'a 'a e Tokoni Pal mia, tau 'ai ke fai mo 'osi eni ka tau hoko atu.

'Eiki Tokoni Pal mia: Poupou atu ki ai Sea, pea ko e me'a ia na'a ku fokotu'u atu 'anenai ke fili p 'e he Sea 'o e Fale Alea, 'a e Sea ko eni mei he fo'i toko 6 ko eni na'e fokotu'u atu.

Sea K miti Kakato: Tau p loti ai kuo tau lava. Ko e talifakí ko e me'a p ia na'e t naki mai ko e tokotaha ke ne toki 'omai ke ne fakakakato kapau 'oku 'ikai ke ma'u 'a e *quorum* 'e 'i he mafai ia 'o e Sea 'o e Fale Alea.

Lord Tu'i'afitu: F f kapau he 'ikai ke loto ki ai 'a e *reserve* ia?

P loti'i 'o tali 'a e Kupu 5 mo hono ngaahi fakatonutonu

Sea K miti Kakato: Tau p loti. Ko ia 'oku loto ki he fokotu'u ko eni mo hono fakatonutonu ko eni, k taki 'o hiki hake ho nima ki 'olunga.

Kalake T pile: Sea, ‘oku loto ki ai ‘a M teni Tapueluelu, ‘Akosita Havili Lavulavu, Vili Manopangai Faka’osiula Hingano, ‘Eiki Minisita e Ngaahi Ng ue Fakalotofonua, S sefo Fe’ao moeata Vakata, ‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahi mo e Takimamata, ‘Eiki Minisit Fefakatau’aki, ‘Eiki Minisit Ng ue, ‘Eiki Minisit Fonua, ‘Eiki Pal mia, ‘Eiki TokoniPal mia, ‘Eiki Minisit Pa’anga, ‘Eiki Minisit Lao, ‘Eiki Minisit e Ngaahi Kautaha Pisinisi ‘a e Pule’anga, ‘Eiki N pele Fusitu’a, ‘Eiki N pele Tu’iha’ateiho, ‘Eiki N pele Tu’iha’angana, ‘Eiki N pele Nuku, ‘Eiki N pele Tu’ilakepa.

Sea, ‘oku loto ki ai ‘a e toko hongofulu-ma-hiva. (19)

Sea K miti Kakato: Ko ia ‘oku ‘ikai loto ki ai, fakah mai.

Kalake T pile: ‘Oku ‘ikai ke loto ki ai ‘a e ‘Eiki N pele Tu’i’ fitu. ‘Ikai loto ki ai ‘a e toko taha Sea. (1)

Sea K miti Kakato: M l kuo tali ‘a e konga kupu 5. Kole atu ke tau p loti’i mu’a mo e 1 – 4, ka tau ‘alu fakakupukupu ai ‘i he 6 mo ‘alu ai ki he ’ene ‘osi.

P loti’i ‘o tali ‘a e Kupu 1-4 e Tu’utu’uni

Ko ia ‘oku loto ke tali ‘a e Kupu 1 ki he 4 pea fakaha mai ‘i he hiki ho nima ki ‘olungá.

Kalake T pile: Sea, ‘oku loto ki ai ‘a M teni Tapueluelu, Vili Manopangai Faka’osiula Hingano, S miu Kuita Vaipulu, ‘Akosita Havili Lavulavu, Sosefo Fe’ao Vakata, ‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua, ‘Eiki Minisita e Ngaahi Ng ue Lalahi, ‘Eiki Minisit Ngoue, ‘Eiki Minisit Fonua, ‘Eiki Pal mia, ‘Eiki Tokoni Pal mia, ‘Eiki Minisit Pa’anga, ‘Eiki Minisita Lao, ‘Eiki Minisita e Ngaahi Kautaha Pisinisi ‘a e Pule’anga, ‘Eiki N pele Fusitu’a, ‘Eiki N pele Tu’iha’ateiho, ‘Eiki N pele Tu’iha’angana, ‘Eiki N pele Tu’i’ fitu, ‘Eiki N pele Tu’ilakepa.

Sea, ‘oku loto ki ai ‘a e toko hongofulu-m -hiva (19).

Sea K miti Kakato: Ko ia ‘oku ‘ikai ke loto ki ai, k taki ‘o fakah mai.

Kalake T pile: ‘Ikai ha fakah loto ki ai Sea.

Sea K miti Kakato: M l ! Hou’eiki, mou me’a hake ki ‘olunga ke tau foki ‘o liliu ‘o **Fale Alea**.

‘Eiki Sea Fale Alea: Hou’eiki! M l ‘aupito ‘a e feme’a’aki, tau toki hoko atu ‘i he onó. M l .

(Toloi ‘a e Fale ki he 6 efiafi)

<004>

Taimi 1800-1810

S tini Le’o: Me’a mai’a e ‘Eiki Sea ‘o e Fale Alea. (Lord Tu’ivakan)

‘Eiki Sea: Hou’eiki tau liliu ai p ‘o K miti Kakato.

(Liliu ‘o K miti Kakato, me’a mai ‘a e Sea ‘o e K miti Kakato ki hono me’a’anga)

Sea K miti Kakato: Hou'eiki m l ho'omou laum lie he efiāfi ni, 'oku ou lave'i p kuo mou ma'u h m l l fe'unga ke hoko atu ho'omou feme'a'aki fekau 'aki pea mo e 'asenita 'a e Fale ni, pea 'oku ou tomu'a fakahoko atu p 'eku fakatapu ki he 'Eiki Pal mia, Tokoni PAI mia mo e Hou'eiki Minisit pea peh foki ki he Fakafofonga fika l 'o Tongatapu kae 'uma' 'a e kau Hou'eiki N pele, fakatapu mavahe ki he kau fakafofonga 'o e kakai, kae 'at mu'a 'a e kupu 6, tau hoko atu ki he kongā ko ia ke faka'at 'a e ngaahi fono, 'a e ngaahi k miti ki he kakai.

(fokotu'u atu)

Ko e fokotu'u eni ke p loti ke tau tali, 'i ai ha poupou? (ne poupou) Kalake, ko ia 'oku loto ke tau tali 'a e kongā 6 ke faka'at 'a e ngaahi fono pea mo e ngaahi k miti ki he kakai, 'a ia 'oku fakahoko mai p 'e he kongā ia ko eni ke tali p ke kei hoko atu p 'a e tu'unga lolotonga. Ko ia 'oku loto ki ai fakah mai hiki hake homou nima ki 'olunga.

Kalake T pile: Sea 'oku loto ki ai ...

Sea K miti Kakato: 'Ooo...'Eiki Pal mia ...me'a mai.

'Eiki Pal mia: Fakamolemole p , tapu atu ki he Feitu'u na kae 'uma' 'a e Hou'eiki, 'oku tapu ia 'i he 'ene tu'u lolotonga?

Sea K miti Kakato: Tali ke kei hokohoko atu p 'i he founga lolotonga. Ko ia?

Tokanga ki he 'uhinga 'omai ai ngaahi founga ng ue lolotonga ke to e alea'i

'Eiki Pal mia: 'A ia ko e 'uhinga ke ...ko 'eku lau p 'oku tapu ia 'i he taimi ni?

Sea K miti Kakato: 'Oku 'at , 'oku lolotonga 'at p .

'Eiki Pal mia: K ko e h 'oku tau to e 'ai ai heni?

Sea K miti Kakato: Ko e 'omai p ke tau hanga 'o fakapaasi 'i he Fale ni.

Lord Tu'iha'angana: Sea 'oku ou poupou atu au ki he 'Eiki Pal mia , 'oku lahi 'a e ngaahi kupu ia heni, tali ke hokohoko atu p founga lolotonga, tali, ko 'etau p loti ke h ? Ko 'etau ' me'a p ko 'oku liliu 'i he ' kupu 'o e tu'utu'uni pea tau p loti'i.

Lord Fusitu'a: Sea k taki ko e ki'i tokoni p ki he 'Eiki N pele.

Sea K miti Kakato: Me'a mai 'Eiki N pele Niua.

Tali ki he 'uhinga fokotu'u mai founga ng ue ke alea'i 'e he Fale

Lord Fusitu'a: Fakam 'ala'ala mai p p 'e fakatonutonu mai 'e he Kalake, na'e 'i ai 'a e ngaahi me'a na'e fokotu'u ange 'e he Hou'eiki M mipa ki he k miti, 'a ia 'oku 'i ai 'a e ngaahi fokotu'u heni na'e fokotu'u ke ta'ofi, k ko e 'ange p ki he k miti peh 'e he k miti tuku mu'a ia ke kei hoko atu p he founga lolotonga, ko ia ko ... mai ki ai Kalake. M l Sea.

Sea K miti Kakato: M l ‘a ia ‘oku ou tui ko e fakatonutonu ko , ko e me’a ko na’e me’a ko eni na’e me’a ki ai ‘a e Hou’eiki fika l ko e ‘omi eni mei he k miti ko e ‘omi eni mei he k miti ki he Fale ni p ‘oku tau loto ke liliu p ‘e hoko atu p . Pea kapau ko eni kuo tau tali ia pea tau ...

‘Eiki Pal mia : ‘Oku tu’u h ‘oku kehekehe ngaahi fono, hanga ang ‘e ha taha ‘o fakamatala mai kehekehe ‘a e ngaahi fono, na’a ‘oku ‘i ai ha fono ia ‘oku ‘ikai ke tonu ia ke ‘alu ki ai ha taha.

Lord Fusitu’a: K taki ‘Eiki Pal mia ko e ‘uhinga ‘a e fokotu’u mai mei he k miti ke hoko atu p founa lolotonga, na’e ‘oange ‘a e fokotu’u ia mei he ngaahi m mipa mei he Fale ni ke ta’ofi ia, ko e ‘ me’a ko eni ko ‘i he l pooti ko eni ‘oku fekau’aki pea mo e ng ue p ‘a e k miti, pea mo e ngaahi fokotu’u na’e ‘oange mei he kau m mipa ‘o e Fale ke fai h ng ue ki ai ‘a e k miti.

Fiema’u ke fakama’ala’a ngaahi fono ‘oku fiema’u ke ‘i ai ‘a e kakai

‘Eiki Pal mia: Te’eki ai ke u ma’u ‘e au ...’ikai ko ‘eku fehu’i ‘aku ia, talamai angé ‘e ha taha ha ngaahi kehekehe ko ‘eku ‘uhinga na’a ‘oku ‘i ai ha fa’ahinga fono ia ‘oku ‘ikai ke fiema’u ha ...’a e kakaí ia ki ai, ka tau hanga ‘etautolu ‘o faka’at fono kotoa p ke kau ki ai ‘a e kakai, k ‘oku ou ‘uhinga atú ke ‘ai mai angé ‘e ha taha ‘o fakat t ha fo’i fono ‘oku ‘ikai ke fiema’u ke ‘i ai ha kakai ai, ko ‘eku talaatu p me’a ko eni he ‘oku ou tui ‘e ‘i ai ‘a e taimi ‘e ni’ihi ‘e fiema’u p Pulefakavahe ia mo e K vana, ‘ai p ha ki’i fono fakapukupuku, ‘ikai ke fiema’u ha taha ia ke kau ai, na’a ‘ilo ange kuo ‘u’ulu atu ‘a e kakai ‘i he fono kotoa p pea ...

Lord Tu’iha’angana: ‘Oku mo’oni p ‘Eiki Pal mia tapu mo e Sea ...mo e Feitu’u na ...

Sea K miti Kakato: Me’a mai ‘Eiki N pele.

Lord Tu’iha’angana: Mo’oni ‘aupito p me’a ‘oku me’a ki ai ‘a e Pal mia, ‘uhinga p foki eni ia ki ha fono ‘a e k miti ‘a e Fale Alea , ko e h ko , ko e ‘ fono kehe ia ‘a e N pele mo e ‘ofisakolo mo e k vana mo e h fua ‘oku ‘ata’at p ia, k ‘oku ou kei fehu’i atu p au Sea, ‘oku mo’oni p ia hang ko e me’a mai ‘a e N pele Niua, ko e l pooti , k ‘oku talamai...kapau ‘oku talamai ia ‘e he ‘ kupu ia ke hoko atu p founa lolotonga, ‘ikai ke ‘i ai ha mahu’inga ia ke tau p loti p ta’ep loti, kapau ‘oku ‘i ai ha me’a ke liliu ‘etau tu’utu’uni ‘o tamate’i h me’a pea fakah ha kupu fo’ou ko e me’a ia ke p loti.

Sea K miti Kakato: Malo

Lord Tu’iha’angana: ‘Oku lahi ...mahalo ko e me’a ia ‘e fiha heni ke hoko atu p he founa lolotonga, tau p loti ai p , p loti ai p .

Sea K miti Kakato: M l , me’a mai Vava’u 15.

S miu Vaipulu: ‘Eiki Sea, tapu mo e Feitu’una ‘Eiki Sea, ‘oku ou tui au ko e me’a ko ki he p loti ko e Feitu’u na p ia ‘oku pule k ko u fokotu’u atu ke tau lele k toa toki p loti ai ‘o h ai ki Fale Alea, he kapau te tau peh ko e founa p ke fakavavevave ‘a e me’a.

Founa ngaue’aki ‘e he Komiti ka ‘oku fu’u fakamole pa’anga

Ua ki ai Sea, ko e me'a ko eni na'e 'i ai 'a e ' fiema'u kehekehe 'a e kau m mipa, pea na'e fai leva hono vakai, ko e faka'ata'at ki heni Sea, ko e founa ko ki he *consultation*, na'e fai ia ki mu'a na'e takai 'a e K miti Lao ia he me'a...ko e pa'anga lahi 'a e fonua ia na'e fakamole ai. 'A ia ko e founa leva ko 'oku fai ko ...'oku ng ue'aki 'i he taimi ni ko e fanongonongo 'i he l ti , TV p ko e pepa h ni'iohi 'oku 'i ai ha'anau kaunga p ko ha'anau fiema'u ki he ngaahi lao ko 'oku fiema'u 'a e *consultation*, pea nau mai leva 'o fai 'a e fakataha ko 'a e k miti. K 'oku 'ikai ke peh ia ke ... he kapau 'e ng ue'aki ia 'a e founa ko motu'a, 'ikai ke 'i ai ha Fale Alea ia 'i m m ni te ne kei ng ue'aki 'a e founa ko ia, koe'uhí 'oku fiema'u 'a e pa'anga lahi ke fai'aki 'a e fakakaukau ko ia Sea. Ko ia 'oku fokotu'u atu ai hang ko e p loti, kole p 'e he Feitu'u na kapau 'oku tali pea tau 'unu p fakakupu kupu koe'uhí pea tau toki p loti faka'angataha, tukukehe 'a e ngaahi fakatonutonu ia k 'i ai ha fakatonutonu pea 'ai, pea kapau 'oku 'ikai pea tau hokohoko atu p Sea. M l .

Sea K miti Kakato: 'Eiki Tokoni Pal mia .

'Eiki Tokoni Pal mia: M l Sea, tapu mo e Feitu'u na, tapu mo e Hou'eiki M mipa 'o e K miti Kakato. Kuo 'osi faitu'utu'uni foki 'a e Sea mo e Fale na'a tau 'osi p loti 'etautolu 'a e taha ki he nima, k 'oku tui tatau p au mo e hang ko e fokotu'u ko eni 'a e Fakafofonga N pele fika 1, kapau 'oku 'i ai h me'a ia 'oku 'ikai ke liliu ...

<005>

Taimi: 1810-1820

'Eiki Tokoni Pal mia : ... fakamahino p 'oku kei tu'u p 'a e fo'i tu'utu'uni ia ko iá he taimi ni, ka tau toki p loti'i p 'a e me'a 'e liliú. K ko e 'uhinga ko ení, ke tau toki p loti 'amuí, ko e 'uhingá he kuo tau 'osi kamata tautolu, na'a tau p loti kitautolu he 1.00 ki he 5.00, 'a ia ko e 'uhinga leva eni, ke toki 'ai p a e 6 ki he toengá fakamuimui. Pe te tau hokohoko atu ai p . He 'oku lahi e me'a ia 'oku 'ikai ke liliú, 'a ia 'oku 'ikai ke fiema'u ia ke to e p loti'i he ko e 'uhingá 'oku lolotonga tu'u p . Hang ko e fokotu'u ko eni 'a e Fakafofonga N pele Fika 1 mei Ha'apai, Sea. M l .

Sea K miti Kakato : M l 'Eiki Tokoni Pal mia. 'A ia 'oku...

Lord Fusitu'a : K taki ko e fie fakamahino p 'a e fokotu'ú, Sea. 'A ia ko e fokotu'ú, ke tau fakakupukupu p pea toki p loti'i faka'angataha fakal kufua. Ko ia?

'Eiki Tokoni Pal mia : 'Ikai, 'Eiki Sea. Ko e fokotu'ú ia, Sea, ko e 'uhingá he na'a tau 'osi fai 'etautolu ia e ng ue 'o p loti'i e l ia ki he 5. Kuo 'osi fai e ng ue ia ko iá. Pea ko e 'uhingá eni ia, ki he hoko atú, hang ko e fokotu'u 'a e 'Eiki N pele Fika 1 'o Ha'apai. Pea kapau 'oku 'ikai ke 'i ai ha me'a ia 'e liliu, pea 'oku 'ikai ke fiema'u ia ke p loti'i, he 'oku kei tu'u p e tu'utu'uni ia ko iá. Ka ko e 'uhinga p eni ia e hoko atú, 'e vave leva ia kapau te tau tali ia, pea ko e me'a ia 'oku fiem lie ki ai e Feitu'una, Sea. M l .

Kupu 7 fekau'aki mo e ngaahi lao 'ikai fakamo'oni huafa ki ai e Tu'i

Sea K miti Kakato : 'A ia ko e mahino ki he motu'a ni e fiema'ú. Ka 'i ai ha kupu 'oku 'ikai ke to e liliu, pea tau felotoi p ke tuku p ia ka tau 'unu p ki mu'a. Pea kapau 'e a'u atu ki ha

kupu 'oku tau peh ke liliu, pea te tau talanoa'i ia, ko e h homou lotó, pea te tau p loti ai. 'A ia kuo tau felotoi kitautolu ki he kupu 6, ka tau hoko ki he kupu 7. Ko e kupu 7. Ko e h ha me'a ke fakahoko ki he ngaahi lao 'oku 'ikai ke fakamo'oni huafa ki ai 'a e Tu'i. (Ne fokotu'u mai). Tau felotoi ki ai. Ko e kupu 8. Ko e mafai e 'Eiki Sea, ke tu'utu'uni 'o fekau'aki mo ha Tohi Tangi.

'Eiki Pal mia : Sea, fakamolemole. Hanga ange 'e ha taha 'o ki'i fakamatala'i mai e kupu 7, ke ki'i fakamahino mai kiate au, fakamolemole.

Sea K miti Kakato : 'E Vava'u 15, kole atu p ke ke fakamaama mai 'a e kupu 7.

S miu Vaipulu : Tapu mo e Feitu'u na, 'Eiki Sea. Ko e founa ng ue eni ko 'i he taimi ni, 'Eiki Sea, 'oku tuku mai e tohi tangi ki he Sea, pea ne hanga 'o vahevahe mai, 'o tuku mai ki he K miti.

Sea K miti Kakato : 'E Vava'u 15, ko e 'uhinga eni ki he 7. Ki he Lao ko eni ko 'oku 'ikai ke fakamo'oni huafa ki ai 'a 'Ene 'Afió, 'osi e ta'u e 1 pea toki fai

S miu Vaipulu : Ko e founa ia ki hení, 'oku 'i he Konisit tone ia.

Lord Tu'iha'angana : Sea, ka u tokoni atu. Ko e k lomu fakamuimui p , 'Eiki Palemia, 'oku hang p ko e me'a ko eni 'oku.

Sea K miti Kakato : Me'a mai 'e

Lord Tu'iha'angana : Ko e 'Eiki Pal mia ke ne mea'i pea ne me'a mu'a ki he'ene l pooti. 'Oku 'i ai e kolomu fakamuimuí, 'oku 'asi ko , ko e hoko atu. Ko e ' me'a ko 'oku talamai ke hoko atu he founa lolotonga, 'A ia 'oku mahino ko e ' me'a fekau'aki mo e lao mo e me'a ko lolotonga, 'oku kei hoko atu p ia. 'Ave ki he Tu'i pea 'ikai ke fakamo'oni huafa, ko hono ngata'angá p ia. Hoko atu p ai.

'Eiki Pal mia : Sea,

Sea K miti Kakato : 'Eiki Pal mia me'a mai.

'Eiki Pal mia : Ko e me'a ko 'oku ou fehu'i ai e me'a ko ení. Ko e h ko 'oku 'omai ai heni e me'a kuo tau 'osi tali p 'etautolú. Ko e h e me'a 'oku 'omai ai h ? Ko e tu'utu'uni 'a e lao, kapau 'oku 'ikai ke 'i ai ha tali, 'e fakafoki pea toki fakah mai. Ko 'eku 'eke atú, ke hanga ange 'e ha taha 'o fakamatala'i mai pe ko e h e me'a na'e to e 'omai ai he me'a ko eni?

S miu Vaipulu : 'Eiki Sea, tapu mo e Feitu'u na, 'Eiki Sea.

'Eiki Pal mia : 'Ai p ke ngali l l a 'etau me'á, ka 'oku

Fiema'u e kau M mipa 'uhinga ai hono to e fakah mai ki Fale Alea

Samui Vaipulu : Ko e ng ue ia na'e tuku mai ki he K miti Laó, koe'uhí ko e ngaahi fiema'u 'a e kau M mipa. ...(kovi e ongo)... taupotu ki mata'ú. Ko e 'uhingá ia, Sea. Na'e 'ikai ke ng ue ki ai e K miti Lao ko ha to e 'uhinga. Na'e ng ue ki ai, koe'uhí 'oku fiema'u ke fakam 'opo'opo 'a e Tu'utu'uni Ng ue ko 'a e Falé, fakatatau ki he ngaahi fiema'u ko 'a e kau M mipa, 'omai leva ko e hono olá e ki mata'ú, Sea.

Lord Fusitu'a : Ko ia, Sea, pea kuo 'osi fakahoko 'e he Feitu'u na ia, ko e felotoi p , hoko atu. 'Ikai ke to e fai ha p loti ia he ' me'a ko 'oku tu'uma'u p .

Sea K miti Kakato : Hou'eiki Niua.

'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule'anga : Sea k taki p .

Sea K miti Kakato : Me'a mai, 'Eiki Minisit .

'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule'anga : 'E lava nai 'o 'ai mai fiema'u ko 'a e kau M mipá, pea ma'u ai 'a e me'a ko eni. Ko e 'uhingá ke 'ai mai p pe ko e h e 'uhinga, 'a e fiema'u na'e 'omaí, pea me'a ki ai e K miti Lao, pea 'ikai tali e fiema'u ko iá, kae hoko atu p . M 1 .

Sea K miti Kakato : 'A ia ko e kolomu 1, ko e fiema'u ia 'a e M mipa, 'i he kupu 7 p .

Tokanga ke fakama'ala'ala ngaahi fiema'u mei he K miti Lao

Lord Tu'iha'angana : 'Eiki Sea, k taki, ko e toki mahino mai eni kiate au 'a e me'a 'a e 'Eiki Sea ko e K miti Laó. 'A ia ko 'ete toki malanga p 'a kita ia pea toki lekooti 'e he kau me'a. 'Oku maumautaimi e ngaahi me'a ko eni, pe ko e ma'u mei f 'a e ngaahi fiema'u ko eni. Ko 'enau to'o 'a e ngaahi fiema'u ko eni mei he'etau malangá, pe ko e... 'Uhingá ka 'oku toki 'i ai ha fiema'u 'a'aku 'oku ou fiema'u ke alea'i, te u fokotu'u ki he Sea e Fale Aleá, ke tuku ki he K miti Lao. Ko e to'o e ' fiema'u ko eni mei f . 'O 'ave ko eni 'o mole hotau taimi, he peh mai, 'a e ' konga lahi, ke lele'aki p 'a e me'a lolotongá. Lele'aki p 'a e me'a lolotongá. Ko e ngaahi fiema'u ko eni. Ke ki'i fakamaama mai, ko e to'o p mei he'etau lekooti, mei he'etau malanga?

'Eiki Tokoni Pal mia : Sea, ke u ki'i tokoni atu p , Sea. Ko e faingam lie na'e 'omai ai e kau *staff* ko eni 'a e Sea, kau ng ue 'a e Sea, 'o fai e p talanoa mo e Hou'eiki M mipa, ke nau sio na'a 'oku 'i ai ha ngaahi me'a 'oku nau peh ke fakalelei'i. 'Oku ou tui mahalo na'a ko e fo'i talanoa ko iá, pe ko e feme'a'aki ko iá, na'e ma'u ai e ngaahi fakakaukaú, pe 'e tonu ke liliu e, pe 'e tonu ke fakalelei'i e. 'O ma'u mai ai mahalo ko eni, 'a e fokotu'utu'u ko eni 'oku tau fai ai e feme'a'aki 'a e Falé, Sea. Ka na'e ...

Taukave ke fakah mai p ngaahi fiema'u ke fai ai ha tipeiti & mole taimi

Lord Tu'iha'angana : Ko ia, kapau ko ia. Kapau 'oku nau femahino'aki, hoko atu p e lolotongá, pea 'oua e lipooti mai ia. Toki l pooti mai p ha me'a 'e tipeiti ke liliu ai ha tu'utu'uni, pe ko e 'ai ke fa'u ha lao pe ko e h . He kuo mole e taimi ia. Kapau na'a nau felotoi p kinautolu ia mo e fiema'u 'a e M mipa, ke 'ai, hoko atu p he me'a lolotongá. Tau toki alea'i p ha me'a 'oku liliu ha tu'utu'uni. Ko 'eku fokotu'u p 'aku, Sea, ka 'oku mahino kiate au, ta ko ko e

‘uhingá he na’e tohi mai e Kalaké, ke tau lava ange ke faka’eke’eke kitautolu pe ‘oku ‘i ai ha ngaahi... pea mahalo ko e ngaahi fiema’u ia ko eni ai.

‘Eiki Pal mia : ‘Eiki Sea.

Sea K miti Kakato : ‘Eiki Pal mia, me’a mai. ‘Oku ou tui na’e ‘i ai e ‘uhinga hono ‘ai mai ení. He ‘oku ‘i ai e ni’ihi ia ‘oku nau tui kinautolu, ‘oku totonu ka ‘ikai ke tali he ta’u ni, feinga’i atu p ke toe liliu mai p he ta’u ni. Ko ‘eku fakat t . Talamai foki he me’a ko ení. Kapau ‘e ta’etali ‘e he Tu’i he ta’u ni, he ‘ikai to e fai ha lau ki ai, tali ki he ta’u kaha’u. F f ke fokotu’u atu ‘a e fakakaukau ko ení. Na’a ko e ‘uhinga ia ‘oku nau ‘ai pehe’i mai aí. Kapau ‘e kamata atu p ‘a e Fale Aleá, tau peh kuo ta’etali pea ‘ave ki he Tu’í, pea kole p ki he Tu’í. Fakamolemole ‘e Ho’o ‘Afió, ko e ki’i me’a ko eni ‘oku fakavavevave. F f ke tali mai p he to’u Fale Alea e ta’u ni, kapau ‘oku fu’u fakavavevave.

Sea K miti Kakato : Ko e ki’i fakatonutonu eni ‘a e Hou’eiki N pele Fika 1 ‘o Tongatapu.

S miu Vaipulu : Ko e me’a ia ko ení, ‘Eiki Sea, ko ‘eku tokoni atu p , pea toki ‘ai mai ho fakatonutonu.

Sea K miti Kakato : Pe’i me’a mai.

S miu Vaipulu : Ko e me’a ia ko eni fekau’aki mo e lao ko ení, ‘oku ‘ikai ke fakamo’oni huafa ki ai ‘a ‘Ene ‘Afió, ‘oku fekau’aki ia mo e kupu 68 ‘o e Konisit tone. Kapau ‘oku tau fiema’u ‘etautolu ia ke fulihi e me’a ko iá, kuo pau ke to e ‘i ai ‘a e fakatonutonu ia.

Sea K miti Kakato : ‘Eiki Pal mia, k taki p ‘Eiki Pal mia ‘o ki’i me’a hifo kae fakahoko mai ‘e Vava’u 15, pea ‘oku lolotonga me’a ‘a Vava’u 15. Ko e fakatonutonu p te ke me’a mai ai, Hou’eiki, fakamolemole.

S miu Vaipulu : Ko e me’a p eni ia na’e ‘omaí, he ko e t naki eni ia mei he ngaahi ta’ú, ‘Eiki Sea. ‘Oku ‘ikai ke peh ia ‘i he ta’u ni pea fai e ng ue ko iá. Ko e t naki mai eni ia mei he ngaahi ta’ú. Ko e paaki fakamuimui eni ia ‘o e Tu’utu’uni, ‘o kau ai, mei he 2013 ia, pea ‘oku ‘i ai e ‘ liliu ai. ‘Oku fiema’u ia ke fakam ’opo’opo, kae paaki fo’ou.

Sea K miti Kakato : M l . Me’a mai, ‘Eiki Minisit Polisi.

‘Eiki Minisit Polisi : Tapu mo e Feitu’una, Sea, pea tapu mo e Hou’eiki M mipá. Kuo u fanofanongo ‘i he alea, pea ‘oku ha’u ki he’eku fakakaukau. Tau vakai p foki kitautolu ki he fo’i t pile. Talamai ko e fokotu’u, pea talamai ko e hanga ‘e he k miti ‘o tali pe ko e ta’etali, pe ko e hoko atu. Ka na’a ku fanongo foki ‘i he ‘uluaki fakamalanga ko ia ‘a e ‘Eiki Sea ko ia ‘i he K miti Lao, na’a ne peh na’e fai e fetu’utaki ki he ngaahi feitu’u kehekehe, ke ‘omai ‘a e ngaahi l pooti, pea mahalo na’e ha’u mo ha taha ke ha’u ‘o fai hano fale’i kinautolu heni. Pea toki ‘omai e ki’i la’i fakat t ia ko eni, ‘oku te’eki ai ke tau ma’u ‘etautolu ha *background* ki ai, pe ko e h ko ‘a e fokotu’utu’u ki he me’á.

S miu Vaipulu : Fakatonutonu atu.

Taimi: 1820-1830

Sea K miti Kakato: ...Minisit Polisi ko e fakatonutonu eni 'a Vava'u 15.

'Eiki Minisit Polisi: 'Io 'ai mai p 'a e fakatonutonu. Me'a mai.

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

S miu Vaipulu: Ko e me'a ko ia 'oku me'a ki ai 'a e fakatotolo ko , 'oku 'i ai 'a e lave ia 'i he l pootí fekau'aki mo e founge ng ue 'o e *Vote Of No Confidence*. Ko e me'a ko 'a eni ko 'oku lolotonga liliu ko , na'e 'i ai 'a e takai 'a e kau ng ué, 'o fe'iloaki mo e tokotaha taautaha, 'o ma'u 'enau ngaahi fakakaukaú 'o makatu'unga ai 'a e ng ue ko na'e fai ko .

Sea K miti Kakato: M 1 15.

'Eiki Minisit Polisi: 'Ikai ke fu'u loko mahu'inga m lie kia au pe ko e fakatonutonu pe ko e fakamatala p . Kae kehe te u hoko atu p 'eku malanga. Ko e .. na'e fai .. pe ko e ngaahi me'a ko he taimi ní, na'e holo p ia 'o talanoa pea mo e kau Fakafofonga, pea ma'u ai 'a e founge ko eni. Ka na'e kau p ia he malangá, 'oku 'i ai 'a e ngaahi l pooti 'o e me'a ko eni. Pea 'oku ou tui au ia 'oku mahu'inga 'a e ngaahi l pooti ko iá, he kapau ko ha me'a 'a ha kakai mataotao 'i he mala'e ko ení, 'e mahu'inga ke tau vakai ki ai p 'oku ha'u 'i he l pooti ko ení p 'ikai. 'Oku ou tui au ko e me'a ko iá 'oku mahu'inga. Ko e 'ai eni ke tau hanga 'o liliu 'a e tohi ng ué pea 'oku ou tui ko e tohi ng ue ko ia ki mu'á, na'e 'i ai ha kakai na'a nau hanga 'o fokotu'utu'u. Pea ko e 'ai ko eni ke tau fu'u liliu pehe'i 'a e me'a ko ení, na'e toe 'i ai mo e kakai na'e toe mai 'o fale'i kitautolu ke fai 'a e me'a ko eni. Pea 'oku mahu'inga ia ke tau sio pe ko hai kinautolu, 'oku nau mai ke liliu 'a e me'a ko eni. Ko e h 'enau fakakaukaú? Kae 'omai p ia 'o h h mai 'a e me'a ko ení, pea 'oku 'i ai 'a e me'a 'e ni'ihí 'oku ta'emahino. Ko ia 'oku ou kole au ia ke 'omai mo e ngaahi me'a ko iá, kae lava ke tau fononga lelei atu he me'a ni, pea mahino 'a e me'a te tau fai.

Sea K miti Kakato: M 1 'Eiki Minisit . Me'a mai 'Eiki N pele.

Taukave ko e fale'i 'oku fai mai ki he Komiti ko e ola ia ng ue kau sekelitali

Lord Tu'iha'angana: Ko e tokoni p ki he 'Eiki Minisit . Ko e mo'oni p ia kapau 'oku fiema'u, ka ko e ngaahi fale'i ko ia na'e 'uhinga ki ai 'a e k mití, he'emaui ngaahi totonú foki ia pea toki fakah ko eni ki he K miti Lao. Ko e fekumi ia 'a e kau sekelitalí, ki he ngaahi fonua 'a p ko na'e 'osi me'a atu 'aki 'e he Sea. Pea 'oku ma'u ia 'i he miniti ko ia 'a e k mití, 'a e ola ko ia 'enau ngaahi fe-email 'aki 'i he tali 'a e Fale Alea 'o Ha'amoá, ko Nu'usila, ko Lonitoni ko f , pea 'oku ma'u p 'a e ' fakamatala ia ko iá, ka 'oku lava p ia 'o kole, he 'oku maau p ia. Ko e ' miniti ko 'a e k mití ia, pea kapau 'oku peh ke toe paaki mai mo ia, 'e lava p ia 'oku ou tui au 'e lava p ia 'o ma'u, ka 'oku ma'u p 'a e ' l kooti ia 'o e fetohi'aki ko iá, mo e miniti ko ia 'a e K miti *Privilege* ki he ngaahi fale'i ko ia na'e 'omai. Ko 'eku ma'ú ko Ha'amoá, ko Fisi mei he ngaahi Fale Alea ko ia. He na'e kole fale'i mahalo ki he 'enau kau Kalake ko iá mo

e me'á mahalo na'e fale'i mai ia. Pea na'e 'i ai 'a e ngaahi fale'i 'e ni'ihii ia na'e ma'u p ia he *website* ko ia he *internet* 'a e ngaahi *procedure* ai, 'a e ' fonua ni'ihii 'oku 'asi p ia he *website*.

'Eiki Minisit Polisi: Sea, ko e me'a ia 'oku ou 'uhinga ki ai fakamolemole.

Sea K miti Kakato: Fakamolemole 'Eiki Minisit Polisi, 'o me'a hifo kae 'oleva ke 'osi 'a e me'a 'a e ... Me'a mai koe N pele 1 'o Vava'u.

Fakama'ala'ala fekau'aki mo e l pooti K miti Lao

Lord Tu'i' fitu: Sea, ko e l pooti eni, 'oku 'ikai ko ha lao. Pea 'oku ke me'a hifo p Sea, ko e anga 'a e fokotu'utu'u 'a e lipooti faka-poloka. 'Alu atu, 'omai pea mo e fakamaama ki he l pooti, to e foki p ia ki he Tohi Tu'utu'uni ko , 'a 'oku 'asi ko . Tali ke hoko atu, 'alu atu ia, ka 'oku 'ikai ke tali ke hoko, to e foki p ia ki he tohi ko . 'A ia 'oku tu'u 'etau tohi kulokula ia 'atautolu ko 'i mui p ia h . Ko e me'a ko 'oku 'ikai ke tali he lipooti, 'e to e foki p ia ki h . Pea kapau 'e 'ikai ke tau tali 'a e l pooti ko , ko e l pooti p , 'oku te'eki ai ke hoko ia ko ha fo'i lao. Te tau toe foki p kitautolu ki he ki'i tohi kulokula ko é. Ko e feinga p ke fakafaingofua ki he'etau ngaahi ng ué, ke ngaholo mo e fakalakalaka ko eni Sea. 'Oku 'i ai mo e ngaahi puipuitu'a. Kapau 'e 'ikai ke tali, te tau toe foki p ki he ki'i tohi kulokula ko . Ko ia p Sea.

Sea K miti Kakato: Hou'eiki Minisit me'a mai.

'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule'anga: M l 'aupito Sea, 'oku mahino 'aupito p 'a e ngaahi faka'uhinga ia. Na'a ku 'uhinga p au ia Sea, sio ki h , ko e k lomu 1 – 'oku h ai ko e h ha me'a 'oku fakahoko ki he ngaahi lao 'oku 'ikai fakamo'oni huafa ki ai 'a e Tu'i. Pea ha'u leva he k lomu 2 ia, 'a e fakama'ala'ala ko ia 'o e Konisit toné, pea talamai leva 'i he kolomu 3 ko e fokotu'ú ia ke tau ng ue'aki p , tau hokohoko atu p 'i he founa lolotonga. Ko e me'a ko ia na'a ku faka'amu ki ai, ke 'omai ange ha ki'i puipuitu'a, ko e h 'a e 'uhinga, ko e h 'a e ngaahi fakakaukau na'e 'omai fekau'aki mo eni, pea tau a'u ai ko ki he tu'unga ko , tau peh tau nofoma'u p he Konisit tone. 'A ia 'oku sai p ia, ka ko 'eku 'uhinga p 'aku ki ha ki'i fakama'ala'ala 'o e 'uhinga 'o e fakakaukau ko na'e t naki mai 'o 'uhinga ai hono 'ai mai 'a e kupu ko eni, m l 'aupito.

Sea K miti Kakato: Hou'eiki Minisit , ko e faingam lie eni 'o e N pele Fika 3 'o Tongatapu.

Lord Tu'ivakano: Sea tapu mo e Feitu'una. 'ikai ko e me'a p ki he me'a ko ia na'e me'a mai ki ai 'a e Minisit *Public Enterprise*. Koe'uhí ko e k lomu mahalo na'e 'osi fakahoko atu p . Ko e k lomu ko ia ki he to'ohemá, 'o fakafika ko eni kave'ingá, koe'uh ko e ' ngaahi fiema'u ia na'e .. pea fakamatala atu p 'a e ngaahi me'a ko lolotonga. Ko e 'uhinga ia 'o e tu'utu'uni. Ko e a'u ko ia ki he tafa'aki to'omata'ú, mahino p 'a e kupú, talamai p ke tali ka tau hoko atu kitautolu. 'A ia 'oku nau 'osi tali p 'a e 7, ko e mafai faka-Konisit tone ia 'o e Tu'i. Kapau 'oku 'ikai ke tali ha lao, 'oku tali leva ki he ta'u hono hokó, 'e lava ke toki alea'i ki ai. 'A ia pe ko hai 'a e Fakafofoga na'a ne fiema'u ke 'ilo ki he me'a ko ia. Kapau ko hono talí , pea ko ena 'oku talaatu p . Tali ia ke tau hoko atu kitautolu. 'Oku 'ikai ke 'ilo p ko e h 'a e me'a 'oku faingata'a ai 'a e mahino e me'a ko eni.

Sea K miti Kakato: Fokotu'u mai..(*ne poupou*) Poupou 'a e fokotu'u. Te ke me'a mai 'Eiki Minisit Lao?

'Eiki Minisit Lao: Talu 'eku fakaulo atu 'Eiki Sea, pea 'oku ou talitali p au he ko e founa ng ue. Ko u fakaongoongo, tali, tali, m l kuo ke hanga 'o tokanga'i mai. 'Oku ou poupou ki he me'a ko ia na'e me'a mai ki ai 'a e Pal mia. Na'e 'omai 'a e ' fakakaukau ko ení, ke sio ki ai. Ko e 'aonga ia ko 'ene toe foki mai ki heni. Ko e anga 'o e sio 'a e k miti. Ko e 'omai ko eni 'o tau *discuss* 'alu hake 'a e fakakaukau 'a e Pal mia ki he *issue* ko eni he kupu hono 8, na'a kuo taimi ke toe ki'i lava p 'o 'ikai fu'u l l a. Na'a 'ai he ta'u faka'osí, ke lava h tu'o 2 mai. Ka h 'uluaki atú 'oku 'ikai tali, toki h atu fakavavevave, sio ko e anga ia Hou'eiki 'ene 'omai hou'eiki ke tau *discuss* eni. 'E liliu 'a e Konisit toné, ka ko 'ene 'aonga ia 'a e ha'u ki heni ..

Lord Tu'i' fitu: Ki'i fakatonutonu Sea.

Sea K miti Kakato: Ki'i fakatonutonu eni.

Lord Tu'i' fitu: Fakatonutonu ki he Minisit Lao. Ko e h mo e toutou h , ko e hala loto'api ia. Ta'engali ko e tangata ako lao koe. Me'a mai 'e koe p ko e h 'a e me'a ke fai fakalao. 'Oua 'e 'ai ta'efakalao. 'Ai ke ngali na'a ta 'i Sene p m l .

Sea K miti Kakato: Me'a mai 'Eiki Minisit .

'Eiki Minisit Lao: Ko 'eku 'uhingá eni, kuo h mai ia ki heni, pea 'oku fakatokanga'i 'e he Pule'anga. Ko e taimi ní kuo ngalingali kuo tau feme'a'aki hení, ngalingali 'oku 'i ai 'a e fa'ahinga, te nau tui ke liliu 'a e kupu hono 8. Tuku mai ke fou atu ia 'i he *two process* ko ia. M l Sea.

Sea K miti Kakato: M l . 'Eiki Minisit Polisi.

'Eiki Minisit Polisi: M l Sea.

S miu Vaipulu: M l eni 'oku toki manatu'i 'e he Minisit Laó, ko ia tokotaha p ..

Sea K miti Kakato: Me'a mai koe 'Eiki Minisit Polisi. 'E Vava'u 15 k taki 'o me'a ki lalo kae me'a mai 'a e 'Eiki Minisit Polisi.

'Eiki Minisit Polisi: Sea, 'oku ou loto p Sea, m l ho'o hanga 'o to e tukumai 'a e faingam lie ke u toe hoko atu p 'i he me'a na'e me'a ki ai 'a e 'Eiki Minisit Ngaahi Pisinisi 'a e Pule'anga. 'Oku ou tui au 'oku mahu'inga p 'a e ... hang ko e k lomú, talamai 'a e me'a na'e fai ki ai 'a e ng ué, pea talamai ko e ki'i fakama'ala'ala, pea peh mai ke tu'u p lolotonga. 'Oku ou tokanga au ki he ki'i fakama'ala'ala. Ko e fakama'ala'ala ko iá, 'oku 'ikai ke u 'uhinga atu p au ki he *section* ko ia 'oku tau lolotonga talanoa ai he taimi ni. Ka 'oku ou tui ko e ngaahi fo'i me'a ko iá, 'oku me'a mai 'a e 'Eiki N pele Fika 1 ko ia 'o Ha'apaí, na'e ma'u mei he komipiuta. 'Oku ma'u p 'a e ki'i *reference* ia ai 'o mono mai h te te lava p 'o to e vakai ki ai p 'oku tonu...

<008>

Taimi: 1830-1840

'Eiki Minisit Polisi: 'a e fo'i me'a ko 'oku ... fo'i faka ... 'a e fo'i aofangatuku 'oku 'omai p ko e peh mai 'oku ... ko e tohi 'a hai. Ko e lau ... l pooti 'a hai, ko e lau ... l pooti ia 'a hai, he 'oku lahi p me'a ke te 'alu ki ai ke te fakapapau'i 'a e faka'ofa'ofa e fo'i fakakaukau 'oku 'omai. Ka ko hono 'ai pehe'i mai 'o'ona ia ko , lahi e ngaahi me'a ia 'ikai mahalo te te m a'u ... tafoki kita 'o hiki ha me'a 'e taha. Pea ko e taimi ko 'e ma'u mai ai e ki'i fo'i fakamatata ko ia 'oku te kumikumi hake p h 'oku kamata leva ke te maau 'ete fakakaukau he 'oku tau hanga 'o liliu 'a e ... 'Oku 'i ai e ngaahi fu'u me'a lalahi heni 'oku ke mea'i p Sea te tau a'u atu ki ai 'o fai hono feinga'i ke liliu. 'Oku mahu'inga 'a e ngaahi fakakaukau 'a e kakai ko ia na'e ma'u mei ai 'a e fakakaukau ko eni. Ko ia p Sea.

Sea K miti Kakato: M l .

'Eiki Minisit Polisi: M l .

Sea K miti Kakato: M l 'Eiki Minisit ka mou k taki p 'e Hou'eiki ka u ki'i tokoni atu . 'E, ko 'eku kole atu, kapau leva 'oku mou peh ke liliu ha me'a he kupu ni, mou me'a mai he te tau vilovilo holo p ko e fo'i fakamatata tatau p ka ko e 'uhinga ka ... 'Oku ou hoha'a kapau 'oku mou peh ke liliu ha me'a pea mou me'a mai ka tau ki'i vavevave atu. Ka ko e me'a p 'oku ou kole atu ka 'oku ke me'a he'etau ngaahi alea ko eni, ki'i me'a hifo fakam 'opo'opo e me'a ko te ke me'a ai pea ke me'a faka'angataha mai he 'oku ou tui au kapau te mou takitaha me'a tu'o taha p kuo mahino pea tau hoko atu.

Lord Nuku: Sea ...

Sea K miti Kakato: Me'a mai Tongatapu 4.

M teni Tapueluelu: 'Eiki Sea m l mu'a e ma'u e ki'i faingam lie ko eni pea te u feinga p ke u nounou kae me'a mai e 'Eiki N pele. Tapu mo e Feitu'u na 'Eiki Sea kae peh ki he Hou'eiki M mipa. 'Eiki Sea ko hono 'uhinga p ke to e mahino ange 'oku kau eni ia he me'a na'e kau e motu'a ni he tokanga ki ai ko hono 'ave ha lao ... ki he 'Ene 'Afio pea fakafoki mai 'oku 'ikai ke fakamo'oni huafa ki ai, me'a tau'at ina p ia 'a 'Ene 'Afio ka ko u tokanga p au 'Eiki Sea he te u muimui'i ke mahino 'a e 'alunga ko e ngaahi lao peh he ko e anga eni e tu'u e Kupu 68 ko 'o e Konisit tone, "*kapau 'e alea 'a e fakataha Fale Alea ki ha me'a mo loto ki ai pea 'ave ia ki he Tu'i pea ka 'ikai te ne finangalo ki ai 'e tapu ke to e alea 'a e Fale Alea ki ai 'i ha ta'u ... 'i he ta'u ko ia kae 'oua kuo nau toe fakataha 'i he'enau fakataha alea 'e hoko mo ia.*"

Fokotu'u'ai he founa ng ue ke 'ilo kau M mipa halanga e Lao hono 'ave ki he Tu'i

'A ia 'oku 'uhinga ia ki he ta'u hoko 'Eiki Sea. 'Oku mahino p 'a e mafai ia 'a 'Ene 'Afio ko e me'a p nau kole 'e au 'Eiki Sea p 'e lava 'o fokotu'u 'i he'etau founa ng ue ha founa ke ki'i *inform* mai ke 'ilo'i 'e he kau M mipa ko e lao ko 'oku 'ikai tali. Ko e motu'a ni 'oku 'i ai 'a e fanga ki'i, 'oku toki fakahoko mai p ia, ma'u mai p meia hai mo hai, ke toe fakamahino mai p 'oku 'ikai ke tali ke mea'i 'e he kau M mipa. Ko 'eku kole p 'a'aku ia ha founa peh 'e 'Eiki Sea. Ko e liliu Konisit tone ia mo e me'a kapau ko e toki me'a ia 'a e Pule'anga ke nau toki fokotu'u mai 'Eiki Sea ka ko e founa ng ue kehe p ke mahino mai, ko e ' lao eni 'oku 'ikai ke tali pea fakamahino mai ko e ' lao eni ke tau lave'i p . Ko e 'uhinga he 'oku me'a mai e kakai 'o

e fonua ia 'oku p loti e Fale 'o tali e lao ko mo e lao ko pea nau tali mai nautolu ki ai ta ko 'oku 'ikai ke fakamo'oni huafa 'a 'Ene 'Afio 'a'ana ki ai ...

Lord Fusitu'a: Sea ko 'eku tokoni atu p ki ai p 'e laum lie lelei ki ai.

M teni Tapueluelu: Tali lelei e tokoni mai ...

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

Fakamahino ko e Fakataha Tokoni 'oku l pooti ia ki he Pule'anga he 'ave ki ai lao

Lord Fusitu'a: Ko e tokoni na'a ko e, he ko e Pule'anga foki ko kinautolu 'oku tuku ki he Fakataha Tokoni ke fai mai 'e nautolu 'a e l pooti ki he Fale p ko e h e tu'unga e fakamo'oni huafa, he 'oku 'ikai foki ko e Fale ia 'oku ne fokotu'u atu ki he 'Ene 'Afio ke fai mai e fakamo'oni huafa 'oku mei he Kapineti ia mo e *Executive* ki he 'Ene 'Afio. 'Oku ...

Sea K miti Kakato: M l .

Lord Fusitu'a: M l Sea.

Sea K miti Kakato: 'Eiki Pal mia.

'Eiki Pal mia: Ko e me'a ia ko eni 'oku ne fakaava mai ke tau 'oatu ha fakakaukau he ko e fakalea e me'a 'oku peh , "ko e h h me'a ke fakahoko ki he ngaahi lao 'oku 'ikai fakamo'oni huafa ki ai 'a e Tu'i?" 'Oku ne faka'at mai ko e h h me'a ke fakahoko, 'oku ou fokotu'u atu e me'a ko eni, na'a ku kole foki 'anenai Sea ki he Hou'eiki p 'e malava ke fai hano kole ki he Tu'i 'o kapau ko ha me'a 'oku fu'u fakavavevave ke to e fakah mai p e lao he ta'u tatau. Pea ko 'eku fokotu'u 'oku pehe ni, "ko e h h me'a 'e fakahoko ki he ngaahi lao 'oku 'ikai fakamo'oni huafa 'a e Tu'i ke fakatonutonu e Kupu hono 68 'o e Konisit tone" kae malava, ki'i tatali mu'a ke 'osi ai leva hono lau, 'osi p hono lau pea ke 'ai mai 'oku mei 'osi.

Fokotu'u ke monomono Konisitutone kae lava ke alea'i ha lao 'oku fu'u fakavavevave

Ko e 'uhinga ko e me'a 'oku fokotu'u mai heni ko e h h me'a ke fakahoko? Ko u fokotu'u atu ko e me'a ko 'oku tonu ke fakahoko 'o kapau 'oku fie ma'u he Fale ni ke fakahoko p 'a e me'a ko ia 'i he ta'u p ko ia kapau ko ha me'a fakavavevave ko e me'a 'e hoko he 'ikai ke lava ia 'o fakahoko kae 'oleva 'oku fakatonutonu e Kupu 68. Pea ko 'eku fokotu'u atu 'oku pehe ni, "ko e h h me'a ke fakahoko ki he ngaahi lao 'oku 'ikai fakamo'oni huafa ki ai 'a e Tu'I, ke monomono 'a e Konisit tone ke malava 'o to e fai ha ng ue ki he lao ko ia 'i he ta'u tatau p , ko e h hano fa'ahinga fakalea, toki hanga 'e he kau fakalea ia 'o 'ai, ka ko 'eku 'uhinga he 'ikai foki ke tau lava 'o ta'efai ha monomono e Kupu 68. Pea ko 'eku 'uhinga kapau ko e fie ma'u ia ko ha me'a 'oku fu'u fakavavevave ke fakahoko 'i he ta'u p ko ia, ko e me'a 'e fai ko e fakamonomono e Kupu 68. 'A ia ko 'eku peh 'e au ia tukuange mu'a ki he fa'ahinga ko eni ke nau hanga fai hano fakalea ko u 'oatu p 'e au 'a e tefito'i fakakaukau he 'oku ou tui au 'oku 'i ai 'a e ngaahi me'a mahu'inga ia 'oku totonu ke fakahoko p he ta'u ko ia, ka koe'uh ko e tu'u foki 'a e Konisit tone ia te tau tatali tautolu ki he ta'u kaha'u. Ka ko 'eku fokotu'u atu he 'oku ne faka'at mai 'e he fo'i

fokotu'u ko eni ko e h h me'a ke fakahoko? Pea ko 'eku faka'amu p 'a'aku ko 'eku kole ke monomono e Kupu 68 ...

Lord Fusitu'a: Sea ...

Sea K miti Kakato: Fakatonutonu eni ...

'Eiki Pal mia: Ke to e fai p h ng ue he ta'u tatau ke ...

Lord Fusitu'a: Tokoni p ki he ...

Sea K miti Kakato: Ko e fakatonutonu eni ia ...

Lord Nuku: 'Ikai, 'oku 'ikai ko ha fakatonutonu.

Lord Fusitu'a: Ko e tokoni p ...

Sea K miti Kakato: Pe'i tokoni koe kae toki me'a mai 'a 'Eua.

Founga malava ke monomono ai 'a e Konisitone ko e fa'u ha Lao he Pule'anga

Lord Fusitu'a: M l . *I'm*, ko e tokoni atu p 'i he funga 'o e tu'u ko 'a e Konisitone pea mo e tu'utu'uni ko e founga fakahoko ng ue he 'ikai ke tau 'oatu 'e tautolu ha l pooti 'a e Fale 'o fokotu'u atu mei ai ha liliu Konisitone. Ko e liliu Konisitone ko e fokotu'u mai ha fo'i lao fo'ou, Lao Fakaangaanga mei he Pule'anga p ko ha ' Lao Fakaangaanga mei he Fale, 'oku 'ikai ke fai ha liliu Konisitone ia fakafou he k miti, he l pooti 'a e K miti Lao. 'Oku 'osi mahino e tu'utu'uni ia 'a e ngafa fatongia 'a e K miti Lao 'oku 'ikai ke kau e liliu Konisitone ia ai, m l .

'Eiki Pal mia: Ka u faka'osi atu ai leva e tali.

Sea K miti Kakato: Me'a mai 'Eiki Pal mia.

'Eiki Pal mia: Kapau ko e anga ia 'ene fakakaukau pea ko u fokotu'u atu, fakafoki e me'a ko eni kae fai ha monomono he Kapineti ia 'a e me'a ko eni kau fokotu'u 'e au ki ai, kapau 'oku ke 'uhinga peh .

Lord Nuku: Sea ...

Lord Fusitu'a: Hang p ko 'eku lave ko e ...

Sea K miti Kakato: Me'a mai 'Eiki N pele 'Eua.

Lord Nuku: 'Eiki Sea, ko 'eku fakahoha'a atu 'Eiki Sea ko e l loa e feme'a'aki he me'a mahino mo faingofua. Ko e me'a ko eni na'e fakahoko ko eni na'e makatu'unga 'i he ' fokotu'u 'a e Fale Alea pea mo e ' t langa, ko e me'a ko eni na'e fakahoko he ta'u ko kuo hili. Na'e ki'i liliu e lao pea 'ikai ke fakamo'oni huafa e Tu'i pea na'e 'uhinga peh . Ko e me'a ko 'oku ou fakahoha'a atu ki ai 'Eiki Sea, ko e Kupu 8, ko e founga ng ue ko 'a e Fale Alea, ka 'oku 'i ai ha lao 'oku

‘ave mei heni pea ‘ikai ke fakamo’oni huafa ki ai ‘a e Tu’i ko e ngata’anga ia ‘a e ng ue ko ‘a e founa ng ue ‘a e Fale. ‘Ikai ke to e ‘i ai ha to e me’a, ko e me’a p ‘oku, ‘ai ko na’e ‘uhinga ki ai ko eni ko e founa ng ue ‘a e Falé ka ‘oku ‘i ai ha lao kuo ‘ave mei heni pea ‘ikai ke paasi he Fakataha Tokoni pea ‘oku tali leva ke hoko atu p . Ko e founa lolotonga ko e founa ko ‘oku ng ue’aki he taimi ni ko e tali ki he ta’u hoko. Ko e fokotu’u ke liliu e Konisit tone Sea ‘oku ‘ikai, na’e ‘ikai ke ‘i ai ha me’a peh ia ‘e fokotu’u ki he k miti. Ko e founa ng ue ‘a e k miti, founa ng ue ‘a e Fale Alea ko ia ‘oku fokotu’u mai ki heni. Kapau ‘oku peh ‘e he Pule’anga ke liliu e Konisit tone ‘oku ‘i ai e founa ia ‘a e Pule’anga ki ai. Ka ko e fokotu’u mai p eni ia ‘Eiki Sea ko e founa ng ue eni ‘a e Fale.

’Eiki Pal mia: Sea ka u ki’i fehu’i atu.

Sea K miti Kakato: Te ke tali e fehu’i ...

’Eiki Pal mia: Fakamolemole p Sea.

Lord Nuku: Tali, tali lelei p .

Sea K miti Kakato: Me’a mai.

’Eiki Pal mia: Ka ko e h ko e me’a ‘oku toe ‘omai ai kapau ko e founa ng ue ? Ko ‘eku fehu’i ko e h e me’a ‘oku fakah mai ai?

Lord Nuku: Ko e, ko e ... Ko ‘eku tali ko ki ai p ko e h e ‘uhinga ‘oku mai ai ki heni, he ko e pepa ko na’e ‘omai ko e fokotu’utu’u ng ue eni ‘a e Fale Alea. Pea ko e fokotu’utu’u ng ue ko e lao kuo paasi mei heni ko hono iku’anga ko e Fakataha Tokoni.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Lord Nuku: Pea ko e mafai ko ‘oku ‘i he Fale, Konisit tone toki foki mai ia he ta’u hoko. ‘Ikai ke ‘i ai ha mafai ia ‘o e Fale ke liliu e me’a ko eni kapau he ‘ikai ke fokotu’u, ko e taimi fokotu’u ia mo e fa’u lao ko e me’a ia ‘a e Pule’anga. Ka ko e ‘uhinga ia ‘eku fakahoko atu tau tali mu’a e me’a ko eni ka tau nga’unu, he ko e fokotu’u ke, ke liliu e Konisit tone ha taimi p ia.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Fokotu’u ke tali e founa ng ue ‘a e Fale Alea

Lord Nuku: Ka ko e founa ng ue ko ‘a e Fale Alea ko ‘ene paasi p e lao mei heni ko ‘enau lava ia. ‘A ia ko e fokotu’u mai ko e me’a p ia ‘oku fai ko ‘e he Fale Alea ko hono paasi e lao tuku ki h pea kapau he ‘ikai ke tali, Konisit tone ta’u hoko. Pea kapau ‘oku peh ‘e he Pule’anga ke liliu, me’a ia ‘a nautolu ke nau fokotu’u mai e lao pea ‘ave ki he ‘Ene ‘Afio, ka ko ‘eku fokotu’u atu ‘e au ke tau tali ...

Sea K miti Kakato: Ko e fokotu’u eni ia ...

Lord Nuku: Ko e founa ng ue p eni ia ...

Taimi: 1840–1850

Lord Nuku: .. Fale Alea Sea.

Sea K miti Kakato: N pele 'Eua.

M teni Tapueluelu: Sea, k taki p Sea.

Sea K miti Kakato: Tongatapu 4.

Tokanga ke fakapapau'i 'oku mea'i kau M mipa ngaahi lao 'ikai ke tali

M teni Tapueluelu: Ko e 'uhinga ia ko na'a ku fakahoko atu ai Sea f f ke fakamahino p mu'a 'e he, ko u 'oatu p 'e au e fakakaukau kae toki fokotu'utu'u ia 'e he kau tohi laó he'etau tohi tu'utu'uni. Ko e ngaahi lao ko 'oku 'ikai ke talí pea fakah mai mu'a ke tau 'ilo'i. Ko e me'a p ia 'oku ou feinga au ki ai, ke fakamahino mai p ki he kau M mipa ko e 'uhinga 'i honau tu'unga ko e kau *law makers*. 'Oku totonu ke nau 'ilo 'a e lao ko 'oku tali ko 'o fakamo'oni huafa ki ai 'a 'Ene 'Afio, mo ia 'oku 'ikai ke fakamo'oni huafa ki ai 'a 'Ene 'Afio. Ka fehu'i leva e kakaí he 'a'ahi faka-Fale Alea 'oku ne lava 'o tali lelei. Ko e me'a ko ia na'a mou fanongo ko ki ai ko 'oku talí, 'oku 'ikai ke tali ia. 'Oku 'ikai ke fiema'u ia ke 'omai ha 'uhinga 'a 'Ene 'Afio 'oku tau'at ina p 'Ene 'Afio 'a'ana ia ki ai. Ka ko e me'a ke *update* ke 'iloí 'e kitautolu 'e he Hou'eiki M mipa, me'a 'oku talí, ko e me'a 'oku 'ikai ke talí. Pea 'oku tau *update* ke tau 'ilo 'a e t kunga 'o e fa'u lao ma'a e fonua. Ko e me'a p ko u kole 'e au ia, 'a e me'a ko ia, ke fakapapau'i 'oku 'ave ki he kau M mipa ke nau 'ilo'i 'a e lao ko 'oku 'ikai ke talí ke mahino'i 'e he kau M mipa.

Sea K miti Kakato: 'Eiki Minisita.

Lord Fusitu'a: Sea ko e ki'i tokoni nounou p ki ai, k taki. Kapau 'e 'ai mai, ke fakamahino mai ki he kau M mipa, pea ka 'oku 'i ai ha 'uhinga na'e ta'etali aí pea tuku mai mu'a mo ia ke mau lave'i atu p ko e h nai e tu'unga ko ia. M l Sea.

Sea K miti Kakato: M l . Ko kuo fokotu'u mai. Tali ai p mo e ki'i kole ko ení. Me'a mai koe N pele.

Ke kole ki he Kapineti ke fou mai mei ai tu'utu'uni mei he Fakataha Tokoni

Lord Tu'ivakan : 'Ikai Sea, ko e me'a p ke kole ki Taumu'a he koe'uhi 'oku 'omai 'a e tu'utu'uni ko eni mei he Fakataha Tokoni, mai ki he Kapineti. Pea ko u tui mahalo na ko ha ngaahi me'a fakatekinikale ka ko e h e 'uhinga 'oku 'ikai ke me'á, totonu ke fou mai ia mei Taumu'a ki he Kau M mipa ke lava ke nau mea'i 'oku, 'uh 'oku 'ikai ke mai ha me'a ki Fale Alea, ko e Kapinetí. M l .

Sea K miti Kakato: M l . 'Eiki Minisit , tau loto taha ki he fika 7. Ko e ki'i me'a p 'oku fai ai e fiema'ú ko e, ke 'omi 'a e l pooti 'a e lao 'oku 'ikai talí ki he kau M mipa ke nau mea'i. Ko e Minisit Lao mo e Kapineti.

Lord Tu’i’ fitu: Sea, Sea ‘oku ‘asi p ia he kupu 68, tapu ke to e alea’i, mahino ia ki Fale Alea ni. Ko e Kapineti ia ‘oku nau ma’u e me’a ko ia. M l Sea.

Alea’i mafai e ‘Eiki Sea ke tu’utu’uni fekau’aki mo ha tohi tangi.

Sea K miti Kakato: M l . Tau hoko atu ki he fika 8. Mafai e ‘Eiki Sea ke tu’utu’uni fekau’aki mo ha tohi tangi.

’Eiki Pal mia: P ko e h e founa lolotonga ‘oku tau ng ue’aki, ko e h e me’a ‘oku to e ‘omai ai e me’a ko eni. Kae hanga ‘o fakamatala’i mai ‘a ha taha ke ‘uhinga m lie ‘uhinga ‘oku ‘omai ai eni.

Sea K miti Kakato: Vava’u 15. K taki ‘o ki’i ...

Fakama’ala’ala ki he mafai ‘a e Sea e Fale Alea

S miu Vaipulu: Tapu mo e Feitu’u na Sea. Mahalo p ‘oku tonu ke fokotu’u ha’atau ki’i faleako he Fale ni. Ko e ‘uhinga eni ‘Eiki Sea ki he ‘omai ko ‘ tohi tangi, ko e mafai ‘o e ‘Eiki Sea ‘o e Fale Alea ‘oku ne hanga ko ‘o ‘omai ai kia kitautolu, ki he k miti. Pea ‘omai leva ki heni, ‘oku ‘ikai ke to e ‘i ai ha me’a fo’ou ia ai.

Sea K miti Kakato: ‘A ia ‘oku ‘ikai ke to e ‘i ai ha me’a ia ko e founa lolotonga p . Me’a tatau ai p .

S miu Vaipulu: Ko ia Sea.

Sea K miti Kakato: Tau, Vava’u 15, te tau ..

S miu Vaipulu: Fokotu’u atu Sea.

Sea K miti Kakato: Fokotu’u mai ke tau tali ia. ‘Eiki Pal mia.

’Eiki Pal mia: Ko u kole atu mu’a, ke tau to e ki’i vakai ange. Ko e fokotu’u p eni. Mafai ‘o e ‘Eiki Sea ke tu’utu’uni fekau’aki mo ha tohi tangi. ‘Oku tau ‘oange heni ‘a e mafai ki he Sea ‘i he fo’i fakalea p ko , ke ne fai tu’utu’uni ki ha tohi tangi. Ko e me’a ia ‘oku ou kole atu ai ke ‘ai mu’a e me’a ke mahino. ‘Oku tau hanga ‘etautolu ‘o faka’at e Sea ke fai tu’utu’uni.

Kupu 8 Konisitutone ko e Tu’i p mo e Sea Fale Alea ‘ave ki ai tohi tangi

Lord Tu’i’ fitu: Sea ko e fakatonutonu ko e kupu 8 ko e Tu’i p mo e Sea e Fale Alea ‘oku ‘ave ki ai e tohi tangi. ‘Oku laum lie Feitu’u na ia ke to e ‘oatu ha tohi tangi ki Kapineti.

’Eiki Pal mia: Sea, ko e me’a kehe ‘oku malanga. Ko ‘eku fehu’ia ‘e au ia e fo’i fokotu’u ko . ‘Oku mafai ‘a e Sea ke tu’utu’uni ki ha tohi tangi. Ko ‘ene fakalea ko ‘iate ia p , ‘oku ou ‘uhinga au, ‘at p Sea ia, ‘oua to e fiema’u ia ke ‘omai ki heni. Ko e h p ha’ane tu’utu’uni ‘a’ana ia ke fai pea fai ia.

Lord Tu’ivakan : Sea k taki.

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

Fakamahino e fatongia e K miti Screen ke vakai'i ngaahi tohi tangi

Lord Tu'ivakan : Ko e ng ue angamaheni p foki. Ko e 'omai ko ia ha tohi tangi, pea 'oku 'ave ki he k miti ke nau hanga 'o screen p 'oku 'i ai ha ngaahi lea 'oku ta'etaau p ko ha ngaahi me'a 'oku 'ikai ke tonu ki he 'i he, ke nau hanga 'o vakai fakalelei. He 'ikai ke 'omai p tohi tangi pea 'omai ki heni ke, he 'oku 'omai e ngaahi tohi tangi 'oku 'i ai e ngaahi lea ta'efaka'apa'apa. Pea 'oku 'ave ki he k miti screen ke nau hanga 'o vakai fakalelei pea to e fakafoki kia kinautolu e me'a ke fokotu'utu'u fakalelei mai 'enau ngaahi lea mo e, pea 'osi ia pea toki fakah mai. Ko 'ene peh 'e he k miti 'oku sai, fe'unga, pea fakah mai leva ki Fale 'o lau ai.

Fakama'ala'ala ki he Kupu 122 & 123 Tohi Tu'utu'uni

Sea K miti Kakato: M l Hou'eiki N pele Fika 3. 'I he'etau tohi tu'utu'uni, 122 mo e 123, ka mou me'a hifo p ki ai. Kuo pau ki he Kalake kapau kuo tu'utu'uni 'e he 'Eiki Sea ke fakafoki ha tohi tangi pea fakakau ki ai mo ha fakamatala 'o e ngaahi 'uhinga 'o e fakafoki. Ko e tohi tangi ki ha taha 'oku kaunga ki ai. Kapau 'oku 'ikai ke muimui 'a e tohi tangi ko ia ki he ngaahi tu'utu'uni ko eni. Tohi Tangi e 1, 2, 3. 'Uluaki. Ko e tohi tangi kuo pau ke fakah atu 'e he M mipa, 'a ia kuo pau ke fakamo'oni hono hingoa 'i he kamata'anga. B. Fakapapau'i. 1. Muimui ki he ngaahi tu'utu'uni ko 'eni pea mo e ngaahi tu'utu'uni 'a e Fale Alea. Faka'apa'apa, III. Ongo lelei IV. Mo fakalea 'i he lea 'ikai fakatupu'ita. Ko u tui 'oku mahino atu ka mou toki me'a p ki he ..

Lord Tu'ihanga'angana: Sea ke u ki'i fakahoha'a atu mu'a. Sea 'oku kei tu'u p , tapu mo e Feitu'u na mo e Hou'eiki. 'Oku ki'i fihiki foki pea ko eni, mo'oni e me'a 'oku fa'a toutou fehu'i 'e he Pal mia pea mo e kau, mo e motu'a ni, Ko e founga ng ue fo'ou foki eni ki he Fale Alea, 'a eni ko 'oku ou kei t la'a p na'e t naki atu e ngaahi 'uhinga kehekehe pea 'ave ki he K miti Lao pea nau l pooti mai ko eni. Pea tau fihiki he 'ai mai e ngaahi, mo'oni e ngaahi fehu'i mo e me'a pea talamai ke tau lele p he founga lolotonga. Ka ko u 'uhinga ko u, fa'a fehu'i ko ia e Pal mia 'oku mo'oni. 'Oku hanga 'enautolu 'o 'ai mai e ngaahi fo'i me'a 'o to e 'ai ke tau to e alea'i 'oku 'osi mahino p 'a e tu'utu'uni ia mo e lao 'o e me'a ko ia. Ka ko e me'a 'oku ou fehu'ia ai Sea. Kaekehe, ko e me'a p 'oku ou 'ilo 'oku t la'a e fa'ahinga 'e ni'ihiki he ko e fu'u fo'i founga ng ue fo'ou eni, 'a e 'ohovale p eni kuo h mai e fu'u l pooti ko eni ta ko ko e 'uhinga na'a nau fanongonongo 'o 'oatu e kau M mipa 'o faka'eke'eke me'a 'oku nau tokanga ki ai pea 'osi ko ia pea toki l pooti mai ia 'e he, 'o tau fe'aveaki ai e ngaahi me'a ia, 'oku 'i ai p hono tu'utu'uni 'o'ona pea 'oku to e peh mai p ia..

Lord Fusitu'a: Sea, ki'i tokoni p ki he N pele kapau 'e laum lie ki ai.

Sea K miti Kakato: 'Eiki N pele, ke fiema'u e tokoni. Me'a mai.

Lord Fusitu'a: F f eni. Ko u fanongo ki he ' me'a ko 'oku fai aie t la'a mo e hoha'a, 'oku 'ikai ke 'i ai ha fakama'ala'ala. Ko e me'a ko ia 'oku ui ko e *explanatory* note ki ha lao fakaangaanga. 'Oku fiema'u, fiema'u nai ha me'a, ko e me'a ia 'oku fai ki ai e 'uhinga ke mai ha me'a peh mei he k miti ha ki'i puipuitu'a ki he ' me'a ko eni. Ko e me'a ia 'oku fai ki ai e hoha'a?

Tokanga ko e liliu p monomono ki ha Tu'utu'uni 'o kapau 'oku palopalema

Lord Tu'iha'angana: Ko 'eku 'uhinga Sea. Hang 'oku 'i ai e ngaahi fokotu'u mo e ngaahi hoha'a, kapau ko e ngaahi hoha'a mei he Hou'eiki M mipa. He ko 'etau hoha'a ki he liliu ha tu'utu'uni p ko ha lao kapau 'oku 'i ai ha palopalema. Fakat t hang ko e me'a ko eni ki he fehu'ia e mafai e Sea ki he tohi tangi. 'Oku lolotonga lele lelei p 'oku 'ikai ke 'i ai ha palopalema. Kapau na'e 'i ai ha palopalema he ' ngaahi tohi tangi he fai tu'utu'uni 'a e Sea, te tau hanga 'o fehu'ia. He ko e ngaahi 'uhinga ia ke liliu ai ha lao e fonua p ko ha'atau tu'utu'uni p ko e h 'o kapau 'oku 'ikai ke 'i ai ha palopalema. Ka 'oku lahi e ' me'a ia h , ko e fo'i, mahalo na'e 'alu atu p Fakafofonga ko ia 'o fehu'ia, ko u fehu'i atu tama e fo'i me'a ko . Pea 'osi ko ia pea l pooti mai ko eni kae hili ko ia 'oku lolotonga lele lelei p fu'u fo'i me'a ia ko ia 'i he'etau tu'utu'uni mo e, kapau 'oku 'i ai ha lao ki ai 'o tau l loa ai ko ia he efiafi ni. Pea 'oku lahi e ngaahi fehu'i 'oku ou 'ilo 'oku tau fet 'aki holo ai he fu'u fo'i founa ng ue fo'ou ko eni 'o toki lave'i 'e he motu'a ni. Ko e tokoni p 'a'aku Sea he ko e 'uhinga ko e me'a 'oku fet 'aki holo ai e ngaahi me'a ko e fo'i ng ue fo'ou ko eni 'oku lave'i 'e he motu'a ni he poo ni.

Sea K miti Kakato: M l N pele. Ki'i me'a mai e Hou'eiki 'o 'Eua.

Taukave 'ikai ha me'a 'oku fihí he founa ng ue fo'ou fokotu'u mei he K miti

Lord Nuku: Sea ko e, 'oku tau peh foki 'oku hang 'oku ngali fakal loa 'Eiki Sea. Ko e tohi ko eni na'e 'omai ko ia mei he K miti Lao ko e founa ng ue ke hokohoko atu ai e ng ué Sea. Pea ko e me'a ko eni ko hang 'oku fakah maí, kapau ko e k lomú ko ia hono 2, k lomú hono 3, faka'ofó'ofa p founa ng ue, tali ke hoko atu p 'a e me'a lolotonga. 'Oku 'ikai ke u 'ilo'i 'e au p ko e h e 'uhinga 'oku fihí. He 'oku tali mai p 'e he k miti 'o talamai, ko e founa ko mafai 'oku 'i he Sea, faka'ofó'ofa p hang ko e me'a ko ia...

<001>

Taimi: 1850-1900

Lord Nuku: ... na'a ne me'a atu 'aki pea nau hanga leva 'omai e fokotu'u ko tali p ke kei hokohoko atu p 'a e mafai ko Sea 'a eni ko 'oku tu'u ko 'i he 122, 123 ke hoko atu p he founa ko ia Sea pea ko u fokotu'u atu ke tau tali.

Lord Tu'iha'angana: 'E Sea k taki kapau te tau ma'u 'a e m hino ko ia... faingofua ko e me'a 'a e N pele sai p ia.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Lord Tu'iha'angana: Ka ko e, te u hang ko eni ko e ngaahi fehu'i. To e 'ai e fehu'i ia toe fakama'ala'ala mai ange 'a e fatongia 'o e Sea ki he tohi tangi. Ko e ngaahi me'a ko 'oku tau, te tau toe l l a hono 'ai e ngaahi fu'u me'a 'oku 'osi p he tu'utu'uni. Kapau 'e fai he m hino ko 'a e N pele tau sio hifo p ko pea tukuange, tukuange. Ka 'oku hoko e fokotu'u mai e fanga ki'i me'a ia ko te u to e fehu'i 'a ia na'e toutou fehu'i atu he Pal mia. Ko e h e mafai 'o e Sea ke to e fakamatala'i mai to e fakamatala'i mai ' me'a p kuo 'osi, pea kapau 'e hang ko e me'a 'a e N pele ke m hino peh 'etau f me'a'aki, tali p ke hoko atu 'i he founa lolotonga pea paasi.

Ka 'oku to e hang ko 'oku to e fokotu'u mai 'i he fanga ki'i 'uhinga ia ko ke tau to e fehu'i atu 'a e fu'u me'a p 'oku 'osi tohi p ia 'i he founa lolotonga. M l Sea.

Sea K miti Kakato: M l N pele. 'Eiki Tokoni Pal mia.

Lord Nuku: Ko e 'uhinga p ia Sea.

'Eiki Tokoni Pal mia: Sea m l e ma'u faingam lie. Tapu mo e Feitu'u na tapu mo e Hou'eiki M mipa 'o e K miti Kakato. 'A ia ko u tui mahalo ko e kole fakama'ala'ala p eni ia ka ko e anga p eni ia 'a e sio 'a e motu'a ni Sea. 'A ia ko e kolomu ko 'oku 'asi mai ai ko e ngaahi fokotu'u fakakaukau ia mahalo na'e 'omai mei he kau M mipa pea ko e kolomu fakamuimui leva ko e *position* ia p ko e fokotu'u mai ia ko 'e he K miti Lao. 'Oku 'i ai e ngaahi me'a ia 'oku peh mai ia heni tau tuku p he founa lolotonga. Mahalo 'oku 'ikai ke u tui tatau au mo ia 'a ia 'e lava 'o fai ha talanoa ia ki ai.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

'Eiki Tokoni Pal mia: 'A ia ka ko u tui p 'a'aku ko 'eku ki'i fakama'ala'ala p he anga 'eku a'usia Sea na'a ko e 'uhinga ia hono 'omai he 'e K miti Lao. M l .

Sea K miti Kakato: M l . Me'a mai 'e 'Eiki Minisit Lao kae fokotu'u eni ke tau...

Tokanga Pule'anga ki he kehekehe tu'u e laóhe fakap langi mo e faka-Tonga

'Eiki Minisit Lao: Ka u ki'i, m l m l Sea. Ko e ki'i fakama'ala'ala p eni ia. 'Oku 'ikai ko e, 'oku 'ikai ko ha me'a ia ki heni. Ko e me'a ia ki he Pule'anga. Ko 'eku manatu p 'a'aku ka ko u tui p 'e tatau p mo 'emau k mití ko e kehekehe 'o e faka-Tonga mo e fakap langi. Pea 'oku lolotonga fai 'a e ng ue ia mei he Pule'anga ke tatau 'a e fakap langi mo e faka-Tonga. Ko e 'uhinga ko u 'ilo'i ko e me'a lahi ia ka 'oku mau lolotonga ng ue atu mautolu ki ai.

He 'oku 'ikai, mou manatu'i p 'i he laó ko e faka-Tonga 'oku pule. Pea ko e faka-Tonga ko 'ene 'asi 'a'ana 'i he lao 'i he Konisit tone ha me'a p . 'I he'ene fakap langí ko e lao p . Pea ko e, kae kehe hang ko e me'a 'oku lau ko e tafa'aki ia 'amautolu mei he Pule'anga ke mau toki fakah mai ke fakatatau 'a e fakap langi mo e faka-Tonga he ko e faka-Tonga 'a eni ia 'oku lolotonga hoko he taimi ni. 'Oku 'ikai ke ne tohi tangi mai ia ki heni ki ha lao. Tohi tangi ko eni 'oku ma'u lolotonga ma'u 'etautolu ia ko e mei a ki z . Ka ko e fiema'u ke liliu 'a e fakap langi ke tatau. Ka ko e hang ko e lau te mau toki hanga 'emautolu 'o 'omai mei he Pule'anga. M l .

Sea K miti Kakato: M l . K taki Tongatapu f .

Tokanga ke vave mai ng ue Pule'anga ke liliu e laó ke fen pasi faka-tonga mo e fakap langi

M teni Tapueluelu: Sea tapu mo e Feitu'u na 'Eiki Sea kae peh ki he Hou'eiki. Ko e ki'i kole p 'a'aku ki he 'Eiki Minisit Lao. 'Oku ki'i lahilahi hono talamai ko eni 'e fai 'a e ng ue ki ai 'e fai 'a e ng ue ki ai 'e fai e ng ue ki ai. Ko T sema eni e ta'u hono ua Sea he vaeua'anga ia ko teemi ko eni. Ko 'eku ki'i kole atu p ke fai mai ha ki'i ng ue ke ki'i vavevave he ko e me'a ko eni 'oku tau tonu ia ki he kakai 'a e fekau'aki mo e tohi tangi 'Eiki Sea. He 'oku talamai

he kupu fakap langi ia ko 'o e tohi tangi ko 'etau tohi tangi p 'i he me'a fekau'aki mo e lao. Kae talamai he 'e kupu faka-Tongá ha me'a 'oku tokanga ki ai 'a e kakai.

'Oku ou pou pou p au 'Eiki Sea ki he founa lolotonga 'oku fakapotopoto ke 'i ai ha mafai 'o e Sea he 'oku 'ikai ke ne hanga, ko e 'ohake foki 'a e me'a ni 'Eiki Sea ko hono 'uhinga ko e peh ngalingali na'a hanga he 'e mafai 'o e Sea 'o ta'ofi 'a e tohi tangi 'a e kakai 'o f paki ia mo e totonu 'a e kakai 'oku h he Konisit tone ka 'oku 'ikai ke ta'ofi Sea. Ko e, ko hono *scan* ke fakapapau'i 'oku faka'apa'apa 'a e tohi tangi he 'oku mea'i p he Hou'eiki 'oku 'omai ia 'o lau heni pea 'oku 'alu ia he 'ea 'o me'a mai ki ai 'a e kakai 'o e fonua.

Pea 'oku 'i ai mo e tu'utu'uni 'Eiki Sea ko e lea faka-Tongá 'oku ng ue'aki. 'Oku 'i ai e ' tohi tangi ia 'e ni'ihi 'oku 'omai ia 'oku fakap langi pea ko e 'uhinga e fakafoki ke fakatonutonu. Ko e me'a p 'oku fai ki ai 'a e kolé ia ke fakapapau'i p 'oku 'at 'oku faka'ata'at ke tukuange ke a'u mai honau le'o ki heni. Ka ko e founa lolotonga Sea 'oku ou pou pou p 'oku fakapotopoto. Fokotu'u atu Sea.

Alea'i e faka'uhinga lea he fakatonutonu (kupu 8)

Sea K miti Kakato: M l kuo m 'ala'ala e kupu valu. Tau kupu hiva. 'A ia 'oku kamata ia he Tohi Tu'utu'uni 'atautolu 'oku tau lolotonga ng ue'aki fika ua. Faka'uhinga lea 'o e fakatonutonu. Me'a mai koe 'e Vava'u 15.

S miu Vaipulu: Sea... (mate *sound*)

Sea K miti Kakato: Mou me'a p ki ai ki he fo'i fakatonutonu 'oku 'omai. Tau tali ia . Tau, me'a mai 'Eiki Pal mia, Tokoni Pal mia.

'Eiki Tokoni Pal mia: Ko e Sea ko e ki'i fakama'ala'ala p Sea. Ka 'i ai ha me'a 'e liliu 'oku fiema'u ia ke tau p loti'i ke tali. Ka 'i ai ha me'a 'e tu'u p 'i he n molo ko eni 'oku lolotonga 'i he Tohi Tu'utu'uni pea 'oku 'ikai ke fiema'u ia ke p loti. Ka 'oku tu'u he taimi ni 'oku 'i ai 'a e liliu heni. 'A ia 'oku fiema'u ia ke p loti'i. He ko e 'uhingá he te ne liliu 'e ia 'etau Tohi Tu'utu'uni. 'Oku 'ikai ke tau peh p 'io *ok*. Tonu ke ke, he ko e 'uhinga he 'oku fokotu'u mai 'a e liliu ia heni ki hetau tu'utu'uni 'a ia 'oku fokotu'u atu ai 'oku tonu ke fai ha tal nga'i p fai ha f me'a'aki pea kapau 'oku loto ki ai 'a e Hou'eiki pea tau p loti ke tali. He na'e 'osi p loti mai 'a e ' kupu na'e liliu ki mu'a. M l .

Sea K miti Kakato: Kalake me'a mai ke tau p loti.

'Eiki Minisit Ngaahi Pisinisi Pule'anga: Sea fakamolemole. Ki'i fakama'ala'ala mai mu'a 'a e fo'i liliu ko eni k taki. M l .

Sea K miti Kakato: 'E Vava'u 15 k taki ...

Lord Nuku: Ki'i tokoni atu ki he fo'i me'a ko eni 'oku fie ma'u ke fakama'ala'ala.

Sea K miti Kakato: Fiema'u ke fakama'ala'ala ? P 'i me'a mai koe.

Lord Nuku: Sai p kapau 'e me'a ki ai 'a e Sea ia 'o e ...

Sea K miti Kakato: Me'a mai koe Hou'eiki N pele.

Fakama'ala'ala he mafai 'a e Sea ke fakatonutonu

Lord Nuku: Ko e 'uhinga p ia Sea ke fai he 'e Sea hono fatongia ke tu'utu'uni ki he fakatonutonu. Ka 'oku 'i ai ha fakatonutonu 'oku tonu pea ko e fatongia 'o e Sea ke ne ta'ofi 'a e malanga 'uhí he 'oku hala 'oku tonu 'a e fakatonutonu. Ko e fo'i mafai p 'oku tuku atu ki he Sea ke ne, he ko 'ene tu'u ko he taimi ni 'oku 'alu p fakatonutonu ia pea 'osi p pea 'alu.

Ka 'oku, ko e Feitu'u na ia 'oku fakamafai'i heni ke ke hanga 'o to e pule'i m lohi ange 'a e 'uhinga ko 'o e fakatonutonu ki he *point of order*. Kapau 'oku fakatonutonu atu ha malanga 'oku laukovi ki ha taha pea fakatonutonu atu 'oku hala pea ko e Feitu'u na ta'ofi ia Fakafofonga he koe'uhí 'oku hala e me'a ko ia. Ko e mafai p ko 'oku 'oatu ki heni ko e 'oatu ki he Feitu'u na. M l Sea.

Sea K miti Kakato: M l .

'Eiki Pal mia: Sea.

Sea K miti Kakato: Tokoni Pal mia.

'Eiki Pal mia: Ko e me'a ko eni ia 'oku 'ikai ke u 'ilo au p ko e h e me'a 'oku m hino kiate au p ko e h 'oku fakah mai ai. Ko 'ene tu'u ko 'a e tu'utu'uni lolotonga 'oku ne 'osi talamai p 'e, ko e fatongia 'o e Sea ke ne hanga 'o fakatonutonu mai 'a ena 'oku ke toutou fai, fai mai p koe mo e ngaahi Sea ko eni kuo 'osi. Pea kapau te tau hanga 'o tali eni ko u talaatu he 'ikai ke 'i ai ha me'a 'e taha 'e liliu heni.

M teni Tapueluelu: Sea.

'Eiki Pal mia: Te tau toe foki p ki he founa motu'a.

M teni Tapueluelu: Kole p 'e angalelei 'a e Pal mia ka u fai ha ki'i tokoni.

Sea K miti Kakato: Ki'i tokoni 'a Tongatapu f 'Eiki Pal mia.

Tokanga ke fakafaikehekehe'i e tokoni mei he fakatonutonu

M teni Tapueluelu: Tapu mo e Sea kae peh ki he Hou'eiki M mipa. 'Eiki Sea ko e, 'oku fie tokoni atu p ke fakam hino 'a e, hono feinga 'a e tu'utu'uni ko eni ke fakafaikehekehe'i m hino 'a e me'a ko ko e fakatonutonu mei he tokoni. He ko hono toki hanga eni ia he 'e tu'utu'uni 'o tohi'i m hino mai 'a e me'a ko 'oku ui ko e fakatonutonu. Mea'i p he Hou'eiki e K miti ko e ongo me'a lalahi 'e ua kehekehe ko eni ia 'oku f tuiaki p ia 'i he taimi 'oku fakahoko fatongia ai hoko lahi p ia heni. Ka 'oku tohi'i m hino mai ko e fakatonutonu ha mo'oni'i me'a 'oku hala hono fakahaa'i heni p ko e *factual error*.

Fakat t p Sea kapau te u fakahoko atu ko Houmakelikao foki e kolomu'a ko 'o Tonga ni. Ko e mo'oni'i me'a ia 'oku, 'e toki tonu mahalo ia he kaha'u Sea ka 'oku hala ia he taimi ni. Ko e fakatonutonu ia ko 'oku talamai 'oku hala 'a e, kapau 'e peh mai ko e ta'u ni ko e 2017 'oku

fakatonutonu mai ko e mo'oni'i me'a ko 'oku hala. Ko e talamai ia ko he 'e tu'utu'uni fo'ou ke fakam hino 'a e fakatonutonu. He 'oku 'alu e ' fakatonutonu ia 'e ni'ihiki ko e tokoni p ia. F tuiaki e *opinion* mo e *facts*. 'Oku 'at p e kakai ki he'enu *opinion* ka ko e taimi ko 'oku fakatonutonu'i mai ha mo'oni'i me'a 'oku hala 'oku totonu ke m hino hona kehekehe kae lava ke nounou. Mahalo ko e me'a ia 'oku 'uhinga ai 'oku to e fokotu'u mai ai 'amui ange ke nounou 'a e taimi fakatonutonu. He ko e tuhu'i mai p fo'i me'a 'oku hala pea 'osi kae hoko atu 'a e malanga ia ko . Ko e poini kakato ia mo e ' lito ko hono fakatonutonu mai he taimi ni ke kehekehe 'a e fakatonutonu mo e tokoni.

Ko e fakatonutonu ko e *point of order* ko ha mo'oni'i me'a hala 'oku fakatonutonu ka 'ikai 'e taki hala ai p 'a e k miti Sea. Ko e ki'i tokoni p Sea.

'Eiki Pal mia: Sea ...

Sea K miti Kakato: M l Tongatapu f . Me'a mai 'Eiki N pele.

Fepaki lahi e fakatonutonu mo 'etau 'ulungaanga fakafonua

Lord Vaea: M l Sea. Ko e, 'oku f paki lahi eni ia mo hotau 'ulungaanga fakafonua Sea ke ke fakahalaki mai ha malanga 'oku tonu p ia 'i he'ene fakakaukau Sea. Hang ko eni Sea me'a p tokotaha ia fakatapu ia. Lele fakatapu ia 'osi ha miniti 'e nima 'oku hala ia p 'oku tonu ? Kae kehe Sea ko 'eku 'uhinga ia. Pea 'i he'ene fakapap langi totonu foki ke ke fakatonutonu mai k 'i he 'ulungaanga faka-Tonga 'oku kau sai p ia. Pea ko hono 'uhinga ia 'oku ou peh atu Sea 'oku ou kole atu...

Sea K miti Kakato: Hou'eiki tau ki'i m l l ai.

Lord Vaea: M l Sea.

(Na'e m l l 'a e Fale.)

<002>

Taimi: 1920-1930

S tini Le'o: Me'a mai e Sea e K miti Kakato'...

<003>

Taimi: 1930-1940

Sea K miti Kakato: Hou'eiki! M l ho'omou laum lie. Fakamalumu atu p 'i he ngaahi tala faka'apa'apa kuo fai atu mei mu'a ni. Ka tau hoko atu 'etau 'Asenita. Me'a mai Hou'eiki Tongatapu Fika 1.

Lord Vaea: M l Sea. Ko e 'uhinga p 'oku fai atu 'a e fakatokanga atu ki he taimi ko 'oku fai ai 'a e fakatonutonu Sea. 'Oku 'uhinga mai foki eni ko e me'a p ia 'a e Feitu'u na ho'o fakatonutonu. 'Oku 'ikai ke to e lava ia ke fakatonutonu'i atu 'e kimautolu hang ko e me'a ko

na'a ku lave ki ai 'anenai. Hang ko e leá, kapau te u fakatapu 'at p ia ko e Feitu'u na p 'e lava 'o fakatonutonu mai. Pea toki tukukehe ha ngaahi me'a kehe, he ko u lave'i p tautautefito Sea, ki he taimi ko 'oku liliu faka-Pilit nia ai 'a e ngaahi lea mei he lea faka-Pilit nia ki he lea faka-Tonga. Ko e taha foki ia 'a e ngaahi 'u tefito'i fatongia mo e vaivai'anga hotau Fale Sea. Ka ko 'eku 'uhinga 'a'aku ki ai Sea, 'oku 'i ai 'a e ngaahi tu'unga 'e ni'ihi 'oku mea'i 'osi p ko 'a e lotú to e 'at p 'e he Seá ia 'o e K miti Kakato ke ne to e lau mai p ha'ane Folofolá pea toe t naki mai ki ai, pea 'osi pea toki hoko atu. Ko e me'a p ia 'a e Feitu'u na, p 'oku tonu p 'oku hala 'a e fakatonutonu. Ka ko hono paaki ko ke tauhi pau ki ai Sea, ko u tui te ne hanga 'o ki'i l ve i ho'o faifatongia pea mo ho'o faka'apa'apa 'oku fa'a fai ki he kau M mipa ko ia 'o e K miti Kakato Sea.

Ko ia 'oku ou lave atu ko ki ai. Ko e fakatonutonu fakapap langi 'oku mahino ia Sea. Ko e fakatonutonu faka-Tonga.

Sea K miti Kakato: Hou'eiki! Ko e ki'i tokoni eni 'a Vava'u Fika 1.

Lord Vaea: 'Oku lave atu p ki ai he ko e taimi 'oku fai ai 'a e fakatonutonu pehe ni. Tonu p 'a e Feitu'u na ia 'i he taimi kotoa. Ka ko e 'uhingá he ko hono tu'unga faka-Pilitania, 'oku 'ikai foki ke te fa'a 'inasi ai 'a e me'a ko eni ko e lotu pea mo e to e fakatapu pea mo e to e ngaahi me'a peh . Ka ko e faka-Tonga 'oku tonu p . Ko ia ai 'oku peh 'i he fakatonutonu, tonu p 'a e Feitu'u na ia 'i he taimi kotoa. M l Sea.

Sea K miti Kakato: M l ! Me'a mai.

Lord Tu'i' fitu: Ko 'eku fakavave p au ke fakamahino 'a e *point of order*. Ko e kole atu ia ki he Feitu'u na Sea, tatau p mo e Sea 'o e Fale Alea, hang ko e motu'a ni kau peh atu. Sea, ko u kole atu kia koe ko e fakatonutonu p 'oku 'at keu fakatonutonu, ka teu fakatonutonu 'i ha hala ha malanga ha Fakafofonga, ko e *point of order* ia. Ko hono uá. Ko ha'ate fakatonutonu atu ha tu'utu'uni 'a e ng ue ho Falé, pea ko e Feitu'u na ia 'oku ke pule,pea te u kole atu fakatonutonu pea ke toki me'a mai fakatonutonu pea toki lava ke...Ka ko 'etau founa 'atautolu ko e fakatonutonu p ka te sio kita leva me'a 'a e tokotaha kehe ki h . 'Oku te pule'i 'e kita 'a e Feitu'u na, ko e Feitu'u na ia 'oku kole atu ke fakatonutonu koe. Ko e *point of order* ia. Kapau leva 'e fai 'eku fakatonutonu pea u to e hala teke peh mai leva kia au fakap p langi – *Order*. Tokanga koe na'a ku t atu au ke ke me'a koe ki lalo tonu p 'a e malanga. Sea, ko e ki'i fakahoha'a p ia Sea. Tonu ke tau p loti .

Sea K miti Kakato: Me'a mai Vava'u 15.

Tokanga ke tauhi molumalu e Fale Alea kakato

S miu Vaipulu: Tapu mo e Feitu'u na Sea, mo e Hou'eiki 'o e K miti Kakato. Sea, 'oku 'i ai p 'a e me'a ia 'oku ou hoha'a ki ai. Hang ko e tafa'aki ko eni ki he molumalu mo 'etau tauhi 'a e tu'utu'uni 'o e Falé. Ko Fale Alea 'oku fiema'u ke te lea tu'o taha p , 'oku 'ikai toutou tu'u hake tangutu hifo, tu'u hake, tangutu hifo. Pea 'oku tupu ia mei he fakatonutonu, hang leva ia ko 'oku fai 'a e tipeiti ia 'i he taimi Fale Alea, kae 'ikai ke tali ki he taimi ko 'o 'ou he K miti Kakato.

Ko e me'a p 'oku fai ki ai 'a e fakakaukau Sea, ke fakakaukau ki ai 'a e Hou'eiki M mipa 'o e Falé. P 'e fakangatangata 'a e fakatonutonú, fai p 'i he taimi K miti Kakato, kae 'at 'a e ouau mo e molumalu 'o e Fale ke lea tu'o taha p 'a e 'Eiki M mipá 'i he Fale ni. Ka 'ikai ia te tau lele 'aho kakato 'Eiki Sea, koe'uhí ko e toutou fakatonutonu. Ka 'oku sai ia he kuo ke me'a koe ki hena 'oku 'ikai ke to e fai ha fakatonutonu. M l Sea.

Sea K miti Kakato: M l 15. Me'a mai 'a e Hou'eiki N pele 'o Niua.

Tokanga ki he ngaahi me'a ta'emo'oni kae 'ikai ke fakatonutonu

Lord Fusitu'a: M l Sea. Ko u fakam l atu ki he fakama'ala'ala 'oku 'omai mei he Sea 'o e K miti. Ko u tui 'oku 'i ai p hono fakapotopoto. Ko e me'a p 'oku hoha'a ki ai 'a e motu'a ni, na'a 'i ai ha ngaahi lea 'i he Falé 'e ta'emo'oni pea ka 'ikai ke fakatonutonu 'e tu'u ai p 'a e ngaahi fo'i mo'oni'i me'a ko ia. Ko e me'a p ia 'oku fai ki ai 'a e hoha'a.

Sea K miti Kakato: M l . Kuo fokotu'u mai ke tau tali ia.

Fokotu'u ke p loti'i t naki fo'ou mai ki he Tohi Tu'utu'uni

'Eiki Tokoni Pal mia: Fakamanatu atu p Sea. Kapau ko ha me'a 'oku fo'ou 'i he Tohi Tu'utu'uni 'oku tonu p ke p loti'i. Ko e me'a ko eni he ko e 'uhinga ko e fokotu'u fo'ou mai eni ke t naki. 'A ia ko e fokotu'u p ke p_loti Sea.

Sea K miti Kakato: M l Tokoni Pal mia. Ko ia 'oku loto ke tau fakah 'a e kongah fo'ou ko eni ki he 'etau Tohi Tu'utu'uni ke fakatonutonu 'a e Tu'utu'uni 2 'o fakah 'a e 'uhinga lea 'o e fakatonutonu 'o hang ko 'ene h 'i heni. Ko ia 'oku loto ki ai, fakaha mai 'aki 'a e hiki ho nima ki 'olunga.

Kalake T pile: Sea, loto ki ai 'a M teni Tapueluelu, S miu Kuita Vaipulu, 'Akosita Havili Lavulavu, Sosefo Fe'ao Vakata, 'Eiki Minisit e ngaahi Ng ue Fakalotofonua, 'Eiki Minisita e Ngaahi Ng ue Lalahi, 'Eiki Minisit Fefakatau'aki, 'Eiki Minisita Ngoue, 'Eiki Pal mia mo e 'Eiki Tokoni Pal mia, 'Eiki Minisit Pa'anga, 'Eiki Minisit Lao, 'Eiki Minisit e Ngaahi Kautaha Pisinisi 'a e Pule'anga, 'Eiki N pele Fusitu'a, 'Eiki N pele Tu'iha'ateiho, 'Eiki N pele Tu'iha'angana, 'Eiki N pele Nuku, 'Eiki N pele Tu'ilakepa, 'Eiki N pele Tu'i' fitu, 'Eiki N pele Tu'ivakan .

Sea, loto ki ai 'a e toko uofulu (20).

Sea K miti Kakato: Ka 'oku 'i ai ha loto fakah mai.

Kalake T pile: 'Ikai ha fakah loto ki ai Sea.

Kupu 10 e Tu'utu'uni

Sea K miti Kakato: M l Hou'eiki! Tau hoko atu ki he Fika 10 ...hono tolu. Vakai na'a kuo taimi ke tamate'i 'a e Tu'utu'uni Ta'ofi fakataimi 'o e ngaahi Tu'utu'uni, kuo fokotu'u mai eni ke tau hoko atu p . 11. Ko e Tu'utu'uni Fika 6 'at 'a e lakanga 'o e 'Eiki Sea. Me'a mai Tokoni Pal mia.

‘Eiki Tokoni Pal mia: Kole pe ke fakama’ala’ala mai. ‘A ia ko ho’o ‘uhinga eni ‘e ‘ikai ke lava ‘a e Tokoni Sea ia ‘o Sea le’ole’o? P ‘oku tonu p ke fakamahino heni he ko e ‘uhinga hang ‘oku tuku p eni ia kiha taimi ‘oku ‘ikai ha Sea. Ko e ‘uhinga ki he taimi ko eni ‘oku me’a atu ai ‘a e Sea ki mulí, p ‘oku tonu ke’asi heni ke fai heni ke lava ‘a e Tokoni Sea ‘o hoko ko e Sea Le’ole’o. ‘Ikai ha me’a ko e fie ‘ilo p Sea. Sea, tuku atu p ki he K miti Lao.

Sea K miti Kakato: Vava’u 15. Me’a mai.

S miu Vaipulu: Tapu mo e Feitu’u na Sea. ‘Oku ‘uhinga eni ia kapau ‘oku tau peh ‘oku pekia p h ‘a e Sea. Ko hono fetongi fakataimi ia ‘oku fetongi fakataimi p ia. Ka ko e me’a ko eni ‘o kapau ‘oku fiema’u ke *permanent* ‘a e fetongi ko ia, fai leva h leva ‘a e Sea, kae ‘oleva kuo hanga ‘e he Fale Alea ‘o filí ha taha ‘o ‘ave ki he ‘Ene ‘Afió.

Sea K miti Kakato: Pal mia!

‘Eiki Pal mia: Neongo ‘oku ‘ikai ke tohi ka ko e founa ia ‘oku tau ng ue’aki, ‘oku ‘ikai fiema’u ia ke tohi’i. Ko ‘ene .kapau ‘e pekia ‘a e Sea, folau ko e ‘uhinga ia ‘o e Tokoni Sea. Ko e h ‘a e me’a ‘oku tau to e ‘ai ai ke tohi ‘a e me’a ko ia. Ko e h ‘a e me’a ‘oku tau to e ‘ai...

Sea K miti Kakato: K taki ‘Eiki Pal mia ko e Tongatapu 4?

Ke fakapapau’i he Tu’utu’uni ko e mama’o ‘a e Sea ‘oku le’ole’o e Tokoni Sea

M teni Tapueluelu: ‘Oku laum lie lelei p ‘a e ‘Eiki Pal mia ke fai atu ‘a e ki’i tokoni. Tapu mo e Feitu’u na ‘Eiki Sea, kae peh ki he Hou’eiki M mipa ‘o e K miti Kakato. Ko e kupu ko eni ‘Eiki Sea, na’e taumu’a ko hono ‘uhingá ko e fa’a ‘otometiki p ‘a e peh ke hoko hake ‘a e Tokoni Sea ia kihe lakanga ‘o e Sea kapau ‘e ‘i ai ha fa’ahinga fakatamaki ki he lakanga ‘o e Sea. Ka ‘oku mea’i p ‘e he Feitu’u na ko e lakanga Sea, ‘oku filí ‘e he Fale Alea. ‘A ia ko e ‘uhinga fo’i kupu ko e fakapapau’i p ‘a e taimí ko ‘oku hoko ai ‘a e le’ole’o ‘i he mama’o ‘a e ‘Eiki Sea, p ko ha fakatamaki ‘e hoko ki he Sea...

<004>

Taimi 1940-1950

M teni Tapueluelu: ...pea ‘oku pau ke kehekehe, ‘e le’ole’o fakataimi p ‘a e Tokoni Sea, kae ‘oua leva ke filí ‘e he Fale Alea ia ‘a e Sea mo’oni, ko e ‘uhinga p ‘a e ki’i fakafaikehekehe’i ‘a e kupu ko he na’e tu’u ta’emahino ‘a e founa motu’a ia ‘o peh p ‘oku *assume* ‘e he Tokoni Sea ‘a e lakanga Sea, k ‘oku filí foki ia ‘e Fale Alea, ko e fokotu’u fakamahino mai hono tohi’i mahino mai ‘oku le’ole’o p ‘i he lakanga Sea kae ‘oua leva kuo filí ‘e he Fale Alea ‘a e Sea. Ko e ‘uhinga ia Sea.

Sea K miti Kakato: Hou’eiki mou me’a mai p ki hono ...’Eiki Pal mia ...

Fai ‘e m mani ka mavahe Sea ko e Tokoni ‘oku le’ole’o

‘Eiki Pal mia: Sai p fakamatala ia ‘oku ‘omai, lahilahi tama ‘a e me’a heni ‘oku tau hanga ‘o fokotu’u heni ‘oku ‘ikai ke fu’u tau ongo’i ‘oku *logical*, ‘oku hang p ko e fakamatala na’a ku fai ‘anenai, ko e fu’u me’a mahino, k mama’o ‘a e Sea p ‘e tengetange p ‘e folau ko e ‘uhinga

‘o e me’a ko e Tokoni Sea ke le’ole’o ai kae ‘oleva kuo foki mai p ko e to e fokotu’u hono ...’uhinga ia, tukukehe kapau ‘oku to e ‘i ai ha taha ia te ne to e talamai ‘e ia ia ha me’a kehe. Ko e founa ia ‘oku ng ue ‘aki ‘e tautolu pea ‘oku ng ue ‘aki p ‘e m mani.

Lord Fusitu’a: Ko e tokoni atu p ki he Pal mia .

Sea K miti Kakato: Me’a mai N pele.

Toki ‘ai eni ha tu’utu’uni pau fekau’aki mo e Tokoni Sea

Lord Fusitu’a: Ko e fakalea mai ko ‘a e ngaahi fakam ’ala’ala ko e mo’oni ia, ko e founa ng ue ia na’e fakahoko ‘aki k na’e te’eki ai ke ‘ai h tu’utuuni pau, ‘a ia ko e tu’utu’uni pau eni ‘oku ne fakasino ‘e ia ‘a e founa ng ue na’e ‘osi tu’u, ‘a ia ‘oku ‘i ai ‘a e vaha’a taimi ia kapau ‘e hoko ha me’a ki he Seá, ‘oku mahino ko e Tokoni Sea ‘oku ‘alu hake, k ko hono toki fakalea mahino eni mo pau ‘o fakakau ‘i he tu’utu’uni. M l .

Sea K miti Kakato: M l . N pele l ‘o Tongatapu.

Lord Vaea: ‘Oku ou fifili tatau au mo e ‘Eiki Pal mia he me’a ko eni ‘Eiki Sea. Ko e ‘uhingá ko e fo’i lea ko ko e hokohoko ‘oku malu’i ‘aki Sea pea mo e ng ue ko ia ‘a e Fale. Pea ko e hokohoko lelei ko ia ‘oku makatu’unga ia ‘i he Tokoni Sea, ‘oku ‘ikai makatu’unga ia ‘i hono fili mai ‘a e Sea ko ke ha’u ‘o hoko mai, ‘oku makatu’unga ia ‘i he Seá, ko e *recommendation* ko ‘ave mei heni, ko e Tokoni Sea ke hoko atu ko e Sea ia ‘o e Falé , ‘oua ‘e to e fili fo’ou. Ko e Tokoni Sea p ‘e ‘alu hake, ‘alu hake leva ‘a e *under study* ‘o nofo leva, ko hono ‘uhinga ia ‘oku ‘i ai ‘a e fo’i lakanga ko ia. K h mai ha taha fo’ou ia na’e ‘ikai ke ne ma’u ‘e ia ‘a e fo’i lakanga ko pea mo e ng ue na’e fai mai ‘i he ngaahi ta’u ko eni kuo hili, ko hono makatu’unga ia ‘oku lava ai ‘o fai ai ‘a e folau lelei ko ia. Ko hono motuhi ko ko ke to e fili fo’ou, ko hono ‘uhingá ko e fakahoko, ‘ikai Sea, ka pekia ‘a e ‘Eiki Sea, p ‘i ai ha fakatamaki ‘e hoko ki ai, me’a hake p Sea Tokoni ia ki ai, ko hono fakahoko ‘a e tefito’i ng ue, fakahoko p ‘o’ona mei he Fale ki he ‘Ene ‘Afio ko e Sea, kae lele lelei ‘a e vaka, k ‘ikai motuhia ia he ko e tama ia ko ko ‘oku fo’ou mai na’e ‘ikai ke ne lava ‘e ia ‘o tauhi ‘a e fo’i ng ue ko na’e ‘i ai, ko ia ai ‘oku ne kau ‘a e me’a ia ‘a e Pal mia mo ‘eku fakakaukau ‘oku t kia ‘a e vaka k to e ui fo’ou. M l Sea.

Sea K miti Kakato: Me’a mai fakafongonga Niua.

Poupou ko e ‘ai ke fakamahino he Tu’utu’uni ‘a e me’a h he Konisit tone

Fe’aomoeata Vakata : Tapu p mo e Feitu’u na Sea, tapu atu mo e Hou’eiki M mipa ‘o e K miti Kakato. Sea ko ‘eku poupou p ‘aku ki he fakam ’ala’ala kuo fai ‘e Tongatapu 4 Sea, ‘oku ou tui ‘oku ‘osi h mahino p ia ‘i he fakam ’ala’ala ko eni Sea, ‘i he taimi ko eni ko ‘oku ‘at ai ‘a e lakanga Sea, ‘oku ‘osi fakam ’ala’ala p ia ‘e he fakafongonga Tongatapu 4, ko ‘ene ‘at kapau kuo ‘i ai ha fakatamaki ‘oku hoko ki he Seá ‘o ‘ikai ke to e lava ai ‘o hoko ko e Sea tau peh ko e tengetange p ko e pekia fa’ahinga me’a peh p ‘oku fakafisi.

Pea ‘oku ou tui Sea ko e fakakakato ko ‘oku fai ki heni ‘oku hang ko e me’a ko eni ko ‘oku mou me’a hifo ki ai ‘i he fakam ’ala’ala ko eni Sea, ke fakatatau ki he kupu ko eni ko Konisit tone ‘a eni ko ‘oku fakah atu p ko eni ‘e he fakam ’ala’ala ko eni Sea, kuo pau ke to e fili ha Sea ke fetongi ‘a e Seá k ‘oku ‘ikai ko e Sea Le’ole’o te ne hoko hake ‘o fetongi ‘a e Sea. M l Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 ‘Eiki N pele ...me’a mai koe Ha’apai 1.

Lord Tu’iha’angana: Sea ko e fakahoha’a nounou p ‘a e motu’a ni ia, ‘uhinga ‘oku tatau p ki he motu’a ni p ‘e ...he ‘oku mo’oni ‘a e ‘Eiki Pal mia ia ko e me’a ia ‘e hoko kapau he ‘ikai ke tohi’i ‘e ‘alu hake ‘a e Tokoni pea ‘e hoko ‘ me’a ko eni. K ‘oku ou tui au ko e me’a ko ‘oku tonu ke tohi’i ‘o kapau ‘e...’a e ongo Sea he ‘e lava p ke hoko, k pekia ‘a e ongo Sea, ‘e lava p ke na me’a fakataha atu he vakapuna pea p ‘a e vakapuna, ‘uhinga ko e me’a ia ko ‘oku ‘ikai hano Tokoni, ko hai leva ‘e hoko, ko hai leva ‘e hoko hake ‘o fai ko ‘a e fo’i *process* ko ke fili ha Sea fo’ou. Ko e me’a ia ‘oku tonu ke tohi’i, he ko e me’a ko lolotonga ia ‘osi mahino p ia, pea ka pekia ‘a e Sea ko e me’a ‘e hoko hake p ‘a e Sea Le’ole’o, pea ka na pekia ‘a e ongo Sea, ko hai leva ‘e hoko hake ‘o fai ‘a e fo’i *process* ko ia ke fili ha...ko e me’a ia ‘oku tonu ke tohi’i ‘a e me’a ko ‘oku ...

Sea K miti Kakato: ‘E Hou’eiki N pele Niua.

Fakatonutonu ki he kupu 6 ko ‘ene fehangahangai mo e kupu 61 Konisit tone

Lord Fusitu’a: M 1 Sea, mahalo ko e ki’i fakam ‘ala’ala eni na’a to e ki’i mahino ange. Ko e ‘uhinga ‘a e fiema’u ke fai ‘a e fakatonutonu ki he kupu 6 he ‘oku fehangahangai ia mo e kupu 61, kupu si’i he Konisit tone, kupu si’i 4. Ko e kupu 61, kupu si’i 4 e Konisit tone, ‘e ‘i he ‘Ene ‘Afio ke ne fakanofa ha Sea fo’ou. ‘A ia ‘oku ‘ikai ke ‘otom tiki ‘a e ‘alu hake ‘a e Tokoni Seá ia ‘o Sea, ‘a ia ‘oku lolotonga fehangahangai ‘a e fakalea lolotonga kupu 6 ko ‘etau tu’utu’uni mo e kupu 61 kupu si’i 4 ‘o e konisit tone, ko e ‘uhinga ia ‘oku fiema’u ai ‘a e fakatonutonu Sea. M 1 .

Sea K miti Kakato: M 1 , ko e me’a ko na’e me’a mai ai ‘a Tongatapu 1, ko ‘etau *recommend* p ‘etautolu ia ‘a e Tokoni Seá ki he Tu’i p ke ne fakanofa. K kuo pau p ...

Kapau fokotu’u atu Tokoni Sea ke fakanofa he Tu’i ‘e fehangahangai mo e Konisit tone

Lord Fusitu’a: ‘Oku fehangahangai pea mo e founga ng ue ko ia pea mo e Konisit tone kapau ‘e fai ‘aki ia.

Sea K miti Kakato: Me’a mai koe ‘Eiki Pal mia.

Taukave ‘ikai ha fehangahangai mo e Konisit tone kapau hoko ha me’a ki he Sea

‘Eiki Pal mia: ‘Oku ‘ikai ke na fehangahangai, ‘oku ‘uhinga ‘a e kupu ia ko eni ‘oku tokoni mai ‘aki ‘e he N pelé kapau ‘e ...ko e fakanofa h Sea fo’ou ko e poini ko ‘oku tau talanoa ai he taimi ni, kapau ‘e mama’o ‘a e Seá p pekiá p h ha me’a ‘e hoko ki ai ko e Sea Tokoni ko ia ‘oku ‘alu hake. Ko e fokotu’u ko na’e fai ‘e he fakafofonga N pele ko eni Ha’apai, ‘oku ou tui ko e me’a ia ‘oku totonu ke tau lau ki ai, k pekia ‘a e Sea pea hoko hake Tokoni Sea pea kapau ‘e folau ‘a e Tokoni Seá, ko e h ha me’a ‘e monomono ke fili h taha ke ‘alu hake. Ko e me’a ia ‘oku ala hoko, ko e pekia , ‘alu hake ‘o le’ole’o p ko e ‘alu hake ‘o ki’i t puni fakataimi, k kapau ‘e to e folau ia, ko hai leva ko e h ha’atau tu’utu’uni ki ai ‘e pau ke ‘ai he me’a.

Sea K miti Kakato: Me'a mai Fakafofonga.

S miu Vaipulu: Tapu mo e Feitu'u na Sea. Ko e fo'i tu'utu'uni ko eni 'Eiki Sea, fakatatau ia ki he kupu 61 ko 'o e Konisit tone, tatau p ia mo e Pal miá. Ko e fetongi ko ia 'o ka fetongi 'aupito ko e folau mo e ' me'a ko ia 'oku 'otom tiki p hoko hake 'a e Tokoni Seá ia. 'Oku fekau'aki eni ia 'Eiki Sea kapau 'e fetongi 'aupito 'a e Sea, pau leva ke foki ia fakatatau ki he kupu 61, foki ia ki he *process* ko na'e fili 'aki 'a e Seá 'o fakahoko ki he 'Ene 'Afio ke fakanofu. Pea ko e me'a ia ko 'oku tau ng ue'aki ko eni Sea.

P loti'i 'o tali e Tu'utu'uni 6 'oku 'i loto he kupu 11

Sea K miti Kakato: Fokotu'u mai. 'Oku 'ikai ke to e 'i ai h me'a 'e liliu, tau ...ko e tu'utu'uni 6 he fika 11, te tau p loti ia ki hono fakatonutonu kuo fakahoko ki he kupu ko en i. Kalake. Ko ia 'oku loto ki he kupu 11, tu'utu'uni 6 pea mo hono fakatonutonu kuo fai ki ai, fakah mai 'aki 'a e hiki homou nima ki 'olunga.

Kalake T pile: Sea 'oku loto ki ai 'a M teni Tapueluelu, S miu Kuita Vaipulu, 'Akosita Lavulavu, Sosefo Fe'ao mo e Ata Vakata, 'Eiki Minisit 'a e Ngaahi Ng ue Lalahi, 'Eiki Minisit Fefakatau'aki, 'Eiki Minisit Ngoue, 'Eiki Pal mia, 'Eiki Tokoni Pal mia, 'Eiki Minisit Pa'anga, 'Eiki Minisit Lao, 'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi 'a e Pule'anga, 'Eiki N pele Fusitu'a, 'Eiki N pele Tu'iha'ateiho, 'Eiki N pele Tu'iha'angana, 'Eiki N pele Tu'ilakepa, 'Eiki N pele Tu'i' fitu, 'Eiki N pele Tu'ivakan, 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a e toko hongofulu m valu.

Sea K miti Kakato: 'Oku 'i ai ha taha 'e ta'eloto fakah mai?

Kalake Tepile: 'Ikai ha fakah loto ki ai Sea.

Sea K miti Kakato: M l Hou'eiki.

<005>

Taimi:1950-2000

Alea'i Tu'utu'uni 12

Sea K miti Kakato: ... tau hoko atu ki he'etau fika 15, Tu'utu'uni 12. Kuo tau loto taha ki ai... Mou fakamolemole Hou'eiki, ko e fika 16 eni.

'Akosita Lavulavu : Ko e 12. Sea. Ko e kupu 12?

Sea K miti Kakato : Kupu 12.

'Akosita Lavulavu : Tapu mo e Feitu'u na, 'Eiki Sea. Peh foki 'eku fakatapu ki he 'Eiki Pal mia, mo e Hou'eiki Kapineti,peh 'eku fakatapu ki he Hou'eiki N pele, mo 'eku fakatapu heni ki he Hou'eiki Fakafofonga e Kakaí. 'Eiki Sea, m l mu'a ho'o laum lie ki he efiafi ni, Sea. Pea 'oku ou fie talamon atu ai p ki ho'o me'a he sea ko ená, Sea. Pea 'oku ou fiefia lahi 'aupito ho'o mavahe atu ki he tafa'aki ko ená, Sea. Ko hono 'uhingá, Sea, he na'a ku meimei ongo'i 'oku ou meimei fua'a, ko e 'uhingá he na'e lahi 'aupito 'a e kole 'a Ha'apaí, pea tali e ngaahi kole 'a

Ha'apaí, kae 'ikai ke tali e kole 'a Vava'ú. 'Oku ou fiefia, Sea, ho'o me'a atu ki hena, kae si'i hao hake a Vava'u 16, Sea, pea mo Vava'u k toa. Kaikehe, Sea. 'Oku ou tu'u hake p , Sea, ke u fakah atu, ko e Tu'utu'uni 19.3, fakalahi (e) pe ko e E, 84 A, 'oku h ai e fokotu'u ki ha p loti ke fakam l l 'i 'a e Pal mia. 1. "Kuo pau ki ha M mipa 'oku loto ke ne fakahoko ha fokotu'u ki ha p loti ke fakam l l 'i 'a e Pal mia, ke ne faka atu ki he 'Eiki Sea 'o e Fale Aleá, ha fanongonongo, 'a e taumu'a ke fokotu'u ki ha p loti ke fakam l l 'i 'a e Pal miá, 'o 'ikai to e si'i hifo 'i he 'aho ng ue 'e 5, ki mu'a pea fokotu'u ia 'i he Fale Aleá. 'Eiki Sea 'oku ke me'a mai p .

Sea K miti Kakato : 'Oku ou me'a atu, Fakafofonga. Hou'eiki, k taki 'o me'a hifo ki he fika 12, 'oku kau tonu ki ai mo e fakalahi E, 'i he peesi, 'ikai. Te mou to e vakai hifo p ki ai, he 'oku me'a fakal kufua mai 'a Vava'u 16. M l .

'Ikai tui ke 'aho ng ue 'e 5 alea'i fokotu'u ke vakai'i tu'unga falala'anga e Pal mia

'Akosita Lavulavu : Ko ia Sea. Ko e 'uhinga p 'oku ou tu'u hake ai, Sea, he 'oku 'ikai tama ke u fu'u tui ki he 'aho 'e 5, Sea. Pea 'oku ou fokotu'u atu, kapau 'e liliu ki he 'aho 'e 14, Sea. Ko hono 'uhingá, ke 'i ai ha taimi fe'unga, Sea, ki he 'Eiki Pal mia, ke mateuteu ki he p loti ko ení, ko e 'uhingá ke fakam l l 'i e 'Eiki Pal mia, Sea. Ko hono 'uhingá he ko e fu'u ng ue lahi, pea fu'u ng ue mahu'inga 'aupito eni, Sea, ke fakah loto ke fakahifo ha Pal mia, 'Eiki Sea.

'I he taimi tatau, 'Eiki Sea, tau peh 'oku me'a atu 'a e 'Eiki Pal mia ki ha fakataha 'i muli, Sea. 'Aho 'e 5, Sea, 'oku pau ke ne kumi ha taimi ke ne foki mai ki Tonga ni, Sea, 'o fai ha tali mo ng ue ki he me'a ko ení, Sea. 'A ia 'oku ou fokotu'u atu, Sea, ke 'ai mu'a ha 'aho 'e 14. 'Oku ke mea'i p , Sea, 'oku 'asi he Konisit tone, 'oku 'aho 'e 5. Ka ko e ngaahi me'a ko iá, Sea, 'oku malava p ke liliu, Sea.

Lord Fusitu'a : Sea, k taki te u poaki atu. Ko e ki'i tokoni p ke toe mea'i lelei

Sea K miti Kakato : Te ke tali e tokoni ko ení, Vava'u 16.

'Akosita Lavulavu : 'Ikai, Sea, fakamolemole.

Sea K miti Kakato: Fakamolemole Niua. Me'a mai koe.

'Akosita Lavulavu: 'Uhingá pe Sea tonu ke toki fakatonutonu p , Vahe 3, kupu 40, Sea, toki fakatonutonu p pea toki

Lord Fusitu'a : 'Oku 'ikai ko ha fakatonutonu ko e tokoni.

Sea K miti Kakato: Me'a mai

'Akosita Lavulavu : Sio Sea 'ai pea u to e h au 'i he'eku malangá, Sea. Ko e toki 'osi 'eku me'a k taki Sea, pea toki me'a mai.

Sea K miti Kakato : Pe'i me'a mai koe.

‘Akosita Lavulavu : ‘A ia, Sea, ko e anga ia ‘eku me’a, Sea, ‘oku ou fokotu’u atu, ‘aho e 14.

Lord Tu’ilakepa : Sea, fakamolemole, ki’i ta’ofi ange mu’a e me’a ‘a e Fakafofonga 16. ‘Ai ange ke tau ki’i tokangaekina ange ‘a e ‘Eiki N pele Niuá. ‘Oku fu’u ongo kovi ‘aupito kia au ia ‘eku sio pea u mamata ki ha taha peh he Fale ni. Ko e me’a ia ‘oku tau fakatonutonu ai e Tohi Tu’utu’uni, ko e tokoní, pea fehu’i ki he toko taha ko iá, pea kapau ‘oku ‘ikai ke tali, pea me’a ki lalo. Kae ‘ai ke na solova. Ko e me’a ko iá ‘oku fai kitu’a e me’a ko iá he ‘oku tau feinga ke pelepelengesi ho Fale ‘eiki Sea.

‘Akosita Lavulavu : ‘Eiki Sea ‘oku tokoni’i ‘aupito p e ‘Eiki N pele ia, Sea. ‘Eiki Sea, ‘oku vave pe ‘eku fakahoha’asi au, ‘oku ‘ikai ke u malanga l loa au ia heni Sea.

Lord Tu’ilakepa : ‘E Fakafofonga Fika 16, ‘oku sai p ho’o... ‘Oku ou tokanga ki he ‘Eiki N pele ko mo e fakaholeleu holo he’etau ng ué, he kuo fuoloa e po’ulí. Ka tau ‘ai ka tau m tuku, ka tau ‘o fai ha lotu mo hotau ngaahi f milí. ‘Oku ‘ikai foki ke ‘i ai hano f mili ia ‘o’ona, Sea.

Sea K miti Kakato : M 1 Hou’eiki N pele Fika 2 ‘o Vava’u. Me’a mai koe.

‘Akosita Lavulavu : ‘A ia, Sea, ‘oku ‘ikai ke u loto ke u to’o ha fu’u taimi lahi. ‘Alu p e taimí, Sea, pea ‘oku ou ‘ilo’i p kuo si’i fie foki e kau M mipa ki honau ngaahi ‘apí, Sea, mo honau ngaahi hoá. Ka ko e anga ia ‘eku fokotu’ú, Sea, Fokotu’u atu e ‘aho e 14. M 1 e ma’u faingam lie.

Sea K miti Kakato : M 1 .

Taukave ‘oku t loto p ‘aho 5 he tu’utu’uni

Lord Fusitu’a : Sea, k taki, ka u lave atu ai leva he me’a ko eni na’a ku. Ko e me’a ko ‘oku me’a ki ai e Fika 16, mo’oni ‘aupito. ‘Oku ‘i ai ‘ene hoha’a ki he ‘aho ‘e 5. Ka ko e ‘aho ‘e 5, ko e taupotu ia ki lalo. Ko e fakaleá, *at least 5 days*. ‘Oku ‘ikai ko e ngata’anga ia ki ‘olunga. ‘A ia ko e me’a ko ‘oku ‘i ai e hoha’a ki ai ‘a e Feitu’u na, ‘oku t loto p ia ‘i he fakalea ko ‘a e Tu’utu’uni.

Sea K miti Kakato : M 1 ‘aupito, N pele Niuá. ‘A ia ko e me’a ko eni ‘oku tau lolotonga fakahoko ko eni he taimi ni, ke tohi’i.

‘Eiki Tokoni Pal mia : Fakatonutonu p , Sea, k taki.

Sea K miti Kakato : Fakatonutonu.

‘Eiki Tokoni Pal mia : Ko e fakatonutonu p ki he faka’uhinga ko eni ‘a e N pele Niuá, Sea. Ko e ‘uhinga mahalo, ko e faka’uhinga ‘a e ‘omai ko 14, kae ‘ikai ko e 5, ko e ‘uhingá, ke ‘oua ‘e to e si’i hifo he ‘aho ‘e 14. ‘A ia ko e tu’u he taimi ni, ‘oua ‘e to e si’i hifo he ‘aho ‘e 5. Ka ko e fokotu’u ko na’e ‘omai ‘e he Fakafofonga Vava;u 16, ke ‘oua ‘e to e si’i hifo he 14. ‘A ia ko e fakatonutonu p ia. Na’e tonu p e fokotu’u ia ‘a e M mipa Vava’u 16. Ko ‘ene fokotu’u ia na’e ‘omai.

Lord Fusitu’a : Kole atu ke to e fakama’ala’ala p mei mu’a, ‘e he 16.

Sea K miti Kakato : ‘E ‘Eiki Minisit Fakalotofonua.

Fokotu’u ke ‘aho ‘e 14 e ‘aho ngaue ke alea’i e fokotu’u vakai’i tu’unga falala’anga Pal mia

’Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua : M l Sea. Tapu mo e Sea e K miti Kakató, tapu ki he ‘Eiki Pal mia, kae ’uma’á e Hou’eiki Kapineti. Tapu ki he Hou’eiki Fakafofonga e Kau N pele, tapu ki he Hou’eiki Fakafofonga e Kakaí. Sea, ko ‘eku hoko atu p ‘a’aku ia ki he fakalahi E, 84 (g) (1). Kuo pau ke fakahoko ‘a hono p loti’i ‘o ha fokotu’u ‘o ha p loti ke fakam l l ’i ‘a e Pal mia, ‘i loto ‘i he ‘aho ng ue ‘e 3, mei he taimi na’e ‘uluaki fakah ai ke alea’i ‘e he Fale Aleá. Fokotu’u atu ke ‘aho e 14.

Kole ke fakapekia e kupu 3

Fika (3). Neongo ‘a e Tu’utu’uni 65, kuo pau ke ‘i ai ‘a e p loti ‘a e ‘Eiki Sea ‘o e Fale Aleá, ‘i he p loti ‘i he Tu’utu’uni (2). Pea kuo pau ‘e ‘ikai ha’ane fakah loto aofangatuku ‘i ha taimi ‘e toko lahi tatau ai ‘a e ongo faha’í, ‘i ha p loti, ‘i he Tu’utu’uni. Ko e anga maheni ‘o e fakatahá, ‘oku ‘ikai ke p loti ‘a e ‘Eiki Sea, ngata p ‘o kapau ‘e tatau ‘a e ongo p loti, pea ‘e toki fakah loto leva ‘a e ‘Eiki Seá. ‘Oku ou kole atu ‘e au ia ke fakapekia ‘a e kupu (3).

Fokotu’u ke fakapekia e paloti fakapulipuli kae hikinima’i p

Ko hono (4). Kuo pau ke fakahoko ‘a e p loti ‘i ha fokotu’u ki ha p loti ke fakam l l ’i ‘a e Pal mia ‘i ha founa p loti fakapulipuli. ‘Oku ou fokotu’u atu ke fakapekia ‘a e fakapulipulí kae hikinima’i. Ko e ngaahi me’a p ia, Sea, ‘oku ou tokanga atu ki aí. Ko e h e ‘uhinga ‘oku tau... Ko e fu’u me’a lahi eni ‘i he Pule’anga Tongá. Me’a lahi ‘aupito ke fai ha fakah loto peh ke tukuhifo ha Pal mia. Ko e h e me’a ‘oku tau fakapulipuli aí, pea tau hikinima. Hang ko e me’a ko , fa’a me’a ‘a e Sea e K miti. *Clean to you, clean to the sky.*

Taukave na’e fili fakapulipuli pe hono fili Pal mia

Lord Tu’i’ fitu : Sea, ki’i fakatonutonu ki he ‘Eiki Minisit , fakamolemole.

Sea K miti Kakato : ‘Eiki Minisit , ko e fakatonutonu eni.

Lord Tu’i’ fitu : Ko ‘etau fakapulipuli p hono p loti e Pal mia. Ko e to e ‘ai ke *clean* hikinima ko eni.

‘Ikai h ia he Konisit tone ke fai ha fili fakapulipuli

’Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua : Ko e p loti ko ena ko ki he Pal mia, kuo ‘osi tuhu’i mai ia he Konisit tone. Ko e p loti fakapulipuli ia ko ení, ‘oku ‘ikai ke tuhu’i mai ia he Konisit tone. ‘A ia ‘oku ou peh . Tau fakah loto ke ‘afio mai a Tupou. Me’a mai ‘a Hou’eikí. Me’a mai ‘a ha’a taki lotu. Me’a mai hotau v henga, ko f e feitu’u ‘oku tau fili aí.

Sea K miti Kakato : M l . Me’a mai.

Taukave kau e ‘ulungaanga fakafonua he ‘uhinga fokotu’u ai p loti fakapulipuli

S miu Vaipulu : Tapu mo e Feitu’u na, ‘Eiki Sea. Ko e hili eni hono vakai takai ‘o e ngaahi Fale Alea ko ia e Pasifikí. Ko e me’a ko eni na’e ‘ikai ke to’o ‘e he K miti, hang nai ko e fokotu’u ‘a Fisi, ke houa ‘e 24. Ko e ‘aho e 5, ko e n molo ia. Pea ‘oku feinga p ke fakatatau e Tu’utu’uni ke ofi taha, ke ‘oua ‘e fepaki mo ‘etau Konisit tone. Ko e p loti fakapulipulí, ‘Eiki Sea, ‘oku ‘i ai hotau ‘ulungaanga fakafonua. Fem ’aki, feveitokai’aki. Ko e founa ko ení, ko e fakakaukau, ke tau’at ina ‘a e M mipa ...

<006>

Taimi: 2000-2010

S miu Vaipulu: ‘ene p loti. Ko e p loti ko ‘a e Seá, ko e me’a ia ‘oku mole ai ‘ene *casting vote*, ko e fale’i ia ko ‘a e Loea Konisit tone na’e ‘omai mei Pilit nia.

Minisit Polisi: Sea ke u ki’i fehu’i mu’a ki he Fakafofonga Fika 15 ‘o Vava’u.

S miu Vaipulu: Tali si’i mu’a Sea kae ‘ai atu ke ‘osi.

Sea K miti Kakato: Fakamolemole ‘Eiki Minisit , hiki’i hifo p ho’o fehu’í, kae me’a mai .. Me’a mai Fakafofonga.

‘I ai e totonu ‘a e Sea ke p loti he ko e Memipa ia ‘o e Fale

S miu Vaipulu: ‘A ia ko e ‘ ng ue ko eni ‘oku faí ‘Eiki Sea, ko e feinga p ki he ofi taha ki he Konisit toné mo e ofi taha ki he tau’at ina. Ne ‘osi fetaulaki ‘a e Fale ni pea mo e p loti na’e me’a’aki ko ‘e he Minisit Laó ‘anenai. ‘Oku ‘ikai fiema’u ia ke to e hoko ‘i he kaha’u. Ko e ‘uhinga ia ‘oku p loti fakapulipuli ai. Ko e ‘uhinga ko ‘oku to’o ai ‘a e *casting vote*, ko e fale’i ko mei he Loea Konisit toné ‘oku ‘i ai ‘a e p loti ‘a e Seá, ko e m mipa ‘o e Fale ni. Kehe ia mo e Sea fakataimi ko , ‘oku Sea fakataimi ‘i he fili ko ‘o e Pal mia. Ko ‘ene m mipa ko ia ‘i he Fale Aleá, ‘oku ‘i ai leva mo ‘ene p loti. Pea ko e taimi ko ia ‘e p loti aí, ko e taimi ka ‘ai ‘o m hanga ‘a e p lotí, he ‘ikai ngofua, ‘oku ‘asi p ia he tu’utu’uní Sea, ke to e fai ‘a e *casting vote*, to’o ‘a e mafai ia ko íá, ‘i he tu’utu’uni ko eni. ‘E lau leva kuo ta’e’aonga ‘a e fokotu’u ke fakam l loo’i ‘a e Pal miá, ko e ta’efalala’anga. Ko e founa ia ‘oku ‘omai ko ‘i heni, ke fai ‘a e ng ue ki aí Sea. Fokotu’u atu.

Sea K miti Kakato: M l . Me’a mai koe Minisit Polisi.

‘Ikai tui ko e fale’i konisit tone kuo tokoni ki he K miti

‘Eiki Minisit Polisi: Sea ‘oku ou fakam l ‘aupito ‘i he ‘omai ‘a e faingam lié, pea ‘oku ou faka’apa’apa ‘aupito ki he fakama’ala’ala kuo fai ‘e he Fakafofonga Fika 15 ‘o Vava’u. ‘Oku ou ongo’i p ‘ene fa’a lave ko ia ki he fale’i ki he kau fale’i Konisit tone. Ko ‘eku tokanga’í p , p ko ‘ene fale’i p ko ia ‘a’ana p ko e anga p ia ‘ene fakakaukau, ka ne hanga ‘e ia ‘o talamai ko e me’a na’a ne ma’u mei he kau mataotao. Ko e me’a ia ‘oku kole atu ai ‘a e me’a ko eni ke tau vakai ki ai.

S miu Vaipulu: Fakatonutonu atu

Sea K miti Kakato: Me'a mai koe 15.

Faka'ikai'i Vava'u 15 ko ia na'a ne fale'i e K miti

S miu Vaipulu: Sea 'oku 'ikai ke 'i ai ha'aku fale'i, ke u foaki ki he K miti. Ko e kumi ko 'o e ngaahi fale'i 'oku fai ia 'e he kau ng ue ko 'a e K miti 'a e Fale Alea. 'Omai pea 'oku ou ma'u p 'e au 'a e ' tatau heni, lava p ia ka 'oku fakap langi, faka-Pilit nia ia 'Eiki Sea. 'Oku ou kole ange p au ia ke fakamama'o ange mei he *personal* ko , he 'ikai ke u fale'i tokotaha 'e au 'a e K miti. Ko e me'a ia fakal kufua, 'a e K miti ke fai. Ko e h 'a e me'a te u fale'i ai 'e au 'a e Minisit Lao. Pea ko e tahá, 'oku 'ikai ko hoku fatongia faka-Fale Alea ia ke u hoko ko e fale'i fakalao ma'a e Fale Aleá, 'oku tapu ia. M l ia.

Sea K miti Kakato: M l . 'E Vava'u Fika 2. K taki 'Eiki Minisit Polisi 'o tamate'i ho'o maama.

Tui 'oku ngali fu'u fakavavevave 'aho 'e 5

Lord Tu'ilakepa: Na'e 'ikai ke 'ai ke u malanga au ia. Na'e 'ai p 'e au ke u kole ki he Feitu'u na ko e 'uhingá 'oku ou sio atu, mahalo 'oku 'ai ke tau p loti, ka 'oku 'omai 'e he Feitu'u na ia. Sea 'oku ou fakam l atu he ma'u taimi. Kole p Sea ke u h fanga he fakatapu kuo 'osi hono aofaki 'Eiki Sea. Sea, hang ko e me'a na'a ku lave ki ai he uike kuo 'osí, t ko e 'uhinga eni 'oku tolotoloi ai 'a e 'ai 'etau tu'utu'uni 'a ia 'oku alea'i he 'aho ní, a'u mai ki he poo ni, koe'uhí ko e konga ko ení 'Eiki Sea. Ko u faka'amu au 'Eiki Sea koe'uhí ke fai hano talanoa'i, fai ha feme'a'aki ki ai he Fale ni, ki he lelei tahá, pea tau fai tu'utu'uni 'Eiki Sea ki he lelei fakal kufua. 'Oku ou tui au ia 'oku ou lau 'e au, 'oku 'ikai ke fakataumu'a ia ki he Feitu'u na, p fakataumu'a ia ki he motu'a ni. Fakataumu'a p eni ia ki he fakal kufua kotoa kotoa ki he fonua ni 'Eiki Sea.

'E hou'eiki, ko e 'aho 'e 5, ko e me'a eni na'e 'omai 'e he K miti, ngali na'a 'oku fu'u fakavavevave, 'aho 'e 5.

Lord Fusitu'a: K taki Sea, ko e ki'i tokoni atu p ki he N pele. Fakamolemole p .

Lord Tu'ilakepa: Te u tali he ko e 'uhinga ...

Taukave ko e fa'u e tu'utu'uni ke fen pasi mo e Konisit tone

Lord Fusitu'a: K taki ko e 'aho 'e 5 'oku 'ikai ko e 'oatu ia 'e he K miti. Ko e 'oatu 'e he Kupu 50 p ia 'o e Konisi tone. Ko ia 'oku ne tuhu'i mai 'a e 'aho 'e 5. Ko e fa'u 'a e tu'utu'uni ke fen pasi pea fakalea taha p pea mo e Konisit tone.

Sea K miti Kakato: Me'a mai Hou'eiki Vava'u.

Lord Tu'ilakepa: M l Sea. Kapau 'oku 'i ai p ia, 'oua 'e to e 'omai. Tuku ai, 'omai p 'a e me'a ko ia ke tau fakalelei'i. Pea ke me'a mai leva 'o fai ha'o me'a fakat t , 'omi mo e Konisit toné he 'oku ke mea'i p 'oku lahi 'a e ' tohí 'i mu'a 'i he hou'eiki, ke nau feme'a'aki 'o fekau'aki mo e me'a ko eni ko 'oku ke me'a ki ai. Kae kehe 'Eiki Sea tuku ia, kapau 'oku 'i

he Konisit toné p ia, moutolu ia 'i he .. Ka ko eni kuo mou 'omai ki heni, pea te tau ue'i leva 'a e Konisit toné koe'uhi ko hono 'omai ki heni 'Eiki Sea.

Ko e kongā faingata'a mo'oni eni 'Eiki Sea 'a e me'a ko e p loti fakapulipuli. Ko hono faingata'a he ko e fo'i leá 'oku ongo kovi 'a e me'a ko e fakapulipuli. Ko 'ene peh p fakapulipuli, ko e h ko hano fakat t Sea. Te u k k , te u toitoi, vakai p 'oku ou 'ilo'i koé, te u toitoi ke 'oua p te u lea ki he Fakafofonga Ha'apai. Ka tau peh p ko e founa ko ení, 'oku 'omai ke tau'at ina ha taha, ko e h hono lotó ke ne fakah ki ai. 'Oku 'i ai foki 'a e me'a 'oku fa'a 'ave 'o fakah h loto 'a e kakaí, meimei founa peh ni 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: Te ke fiema'u 'a e tokoni 'a e Vava'u Fika 1.

Taukave ko e p loti fakapulipuli ko e tala ia hoto loto totonu mo mo'oni

Lord Tu'i' fitu: Sea, ke u ki'i tokoni p au ki he 'Eiki N pele. Ko e *secret ballot* ko e fakapulipuli ia 'a e talanoa hoto lotó, 'a e talanoa 'a e faitu'utu'uni hoto konis nisi totonú mo mo'oni. Ko hoto lotó p . 'Oku 'ikai 'ai ia ke to e sio mai ha taha ke te fakam lohi'i atu, ka te toitoi. Ko e h 'a e me'a 'oku talanoa ki ai hoto lotó, ko e me'a ia 'oku tonu.

Sea K miti Kakato: M 1 .

Taukave ke ngaue'aki founa paloti fakapulipuli koe'uhi ko e anga e nofo

Lord Tu'ilakepa: Ko e me'a ia 'oku faingata'a tahá Sea. Ko e talanoa hoto lotó, mo 'ete fakakaukaú, mo e me'a ko 'oku 'ai ke te faí. He 'oku mahino foki ko hoto lotó, ka u fakat t . Kapau ko e Minisit Ngoué ko 'eku fakat t p 'Eiki Sea. 'Oku 'i ai homa tu'unga toto mo e 'Eiki Minisit Ngoue, tautehina kui, tamai taha fa' taha ko 'emau lele mai mei motu 'Eiki Sea. Kapau ko ia 'oku Pal mia he 'aho ko iá, te u faingat 'aia he'eku hikinima kapau 'oku 'i ai ha palopalema 'oku hoko ki he'ene fai fatongia ko e Pal mia 'i he fonua ni, koe'uhi ko homa v fakatoto 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: M lie.

Lord Tu'ilakepa: Ka p loti'i te u hiki kovi p au, ko e vakai p 'oku ou lave'i p , 'oku 'i ai 'a e palopalema he fonua ni 'i he fai fatongia,.. Fakamolemole p 'Eiki Minisit ko 'eku fakat t p ka 'oku sai 'aupito 'aupito p 'a e ng ue ia 'a e Feitu'una . Ko 'eku fakat t p ko e'uhingá ke me'a ki ai 'a e kakaí 'o e fonuá 'i homa tu'unga. 'Oku ou lave'i p 'oku 'i ai 'a e fehalaaki 'i he fai fatongia 'a e Pal miá, tau peh p ko e Pal miá ia. Pea fai leva ho'omou tukuaki'i mai 'e moutolu 'oku ou kau ai. Te u hiki kovi p koe'uhi ko 'ema tu'unga faka-f mili, p 'oku sai ange hono 'omai 'a e ki'i founa ko ení, ke u lava 'o fakah totonu 'a e tau'at ina mo e me'a ke fai ke fakahoko, pea 'oku lelei, pea 'oku 'asinisini ai 'a hoku laum lié 'Eiki Sea. Ko e vakai p 'oku ou lave'i 'oku hala 'ema fai fatongiá 'i he fonuá, ka u hiki p koe'uhi ko si'oku f mili na'a t 'Eiki Sea Ko e faí ke 'uma'aki. Kapau kuo 'omai 'a e founa ko ení 'e he ni'ihi ko ení pea mou vakavakai'i ko e founa ke tau ng ue'aki 'oku 'oatu ai 'a e tau'at ina 'a e M mipa 'i he Fale ni, ko e h 'a e tu'unga te te tu'u aí 'Eiki Sea...

<008>

Taimi: 2010-2020

Lord Tu'ilakepa: Pea kapau ko ha tangata lavaki koe p ko ha tokotaha lavaki koe he Fale ni, he 'ikai l loa 'eku mo'ui 'i he 'Eiki 'Eiki Sea, he 'ikai ke l loa ... 'Ikai ko hono 'ai mo'oni ko hotau fonua ni te tau fononga fakataha p mo e 'Eiki, pea kapau 'e 'ikai ke tui ha taha, ta u ki' 'ahi'ahi p mu'a, 'ahi'ahi 'etau Konisit tone, 'ahi'ahi e folofola 'oku tau fuakava, na'e toki 'osi ni e 'uma 'a e 'Eiki Minisit (tapu mo ia) ki he Tohitapu ko e fakah ia 'a hotau kovin nite 'oku tau fononga holo p pea mo e 'Eiki, 'Eiki Sea.

Ko e me'a ia 'Eiki Sea 'oku ou 'oatu ai 'a e ki'i fakat t lelei ko eni 'oku 'ikai p ko e 'uhinga ki he Feitu'u na p ko au ka ki he fakalukufua 'Eiki Sea. Ko au 'oku ou 'ilo'i 'oku 'ikai ke sai 'a hoku f mili tatau p e Minisit ko mo e Minisit ko Polisi 'Eiki Sea 'oku ou faingata'a'ia lahi koe'uh ko homau tu'unga fakatoto, ka ko hono 'ai ko e ki'i tohi ko pea mahino ki ai 'e pau ke tukuange 'ene fatongia pea tuku 'ema t 'ongga fakatoto mo 'ema t 'ongga ng ue mo e fefalala'aki ka ke ho'ata ki tu'a he ko e koloa 'eni pea ko e taki lelei mo e pule lelei 'e ma'u he founa ko eni 'Eiki Sea.

Ko u tui 'Eiki Sea 'oku 'osi fe'unga 'a 'eku ki'i fakat t 'oku ou fakatokanga'i ho fofonga 'oku ke fu'u tokanga mai, 'ikai ke 'ilo ia p ko ho'o tokanga p ko ho'o meimei toka 'a 'au 'oku fuoloa 'a 'etau ng ue. Pea ko u fokotu'u atu 'Eiki Sea tau fai 'aki e ki'i founa ko eni. Ko e mata'ifika ko 'Eiki Sea he Konisit tone 'oku 'ikai ke u fie lave au ki ai ... 'oku 'i he Konisit tone. Ka ko u 'omi p au na'a taku 'o peh ki'i fo'i lea ko e fakapulipuli, 'ai p ia ko e p loti la'i pepa (h fanga he fakatapu). Ko e p loti fakapulipuli 'oku fu'u ongo kovi ia ka au. Ongko kovi ia ki he kau M mipa 'o hang 'oku te ke lavaki'i 'e koe ha taha. 'Ai p ko e p loti he ko e tau'at ina, te ke la'i pepa ...

Sea K miti Kakato: F f 'e Hou'eiki, p loti he lilo?

Lord Tu'ilakepa: 'Ai ang ha'o me'a 'a'au ki he p loti he lilo 'oku 'ikai ke u fu'u a'u au ki he me'a ko ena 'oku ke me'a ki ai. Kai kehe Sea ko u fokotu'u atu au 'Eiki Sea ...

Sea K miti Kakato: M l .

Lord Tu'ilakepa: Tau 'ai mu'a e ki'i fo'i ... ko , 'asinisini pea 'oku me'a mai e kakai e fonua ki ai, lelei.

Sea K miti Kakato: M l . 'E, me'a mai ...

'Akosita Lavulavu: Fakamolemole Sea ko e ki'i fehu'i p . 'Oku anga f f 'etau p loti, te tau 'alu faka-fo'ikupukupu p 'oku tau *discuss* he ko e 'atunga te tau fehokoki takai holo Sea, ko e 'ai p ke mahino Sea he 'oku kupu ia 'e fiha 'i he fo'i peesi 'e ...

Sea K miti Kakato: 'A ia ko e Kupu 12 'oku fel ve'i ia mo e fakalahi (e) 'a ia ko e lave kotoa p ki he fakam l loo'i 'o e Pal miá ka 'oku hang 'oku loto p e kau Hou'eiki ke fakataha'i p p ko e fehu'i ia ke tau fakahoko , 'a ia ko e 84 (c), fakalahi (e) 'oku 'alu k toa p ia ki he me'a ko eni na'a ke me'a mai ai Vava'u 16.

M teni Tapueluelu: Sea ...

Sea K miti Kakato: Me’a mai koe Fakafofonga Fika 4.

Fokotu’u ke alea’i fakakupukupu e ngaahi kupu

M teni Tapueluelu: Tapu mo e Feitu’u na ‘Eiki Sea kae peh ki he Hou’eiki M mipa. ‘Oku ou poupu atu ki he fokotu’u ko ‘oku ‘omai ‘e Vava’u 16 ‘Eiki Sea. K toa ‘a e ngaahi liliu kuo ‘omai ki he’etau Tohi Tu’utu’uni ko ‘eni ‘a e liliu lahi tahá, pea ko eni ‘a e liliu ‘e ‘i ai ‘ene n nunga p ko ‘ene *impact* ‘i he fonua. Pea ko u fokotu’u atu ‘oku ‘ikai ko ha me’a eni ia ‘oku ma’ama’a. Ko e ngaahi kupu ko na’e fokotu’u mai ‘e he ‘Eiki Minisit ki he Ngaahi Me’a Fakalotofonua, kau ki he p loti fakapulipuli mo e to e p loti ‘a e Sea, ko e ngaahi kupu ia ki mui. Ka ko e ngaahi liliu ko eni fekau’aki mo e *vote of no confidence* ‘Eiki Sea, fakalahi (e) ‘oku liliu ai ‘a e Tu’utu’uni 84 (a), 84 (b), 84 (c), (d), (e), (f) mo e (g). Ko e (g) ia fakamuimui ‘oku ‘asi ai ko e p loti fakapulipuli.

Ko e ngaahi kupu ko eni ‘oku mamafa ‘Eiki Sea ki he fakapapau’i he ko e siate faifolau ia ki he kaha’u ‘i hono tukuhifo ha Pule’anga ‘i he fonua ni. Pea mahalo ‘oku mea’i p ia ‘e he Hou’eiki ko hotau fonua ni kuo tau a’u eni ki he kuonga fo’ou ‘oku hang hotau vaka ha vaka ko ‘oku toutou folau fo’ou ‘i he ta’u kotoa p . Ko e tu’unga fakapolitikale ‘o e fonua ‘oku *unstable* ko hono ‘uhinga ko e founa ng ue ko eni ka ko hono ‘uhinga kuo tohi he Konisit tone ko e fokotu’u atu he motu’a ni ke tau ‘alu fakakupukupu, 84 (a) ‘a ia ko e ‘uhinga ia ‘a e fakamalanga mai ko ‘a Vava’u 16 kamata ia mei he kamata’anga. Ka ‘oku tau ‘alu fakalukufua kitautolu pea ko u ongo’i ‘e au ‘a e ta’emaau ia ‘Eiki Sea ‘o fakatatau ki he mafatukituki e ngaahi kupu ko ‘eni. Ko ‘eku fokotu’u atu ke tau ‘alu fakakupukupu ‘Eiki Sea he ‘oku maau ange ia.

Sea K miti Kakato: M 1 .

M teni Tapueluelu: Mahu’inga, ‘oku mahu’inga ‘a e ngaahi liliu ‘Eiki Sea hang ko e me’a ko e ‘Eiki N pele ‘a Vava’u ke feme’a’aki ma’a ‘a e Fale pea mo e K miti Kakato fekau’aki mo e ngaahi liliu ko eni pea tukuange ki ai faitu’utu’uni ‘a e k miti, kehe p ‘oku ‘ata ki tu’a e mo’oni ‘Eiki Sea. ‘Oku ou fokotu’u atu tau kamata p ... 84 (a).

Sea K miti Kakato: 84 (a).

M teni Tapueluelu: M 1 Sea.

Sea K miti Kakato: 84 (a) (1).

Fokotu’u ke ‘aho ng ue ‘e 12

‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Tapu mo e ‘Eiki Sea. Tapu mo e ‘Eiki Pal mia kae ‘uma’ e Hou’eiki ‘o e M mipa K miti Kakato, 84 (a) Kupu (1) ko e Kupu (1) “ ‘oku ou fokotu’u atu kuo pau ki ha M mipa ‘oku loto ke ne fakahoko ha fokotu’u ki ha p loti ke fakam l loo’i ‘a e Pal mia ke ne fakah atu ki he ‘Eiki Sea ‘o e Fale Alea, fanongonongo ‘a e taumu’a ke fokotu’u ki ha p loti ke fakam l loo’i ‘a e Pal mia ‘o ‘ikai to e si’i hifo ‘i he ‘aho ng ue ‘e nima ki mu’a pea fokotu’u ia ki he Fale Alea,” fokotu’u atu ‘e au e nima ke fakapekia ia kae fetongi ‘aki e 12.

Ka liliu kupu 84(a)(1) 'e tu'u fehanga'angai ia mo e Konisit tone

Lord Fusitu'a: Sea ko e ki'i lave atu fekau'aki mo e kaveinga ko eni. Ko e, ka toe liliu e mata'ifika ia ko ia 'Eiki Sea 'e fehanga'angai leva ia mo e Kupu 50 (b) 'o e Konisit tone. Kapau 'oku fiema'u 'a e fakatonutonu ko ...

'Eiki Tokoni Pal mia: Fakatonutonu atu Sea.

Lord Fusitu'a: Kuo pau ke fakatonutonu e Kupu e Konisit tone 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: Fakatonutonu.

Taukave kei faka-Konisit tone p ka liliu e 'aho

'Eiki Tokoni Pal mia: 'Io, 'i he Kupu ko eni e Konisit tone 'oku me'a ki ai e N pelé Sea 'oku talamai ia *at least* p ko e 'oua 'e to e ma'ulalo hifo he 'aho 'e nima. 'A ia ka 'ai mai ha 'aho ia 'e ono, tali p 'oku *comply* p ia mo e Konisit tone 'aho 'e 10 'a ia ko e 'uhinga p fakatonutonu 'oku 'ikai ke peh mai ia pau ke 'aho 'e nima, peh mai si'isi'i taha 'aho 'e nima 'a ia pea 'e lahi ange ia he 'aho 'e nima, kei faka-Konisit tone ...

Lord Fusitu'a: Ko ia Sea pau ke faka-Konisit tone p 'o kapau 'e lahi hake he 'aho 'e nima ka kapau 'e liliu e fakalea ko 'o e tu'utu'uni fo'ou ke 'oua 'e to e si'i hifo 'i ha fika kapau 'oku 'ikai ko e fika ko ko e nima kuo fehanga'angai leva ia mo e ... he 'oku 'osi tuhu'i pau mai e fika ko ke 'oua 'e to e si'i hifo ai.

Sea K miti Kakato: Me'a mai Tokoni Pal mia.

'Eiki Tokoni Pal mia: Sea 'a ia ko e 'uhinga ia 'o kapau 'e lahi ange ia he nima 'oku ne laum lie lelei p e kupu ia ko eni he Konisit tone, he 'oku talamai ia ke 'oua p 'e si'isi'i 'i he 'aho 'e nima. M l Sea.

Sea K miti Kakato: Ko u tui au ki ai. Me'a mai Fakafofonga Niua.

Fe'ao Vakata : Sea tapu p mo e Feitu'u na Sea pea mo e Hou'eiki M mipa 'o e K miti Kakato. Sea ko 'eku fokotu'u atu p au ke u poupou atu p au ki he Kupu 84 (a) (1). Ko u tui p mahalo ko e me'a ko 'oku 'omai mei taumu'a 'oku ... 'a ena p 'oku 'asi lelei hake p Sea 'o 'ikai to e si'i hifo 'i he 'aho ng ue 'e nima. 'Aho ng ue 'e nima Sea 'a ia 'oku nima ki 'olunga. M l Sea.

Sea K miti Kakato: M l . Ko e fokotu'u mai eni ke tau tali eni. Te tau p loti.

... (kovi 'a e ongo) ...

Sea K miti Kakato: 'A ia ko 'etau hiki eni mei he 5 ki he 12.

'Eiki Tokoni Pal mia: 'A ia 'oku 'ikai ke to e 'i ai e fokotu'u ia 'a e ongoua ko ?

Sea K miti Kakato: Pe te tau hoko, 'a ia ko e 84 (a) eni.

'Eiki Tokoni Pal mia: Ko ia. 'A ia ko e 'uhinga ia ...

Sea K miti Kakato: Tau hoko atu ki he 84 (b).

'Eiki Tokoni Pal mia: 'A ia ko e 'uhinga ia Sea 'oku 'ikai ke to e 'i ai ha fokotu'u kehe?

Sea K miti Kakato: Ko e fokotu'u p 'a e ...

'Eiki Tokoni Pal mia: Ko e fakatonutonu ia ko eni na'e fai ko e 'uhinga ia ko 'etau faka'uhinga'i ko 'o e Kupu ko 'o e Konisit tone 'a ia 'oku mahino leva ia 'oku kei 'i ai ha fokotu'u kehe p ko e fokotu'u p ko eni?

Sea K miti Kakato: Fokotu'u p ko eni.

'Eiki Tokoni Pal mia: 'A ia 'oku 'ikai ke 'i ai e ongo fokotu'u ia ko na'e 'omai 'e he Minisit ?

Sea K miti Kakato: Ko e fokotu'u ia 'oku tau 'unu ki ai.

'Eiki Tokoni Pal mia: 'Io ka ko e 'uhinga 'oku 'i ai foki mo e fokotu'u 'e taha ko eni ia he taimi ni, 'i he la'i pepa. 'A ia 'oku ua?

Sea K miti Kakato: Ko 'etau liliu mei he 5 ki he 12. Pea mo e 14 'o Vava'u 16 ...

Fokotu'u ke tu'uma'u pe he 'aho ngaue 'e 5

Lord Nuku: Sea, kapau te tau hiki ki he 'aho 'e 12, 'oku, ko e me'a fo'ou ia. Ka ko e tu'u ko 'a e 5 'oku 'at ia. Ko u peh ke tau tu'u p he 5 he 'oku 'at p ia Sea. Ka ko e 'oua 'e toe si'i hifo he 'aho ng ue 'e 5.

'Eiki Tokoni Pal mia: Fakatonutonu atu Sea ko e 12 ena 'oku 'at p mo ia Sea. Hang ko e feme'a'aki 'anenai Sea ko e kehe p ke 'oua 'e si'isi'i he 'aho 'e 5.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

'Eiki Tokoni Pal mia: Ka ko e 'uhinga p eni 'o kapau ko e fokotu'u p eni he taimi ni, p 'oku 'i ai ha fokotu'u kehe, ko e 'ai p ke fakama'ala'ala Sea he ko e 'uhinga tau fai ko ha fili pea tau *informed decision* p .

Sea K miti Kakato: Ko e ...

Lord Nuku: 'A ia ko e 'uhinga p ia 'o e fakahoha'a Sea. 'Oua te ke fokotu'u atu ki mu'a ha 'aho 'e 3. Koe'uh , kapau 'e fai ia ki mui he 'aho 'e 5 ko u tui au 'oku 'i loto p ia 'i he 84 ko eni ko (1) Sea. Ko e anga p ia 'a e fakakaukau Sea. Kapau te tau liliu e fika, kehekehe leva e ...

Taimi: 2020–2030

Lord Nuku: .. hiki mei he 5 ki he 12, tuhu'i pau e 12. Ko e tu'u he 5, 'at' atu e toenga ia Sea. Ko e anga p'ia e fakakaukau. Pea kapau 'oku peh' p' ke tau fokotu'u e 12 pea 'oku pau leva ke tau ng'ue tautolu ki he 'aho 'e 5. M 1 Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai 'Eiki Minisit Pa'anga.

Fokotu'u 'oua to e laka hake he 'aho ngaue 'e 14 telia uesia fakalalakaka e fonua

'Eiki Minisit Pa'anga: Tapu mo e 'Eiki Sea mo e K miti Kakato. Mahino foki ko e me'a lahi eni. Ko e taimi ko 'oku ha'u ai ko ha fanongonongo peh' ni, ko 'ene taimi p' 'oku 'asi, ko 'ene taimi p' 'oku h' mai 'oku ai 'ene uesia 'a'ana ia e tu'unga langa fakalalakaka e fonua. Pea ko 'ene fuoloa ange ko 'a hono tuku ko 'o 'ikai fai mo fai ha tu'utu'uni, uesia lahi ia. Pea ko e me'a ko u fokotu'u atu ai f' f' kapau 'e liliu 'a e konganga peh' 'o 'ikai to e sio ki he peh' 'o 'ikai to e laka hake he 'aho 'e 14. Ko 'ene h' mai p' ko me'a 'ikai ke to e 'ova, ma'u 'e ia 'a e Konisit tone 'oua to e 'ova hake he 5. Ko e 'uhinga, 'aho 'ikai to e 'ova he 'aho 'e 14, tau fai tu'utu'uni e Fale, 'osi pea tau hoko atu. Ko e ki'i me'a ia ko u fokotu'u atu he kupu ko eni Sea.

Sea K miti Kakato: 'Omai e faingam' lie ko eni meia Vava'u 15.

Fokotu'u 'oua toe si'i hifo 'aho 'e 5 p' laka hake 'aho 'e 14

S miu Vaipulu: M 1 Sea. Ko e ki'i fokotu'u atu p' Sea ke hang' ko e fokotu'u ko 'a e Minisit Pa'anga, f' f' kapau 'e 'ikai to e si'i hifo he 'aho 'e 5 p' 'e laka hake he 'aho 'e 14, pea 'osi. Koe'uhi ke mapuni p' 'a e tafa'aki ko mei he Konisit tone pea 'oua 'e uesia 'a e ngaahi langa fakalalakaka 'o hang' ko ia ko e me'a ko 'oku me'a ki ai e Minisit Pa'anga.

Sea K miti Kakato: M 1 . Me'a mai Fakafofonga Niua.

Poupou ki he vave pea 'ikai maumau taimi ng'ue 'a e Falé

Fe'ao Vakati : Sea, tapu p' mo e Feitu'u na kae 'uma' e Hou'eiki. Ko e fokoutua p' Sea 'o poupou ki he me'a ko eni ko 'a e Minisit Pa'anga Sea. Lave'i p' 'e he motu'a ni ko e taimi fakahela ia Sea e tatali. Ko u tui au, tau fononga ko eni he ki'i fonua na'e tuku ki langi Sea, 'osi fai tapuekina p' me'a kotoa pea 'oku 'ikai ke 'i ai ha me'a ia ke hoha'a ki ai e 'Eiki Pal' mia he 'oku lele lelei p' hono Pule'angá, ngaahi ' me'a p' ka 'oku mo'oni 'aupito e me'a ko ia 'oku me'a ki ai e 'Eiki Minisit Pa'anga Sea. Ko e vave taha kae fai mo 'osi kae hoko atu e ng'ue. He ka tolotoloi Sea 'o l' loa kae 'ikai ke fakangatangata, taimi maumautaimi ia Sea ko u fakapapau atu ki he Feitu'u na. M 1 Sea.

Lord Tu'i' fitu: Sea ki'i, 'oku 'ikai ke fakatu'ut' maki ko e Konisit tone p' eni ia kuo pau ke fai e *vote of no confidence* 'i he m' hina 'e 18, 'ikai fakatu'ut' maki ia. Fakatu'ut' maki eni ia e l' loa ko ia 'etau tohoaki'i e taimi kae tatali e Pule'angá ia ki he'ene ng'ue. Pea ko u poupou leva au ki he fokotu'u ko 'oku fai 'e he Minisit Pa'anga. 'Oku 'ikai ke fakatu'ut' maki ko e fo'i tu'utu'uni eni ia, 'ikai ko ha me'a tupukosi eni ia pea 'oku 'ikai ko ha toki *vote of no confidence* eni ia. Ko hono uá'aki eni. 'Oku fakatu'ut' maki ange l' loa 'etau nofo 'o alea, alea, alea kae tu'u e Pule'angá pea mo e ng'ue 'oku tonu ke faí. Ko ia p' Sea m 1 .

Sea K miti Kakato: M 1 . 'E Minisit , me'a mai.

Kole ke tuhu'i pau e 'aho kae fakafaingamalie'i ha kau M mipa nau 'i muli

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Tapu mo e Sea, tapu mo e fakataha'anga ni. Ko 'ene tu'u he taimi ni ko e 5, 14. Ko 'eku faka'amu 'a'aku ia, ke tuhu'i pau p fo'i 'ahó. Ko e 'uhinga ko 'eku sio eni ka 'i ai ha kau folau ki muli p ko e tengetange, ke nau 'i heni ke fakah honau lotó. Ke tuhu'i p fo'i fika pau.

Sea K miti Kakato: M 1 , me'a mai N pele Fika 3.

Fakapotopoto taha ke 'aho 5 'oua toe si'i hifo he 'aho 14 ke 'oua uesa Pule'anga

Lord Tu'ivakan : Sea, ko u tui ko e me'a ko ia na'e me'a ki ai e Minisit Pa'anga, pea mo e Fakafofonga 15, 'oua to e si'i hifo he 'aho e 5 kae 'oua to e lahi hake he 'aho 'e 14. He ko e me'a ko ia na'e hoko 'i he 'uluaki *vote of no confidence*, ko e mole lahi ki he Pule'angá, ko e ng ue ko eni 'a e *revenue*, 'ikai ke lahi, lahi e pa'anga kae 'ikai ke t naki. Pea to e mole mo e ngaahi pisinisi falekoloa. Pea tu'u 'a e Pule'angá koe'uhi he 'oku 'ikai ke mahino p ko hai 'e h maí ko hai 'e h atú. Ko u tui ko e fakapotopoto, 'oua to e si'i he 'aho 'e 5 pea 'oua to e lahi he 'aho 'e 14. Ko e me'a ke mahino kia kitautolú, ko e me'a ng ue eni, ko e me'a lelei 'a e *vote of no confidence* he 'oku ne hanga 'o *check* 'a e ng ue 'a e *Executive*. He ko e pa'anga 'oku tau 'oatu kia kinautolu pea 'oku nau ng ue lele'aki e me'a ko ia. He kapau na'e 'i ai ha fo'i *process*, na'e fuoloa e Pal mia 'a e Pal mia ia. Ka ko e 'uhinga na'e 'ikai ke 'i ai ha *process*, ko e me'a ia na'e 'osi ai p 'a e *term* 'a e 'uluaki Pule'angá. Ko 'etau ako eni mei he kuo hilí ke fakalelei'i 'a e me'a ko ia koe'uh ke tau lele lelei pea 'oua te tau hang ko e ngaahi fonua 'o e Pasifikí, tautaufetongi he meimei m hina 'a e ngaahi takí. Koe'uhi p ko e *vote of no confidence*. Ka tau feinga ange ha me'a ko ke malu ke tau kehe mei he 'otu motu 'o e *region*. Ko ia ko 'eku kolé, fakapotopoto 'oua to e si'i he 'aho 'e 5 pea 'oua to e l loa ange he 'aho 'e 14.

Sea K miti Kakato: Me'a mai Minisit .

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Sea, kuo mahino ki he motu'a ni 'a e feme'a'akí. Pea ko u fakafoki atu 'eku fokotu'ú.

Kupu 84(a) (2)

Sea K miti Kakato: M 1 . Tau hoko atu ki he 2, 84a ua. Tau hoko atu ai p .

'Eiki Pal mia: Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai 'Eiki Pal mia.

Tokanga ki he l loa e 'aho 'omai he tikite hopo

'Eiki Pal mia: Tapu atu ki he Feitu'u na 'Eiki Sea. Ko u faka'amu p ke 'ai p ke mahino angé, 'ikai ke to e si'i he 'aho 'e 5, p laka hake he 'aho 'e 14. Ko e anga maheni ko 'a e ' hopo ko u maheni 'aupito 'aupito he me'a ko e hopo pea 'oku , ko e taimi ko 'oku tufa ai ha tikite, 'oku fa'a 'ange 'aho 'e 14 p ko e 28. Talu 'eku kau ki he lahi e hopo ko u kau, 'aho p 'e 14 p ko e 'aho 'e 28. 'Oku 'asi mai p he me'á, kuo pau ke ke fakah ho'o talí 'oua na'a to e si'i he 'aho 'e

14. Taimi 'e ni'ihi, 'oua na'a to e laka hake he 'aho 'e 28. Ko e anga maheni ia e ngaahi hopo ko u kau ki ai.

Lord Fusitu'a: Sea ko e ki'i tokoni p ki he Pal mia.

Sea K miti Kakato: Te ke tali Pal mia.

Taukave 'oku 'ikai ko ha hopo ka ko e vakai'i tu'unga falala'anga Pal mia

Lord Fusitu'a: Fakam l ki he Pal mia. Ko hono ki'i fakafaikehekehe p , 'oku 'ikai ko ha hopo eni ia 'Eiki Sea ke hang ko e faka'ilo faka-Fale Alea. Ko e *vote of no confidence* p 'oku kei ma'u 'e he sino e tokotaha ko eni 'a e falala 'a e kau M mipa e Falé, 'ikai ko ha hopo eni 'Eiki Sea. M l .

Sea K miti Kakato: M l .

'Eiki Pal mia: Sea, 'e tatau p pe ko e h p ha fa'ahinga fakalea p ko e hopo p ko e h ha me'a, ka kuo 'i ai e me'a ko e tautea. 'Oku 'i ai e me'a ko e tautea pea neongo p ko e h hono fa'ahinga fakalea. Ka ko hono mo'oni e me'a ko eni ko e tautea. Ko e tautea'i e tokotaha ko ia ko e ta'efalala'anga. Ko ia ko u peh p 'oku 'ikai ke, p te tau 'ai ko e hopo p ko e h . Ka ko e founa anga maheni ko , ko u fakah atu p 'e au e founa ko 'oku lahi taha 'eku kau ki he ngaahi hopó. 'Oku 'aho 'e 14 'oku tukumai ke te faile ai ke te tali ai ki ha, kapau 'oku faile ha hopo. Taimi 'e ni'ihi, 'oku mea'i p 'e he, 'aho 'e 28. 'Oku ai 'a e hopo 'oku ou kau ki ai he taimi ni, tuku mai e 'aho 'e 28 ke fai ai e tangí. 'A ia ko e anga maheni p 'oku ou talanoa atu au ia ai pea 'oku lava p ke 'ai kimu'a. Ka ko hono mo'oni ko e 'aho 'e 28 'oku tuku mai, 'oua na'a to e laka he 'aho 'e 28 ho'o faile ho'o totonu...

Lord Tu'ivakan : Sea.

Sea K miti Kakato: M l . Me'a mai Hou'eiki.

Fiema'u founa ng ue pau ke tataki 'aki hano vakai'i *vote of no confidence*

Lord Tu'ivakan : Hou'eiki ko e taimi ko na'e 'ange 'a e tohi fakafisi 'a e kau Fakafofonga ko eni mei he *party* 'a e 'Eiki Pal mia. Ko e me'a ko ia na'e fakahoko mai kia au ko 'enau lue atu p pea nau to e h mai. Ka ko e 'uhinga na'e 'ikai ke 'i ai ha fo'i *process*. He kapau na'e peh , na ke fuoloa p ho'o Pal mia pea ke to e Pal mia mai p he... ka ko e 'uhinga na'e 'ikai ke 'i ai ha *process*. Tau peh ko e 'aho 'e 14 ko e fo'i *working days* ia, 'aho ng ue 'e 14. 'Ika ke to e lau ai e Falaite mo e Tokonaki mo e h . Ka ko e 'uhinga ko e feinga ko ki he si'isi'i, 'o hang ko e me'a 'a e 'Eiki Minisit , ko e pa'anga lahi ia 'oku mole mei he fonua. P ko e m hina 'e 1, ko e mole lahi 'a e pa'anga 'oku tonu ke t naki pea to e mole mo e ngaahi pisinisí. Ko e me'a ia na'e hoko 'i he kuo hilí. Pea kapau 'oku mou fiema'u p ke hoko e me'a peh ki he Pule'angá he 'oku fiema'u 'e he Pule'angá ha pa'anga ke fai'aki e ngaahi ng ue.

'Eiki Pal mia: Sea k taki p ka u ki'i tokoni atu.

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

Eiki Pal mia: Ko 'eku toki lave'i 'aku eni 'oku tu'u e Pule'angá. Ko e fika ko eni fakamuimui na'e ma'u mai mei he *revenue*, nau 'osi 'ova hake he 5 miliona 'i he taimi ni. 'Osi 'ova'aki ia e 5 miliona. 'Ikai ko u peh p 'e au ia p 'oku tu'u. 'Ikai ke u tui au ia 'oku tu'u. Ko au 'oku 'ikai ke u tui au ia 'oku tu'u, ng ue.

Sea K miti Kakato: Ki'i tokoni eni 'Eiki Pal mia.

Lord Tu'ivakan : Sea, Pal mia k taki. Ko u tui 'e ki'i kehekehe p . He ko e taimi ko u tui 'oku mea'i p 'e he 'Eiki Minisit

<001>

Taimi: 2030-2040

Lord Tu'ivakan : ... Pa'anga he na'a mau h atu mautolu na'e 'ikai ke 'i ai ha pa'anga ia 'a e Pule'anga. Ka ko e pa'anga na'e tuku atu kia kimoutolu na'e 'ova 'i he 30 miliona pea na'e kei fai p ng ue. Na'e 'i ai e ' ngaahi me'a ke toki *implement* mai p he ta'u kuo 'osi mo e ta'u ni. Ko e alea ia na'e fai. Kae kehe 'oku tonu ke tau f ng ue'aki pea 'oua te tau to e lau hake ' ngaahi me'a peh mo e me'á ka ko e fo'i *process* ke ng ue'aki ki he kaha'ú. 'Oku 'ikai ke 'uhinga ia kia koe p ko ha toe taha. Ko hai 'oku, ko e kau Hou'eiki M mipa ki he Fale 'oku 'i ai 'enau me'ang ue ke ng ue'aki. Pea 'oku ou tui ko e me'a lelei ia ke, 'e 'aonga ki he fonua mo e anga e ng ue ke tokoni ki hono t naki 'a e pa'anga 'o e fonua. M l Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai Vava'u fika ua.

Lord Tu'ilakepa: Ko u hiki p au pea u to e kalokalo atu ka 'oku ke tuku mai ke u hoko atu. Sea m l e, pea kia au ia mahalo 'oku, kuo fe'unga p ko e 'uhinga he 'oku mahalo 'oku 'ikai ke fakatokanga'i he 'e 'Eiki Pal mia. 'Oku mo'oni p 'Eiki Pal mia 'oku lolotonga lele foki. Pea 'oku te'eki ke 'i ai ha *Vote of Confident* ia ke fakah kae ho'ata mai 'a e me'a ko na'e a'usia 'e he ni'ihi na'a nau fakalele e Pule'anga. 'A ia na'e 'i ai 'a e ki'i u sia 'Eiki Sea. Ka ko u kole atu 'Eiki Sea tau hoko atu p mu'a tautolu 'etau fakalelei'i ki he 'aho 'e 14 mo e 'aho nima Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai Hou'eiki fika ua 'o Ha'apai.

Lord Tu'iha'ateiho: Tapu mo e Sea fakatapu atu ki he Pal mia kae 'uma' e Hou'eiki 'o e K miti Kakato. Ko u fokoutua p hoku nofo'anga 'o fanongo he ngaahi f me'a'aki. Ko u sio hifo ki he Konisit tone kapau 'e liliu 'a e ngaahi fika ko eni ko hang ko e 'aho 'e nima p ko e 'aho 'e 14 'oku tau maumau'i 'etautolu 'a e Konisit tone. 'A ia 'oku lava p he 'e tohi ng ue ia ke ne *over write* 'etau Konisit tone ? Mahalo ko e ki'i fehu'i p ia Sea. M l .

Sea K miti Kakato: M l . Mahalo kuo tau loto tatau tautolu ki he kupu ko eni. 'Oua to e si'i 'i he 'aho ng ue 'e nima p lahi hake 'i he 'aho ng ue 'e 14.

Tokanga ki he liliu e kupu 50(b) e Konisit tone

Lord Nuku: Sea, Sea ko e me'a 'oku tokanga ki ai 'a e motu'a ni 'Eiki Sea ko 'etau liliu ko eni 'a e kupu ko eni ko 50 b...

Sea K miti Kakato: Konisit tone ?

Lord Nuku: 'Io. Kuo pau 'e 'ikai fakahoko kae 'oua kuo 'oatu ki he Sea 'i he 'aho ng ue 'e nima 'oua to e si'i hifo 'i he 'aho ng ue 'e nima. Pea te tau hanga leva 'o fakalahi 'oua to e lahi hake 'i he 'aho 'e 14 'a e kupu ko 'o e Konisit tone. Ko 'eku fehu'i p 'a'aku ia p 'oku 'ikai ke 'i ai ha 'aho 'e 14 ai ngata ai. 'Aho 'e nima lahi hake kuo tau hanga 'etautolu 'o fakah e fo'i fika 14 'oua to e laka ai. Ko 'eku fie fehu'i p 'a'aku ia 'Eiki Minisit Lao kapau te tau tali 'a e fo'i liliu ko eni kuo pau ke tau liliu 'a e kupu ko ia 'i he anga e fakakaukau. Ko 'eku anga p 'eku lau ...

Sea K miti Kakato: Me'a mai ...

'Eiki Minisit Lao: Tokoni...

Sea K miti Kakato: 'Eiki Minisit Lao.

Tali Pule'anga 'ikai ha monuka ai 'a e Konisit tone

'Eiki Minisit Lao: ... kei tokoto lelei p ia he lao. Hala ke tau hanga 'o maumau'i ha me'a. Ka 'oku tau hanga 'o fa'u e lao ke *within* 'i he lao mo fakapotopoto. Hala 'ata'at . Tokoto lelei p he loto lao.

Sea K miti Kakato: M 1 .

Taukave 'oku ta'efakalao ka liliu 'o 'aho ng ue 'e 14

Lord Nuku: Ko ia Sea. Ko e me'a p ia na'e fai ki ai 'eku hoha'a he 'oku 'ikai ke 'i ai ha 'aho ia 'e 14 he kupu 85 b. Pea kapau leva te tau hanga 'o ng ue'aki 'a e 'aho 'e 14 pea 'oku, kapau 'oku peh 'oku fakalao ka ko 'eku tui Sea 'oku 'ikai ke fakalao.

Lord Fusitu'a: Ko e ki'i tokoni p ki he 'Eiki N pele kapau 'e lelei.

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

Fakalongolongo e Konisit tone kapau 'e liliu 'aho 'e 14

Lord Fusitu'a: 'Oku 'i ai 'a e mo'oni ia 'a e N pele. Ko hono mo'oni 'oku fakalongolongo 'a e Konisit tone ki he 'aho 'e 14. 'Oku ne tuhu'i pau mai he 'ikai to e si'i hifo 'i he 'aho 'e nima ka 'oku fakalongolongo 'i he taupotu ko ki 'olunga. Ko ia ai ka tau fakahoko 'etautolu ha 'aho 'e 14 'oku t loto p ia he'etau tu'utu'uni ka 'oku 'ikai ke 'i ai hano fakamafai'i fakalao 'o'ona he Konisit tone fo'i 'aho 'e 14 ko ia. Ko hono tefito'i mo'oni ia 'Eiki Sea m 1 .

'Eiki Tokoni Pal mia: 'Eiki Sea ke u ki'i faka'osi atu.

Sea K miti Kakato: Me'a mai Tokoni Pal mia.

Kei faka- Konisit tone kapau 'e 'aho 'e 14

'Eiki Tokoni Pal mia: M 1 Sea. Pea kapau 'e fili e 'Eiki Sea ia ke ne t pile'i. Ko 'etau talanoa foki eni 'o kapau 'e 'i ai ha M mipa te ne 'ai ha *Vote of No Confidence* 'o 'ave ki he Sea. Me'a 'a e Sea ke ne t pile'i ia 'i he Fale Alea 'i he 'aho, 'oua si'isi'i ange he 'aho 'e nima. Kae

hang ko e fokotu'u 'a e Minisit Pa'anga ke 'oua toe 'ova he 'aho 'e 14. Kapau 'e 'aho ia 'e 14 'oku ne kei ma'u p ia 'a e laum lie 'o e Konisit toné he ko e 'uhinga 'oku 'ikai ke si'isi'i ange ia 'i he 'aho 'e nima 'aho 'e ono 'aho 'e fitu kei ma'u p ia kei *comply* p ia mo e Konisit toné 'i hono faka-fokotu'u ko 'o e taimi. Ko ia p ki'i tokoni Sea.

Lord Fusitu'a: Ko e to e ki'i tokoni p ki he 'Eiki Tokoni Pal mia.

Sea K miti Kakato: Me'a mai p koe.

Lord Fusitu'a: Ko hono pangó p ko e me'a ko e Konisit tone mo e Lao 'oku te faipau ki ai. 'Oku 'ikai ke te fai ki he hangehang p ko 'oku 'i he laum lie ko 'o e lao. 'Oku pau ke te fai pau ki ai p 'oku te ta'efaipau. 'Oku 'ikai ke 'i ai ha me'a ko e hang ha ki'i meimei maumau lao p ko ha fu'u maumau lao f f fau. Ko e 'uhinga p ia 'a e to e ki'i fakama'ala'ala ko 'a e motu'a ni 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai Minisit .

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: M l . Sea kole ke u fakatapu atu ki he Feitu'u na pea peh ki he Hou'eiki 'o e fakataha K miti Kakato. Te u lau'i hangatonu atu p 'a e Konisit tone 'i he fofonga ko eni ke ke me'a ki ai 'Eiki Sea. Ko e 50 b P loti ke Fakam l l o'i 'a e Pal mia Kupu ua. Ko ha P loti ke Fakam l l o'i 'a e Pal mia, "*a kuo pau he 'ikai ke fakahoko kae 'oua kuo 'oatu ki he Sea 'o 'oua 'e toe si'i hifo, 'oua 'e toe si'i hifo 'i he 'aho ng ue 'e nima ha fanongonongo 'a e taumu'a ke fakahoko 'a e fokotu'u ko ia.*" Tonu haohaoa p seti 'e 100 pe 'a e fokotu'u. 5 ki he 14. M l Sea.

Sea K miti Kakato: M l .

Fe'ao Vakata: Sea fokotu'u atu ke tau hoko atu Sea.

Sea K miti Kakato: Tau hoko atu.

Taukave mahu'inga e taimi ke 'oange taimi faka'iloa ke fai'aki taukapo

'Eiki Pal mia: Sea ko e, k taki ko e fakamalanga ko na'a ku fai 'anenai ko e founa ia 'oku ng ue'aki 'e he Fakamaau'anga 'a e 'aho 'e 14. Pea 'oku ou fifili ko e h ko 'a e 'uhinga 'oku 'omai ai 'a e fo'i 'aho 'e 14 'oua na'a to e si'i he 'aho 'e 14 p ko e laka he 'aho 'e 28. 'Oku ou tui 'oku 'i ai 'a e 'uhinga 'oku mahu'inga 'aupito 'a e taimi. Pea 'oku ou tui ko e 'uhinga 'oku tuku mai ai ke 'alu 'a e tokotaha ko 'oku faka'iloá 'o fekumi ki ha founa ke fai'aki 'a e taukapo.

Na'e 'ikai ke faka, na'e 'ikai ke, kapau na'e fokotu'u mai 'a e lao ko ke tau peh 'o hang ko eni 'aho 'e nima. Ka ko e founa angam heni eni 'oku ou talanoa atu ki ai. 'Aho 'e 14 ki he 'aho 'e 28. Ko e taimi ni ko e me'a ko eni 'oku ou teuteu 'ilo'i p he'eku Fakafofonga ko . 'Osi e uike 'e tolu he taimi ni 'oku mau kei 'at p ke ...

Lord Tu'i' fitu: Sea ki'i fakatonutonu 'a e 'Eiki Pal mia fakamolemole.

Sea K miti Kakato: Pal mia ko e fakatonutonu eni 'a e 'Eiki N pele.

Fakatonutonu 'oku 'ikai ko ha fale hopo 'a Fale Alea

Lord Tu'i' fitu: Ko 'eku fakatonutonu 'oku 'ikai ko ha falehopo eni ia ko ha *impeachment* eni ia. Ko e me'a p ia 'oku *opinion* 'a e fokotu'u e *Vote of No Confidence* ha me'a 'oku 'ikai ke peh ha taha fakafo'ituitui 'oku 'ikai ke kei fe'unga 'a e Pal mia ke tataki e Pule'anga. 'Oku 'ikai ko ha fale hopo eni ia Sea ho Fale. Hang ko 'ene me'a ko 'oku fakamaama ko . Ko ia p Sea.

'Eiki Minisit Lao: Te u ki'i t naki m l Sea. Te u ki'i t naki atu p ka ko e 'uhinga p lave ki ai 'a e Pal mia ko e fakapotopoto 'o e 'aho 'e 14 'ikai ko ha hopo eni ia. Ka ko e fakapotopoto hono ng ue'aki 'a e 'aho 'e 14. Fakapotopoto p Sea. Tuku mai he 'e lao pea 'oku tau mai leva me'a mai 'a Hou'eiki 'o ng ue'aki hotau 'atamai lelei hotau fakakaukau ngata p he 14 'oua to e si'i he nima kae ngata he 14. Ko e mai ia ke tau me'a mai ki heni mo 'etau fakakaukau lelei 'o fai'aki e tu'utu'uni faka'ofa'ofa ke tau muimui ki ai. M l e tali he 'e Hou'eiki m l 'aupito ia.

Sea K miti Kakato: M l . Fakafofonga Niua.

Tui malava pe ke to e faka'ata lahi hake he 'aho 14

Fe'ao Vakata : Sea tapu p mo e Feitu'u na tapu atu ki he Hou'eiki M mipa 'o e K miti Kakato Sea. Ko e, na'a ku poupu p au ki he me'a ko 'a e Fakafofonga fika tolu ko 'Eiki N pele ko 'a Tongatapu Sea 'i he a'usia na'e a'usia he motu'a ni he 'aho ko ia Sea. Ko u tui 'e fakamo'oni p 'a e tokolahi 'a e Hou'eiki Minisit 'o e 'aho ko ia me'a na'a ku lave ko ki mu'a h fanga he fakatapu Sea. Ko e taimi maumau taimi 'aupito ia kapau 'oku 'ikai ke ma'u e fika 'e Sea. Ka ko eni ko e tu'utu'uni ko eni Sea 'oku 'omai ke tau, 'o fakatapu ki he 'etau Konisit tone 'a e 'aho 'e nima. Pea kapau 'oku peh he 'e 'Eiki Pal miá ia ke to'o 'a e fo'i 'aho 'e 14 'i 'olunga 'e lava p Sea ke kei 'at ke kei faka'at p fo'i 'a e fo'i 'aho ia 'e, ke 'oua 'e a'u ia ki he 'aho, ke ngata he 14 kae hoko atu p ...

<002>

Taimi: 2040-2050

Fe'ao Vakata : he 'oku 'uhinga 'oku 'ikai ke ... hang ko e me'a ko 'a e 'Eiki N pele Fakafofonga ko mei Niua 'oku fakalongolongo ai 'a e ngaahi kupu ia 'o e Konisit tone. Ka 'oku tui au Sea, ko e lelei taha eni ia ki he 'Eiki Pal miá. Ko e vave tahá kae fai mo faka'osi. 'I ai foki e me'a ko e fakafetongi hoosi Sea, h fanga he fakatapu. Pea na'e hoko ia Sea. Ko 'ene l l a ang , ko 'ene 'alu 'alu p taimi 'ohovale p kuo afe mai ha taha ia ki he tafa'aki 'e tahá, pea to e nounou e fika e Pal miá. Ka ko 'eku tuí 'a'aku Sea, 'ikai ke u 'uhinga au ki he tafa'aki, 'uhinga 'a'aku Sea ki he taimi ko eni ko 'oku mole ko he tatali ko kae fai e ng ue Sea. 'Aho 5 Sea, mahalo na'e fakapotopoto p 'a hono fakakaukau 'i 'e he Hou'eiki he 'aho ko , ki he 'etau Konisit tone. Pea kapau 'oku peh ke to'o 'a e 'aho 14 Sea, 'oku kei 'at p pea mo ia ia. P 'e lava p ke faka'at he ... M l Sea.

Sea K miti Kakato: M l . Me'a mai 'a Vava'u 15.

Kehekehe fakaha loto ki he ta'efalalala'anga Pal mia mo e faka'ilo faka-Fale Alea

S miu Vaipulu: Tapu mo e Feitu'u na Sea, mo e Hou'eiki. 'Eiki Sea, 'oku kehekehe 'a e fakah loto ko ki he ta'efalala'anga e Pal miá mo e *impeachment*. Fakatatau ki he tu'utu'uní, ko e *impeachment* 'oku hang ia ha hopó, pea kuo pau ke ma'u 'a e 'u *evidence*, pea toki *declare* 'e he k mití 'oku 'i ai 'a e *prima facie case*, pea hoko atu 'a e *impeachment*. Ko e fakah loto ko ta'efalala'angá, ko e me'a p 'oku fiema'u ia aí 'Eiki Sea, ha ngaahi 'uhinga te u ta'efalala ai. Pea ko e me'a ia 'a e Hou'eiki 'o e Falé, ke nau fili he me'a ko 'oku fokotu'u mai he m mipa ko 'oku makatu'unga ai 'a e fokotu'u ko 'o peh 'oku ta'efalala'anga 'a e Pal miá. P 'e tui ki ai ke ta'efalala ai p 'ikai, me'a kehe ia. Ko e temok lati ia 'oku tau 'i ai 'i he 'aho ni Sea. Pea ko hono kehekehe ko mo e *impeachment* hang ko ia 'oku fiema'u 'e he 'Eiki Pal miá ke ai ha fo'i 'aho 'e 28. Ko hono kehekehe 'o e *impeachment* mo e me'a ko ení, ko eni ko e *vote of no confidence* kei m mipa p ia. Ko e *impeachment* to'o mo 'ene m mipá 'a'ana. Pea 'ikai ngata p hono to'ó 'oku tapu ia he'etau Konisit tone ke to e fakamolemole'i 'e he 'Ene 'Afió ha taha kuo halaia 'i ha faka'ilo faka-Fale Alea. 'A ia ko hono kehekehe ia 'a e ongo founga ko eni 'e 2 'oku ng ue'akí. Kehe 'a e *impeachment* kehe 'a e *vote of no confidence*. Ko ia p Sea, m 1 .

Lord Fusitu'a: Sea k taki ke u ki'i fakahoha'a atu.

Sea K miti Kakato: Me'a mai koe.

Fakama'ala'ala ki he tipeiti he 'aho fai ai tohi fanongonongo

Lord Fusitu'a: Na'a to e ki'i ma'ala'ala ange. Mahalo 'oku ou ki'i ongo'i hang 'oku ou ki'i h 'etau tipeití, kuo tau nofo tautolu ia 'i he tohi fanongonongó 'Eiki Sea. Ko e tipeiti ia ko ení 'oku kei 'i he tohi fanongonongó p ia. 'Oku 'ikai ko e kakano'i *vote of no confidence* eni ia. 'A ia 'oku tau tipeiti tautolu kae 'omi 'a e tohi fanongonongó 'ikai ke to e si'i hifo he 'aho 'e 5, pea ka ongo'i he Seá 'oku fakapikopiko he uike ia ko iá, pea 'ikai ke ne 'omi 'e ia ki he Falé kimu'a he 'aho 'e 14 'e mate ai p fo'i *vote of no confidence* ko iá 'i he tohi fanongonongó p , kuo te'eki ke a'u ia ki he p lotí. Ko e me'a ia ke to e ki'i fakama'ala'ala ke to e mahino ange ki he Falé 'oku tau lolotonga tipeiti p 'i he tohi fanongonongó p . Ko e 'uhinga ia 'oku 'ai ai e 'aho 'e 5. Ko e fakama'ala'ala ia 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 . Me'a mai koe Vava'u 1.

Lord Tu'i' fitu: Sea, tapu p mo e Feitu'u na. 'Oku ou ... ko e maama ko 'oku 'i Vava'u 15 'oku lave'i ia he motu'a ni. 'A e kehekehe 'a e *vote of no confidence* ko ho'o *opinion*. Ko e h p me'a 'oku ke fokotu'u atu mo ongo'í ko e me'a p ia te tau 'aí. Ko e *impeachment* ia kapau 'e *impeachment* k toa e kau Minisit ko ení kae fai e fo'i *process* e *impeachment* ko e taimi ko 'e fai ai e fakamaaú, he 'ikai ke to e ai ha m mipa peh ia 'e nofo 'i Fale ni. Ko 'ene 'alu ia ko ke faka-fakamaau 'a e Fale ni. Ka ko e *vote of no confidence* ko e h p 'etau me'a 'oku tau ongo'i mo e tau'at ina 'a e tokotaha ko iá 'oku 'ikai ke fe'unga e Pal miá ko e fo'i ng ue p ia ko . Ko ia p Sea m 1 .

Sea K miti Kakato: M 1 . Me'a mai 'Eiki Minisit Ngaahi Potung ué.

'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule'anga: M 1 'aupito Sea e ma'u faingam lie. Kuo u fakam 1 atu au Sea ki he ngaahi fakama'ala'ala 'oku toki mahino lahi 'a e kongá lahi 'o e fokotu'ú. Kuo u to e ki'i fihí au he fakama'ala'ala ko eni 'a e N pele Vava'ú. He 'oku hang kiate

au ko e me‘á ‘oku pau p ke fokotu‘u ki he Fale Aleá ‘a e fanongonongó. Ka ko e ki‘i kongá ‘e taha ‘o e kongá ‘uluakí, 84 (a) ‘uluakí Sea. Ko e taimi ko ‘oku ‘ave ai ‘a e fanongonongo ko ‘o e taumu‘a ke p loti ke fakam l l ‘i ki he Seá, ‘oku ‘ave ha tatau p ki he Pal miá? P ‘oku tonu ke ‘ave ha tohi fanongonongo tatau p ‘i he ‘aho tatau p ko ‘oku ‘ave ki he Seá koe‘uhí ke mahino ki he Pal miá ‘oku ‘i ai ‘a e tohi peh . He kapau ‘e ngalo, ‘e mo‘ungaloa he Seá, tapu mo e ‘Eiki Sea, pea toki manatu‘i hake p ia toe ‘aho ‘e l pea toki fakah mai ki he Fale Aleá, na‘a fu‘u vave ia ke fakam ‘opo‘opo ai e ... m l .

Sea K miti Kakato: Mou ki‘i hifo ang ki he 84 (d) Hou‘eiki. Mou ki‘i me‘a hifo ki ai ki he ... ko e fanongonongo ena hono tufa ko ki he ‘Eiki Sea ‘a e tohi p loti fakam l l ‘i ‘a e ‘Eiki Pal miá ‘oku h ia ‘i he 84 (d). Me‘a mai koe.

Tokanga ke ‘oua alea‘i fakataha fanongonongo mo e fokotu‘u

Lord Tu‘iha‘angana: Sea ... ko ‘eku ki‘i tokoní p ke fakama‘ala‘ala p ke hoko atu kae hoko atu e p loti, ‘a e feme‘a‘akí ia. ‘Uhingá, ke fakamahino p me‘a na‘e tokoni atu ‘aki he N pele Niuá. Ke me‘a hifo p Hou‘eiki hang p ko e me‘a na‘a ke me‘a ki aí, ‘oku ‘i ai mo e foomu he t pile 6 mo e t pile 7, ‘a ia ‘oku kehekehe p foomu ko fanongonongo pea t pile 7 leva ia, ‘a ia 84 (a), ko e fanongonongó ia, ‘a eni ko ‘oku fiema‘u ke ... pea ‘oku fiema‘u ia he 84 (d) ke tufa ia he Seá he vave tahá ki he kau Hou‘eiki M mipa. ‘A ia ko e kehekehe ia ko ‘o e fanongonongó mo e fokotu‘ú. Ko e fanongonongó ia ‘a eni ko hono foomú ‘ona ke ... pea ‘osi ko iá ia pea toki, ko e fokotu‘ú ia ‘oku toki fakah atu ia he t pile 7 pea kuo pau ke fakamo‘oni ki ai e kau M mipa ‘e toko 7. Ko e tokoni p ki he feme‘a‘akí ke fakatokanga‘i ange ke ‘oua ‘e fakataha‘i e ... ‘oku kehe e fanongonongó ‘oku kehe mo e fokotu‘ú. Pea ‘omi mo hona foomu kehekehe p ‘e 2 ‘i he t pile 6 ko e foomu fanongonongó iá, ko e t pile 7 ko e fokotu‘ú ia ‘a ia ‘oku ‘oatu ai mo e kakano ko ‘o e ngaahi me‘a ko na‘e me‘a ki aí ha ‘uhinga ‘oku ta‘efalala‘anga ai ‘a e Pal miá. Ko e tokoni atu p Sea ki he feme‘a‘akí ‘a e Hou‘eiki he ‘oku hang kiate au ‘oku ‘ai fakataha e fanongonongó ia mo e fokotu‘ú.

Sea K miti Kakato: Me‘a mai mu‘a Tongatapu 4.

M teni Tapueluelu: M l ‘Eiki Sea. Fakatapu atu ki he Feitu‘u na pea peh ki he Hou‘eiki M mipa. ‘Eiki Sea ‘oku ou tui mahalo ko e me‘a ‘oku fai ki ai e tokanga mei Taumu‘á ko f h ‘a e taimi ‘oku fakamahino‘i pau mai ‘e ‘oange ha tatau kiate kinautolu ‘a ko ... ki he Pal miá pea mo e Pule‘angá? He ko hono ‘uhingá ‘oku tuhu‘i mai p he tu‘utu‘uní ia ‘a e vaha‘a taimi ko ke ‘ave ai ki he Seá mo e taimi ko ‘oku fakah mai ai ki he Fale Aleá. Pea ko ‘ene fakah mai p foki ki Fale Aleá ‘oku kamata foki ‘a e feme‘a‘aki ia ‘i he fokotu‘u ke tukuhifo ‘a e Pal miá mo e Pule‘angá. ‘A ia mahalo ‘oku feinga mai ki ai ‘a e Hou‘eiki Pule‘angá ia ke fakamahino ko f h e taimi ‘oku pau ke ‘ave ai e me‘á ke a‘u ki he Pal miá. Ko e tohi ... mo‘oni p ‘oku kehekehe ‘aupito ko e ‘aho ‘e 5 ko ‘oku fakah mai ai ‘a e tohi fanongonongo faka‘ilo ia ko ki he Pal miá, pea to e kehe ‘a e ‘aho ia ... ko ‘ene a‘u mai ‘ana ki hení ‘oku foomu kehe ia. He‘ene h mai ko ki Fale Aleá. Pea ko e fokotu‘ú ke fakamahino mai ko f taimi

Lord Tu‘iha‘angana: Sea k taki p kae ki‘i tokoni p ki he Fakafofongá k taki. Fakamahino p ki he fehu‘í, kapau p ‘e tokoni atu ki he‘ene me‘á. Ko e taimi ko ‘e a‘u ai ko ki he Pal miá, ‘a ‘oku ‘asi ko he 84 (d), ko ‘ene ‘oatu p fanongonongó ki he Sea e Fale Aleá pau leva ki he 84 (d) kuo pau ke tufa he ‘Eiki Sea he vave tahá ki he kau m mipá, kau ai e Pal miá,

k toa, 'a ia kuo pau ke ma'u he M mipa kotoa ia. 'A ia kapau 'e hanga p he me'á ia 'o tufa he Sea he vave tahá, 84(d). Ko 'ene a'u ia ki he m mipa kotoa pea mo e Pal miá.

Sea K miti Kakato: Kuo mou mea'i p me'a ko eni 'oku me'a mai ki ai 'a e Hou'eiki Ha'apai. Ko e 84(b) mo e 84 (d) 'a ia 'oku 'omai fakataha p fokotu'ú mo e fanongonongó, pea tufa ia 'i he 84 (d). Fakavavevave'i p hono 'oatu he 'Eiki Sea. 'Oku mou me'a mai p ki ai Hou'eiki.

Poupou ke 'aho 'e 5 mo e 14 ke fakahoko 'aki ngaue vakai'i tu'unga falala'anga Pal mia

Lord Nuku: Sea ko 'eku ki'i tokoni atu p Sea. Ko 'eku tokoní atu p Sea, koe'uhí na'e fai e fakaveiveiua ki he 50, kupu 50(b). Ka ko 'ene tu'u ko he taimi ni ...

<003>

Taimi: 2050-2100

Lord Nuku: ... 'Eiki Sea, 'i he fakakaukau ko 'a e motu'a ni. Ko e founa foki eni ke fakahoko 'aki 'etau ng ue, 'a ia 'e 'i he Tohi Tu'utu'uni 'a e 'aho 'e nima mo e 'aho 'e 14 ko ko ia 'oua 'e to e lahi hake ai. 'A ia 'oku *within* p ia pea mo e Konisit tone Sea. 'A ia kapau ko e founa ia ke ng ue 'aki he 'etau tu'utu'uni, ko u poupou atu Sea, ke tu'u 'a e 'aho 'e nimá, 'oua 'e to e laka he 'aho 'e 14.

Sea K miti Kakato: Ke hiki ia.

Lord Nuku: 'Io koe'uhi ko e founa ng ue ia ke ng ue'aki 'i he tohi tu'utu'uni Sea he 'oku fakamafai'i p ia ai 'a e me'a ko ia ke tu'u he Tohi Tu'utu'uni Sea. Ko e fie tokoni atu p .

M teni Tapueluelu: Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

M teni Tapueluelu: Ki'i tokoni atu p Sea. Ko e 'uhinga ia ko 'oku fai ai ko , ko e 'uhinga he 'oku fakatu'ut maki hono tohi'i mahino ko 'a e fo'i 'aho 14. Ke laum lie lelei Hou'eiki. Ko 'etau 'ai' ai lelei p ko hono 'uhinga ke mahino 'a e founa ng ue he 'e tu'uloa foki Sea. 'Oku 'i ai hono fakatu'ut maki hono tohi'i pau ko 'a e 'aho 14 fakangata mei ai. Ka a'u ki he 'aho hono 14 'oku 'i ai hono faka'uhinga fakatekinikale, 'oku 'ikai a'u mai ai ki heni, mate ai p ia ai. Tau peh ka a'u ki he 'aho 14 tau peh tautolu kuo hoko ha fa'ahinga me'a, 'o 'ikai ke fakah mai ai ki heni, ko hono 'uhinga ko hono tohi'i pau ko 'aho 14, ko 'ene mate ai p 'ana ai. Ko e 'uhinga ia 'oku tohi'i mai ai ko he founa tu'utu'uni 'i he 84f, "Kuo pau ki he 'Eiki Sea 'o e Fale Alea ke ne fakah atu 'a e fokotu'u ki ha p loti ke fakam l l 'i 'a e Pal mia...'ahó," ko e 'uhinga p ke *aware* p ki ai e Hou'eiki 'Eiki Sea. Tokoni atu p Sea.

Sea K miti Kakato: M lie. Hou'eiki, me'a mai koe.

Lord Nuku: ... ki he Feitu'u na. Ko u tui ko e taimi eni ke fai ai hano p loti'i 'a e ngaahi fakakaukau. 'Aho 'e 5 ki he 14 p ko e 'aho 'e 5 'o lahi ange. Ko e fokotu'u ia 'e ua 'oku 'i he me'a, 'a eni ko eni he taimi ni. Ka ko e fokotu'u atú, kapau 'oku fihi, pea fai tu'utu'uni e Fale Sea ke me'a 'e ng ue'aki.

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

Fe'ao Vakati : Sea, tapu p mo e Feitu'u na Sea. Tapu atu ki he Hou'eiki M mipa 'o e K miti Kakato. Sea ko e fakahoha'a e motu'a ni ia Sea ko u faka'amu hang p ko e ngaahi feme'a'aki ko ia kuo tau mea'i ko ia ki mu'a Sea. Tau talanoa'i mu'a e me'a, ko e h e me'a 'e lelei taha ko te tau fai he fo'i fa'u tu'utu'uni te tau fai ko eni ko u tui ko e me'a totonu ia ke tau hoko atu ai. 'Ikai ke u 'amanaki au 'e Sea te tau p loti'i ke tau fakafa'afa'ahi heni. Ka ko u faka'amu p Sea ko e h e me'a 'e lelei taha te tau lava 'o femahino'aki ai pea ko u tui pea tau fou mu'a ai Sea. M l Sea.

Sea K miti Kakato: M l . Me'a mai.

Nunu'a e ta'efakangatangata e taimi alea'i ai fakaha loto ta'efalala'anga Pal mia

S miu Vaipulu: Tapu mo e Feitu'u na Sea. 'Eiki Sea ko e motu'a ni, na'e kau he toko 3 na'e vahe 'e he Pal mia kuo'osi ke mau fai e tali ko 'o e *vote of no confidence*. 'Ikai ke to e 'i heni e toko ua ia ko . 'Eiki Sea ko e ng ue lahi. Pea na'e 'eke mai 'e he Fakamaau Lahi 'e taha kiate au, ko e h ho'omou me'a 'oku feinga'i ke fai. Na'a ku tali ange 'Eiki Sea, fakaoli p . Ko 'emau feinga ke hisit lia 'a Tonga ni. Ko e *vote of no confidence* l loa taha eni 'i m maní 'e fai 'e Tonga ni. Talu p mea *Magna Carta*, ko Tonga ni 'e ua'aki. Ko ia 'Eiki Sea ko u 'osi a'u au ki he *experience* ko eni hang ko e Fakafofonga ko mei Niua. 'Oku ou tui ke tau *confine* hang ko e fokotu'u ko na'e fai 'e he Minisit Pa'anga, ko e fo'i taimi ko ia, na'e 'ikai to e lava ha ng ue kehe ia. Ko e ng ue 'ata'at p ki hono tali. M hina ia 'e 3 meimei 4. 'Uluaki, na'e fa'u mai e talí ia pea *bind* Sea. Toki lau 'e he Kalake, 'osi atu e uike 'oku kei lau p . Ko e ngaahi founa ia 'o hono ta'efakangatangata, hono ta'efakangatangata 'Eiki Sea. 'A ia ko e me'a ko 'oku hoko he taimi ni, ke 'omai 'a e founa ng ue kae lava.

He ko e 'uluaki, ko e taimi ko na'e fai ai e fakatotolo ko Komisiona ki he fakalelei fakapolitikale mo e fakatonutonu e Konisit tone. Na'e fokotu'u mai ia ke m hina 'e 6, m hina 'e 6 kotoa p 'at . Ka na'e tali 'e he Fale ni ke liliu 'a e me'a ko ia he koe'uhi 'e 'osi p 'a e taimi 'o e Fale he fakatonutonu 'ata'at , 'o liliu ai ko eni 'o m hina 'e 18 pea 'osi ko fo'i vouti ko , m hina 'e 12 pea tapu 'i he to m hina 6. Ko e 'uhinga 'Eiki Sea 'e lava p fo'i fouti 'e ua p ua mo e konga. Ka 'o kapau na'e 'ai'aki ia e me'a ko na'e 'omai ko he Komisiona ko ía, 'Eiki Sea, 'ikai to e lava ha'atau ng ue 'atautolu hang ko e me'a ko 'a e Minisit Pa'anga. Te tau fakatonutonu p he 'aho ki he, uike ki he uike Sea 'o kapau na'e ng ue'aki e m hina 'e 6. Na'e fakafuofua ia 'e fai atu ia he tu'o fiha he ta'u 'a e fakatonutonu ko 'ikai to e lava ha ng ue ke langa 'a e fonua ia. Pea ko e 'uhinga ia 'o e fokotu'u ko eni he efiafi ni 'Eiki Sea, 'oua 'e to e si'i he 'aho e 5, ke ofi ki he Konisit tone. Pea fakatangangata 'o 'aho 'e 14 koe'uhi ke .. M l 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: M l . 'Eiki Pal mia.

Eiki Pal mia: Sea ko e, tapu atu ki he Feitu'u na kae 'uma' e Hou'eiki. Ko e me'a ko eni 'oku talanoa atu ki ai 'a e Sea ko eni e k miti, mo'oni ia. Na'a ku 'i heni. Na'e m hina 'e l hono, uike ua hono lau 'a e tali. Ko e l loa ka mau toki nofo, uike ia 'e ua hono lau'i p fo'i tali. Ko e poini ko 'oku ou 'uhinga atu atu ki ai ko e 'uhinga p ke fea ki he tokotaha ko 'oku, tau peh p 'oku tukuaki'i. 'Oku ou 'oatu ki ai e fokotu'u tukuaki'i. Pea 'oku fiema'u leva e tokotaha ko ia ke fai ha ki'i taimi ke fai ha'ane tali. Kiate au na'e fu'u l loa 'aupito p me'a ia na'e fai ko , mo'oni 'aupito ia. Na'u kau au he tatali kae lau, lau e me'a. Kia au ia kapau ko e anga, ko 'eku fakat t p 'a'aku. Kapau 'e 'omai ha fa'ahinga fokotu'u peh , 'ikai ke u tui au, mahalo 'e nounou p ia ka ko 'eku 'uhinga, ko e 'aho 'e 14, ko 'ene sai taha p 'a'ana ia.

'Oku lolotonga 'i ai e hopo 'oku ou kau ki ai he taimi ni, k taki p 'eku lave ki ai. 'Osi eni e 'aho 'e 21 'oku mau kei feinga ke tali mai'aki kimu'a he 'aho 'e 28, ko au 'oku ou loea'i e tama 'e taha. 'Oku 'ikai ke faingofua hono tali ha tukuaki'i, te u fakaha atu kia moutolu. Me'a ia 'oku faingata'a ko e 'uhinga ia 'oku hanga ai 'e he Fakamaau'anga 'o tuku ma'u p 'aho 'o 'alu 'o fakangata ki he 28 ko hono 'uhinga ko e me'a 'oku mamafa pea me'a 'oku mahu'inga. Ka 'oku 'ikai ke u fokotu'u au ke 'aho 'e 28, fu'u l loa ia. Ko u peh p 'e au kapau 'e 'aho 'e 14. Ka ko u tui au ki he me'a ko eni kapau 'e, tau peh , 'oua na'a to e laka he 'aho 'e 14 pea ngata p ai. 'Oua na'a to e laka he 'aho 'e 14 kae 'oua te tau hanga 'o fakangatangata ki he 'aho 'e 5 ko e 'uhinga 'e fa'iteliha p Sea ia te ne lava p 'o 'aho 'e 5 p 'aho 'e 6. Ka ko u fokotu'u atu 'oku fakapotopoto ange, fakapotopoto ange p ke 'ai ki he 'aho 'e 14. Ko ia ko 'eku fokotu'u atu ia. Pea 'oku ou 'oatu e fakamatala ko eni ko e 'uhinga ko 'etau tokotaha hopo au, pea 'oku mahino kiate au e mahu'inga mo e mamafa 'o e me'a ko e tali ki ha fa'ahinga tukuaki'i. Ko ia Sea ko e me'a ko ia na'e fakah mai 'e he Fakafofonga ko , ko e mo'oni e mo'oni. Ko 'emau fiu tali kae lau e me'a. He 'ikai ke u tui au te tau a'u tautolu ki he me'a ko ia. Tui au 'e nounou p me'a ia ko eni ka ko u 'uhinga p au ki he kaha'u, fiema'u p ha ki'i taimi ke fai ha tali 'a e tokotaha ko ia 'oku fakahoko ki ai e me'a ko ia. M 1 .

Tokanga ngali tu'u fehangahangai Tohi Tu'utu'uni mo e kupu 50 Konisit tone

Sea K miti Kakato: Kuo maau 'etau, mou ngaahi feme'a'aki. 'Oku mou fokotu'u mai ke 'oua to e si'i hifo 'i he 'aho 'e 5 p lahi hake 'i he 'aho 'e 14. Ka mou me'a mu'a Hou'eiki ki he kupu e Konisit tone 50(b), ke fakamahino p kapau 'e a'u ia 'o 'aho 'e 16 'oku 'ikai mai e Tohi Tu'utu'uni ia. Ka 'oku fakangofua mai ia 'e he Konisit tone.

Lord Nuku: Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

Lord Nuku: Ko u lave'i p 'Eiki Sea 'a e Konisit tone ia he 50, 'a e 'aho ko ia 'e 5, 'aho ng ue 'e 5. Ka koe'uhi ko e Tohi Tu'utu'uni ng ue ko 'a e Sea, ke ne fakangata he 'aho 'e 14 he 'oku mafai p ia mei he Konisit tone ke hanga 'e he Sea 'o tu'utu'uni ng ue. 'Aho 'e 5, ko 'ene 'aho 'e 5, 'ikai ke maumau e Konisit tone ia ai. Lahi hake he 'aho 'e 5, ko e tu'utu'uni ng ue 'a e Sea kapau 'o hang ko e fokotu'u mai ko , ke 'aho 'e 14, ko u pou pou atu ke hoko ia ko 'etau founga ng ue ia. Ko e founga koe'uhi ke to e, ko e me'a foki ko eni 'oku 'omai koe'uhi ko e founga ke tau ng ue'aki. Ka ko u tui 'e hiki ia he tohi ng ue ko e founga ia 'e ng ue'aki ki he founga ko eni ko 'o e 50b. Ke tu'utu'uni p ki ai fakatatau ki he kupu 62 e Konisit tone Sea, pou pou atu ki ai.

Sea K miti Kakato: M 1 . Kuo tau loto tatau ki ai. Te tau 'alu hifo eni ki he 84b. 84b mou 'osi mea'i kotoa p Hou'eiki 'a e me'a ko eni 'oku hikí. 'Oku kamata *low* e voliume. Te tau ki'i lele p ki he 10. Ko e 84b, 'i ai ha taha 'e me'a mai ki ai.

'Eiki Pal mia: Sea, kole fakamolemole atu e motu'a ni. Sai ke tau m 1 l . Peh 'e he motu'a ni ia ko u ki'i taletale au ia. Tau to e 'ai 'apongipongi.

Sea K miti Kakato: Ko e me'a ia 'a e 'Eiki Sea e Fale Alea.

'Eiki Tokoni Pal mia: Ki'i poupou atu p Sea. Kapau leva 'e 'i ai ha taimi pau pea ki'i fakahoko mai p ki he kau M mipa, ko eni kuo mau tui kote mautolu ko e hoko e 9 ta ko ko e 10 ia, ke lava p 'o fakahoko mai sai ia ki he kaha'u. M 1 .

Sea K miti Kakato: Ka 'oku m 1 ko u si'i 'ofeina e 'Eiki Pal mia. Tau foki 'o **Fale Alea.**

'Eiki Sea: M 1 . Ke mou manatu'i p ko e Fale eni 'o e Sea. Pea 'oua na'a to e fai mai ha to e tu'utu'uni makehe. Pea ko ia, kae m 1 p . Ko u fakatauange p 'e lava ke 'osi 'etau ' me'a ko ení. Ka ko u faka'amu p ke tau ngata p ki he uike kaha'u. Ka ko 'etau 'ai ke fakamaatoato he kuo lahi 'etau m 1 l 'i he Fale ni. Kae 'ai ke fakamaatoato 'etau ng ue koe'uhi ke 'osi pea tau 'osi lelei he ta'u ni. Ka tau toki fakataha mai he 10 'auhu. Tau kelesi.

Kelesi

Na'e fakahoko ai p 'e he'Eiki Sea 'o e Fale Alea 'a e kelesi tuku 'a e Fale ki he 'aho ni.

Fakam 'opo'opo Feme'a'aki Fale Alea 'o Tonga

'Aho Tusite, 18 'o Okatopa 2016

10:00 am

Fale Alea 'o Tonga

1. Lotu

2. Ui 'o e Fale Alea

3. Me'a 'a e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea

Me a a e Eiki Pal mia fekau aki mo e ola o e ngaahi sipoti fakamuimui e f ne kau atu ki ai a Tonga. Ko e netipolo na e ulungia kotoa etau timi' he ngaahi tau koia pea ma ulalo aupito a e kai. Ko e liiki, na e 14-40 mo Ha amoa pea toe fo i pe he tau mo Fisi. Na e fo i kotoa mo e tau e 3 he *qualify* ki he World Cup.

Me a a e Fakafofonga N pele Fika 1 Haapai oku i ai a e kakai mei Nu usila oku nau feinga mai ke omai a e tamaiki Tonga va'inga lelei i muli' ke nau va inga ma a Tonga, pea ko e kole ki he Potung ue ke fai ha feng ue aki ke fakakau mai a e fanau Tonga i muli. Me a a e Fakafofonga Nopele Fika 1 Vava u ke oua e lau fo i ka e lau lava ko e siofaki ki he hako tupu o e fonua. Hoko atu a e me a a e Eiki Pal mia oku ikai ke hoa a e fakamole ki he sipoti' pea mo e ola oku ma u. Oku totonu ke tau foki o fokotu utu u lelei a e Ngaahi K miti oku nau teuteu i a e sipoti he ka ikai e ikai ke ma u ha ola. Ko Vava u oku ikai ke to e fokotu u ha anau K miti Akapulu.

Fokotu u mei he Fakafofonga N pele Fika 2 Vava u ke Fakafisi a e Pal mia o kapau oku ikai ke ne to e lava o fai ha ng ue ki he me a ni. Me a a e Fakafofonga N pele Eua ko e Eiki Pal mia ko e Palesiteni ia a e Akapulu' i Tonga ni pea oku totonu ke ne mea i a e tu unga o e akapulu' mo fokotu u mai a e founga e lava ke nga unu ai ki mu a a e ng ue. Hoko atu a e Eiki Pal mia oku fiema u ke folahi mai a e palopalema ni ke ilo ki ai a e kakai o e fonua. Pea oku fai a e ng ue ki ai he oku i ai a e ngaahi palopalema ai.

Me a a e Fakafofonga N pele Fika 1 Tongatapu ke mea i e he Eiki Pal mia oku fai p a e ng ue mo e teuteu a e ngaahi sipoti' pea e toe kehe a e tu unga o e sipoti i Tonga ni i ha hili a e Sipoti 2019.

Me a a e Fakafofonga Kakai 17 Ongo Niua o fakamamafa i a e mahu inga o e Sipoti' i hono teu i o e f nau ke nau mateuteu ki he kaha u' pea i he ngaahi tafa aki kotoa o e mo u. Oku totonu ke vahe i p ha patiseti makehe ia a e sipoti' ke langa hake aki a e ngaahi *federation* takitaha.

Me a a e Fakafofonga N pele Eua o tokanga pe ko e h a e palopalema oku ai ai ke tau to e talanoa i a e sipoti ke tuku'. Osi fakangofua e he Fale Alea' a e pa anga pea omai mo e tokoni pa anga, ka ko e h a e palopalema ke ta ofi ai? Kole ke tuku ke ng ue pea faka apa apa i a e Lao na e fokotu utu u i Fale Alea ni ki hono ng ue i a e sipoti.

Me a a e Eiki Tokoni Pal mia o omai a e fakamatala fekau aki mo e tu unga a e ng ue pea mo e K miti Akapulu a Tonga. Kuo osi fai a e ng ue ke osi a e mala e akapulu ki M asi ta u kaha u kae lava ke tau *host* a e tau mo *Wales* i Sune ta u kaha ú. Hoko atu ene me a oku lahi a e l ulea fekau aki mo e *asbestos* i Tukutongá, ka ko e me a mahu inga tahá ke oua e momo pe mapakipaki he e ave ia he ea pea kovi ki he sinó. Ko e founga hono faka auha´ ko hono kofu o tanu pe li ki tahi. Ko e *asbestos* mei Vaiola motu a na e ikai ke omai ia ki Tukutonga, na e tanu pe ia i Falemahaki.

Me a a e Fakafofonga Nopele Eua ko Tukutonga na e osi tuku mai mei he atakai ke osi a e ta u 26 pea toki fai ha ngaue ki ai. Me a a e Eiki Tokoni Palemia oku ikai fai ha ng ue i he tafungofunga o Tukutongá ka oku fai p he tafatafa akí.

4. KOMITI KAKATO (11:33am):

LIPOOTI K MITI TU UMA U KI HE LAO FIKA 5/2016: NGA AHI FAKATONUTONU OKU FOKOTU U KE FAKAHOKO KI HE NGA AHI TU UTU UNI KI HE NGA AHI FAKATAHA A E FALE ALEA

Hoko atu a e feme a aki i he Fakalahi A, Fika #:

5. P LOTI O TALI A E FIKA 5 I HONO FAKATONUTONU: “ IKAI KE M MIPA A E EIKI SEA, TOKONI SEA MO E SEA K MITI KAKATO I HE K MITI TU UMA U MO E K MITI FILI, TAUTAU TOKOUA MEI HE T PILE A E M MIPA O E K MITI TU UMA U MO E K MITI FILI PEA MO E MEMIPA TALIFAKI TAKITAHA MEI HE NGA AHI T PILE (I HE FOKOTU U MAI E HE EIKI SEA O E FALE ALEA), PEA KO E SEA O E K MITI TU UMA U PE K MITI FILI KE TAHA PE O IKAI KE SEA HA K MITI E UA KE LAHI ANGE. 19/1

P loti o tali a e fika 1 – 4 aki a e 19/0.

FALE ALEA (4PM):

TOLOI KE TOKI HOKO ATU HE 6PM.

KOMITI KAKATO (6PM):

L POOTI K MITI TU UMA U KI HE LAO FIKA 5/2016: NGA AHI FAKATONUTONU OKU FOKOTU U KE FAKAHOKO KI HE NGA AHI TU UTU UNI KI HE NGA AHI FAKATAHA A E FALE ALEA

6. TALI A E FOKOTU U MEI HE K MITI.
7. TALI A E FOKOTU U MEI HE K MITI. TALI MO E FOKOTU U A E FAKAFOFONGA TONGATAPU 4 KE AI HA FOUNGA PAU KE FAKAH MAI AI KI HE HOU EIKI M MIPA HA LAO OKU IKAI FAKAMO ONI HUAFAPA KIAI A ENE AFIO MO HONO UHINGA, A IA E FAKAHOKO MAI IA MEI HE PULE ANGA.
8. TALI A E FOKOTU U MEI HE K MITI.

9. P LOTI O TALI A E FOKOTU U MEI HE K MITI 20/0.

10. TALI A E FOKOTU U MEI HE K MITI.

11. P LOTI O TALI A E FOKOTU U MEI HE K MITI 18/0.

12. FEME A AKI:

- Kupu 84A(1): Tali ke tamate i a e aho e 5 kae fetongi aki a e “ ikai to e si i hifo he aho e 5 pea ikai lahi hake he aho e 14”.

FALE ALEA (9:00pm):

TOLOI A E FALE ALEA KI HE PULELULU 19 OKATOPA 2016, 10AM

